

IRVIN D.
YALOM

KAI NYČĚ VERKĚ

IRVIN D.
YALOM

KAI NYČĚ
VERKĚ

Romanas

Iš anglų kalbos vertė
Viktorija Labuckienė

VILNIUS 2007

UDK 820(73)-3
Ia-01

Irvin D. Yalom
WHEN NIETZSCHE WEPT
A Novel of Obsession
Basic Books, USA, 1997

Viršelyje panaudotas
Raimondo-Regimanto Martinėno darbas

© Irvin D. Yalom, 1992
© Vertimas į lietuvių kalbą, Viktorija Labuckienė, 2007
© Leidykla VAGA, 2007

ISBN 978-5-415-01982-3

*Bičiuliams,
kurie visus šiuos metus mane palaikė:*

*Mortai, Džėjui, Herbui, Deividui,
Helenai, Džonui, Meri, Sauliui, Ketei, Lariui,
Kerolai, Rolui, Harvėjui, Rutelenai, Stinai,
Herantui, Bėjai, Marianai, Bobui, Pat.*

*Savo seseriai DŽINAI
ir savo geriausiai draugei MERILINAI*

*Kai kas sutraukti grandinių savo neįstengia, bet vis dėlto bičiulį gelbsti.
Sudegti tu turi savos ugnies liepsnoj norėti: kaip atsinaujinti gali gei-
dauti, pirma į pelenus nevirtęs!**

„Štai taip Zaratustra kalbėjo“.

* Vertė A. Tekorius. Štai taip Zaratustra kalbėjo. Vilnius. „Alma littera“. 2002.
(Čia ir toliau – vertėjos pastabos.)

PIRMAS SKYRIUS

SAN SALVATORÈS VARPAI nutraukė Jozefo Brojerio apmąstymus. Jis išsitraukė iš liemenės kišenėlės sunkų auksinį laikrodį. Devynios valandos. Dar kartą perskaitė šiandien gautą mažą atviruką sidabriniais krašteliais.

1882 m. spalio 21 d.

Daktare Brojeri,

Turiu pasimatyti su jumis itin svarbiu reikalu. Vokietijos filosofijos ateitis kybo ant plauko. Susitikime rytoj devintą ryto Sorento kavinėje.

Lu Salomé

Įžūlus raštelis! Metų metus niekas į jį taip įžūliai nesikreipė. Jozefas Brojeris nepažinojo Lu Salomės. Ant voko nebuvo adreso. Niekaip negalima pranešti tai žmogystai, kad devinta ryto jam netinka, kad poniai Brojer nepatiks pusryčiauti vienai, kad daktaras Brojeris atostogauja ir kad jo nedomina „svarbūs reikalai“ – tiesą sakant, daktaras Brojeris kaip tik tam ir atvyko į Veneciją, kad *pabėgtų* nuo svarbių reikalų.

Ir vis dėlto jis čia, Sorento kavinėje, devintą ryto apžiūrinėja jį supančius veidus, svarstydamas, kuris iš jų galėtų būti akiplėšos Lu Salomės.

– Dar kavos, sere?

Brojeris linktelėjo padavėjui, trylikos keturiolikos metų berniukui juodais plaukais, glotniai sušukuotais atgal. Kiek jis čia svajuoja? Vėl pažvelgė į laikrodį. Iššvaistytos dar dešimt minučių. Ir kam iššvaistytos? Jis, kaip paprastai, fantazavo apie Bertą, gražuolę Bertą, pastarųjų dvejų metų savo pacientę. Prisiminė jos pašaipų balsą: „Daktare Brojeri, kodėl manęs taip bijote?“ Prisiminė, ką ji atsakė, kai jis pranešė nebebūsiąs jos gydytoju. „Aš lauksiu. Jūs visuomet būsite vienintelis vyras mano gyvenime.“

Ėmė plūsti save. „Dėl Dievo meilės, liaukis! Liaukis svaičiojęs! Atsimerk! Pažiūrėk! Įsileisk pasaulį!“

Brojeris kilstelėjo puoduką, giliai įkvėpė sodraus kavos aromato drauge su šaltu Venecijos spalio oru. Apsižvalgė aplink. Kiti „Sorento“ kavinės staliukai buvo nusėsti pusryčiaujančių vyrų ir moterų: daugiausia turistų, ypač pagyvenusių. Kai kurie vienoje rankoje laikė laikraštį, kitoje – puoduką kavos. Už staliukų skraidžiojo ir leidosi plieno melsvumo balandžių pulkai. Ramūs Didžiojo kanalo vandens žibėjo, atspindėdami palei krantą stūksančius didingus rūmus, juos tik kartą sujudino lengvai praslydusi gondola. Kitos gondolos tebemiegojo, prišvartuotos prie kreivų polių, tarsi žeberklų, milžiniškos rankos kaip papuolė susmaigstyti į kanalą.

„Taip, tikrai – apsidairyk, kvaily tu! – tarė sau Brojeris. – Žmonės iš viso pasaulio atvyksta pasižiūrėti Venecijos – jie net mirti negali, neišvydę šio grožio.“

Kiek gyvenimo praradau, mąstė jis, vien todėl, kad nežiūrėjau? Arba žiūrėjau, bet nemačiau? Vakar jis vienas vaikščiojo po Murano salą, tačiau po valandos liko nieko nepamatęs, nieko neįsidėmėjęs. Visos jo mintys sukosi apie Bertą: jos kerinčią šypsena, susižavėjusias akis, šiltą, patiklų kūną ir tankų alsavimą, kai jis ją apžiūrėdavo ar masažudavo. Šiuose vaizduose slypėjo jėga – jie gyveno savo gyve-

nimą; kai tik jo budrumas susilpnėdavo, jie imdavo skverbtis į jo mintis ir užvaldydavo vaizduotę. Ar dabar amžinai taip bus, svarstė Jozefas Brojeris. Ar nuo šiol man lemta būti tik scena, kurioje prisiminimai apie Bertą vaidina savo amžiną dramą?

Kažkas pakilo nuo gretimo staliuko. Šaižus metalinės kėdės brūkštelėjimas per plytų grindis jį pažadino, ir Jozefas vėl apsižvalgė Lu Salomės.

Štai ji! Moteris, einanti *Riva del Carbon*, įžengianti į kavinę. Tik ji galėjo parašyti tokį raštelį – ta daili moteris, liekna ir aukšta, įsisupusi į kailį, ryžtingai žingsniuojanti prie jo prigrūstų staliukų labirintu. Kai ji priėjo arčiau, Brojeris pamatė, kad ji jauna, ko gero, net jaunesnė už Bertą, gal net mokinė. Bet ta valdinga išvaizda – įstabul! Ji toli eis!

Lu Salomė nėmaž nedvejodama žengė prie jo. Kaip ji galėjo būti tokia tikra, kad tai jis? Jis kaire ranka paskubom perbraukė rausvus barzdos šerius, kad neliktų pusryčių bandelės trupinių. Dešiniąją patampė švarką, kad neveržtų kaklo. Už kelių pėdų nuo jo Lu Salomė akimirką stabtelėjo ir drąsiai pažvelgė jam į akis.

Staiga Brojerio mintys išsilaisvino. *Dabar* jam nereikėjo susikaupiti, kad matytų. *Dabar* tinklainė ir smegenų žievė tobulai bendradarbiavo, o Lu Salomės paveikslą protas priėmė laisvai. Ji buvo neįprasto grožio moteris: tvirta kakta, ryžtingas, tarsi iškaltas smakras, plačios mėlynos akys, putlios ir juslingos lūpos, o nerūpestingai sušukuoti sidabro baltumo plaukai, laisvai susukti į aukštą kuodą, atidengę ausis ir ilgą grakštų kaklą. Brojeriui patiko, kad kelios sruogos, išsipešusios iš kuodo, laisvai plaikstėsi į visas puses.

Žengusi tris žingsnius Lu Salomė atsidūrė prie jo stalo.

– Daktare Brojeri, aš – Lu Salomė. Galima? – ji mostelėjo į kėdę.

Atsisėdo taip greitai, kad Brojeris nespėjo kaip reikiant pasisveikinti: atsistoti, nusilenkti, pabučiuoti ranką, patraukti kėdės.

– Padavėjau! Padavėjau! – Brojeris spragtelėjo pirštais. – Panelei kavos. *Café latte?*

Jis pažvelgė į panelę Salomę. Ši linktelėjo ir, nepaisydama ryto žvarbos, išsisupo iš kailio.

– Taip, *café latte*.

Brojeris ir jo viešnia akimirką sėdėjo tylėdami. Tada Lu Salomė pažvelgė jam tiesiai į akis ir prabilo:

– Mano draugas apimtas nevilties. Bijau, netrukus jis gali nusižudyti. Man tai būtų didžiulė netektis ir skaudi tragedija, nes būčiau už tai šiek tiek atsakinga. Žinoma, galėčiau tai išverti ir įveikti. Tačiau, – ji pasilenkė į priekį ir prabilo švelniau, – ši netektis paliestu ne tik mane, to vyro mirties pasekmės atsiliptų jums, Europos kultūrai, visiems mums. Patikėkite manim.

Brojeris ketino sakyti: „Tikiuosi, jūs perdedate panelę“, bet negalėjo ištarti. Tai, kas kitos paauglės lūpose būtų nuskambėję kaip perdėjimas, šiuo atveju vertė suklusti. Į jos žodžius reikėjo žiūrėti rimtai. Jos nuoširdumui, jausmingam įsitikinimui negalėjai atsispirti.

– Kas tas vyras, jūsų draugas? Ar aš jį pažįstu?

– Dar ne! Bet atėjus laikui visi apie jį sužinos. Jo vardas Frydrichas Nyčė. Galbūt šis Richardo Vagnerio laiškas profesoriui Nyčei padės jį geriau pažinti. – Ji išsitraukė iš krepšelio laišką, jį išlankstė ir padavė Brojeriui. – Pradžioje turiu jus įspėti: Nyčė nežino nei kad aš čia, nei kad turiu šį laišką.

Pastarasis panelės Salomės sakinytas privertė Brojerį sudvejoti. Ar galiu skaityti šį laišką? Tas profesorius Nyčė nežino, kad ji man jį parodys, net nežino, kad ji jį turi! Kaip Salomė jį gavo? Pasiskolino? Pavogė?

Brojeris didžiavosi daugeliu savo savybių. Jis buvo patikimas ir kilnus. Jo diagnozavimo gebėjimai tapo legenda: Vienoje jis gydė tokius įžymius mokslininkus, menininkus ir filosofus, kaip Bramsas,

Briukė ir Brentanas. Keturiasdešimties metų jis buvo žinomas visoje Europoje, garbūs miestiečiai iš viso Vakarų pasaulio keliaudavo didelius atstumus pas jį pasikonsultuoti. Bet labiausiai jis didžiavosi savo *sąžiningumu* – nė karto gyvenime nepasielgė negarbingai. Nebent jį būtų galima apkaltinti geidulingomis mintimis apie Bertą, mintimis, kurios, po teisybei, turėtų būti nukreiptos į žmoną Matildą.

Taigi jis suabejojo, ar imti Lu Salomės jam atkištą laišką. Bet tik trumpai. Dar kartą žvilgtelėjęs į jos krištolo mėlynumo akis, jis išlygino popierių. Laiškas buvo datuotas 1882 metų sausio 10-ąją. Jis prasidėjo žodžiais „Mano bičiuli Frydrichai“; kelios pastraipos buvo apibrauktos.

Jūs davėte pasauliui neprilygstamą veikalą. Jūsų knyga pasižymi tobulu tikrumu, tarsi būtų kilusi iš pačių gelmių. Kaip kitaip mes su žmona būtume suvokę patį karščiausią savo gyvenimo troškimą, tarsi kažkas būtų įėjęs į mus ir visiškai užvaldęs mūsų širdis bei sielas! Abu Jūsų knygą perskaitėme po du kartus – pavieniui dieną, o paskui garsiai vakare. Sąžiningai kovojame dėl vienintelio egzemplioriaus ir apgailėstaujame, kad žadėtas antrasis vis dar neatėjo.

Bet jūs sergate! Ar jaučiatės prislėgtas? Jei taip, kaip mielai ką nors padaryčiau, kad išsklaidyčiau jūsų liūdesį! Nuo ko man pradėti? Nieko daugiau negaliu padaryti, tik visiems jus be atvangos girti.

Bent jau tai priimkite draugiškai nusiteikęs, nors tai jūsų ir netenkintų.

Nuoširdžiausi linkėjimai,
Jūsų Richardas Vagneris

Richardas Vagneris! Brojerį apstulbino visos tos Vienos mandagybės ir šio didžio žmogaus familiarumas bei laisvumas. Laiškas, ir dar koks laiškas, parašytas paties maestro ranka! Bet jis greitai susitvardė.

– Labai įdomu, brangioji panele, bet dabar prašau man tiksliai pasakyti, kuo galiu jums padėti.

Vėl palinkusi į priekį Lu Salomė uždėjo savo pirštinėtą delną Brojeriui ant rankos.

– Nyčė serga, labai serga. Jam reikia jūsų pagalbos.

– Bet kokia jo liga? Kokie simptomai? – sutrikdytas jos prisilietimo Brojeris patenkintas nėrė į pažįstamus vandenis.

– Galvos skausmas. Pirmiausia kankinamas galvos skausmas. Pasikartojantys pykinimo priepuoliai. Gresiantis aklumas – jo regėjimas pamažu silpsta. Ir skrandžio sutrikimai – kartais jis dienų dienas negali valgyti. Dar nemiga – jokie vaistai nepadeda užmigti, todėl jis pavojingais kiekiais ryja morfijų. Be to, svaigsta galva – kartais jis sausumoje apserga jūros liga.

Ilgas simptomų sąrašas Brojeriui nebuvo naujiena ir jo nestebino. Paprastai per dieną jis priimdavo dvidešimt penkis-trisdešimt pacientų ir į Veneciją atvyko kaip tik tam, kad atsikvėptų nuo tokio džiaugsmelio. Tačiau iš Lu Salomės sklido jėga, kuri vertė jį atidžiai suklusti.

– Atsakysiu į jūsų klausimą, mieloji panele. Taip, *žinoma*, priimsiu jūsų draugą. Apie tai nėra ko kalbėti. Juk esu gydytojas. Bet prašau leisti užduoti jums klausimą. Kodėl jūs ir jūsų draugas einate aplinkkeliu? Kodėl paprasčiausiai neparašėte man į biurą Vienoje ir nepaprašėte, kad paskirčiau jums laiką? – Tai taręs Brojeris apsižvalgė padavėjo, kad atneštų sąskaitą, ir pagalvojo, kaip apsidžiaugs Matilda, kai jis taip greitai grįš į viešbutį.

Tačiau ši įžūli moteris neleido taip greitai ja atsikratyti.

– Daktare Brojeri, prašau dar kelių minučių. Negaliu apsaakyti, kokia rimta Nyčės būklė ir kokia begalinė jo nevilts.

– Neabejoju tuo. Bet dar kartą klausiu, panele Salome, kodėl ponas Nyčė neapsilankė mano kabinete Vienoje? Arba kodėl nenuėjo pas gydytoją Italijoje? Kur jis gyvena? Ar norėtumėte, kad pasiūlyčiau gydy-

toja, gyvenantį jo mieste? Ir kodėl *aš*? Jei jau taip, tai iš kur sužinojote, kad aš Venecijoje? Arba kad esu operos gerbėjas ir žaviuosi Vagneriu?

Lu Salomė liko rami ir tik šyptelėjo, kai Brojeris apibėrė ją klausimais. Klausimų krušai pilantis, jos šypsena tapo šelmiška.

– Penele, jūs šypsoėtės, tarsi kažką slėptumėte. Manau, esate jauna mergina, mėgstanti paslaptis!

– Tiek daug klausimų, daktare Brojeri. Tai nuostabu – kalbėjomės vos kelias minutes, o kilo tiek daug keblių klausimų. Be abejo, tai pranašauja gerus pokalbius ateityje. Noriu daugiau jums papasakoti apie mūsų pacientą.

Mūsų pacientą! Ponas Brojeris vėl nusistebėjo Salomės įžūlumu, o ši kalbėjo toliau:

– Nyčė išsėmė visas galimybes – Vokietijos, Šveicarijos ir Italijos daktarų. Nė vienas gydytojas nesuprato jo negalavimų ir nepalengvino simptomų. Nyčė minėjo, kad per pastaruosius dvidešimt keturis mėnesius lankėsi pas dvidešimt keturis geriausias Europos gydytojus. Jis paliko namus, metė draugus, atsisakė profesoriaus vietos universitete. Tapo keliauninku, ieškančiu pakenčiamo klimato, kad bent dieną ar dvi nusloptų skausmai.

Jaunoji moteris nutilo, pakėlė puoduką ir ėmė gurkšnoti, nenuleisdama akių nuo Brojerio.

– Panele, per savo praktiką dažnai sutinku pacientų, sergančių neįprastomis ar mįslingomis ligomis. Bet pasakysiu nuoširdžiai: stebuklų nedarau. Kai tokia situacija: aklumas, galvos skausmas, svai gulys, gastritas, silpnumas, nemiga, kai konsultuotasi su daugybe puikių gydytojų ir nė vienas nepagelbėjo, vargu ar galėsiu daugiau ką padaryti, nei tapti jo dvidešimt penktuoju puikiu gydytoju per tiek pat mėnesių.

Brojeris atsilošė, išsitraukė cigarą ir užsidegė. Išpūtė ploną melsvą dūmelį, luktelėjo, kol jis išsisklaidė, ir kalbėjo toliau:

– Vis dėlto neatsiimu pasiūlymo apžiūrėti poną profesorių Nyčę savo kabinete. Bet labai gali būti, kad tokia sunkiai gydoma ir neaiški liga nepasiduos tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt antrųjų medicinos mokslui. Regis, jūsų draugas gimė viena karta per anksti.

– Per anksti gimė! – nusijuokė ji. – Įžvalgi pastaba, daktare Brojeri. Kaip dažnai girdėjau Nyčę tariant lygiai tuos pačius žodžius! Dabar *neabejoju*, esate jam tinkamas gydytojas.

Nors jau buvo pasirengęs eiti, ir jo mintyse vėl iškilo Matildos, apsirengusios ir nekantriai trypančios po jų viešbučio kambarį, vaizdas, Brojeris tučtuoju susidomėjo.

– Kodėl?

– Jis dažnai vadina save „pomirtiniu filosofu“ – filosofu, kuriam pasaulis dar nepasirengęs. Tiesą sakant, naujoji jo rašoma knyga prasideda tokia tema: kupinas išminties pranašas Zaratustra nusprendžia apšviesti žmones. Bet niekas nesupranta jo žodžių. Žmonės dar nepasiruošę jam, ir pranašas, supratęs, kad atėjo per anksti, grįžta į savo vieatvę.

– Panele, jūsų žodžiai mane sudomino, filosofija – mano aistra. Ir nors šiandien turiu mažai laiko, vis dėlto norėčiau išgirsti tiesų atsakymą, kodėl jūsų draugas neapsilankė pas mane Vienoje.

– Daktare Brojeri, – Lu Salomė pažvelgė jam tiesiai į akis, – atleiskite mano netikslumą. Ko gero, galėjau jo išvengti. Man visuomet patikdavo mėgautis didžiųjų protų draugija – galbūt man reikia pavyzdžių, kad galėčiau tobulėti, o gal man tiesiog patinka juos kolekcionuoti. Jaučiuosi privilegijuota, galėdama kalbėtis su tokiu įžvalgiu ir tokią aukštą padėtį užimančiu žmogumi kaip jūs.

Brojeris pajuto, kaip jį užlieja raudonis. Neatlaikė Salomės žvilgsnio ir jai kalbant nusisuko.

– Tikriausiai esu kalta, jog kalbėjau netiesiai vien tam, kad užvilkinčiau mūsų laiką kartu.

– Dar kavos, panele? – Brojeris davė ženklą padavėjui. – Ir atneškite tų keistų pusryčių riestainėlių. Ar kada nors susimąstėte, kuo skiriasi vokiečių ir italų virtuvės? Norite, išdėstysiu jums savo teoriją, kad duona atitinka nacionalinį charakterį?

Taigi Brojeris nesiskubino grįžti pas Matildą. Ramiai pusryčiaudamas su Lu Salome galvojo, į kokią keistą padėtį pakliuvo. Likimo ironija – jis atvyko į Veneciją, kad atitaisytų vienos žavios moters padarytą žalą, o dabar sėdi akis į akį su dar žavesne moterimi. Jis pastebėjo, kad pirmą kartą per pastaruosius mėnesius jo mintyse neliko vietos Bertai.

Galbūt, svarstė jis, nesu beviltiškas. Ko gero, naudodamasis šia moterimi, galiu išstumti iš galvos Bertą. Gal atradau farmakologinės terapijos psichologinį atitikmenį? Tokie švelnūs vaistai kaip valerijonas gali atstoti pavojingesnius, pavyzdžiui, morfijų. Turbūt ir Lu Salomė galėtų atstoti Bertą – tai būtų laimė! Juk ši moteris labiau išprususi, nuovokesnė. Berta – kaip čia pasakius? – nesubrendėlė, vaikas, nepatogiai įgrūstas į moters kūną.

Vis dėlto Brojeris žinojo, kad jį kaip tik ir traukė nebrandi Bertos nekaltybė. Abi moterys jį jaudino: galvojant apie jas strėnose kildavo šilti virpuliukai. Lu Salomė gąsdino jį savo jėga, tuo, ką būtų galėjusi *jam* padaryti. Berta baugino nuolankumu, tuo, ką jis būtų galėjęs *jai* padaryti. Brojeris sudrebėjo pagalvojęs, kaip rizikavo dėl Bertos – kaip vos nenusižengė svarbiausiai gydytojo taisyklei, vos nesužlugdė savęs, savo šeimos, viso gyvenimo.

Brojeris taip išitraukė į pokalbį ir taip susižavėjo savo jaunąja pašnekove, kad ne jis, o ji turėjo grįžti prie savo draugo ligos – ypač prie Brojerio pastabos apie medicinos stebuklus.

– Man dvidešimt vieneri, daktare Brojeri, nebetikiu jokiais stebuklais. Suprantu, kad dvidešimt keturių puikių gydytojų nesėkmė

reiškia, jog mes pasiekėme šiuolaikinės medicinos galimybių ribas. Tačiau neklaidinkite manęs! Neturiu iliuzijų, kad pagerinsite Nyčės fizinę būklę. *Ne dėl to* prašau jūsų pagalbos.

Brojeris padėjo kavos puoduką ir servetėlę nusišluostė ūsus ir barzdą.

– Atleiskite, panele, dabar aš visai susipainiojau. Juk iš pradžių sakėte, kad jums reikia mano pagalbos, nes jūsų draugas labai serga?

– Ne, daktare Brojeri, sakiau, kad mano draugas *apimtas nevirties*, kad iškilo pavojus, jog jis gali nusižudyti. Aš jūsų prašau gydyti profesoriaus Nyčės *nevirtį*, o ne jo *kūną*.

– Bet, panele, jei jūsų draugas apimtas nevirties dėl savo sveikatos, o aš negaliu jo pagydyti, tai ką galima padaryti? Nepaveiksiu liguisto jo proto.

Brojeris pastebėjo, kaip Lu Salomė linktelėjo, atpažinusi Makbeto gydytojo žodžius, ir kalbėjo toliau:

– Panele Salome, nuo nevirties nėra vaistų, nebūna sielos daktarų. Mažai kuo galiu padėti, nebent pasiūlyčiau jam kelis nuostabius mineralinių vandenų kurortus Austrijoje ar Italijoje. Arba patarčiau pasikalbėti su pastoriumi ar kitu religiniu konsultantu, o gal su šeimos nariu ar geru bičiuliu.

– Daktare Brojeri, žinau, kad galite padaryti daugiau. Aš turiu šnipą. Mano brolis Ženia studijuoja mediciną ir šiemet Vienoje atliko praktiką jūsų klinikoje.

Ženia Salomė! Brojeris bandė prisiminti šį vardą. Studentų buvo tiek daug.

– Iš jo sužinojau apie jūsų meilę Vagneriui ir tai, kad šią savaitę ilsėsitės „Amalfio“ viešbutyje Venecijoje. Taip ir atpažinau jus. Bet visų svarbiausia, tai iš jo sužinojau, kad esate nevirties gydytojas. Praeitą vasarą jis dalyvavo neoficialioje konferencijoje, kurioje pasakojote, kaip gydėte jauną moterį, vardu Ana O. – nevirties apimtą moterį. Ją gy-

dėte naujais metodais, „kalbėjimu“, kuris rėmėsi priežastimi ir susipynusių proto asociacijų išnarpliojimu. Ženia sako, kad esate vienintelis gydytojas Europoje, kuris iš tikrųjų gali gydyti kaip psichologas.

Ana O.! Išgirdęs tą vardą Brojeris krūptelėjo ir keldamas puoduką prie lūpų paliejo kavą. Jis nusišluostė servetėle rankas, vildamasis, kad panelė Salomė nepastebėjo nelaimės. Ana O., Ana O.! Neįtikima! Kad ir kur jis pasisuktų, visur susiduria su Ana O. – jis pats Bertai Papenheim davė šį slapyvardį. Skrupulingai atsargus Brojeris, kalbėdamasis su studentais, niekada nevadindavo pacientų tikraisiais vardais. Tam jis sukurdavo pseudonimus, paciento inicialų raides pakeisdamas ankstesnėmis abėcėlėje. Taip iš Bertos Papenheim, B. P., pasidarė A. O., arba Ana O.

– Ženiai jūs padarėte nepaprastą išpūdį, daktare Brojeri. Pasakodamas apie jūsų mokomąją konferenciją ir Anos O. gydymą, sakė esąs palaimintas – galėjo stovėti genijaus šviesoje. Na, Ženiai nelenkva padaryti išpūdį. Dar niekada negirdėjau, kad jis anksčiau būtų taip kalbėjęs. Tada nusprendžiau, kad vieną dieną susitiksiu su jumis, suprantate, galbūt studijuosiu pas jus. Bet mano „viena diena“ atėjo greičiau, nei tikėjaisi; Nyčės padėtis per pastaruosius du mėnesius dar pablogėjo.

Brojeris apsižvalgė. Daug kitų klientų baigė pusryčiauti ir išėjo, bet jis tebesėdėjo, pamiršęs Bertą, kalbėdamasis su stulbinančia moterimi, kuri vėl ją priminė. Ji nukrėtė šurpas. Negi negalima pabėgti nuo Bertos?

– Panele, – Brojeris atsikrenkštė ir prisivertė kalbėti toliau. – Tas atvejis, apie kurį pasakojo jūsų brolis, buvo vienintelis, kai pasinaudojau eksperimentiniu metodu. Nėra priežasčių manyti, kad šis ypatingas metodas padės jūsų draugui. Tiesą sakant, yra daugybė priežasčių galvoti priešingai.

– Kodėl, daktare Brojeri?

– Bijau, kad neturiu laiko išsamiau atsakyti. Kol kas tiesiog pasakysiu, kad Ana O. ir jūsų draugas serga labai skirtingomis ligomis. Ją kamuoja isterija ir tam tikri simptomai, kurie atima iš jos jėgas, veikiausiai brolis jums pasakojo. Aš stengiausi sistemingai panaikinti kiekvieną simptomą, hipnoze padėdamas pacientei prisiminti užmirštas psichines traumas, dėl kurių jie atsirado. Kai būdavo atskleistas šaltinis, simptomas išnykdavo.

– Tarkime, daktare Brojeri, neviltis yra simptomas. Ar galėtumėte ją taip gydyti?

– Neviltis nėra medicininis simptomas, panele; ji miglota, neapibrėžta. Kiekvienas Anos O. simptomas apėmė tam tikrą jos kūno dalį; kiekvieną jų sukėlė tam tikrų neuronų takų intracerebrinio jaudinimo sutrikimas. Iš jūsų pasakojimo supratau, kad jūsų draugo neviltis tėra įsivaizduojama. Tokios būsenos neįmanoma gydyti.

Pirmą kartą Lu Salomė sudvejojo.

– Bet, daktare Brojeri, – ji vėl uždėjo savo delną jam ant rankos, – iki tol, kol pradėjote dirbti su Ana O., isterija nebuvo psichologiškai gydoma. Kiek suprantu, gydytojai skirdavo tik vonias arba tą siaubingą gydymą elektra. Esu tikra, kad jūs ir tik jūs galite sugalvoti, kaip gydyti Nyčę.

Staiga Brojeris suvokė, kiek laiko. Jam reikėjo grįžti pas Matildą.

– Panele, padarysiu viską, ką galėsiu, kad padėčiau jūsų draugui. Prašau priimti mano kortelę. Susitiksiu su jūsų draugu Vienoje.

Lu Salomė tik dirstelėjo į kortelę ir įsidėjo ją į rankinę.

– Daktare Brojeri, bijau, kad tai nebus taip paprasta. Nyčė, sakyčiau, nėra linkęs bendrauti pacientas. Tiesą sakant, jis nežino, kad kalbuosi su jumis. Jis itin savarankiškas ir išdidus žmogus. Niekada neprisipažins, kad jam reikia pagalbos.

– Bet sakėte, kad jis dažnai kalba apie savižudybę.

– Per kiekvieną pokalbį, kiekviename laiške. Bet jis neprašo pagalbos. Jei sužinotų apie mūsų pokalbį, niekada man neatleistų ir,

esu tikra, atsisakytų pas jus konsultuotis. Net jei kaip nors įkalbėčiau apsilankyti pas jus, jis pasitenkintų pasiskundęs dėl kūno negalavimų. Niekada – nė per tūkstantį metų – jis nepaprašytų palengvinti jo nevirties. Jis turi tvirtą nuomonę apie silpnumą ir jėgą.

Brojeris pradėjo nekantrauti ir irzti.

– Taigi, panele, darosi vis dramatiškiau. Norite, kad susitikčiau su kažkokiu profesoriumi Nyče, kurį laikote vienu didžiausių mūsų amžiaus filosofų, ir įtikinčiau jį, kad gyvenimas – ar bent jau *jo* gyvenimas – vertas, kad jį nugyventum. Be to, turiu tai padaryti taip, kad mūsų filosofas to nepajustų.

Lu Salomė linktelėjo, giliai įkvėpė ir atsilošė į kėdės atkalnę.

– Bet ar tai įmanoma? – paklausė jis. – Jau pats pirmasis tikslas – išgydyti nevirtį – nepasiekiamas medicinos mokslui. Tačiau antroji sąlyga, kad pacientas būtų gydomas slapta, mūsų sumanymą verčia fantastika. Ar yra dar kokių kliūčių, kurių neatskleidėte? Gal profesorius Nyčė kalba tik sanskritu – arba neišeina iš savo atsiskyrelio buveinės Tibete?

Brojeris elgėsi vėjavaikiškai, bet pastebėjęs sumišusios Lu Salomės išraišką skubiai susitvardė.

– Aš kalbu rimtai, panele Salome, kaip man tai padaryti?

– *Dabar* jūs matote, daktare Brojeri! *Dabar* matote, kodėl pasirinkau jus, o ne kokį mažiau žinomą vyrą!

Suskambo San Salvatorės varpai. Dešimta valanda. Matilda jau nerimauja. Ak, bala jos nematė... Brojeris vėl mostelėjo padavėjui. Kol jie laukė sąskaitos, Lu Salomė pateikė neįprastą kvietimą.

– Daktare Brojeri, ar rytoj ateitumėte pas mane pusryčių? Kaip jau minėjau, esu šiek tiek atsakinga dėl profesoriaus Nyčės nevirties. Turiu jums daug ką papasakoti.

– Deja, rytoj negalėsiu. Ne kasdien žavios moterys kviečiasi mane pusryčių, panele, bet nesu laisvas priimti jūsų pasiūlymo. Kadangi viešiu čia su žmona, būtų nepadoru ją vėl palikti.

– Tuomet pasiūlysiu kitą planą. Šį mėnesį žadėjau broliui jį aplankyti. Tiesą sakant, iki šiol ketinau ten keliauti su profesoriumi Nyčė. Jei neprieštarausite, būdama Vienoje suteiksiu jums daugiau informacijos. Kol kas turiu pasistengti įtikinti profesorių Nyčę pasitarti su jumis dėl silpstančios sveikatos.

Juodu drauge išėjo iš kavinės. Padavėjai tvarkė stalus, tebuvo likę vos keli lankytojai. Kol Brojeris ruošėsi atsisveikinti, Lu Salomė įsikibo jam į parankę ir pradėjo žingsniuoti kartu.

– Daktare Brojeri, ši valanda buvo per trumpa. Esu godi ir trokštu daugiau jūsų laiko. Ar galėčiau palydėti jus iki viešbučio?

Šie žodžiai Brojeriui pasirodė drąsūs, vyriški; tačiau iš Lu Salomės lūpų jie skambėjo tiesiai ir nuoširdžiai – taip žmonės turėtų kalbėti ir gyventi. Jei moteriai smagu vyro draugijoje, kodėl ji negalėtų įsikibti jam į parankę ir su juo paėjėti? Ir vis dėlto kuri kita iš jo pažįstamų moterų būtų drįsusi ištarti tokius žodžius? Ši moteris buvo kitokia. Ji buvo laisva!

– Dar *niekada* taip nesigailėjau atsisakydamas kvietimo, – tarė Brojeris, spausdamas jos ranką. – Bet dabar man laikas grįžti, ir grįžti vienam. Mano mylinti, bet susirūpinusi žmona lauks prie lango, ir mano pareiga atsizvelgti į jos jausmus.

– Žinoma, – ji ištraukė savo ranką ir atsistojo priešais jį, pasitikinti savimi, tvirta kaip vyras, – bet žodis pareiga mane slegia ir vargina. Aš savo pareigas apribojau iki vienos – įgyvendinti savo laisvę. Santuoka ir ją lydintis nuosavybės bei pavydo jausmas pavergia dvasią. Šie jausmai niekada manęs neužvaldys. Tikiuosi, daktare Brojeri, ateis laikas, kai nei vyrai, nei moterys nesiels kaip tironai vieni kitų atžvilgiu ir neprimės jiems savo silpnybių. – Ir ji nusigręžė taip išdidžiai, kaip buvo atėjusi. – *Auf Wiedersehen*. Iki kito susitikimo – Vienoje.

ANTRAS SKYRIUS

PO KETURIŲ SAVAIČIŲ Brojeris sėdėjo prie stalo savo kabinete Berkerio gatvės septintame name. Buvo ketvirta valanda popiet, ir jis nekantriai laukė, kada ateis panelė Lu Salomé.

Jis buvo nepratęs daryti pertraukų darbe, tačiau taip nekantravo ją pamatyti, kad prieš tai labai greitai atsikratė trijų pacientų. Visų jų ligos buvo aiškios, ir jis neturėjo daug vargo.

Pirmuosius du – į šeštą dešimtį įkopusius virus – kamavo beveik vienodos negalios: sunkus kvėpavimas ir šaižus bronchinis kosulys. Ketverius metus Brojeris gydė jų lėtinę emfizemą, prie kurios šaltu drėgnu oru prisidėdavo ūmus itin pavojingas plaučiams bronchitas. Abiem pacientams nuo kosulio jis išrašė morfino (Doverio miltelių, po penkias kruopeles tris kartus per dieną), mažą dozę atsikosėjimą lengvinančių vaistų (ipekakvanos), liepė kvėpuoti garais ir ant krūtinės dėti garstyčių lapelių. Nors kai kurie gydytojai šaipėsi iš garstyčių lapelių, Brojeris jų poveikiu tikėjo ir dažnai išrašydavo – ypač šiomet, kai pusę Vienos, regis, išguldė kvėpavimo ligos. Miestas tris savaites neregėjo saulės, tik dulksną be atvangos ir plikšalą.

Trečiasis pacientas, sosto įpėdinio Rudolfo namų tarnas, buvo karščiuojantis raupuotas jaunuolis, kuriam skaudėjo gerklę, toks drovus, kad Brojeriui teko valdingai įsakyti jam nusirengti apžiūrai. Diagnozė – ryklės migdolų uždegimas. Nors buvo įgudęs greitai išpjauti tonziles žirkklėmis ir chirurginėmis žnyplėmis, Brojeris nu-

sprendė, kad šįsyk tonzilių dar nebūtina šalinti. Jis liepė dėti ant kaklo šaltus kompresus, gerklę skalauti kalio chloratu ir purkšti karbonizuotu vandeniu. Kadangi pacientui šią žiemą gerklę skaudėjo jau trečią kartą, Brojeris patarė grūdintis kasdien prausiantis šaltu vandeniu.

Dabar laukdamas jis paėmė laišką, kurį prieš tris dienas buvo gavęs iš panelės Salomės. Įžūliai, kaip ir ankstesniame laiškeleje, ji pranešė, kad šiandien ketvirtą atvyks į jo kabinetą pasitarti. Brojerio šnervės virptelėjo: „*Ji praneša man, kada atvyks. Ji leidžia įsakymus. Ji suteikia man garbę...*“

Tačiau greitai susigriebė. „Nežiūrėk į save pernelyg rimtai, Joze-fai. Koks skirtumas? Nors panelė Salomė to ir nežinojo, pasirodo, trečiadienio popietė puikus laikas su ja susitikti. Ilgoje įvykių grandinėje ką tai keičia?“

„*Ji man praneša...*“ – Brojeris įsiklausė į savo balso skambesį: tai buvo išpūstas savo svarbos pajautimas, jis jo nekentė, taip elgėsi jo kolegos daktarai Bilrotas ir Šnicleris vyresnysis, taip pat daugelis jo įžymių pacientų, tokių kaip Bramsas ir Vitgenšteinas. Paprastumas – štai kokią pažįstamą, iš kurių dauguma buvo jo pacientai, savybę jis labiausiai mėgo. Kaip tik tai jį traukė prie Antono Bruknerio. Galbūt Antonas niekada nebus toks kompozitorius kaip Bramsas, bet jis nors negarbins žemės po savo kojomis.

Labiausiai Brojeriui patiko neklusnūs kai kurie jo pažįstamų sūnūs: jaunasis Hugo Volfas, Gustavas Maleris, Tedis Herclis ir pats keisčiausias medicinos studentas Artūras Šnicleris. Jis susitapatino su jais, ir, kai kiti vyresnieji negirdėdavo, džiugindavo juos kandžiai šaipydamasis iš valdančiosios klasės. Pavyzdžiui, praeitą savaitę Balo poliklinikoje jis pralinksmino grupę aplink jį susispietusių jaunuolių tardamas: „Taip, taip, tikra tiesa, kad Vienos gyventojai religingi žmonės – jų dievo vardas Etiketetas.“

Brojeris, iki kaulų smegenų mokslininkas, suprato, kaip lengvai, vos per kelias minutes jam pavyko vieną psichinę būseną pakeisti kita – pasipūtimą paprastumu. Koks įdomus reiškinys! Ar galėtų tai pakartoti?

Tuomet jis atliko mąstymo eksperimentą. Pirmiausia pabandė virsti pasipūtusiu Vienos gyventoju, tokiu, kokių jis nekenė. Pūsdamasis ir tyliai murmedamas „Kaip ji *drįso!*“, jis prisimerkė, suraukė savo priekines smegenų skiltis ir vėl pajuto įžeistą savimeilę ir pasipiktinimą, jie apima tuos, kurie pernelyg rimtai save vertina. Paskui, iškvėpdamas ir atsipalaiduodamas, jis išleido iš savęs tuos jausmus ir grįžo į savo kailį – į tą proto būseną, kai gali juoktis pats iš savęs, iš savo juokingos pozos.

Jis pastebėjo, kad abi šios proto būsenos turi savo emocinį atspalvį; aštrūs pasipūtimo kampai: pagieža ir dirglumas, taip pat išdidumas ir vienatvė. Antroji būseną, priešingai, atrodė aptaki, švelni ir maloni.

Tai aiškios, apibrėžtos emocijos, pamanė Brojeris, tačiau *paprastos*. O kaip stipresnės emocijos ir jas sukeliančios psichinės būsenos? Ar yra būdas valdyti tas stiprias emocijas? Galbūt tai nuvestų į veiksmingą psichologinį gydymą?

Brojeris svarstė savo patirtį. Pačios nepastoviausios psichinės būsenos buvo susijusios su moterimis. Kartais – pavyzdžiui, šiandien, patogiai įsitaisęs savo kabinete, – jis jautėsi stiprus ir saugus. Tada jis regėdavo moteris tokias, kokios jos iš tikrųjų yra: kovojančios, tikslo siekiančios būtybės, sprendžiančios begalinius kasdienius rūpesčius. Jis suvokė, kas iš tiesų yra jų krūtys: krūtų ląstelių telkiniai, plaukiojantys lipoidų tvenkiniuose. Jis žinojo apie jų išskyras, mėnesinių sutrikimus, sėdmens nervo skausmus ir įvairiausias nereikalingas ataugas: iškritusias pūsles ir gimdas, pūpsančius mėlynus hemorojus ir išsiplėtusias venas.

Bet būdavo ir kitokie laikai – susižavėjimo, atsidavimo moteriai, didesnei už patį gyvenimą, laikai. Tuomet krūtys virsdavo stebuklingais rutuliais, ir ji apimdavo nepaprastas troškimas susiliesti su moters kūnu, žįsti spenelius, įsiskverbti į šilumą ir drėgmę. Tokia psichinė būseną gali tapti nevaldoma, apversti aukštyrą kojomis visą gyvenimą – taip ir nutiko dirbant su Berta, ir tai jam vos nekainavo visko, ką jis brangino.

Svarbiausia požiūris – kur nukreipsi protą. Jei jis galėtų išmokyti pacientus valingai jį tvarkyti, galbūt tikrai taptų tuo, ko ieško panelė Salomė – nevilties gydytoju.

Jo apmąstymus nutraukė atsidarančių ir užsidarančių laukų durų garsas. Brojeris akimirką luktelėjo, kad nepasirodytų pernelyg susijaudinęs, tada išėjo į laukiamąjį pasitikti Lu Salomės. Ji buvo šlapia – Vienos dulksna virto liūtimi, bet jam dar nespėjus padėti nusirengti varvančio palto, Salomė jį pati nukratė ir padavė jo seselei ir registratorei poniai Beker.

Nusivedęs panelę Salomė į kabinetą ir parodęs sėstis ant sunkios juoda oda apmuštos kėdės, Brojeris įsitaisė šalia jos.

– Matau, kad mėgstate viską daryti pati. Negi tai neatima iš vyrų malonumo jums patarnauti?

– Mes abu žinome, kad ne visi vyrų patarnavimai itin naudingi moters sveikatai!

– Jūsų būsimam vyrui teks gerokai pasitreniruoti. Ne taip lengva atsikratyti gyvenimo įpročių.

– Santuoka? Ne, tik ne man! Jau sakiau jums. Na, gal dalinė santuoka – gal tai man tiktų, bet nieko įpareigojančio.

Žvelgdamas į savo įžūlią dailią viešnią Brojeris susižavėjo mintimi apie dalinę santuoką. Kaip nepamiršti, kad ji perpus jaunesnė už jį! Lu Salomė vilkėjo paprastą ilgą juodą suknelę, užsagstyta iki pat kaklo, o aplink pečius buvo apsivyniojusi kailinę apykaklę su lapės

snukučiu ir kojytėmis. Keista, pamanė Brojeris, šaltą dieną Venecijoje ji nusimeta kailį, o mano šiltame kabinete būna su juo. Vis dėlto laikas pereiti prie reikalų.

– O dabar, panele, pakalbėkime apie jūsų draugo ligą.

– *Neviltį* – ne ligą. Turiu keletą patarimų. Norite juos išgirsti?

Negi jos pasitikėjimas savimi beribis? – pasipiktinęs pagalvojo jis. Kalba taip, tarsi būtų mano kolegė, klinikos vadovė, gydytoja, turinti trisdešimties metų patirtį, o ne nepatyrusi mokinukė.

Nurimk, Jozefai! Įspėjo jis save. Ji labai jauna, ji negarbina Vienos dievo Etiketo. Be to, ji geriau už mane pažįsta tą profesorių Nyčę. Ji nepaprastai protinga ir galbūt turi ką svarbaus pasakyti. Dievaž, nenumanau, kaip gydyti neviltį: neišsigydu savosios.

Jis ramiai atsakė:

– Žinoma, panele. Prašau kalbėti.

– Mano brolis Ženia, su kuriuo šįryt buvau susitikusi, minėjo, kad naudodamas hipnozę padėjote Anai O. prisiminti kiekvieno simptomo psichologines ištakas. Prisimenu, Venecijoje sakėte, kad atskleidus simptomų kilmę jie kažkaip išnykdavo. Mane domina tas *kažkaip*. Kada nors, kai turėsime daugiau laiko, tikiuosi, papasakosite man išsamiau apie šį mechanizmą: kad prisikapsčius prie ištakų ir perpratus jų kilmę, simptomas išnyksta.

Brojeris pakraipė galvą ir sumojavo rankomis, delnus atsukęs į Lu Salomę.

– Tai empirinis stebėjimas. Net jei turėtume visą amžinybę, bijau, negalėčiau jums taip tiksliai paaiškinti, kaip jūs norite. Bet kokie jūsų patarimai, panele?

– Pirmasis patarimas: *nebandykite savo hipnozės metodo su Nyče*. Jis nepavyktų! Jo protas, jo mintys – tikras stebuklas, vienas iš pasaulio stebuklų, kaip pats pamatysite. Bet jis – pasiskolinsiu vieną jo mėgstamiausių posakių – labai žmogiškas, pernelyg žmogiškas, ir turi savo jautrių vietų.

Dabar Lu Salomé nusiėmė kailį, lėtai atsistojo ir nuėjo per kabinetą padėti jo ant Brojerio sofos. Akimirką žvilgtelėjo į įrėmintus diplomus ant sienos, pataisė vieną, kuris kabojo šiek tiek kreivai, tada atsisėdo ir prieš kalbėdama užsikėlė koją ant kojos.

– Nyčė nepaprastai jautrus jėgų nutekėjimui. Jis atsisakys bet kokio vyksmo, jei jam pasirodys, kad taip gali perduoti savo galias kitam. Kaip filosofą jį traukia ikisokratinis laikotarpis, ypač agonio samprata – tikėjimas, kad žmogus tik varžydamasis su kitais tobulina savo įgimtus gabumus. Jis visiškai nepasitiki tais, kurie atsisako rungtyniauti ir skelbiasi esą altruistai. Jo vadovas šiais klausimais buvo Šopenhaueris. Jis mano, kad niekas nenori padėti kitam: žmonės trokšta tik valdyti ir didinti savo galias. Tuos kelis kartus, kai savo galias buvo perdavęs kitiems, jis galų gale pasijusdavo priblokštas ir įniršęs. Taip buvo nutikę su Richardu Vagneriu. Manau, dabar tai vyksta su manimi.

– Ką norite tuo pasakyti? Ar tiesa, kad jūs kaip nors atsakinga už profesoriaus Nyčės didžiulę nevirtį?

– Jis taip mano. Todėl antrasis mano patarimas: nebūkite mano sąjungininkas. Atrodote suglumęs; kad suprastumėte, turiu papasakoti viską apie mūsų santykius su Nyče. Nieko nepraleisiu ir atvirai atsakysiu į visus jūsų klausimus. Tai nebus lengva. Atsiduodu į jūsų rankas, bet tai, ką pasakysiu, turi likti tarp mūsų.

– Žinoma, galite manimi kliautis, panele, – atsakė jis, žavėdamasis jos tiesumu ir stebėdamasis, kaip lengva kalbėtis su tokiu atviru žmogumi.

– Taigi... pirmą kartą Nyčę sutikau maždaug prieš aštuonis mėnesius, balandį.

Ponia Beker pabeldė ir atnešė kavą. Jei ji ir nustebo, išvydusi Brojerį, sėdintį šalia Lu Salomės, o ne įprastoje vietoje prie stalo, tai niekuo neišsidavė. Netarusi nė žodžio ji padėjo padėklą, ant kurio

buvo porceliano indai, šaukšteliai ir žvilgantis sidabrinis kavinukas, ir išėjo. Lu Salomei kalbant, Brojeris įpylė kavos.

– Pernai išvykau iš Rusijos dėl sveikatos – dėl kvėpavimo ligų – ir dabar man gerokai palengvėjo. Iš pradžių gyvenau Ciuriche ir studijavau teologiją pas Bydermaną, taip pat dirbau su poetu Gotfrydu Kinkeliu – regis, neminėjau, kad rašau eiles. Kai šį pavasarį su mama važiuojome į Rusiją, Kinkelis įdavė laišką Malvidai fon Meizenburg. Žinote ją – parašė „Idealisto prisiminimus“.

Brojeris linktelėjo. Jis buvo susipažinęs su Malvidos fon Meizenburg darbais, ypač apie kovą už moterų teises, radikalias politines reformas ir įvairius švietimo pokyčius. Naujausi antimaterialistiniai jos traktatai jam ne itin patiko, atrodė pagrįsti pseudomoksliniais teiginiais.

Lu Salomė kalbėjo:

– Taigi nuėjau į Malvidos literatūrinį saloną ir ten sutikau žavų bei talentingą filosofą Paulą Rė, su kuriuo netrukus susidraugavau. Ponas Rė prieš daugelį metų studijavo Bazelyje pas Nyčę, ir nuo to laiko juodu bičiuliuavosi. Mačiau, kad ponas Rė žavisi Nyče kaip nė vienu kitu žmogumi. Netrukus jam kilo mintis, kad jei jau draugaujame, tai ir aš su Nyče turime tapti draugais. Paulas... ponas Rė... bet, daktare, – ji akimirka išraudo, tačiau Brojeris spėjo pastebėti, ir ji suprato, kad jis pastebėjo, – leiskite vadinti jį Paulu, nes taip į jį kreipiuosi, o šiandien mes neturime laiko etiketo vingrybėms. Mes su Paulu labai artimi, nors niekada nepasiaukosiu santuokai su juo ar su kuo nors kitu! Bet kodėl, – nekantraudama kalbėjo ji, – aš jums aiškinuosi dėl to nevalingo savo nuraudimo. Negi esame vieninteliai raustantys gyvūnai?

Nerasdamas žodžių Brojeris sugėbėjo tik linktelėti. Akimirka, apsuptas savo medicinos prietaisų, jis pasijuto stipresnis nei per anksčiau pokalbį. Tačiau dabar, susidūręs su Lu Salomės žavesiu, pajuto,

kaip jėgos jį vėl apleidžia. Jos pastaba apie nuraudimą buvo neįtikima: dar niekada gyvenime jis nebuvo girdėjęs, kad moteris ar kas kitas būtų taip tiesiai kalbėjęs apie savo santykius. O jai viso labo dvidešimt vieneri!

– Paulas buvo tikras, kad mes su Nyčė greitai susidraugausime, – pasakojo Lu Salomė, – kad mes idealiai tinkame vienas kitam. Jis norėjo, kad tapčiau Nyčės studente, protežė ir sekėja. Jis norėjo, kad Nyčė taptų mano mokytoju, mano pasaulietiniu pastoriumi.

Juos pertraukė beldimas į duris. Brojeris atsistojo įleisti, ir ponias Beker garsiai sušnabždėjo, kad atėjo naujas pacientas. Brojeris vėl atsisėdo, patikino Lu Salomė, kad jie turi pakankamai laiko, nes neužsirašę pacientai žino, kad teks ilgai laukti, ir paragino pasakoti toliau.

– Na, – dėstė ji, – Paulas surengė susitikimą Šventojo Petro bazilikoje, pačioje netinkamiausioje vietoje mūsų nešventosios trejybės pasimatymui – tuo vardu mes vėliau pasivadino, nors Nyčė mūsų santykius dažnai vadino „pitagoriškais“.

Brojeris sugavo save spoksantį į pašnekovės krūtinę, o ne į veidą. Kiek laiko, svarstė jis, tai darau? Ar ji pastebėjo? Ar kitos moterys pastebi, kai taip elgiuosi? Mintyse jis pasičiupo šluotą ir iššlavė visas seksualias mintis. Susitelkė į Lu Salomės akis ir žodžius.

– Nyčė mane tuoj pat patraukė. Fiziškai jis nebuvo kuo nors ypatingas: vidutinio ūgio, švelnaus balso, nemirksinčiomis akimis, kurios žvelgia daugiau į vidų nei į išorę, tarsi jis saugotų vidinius lobius. Anuomet nežinojau, kad jis bemaž aklas. Vis dėlto jame buvo kažkas, kas patraukdavo dėmesį. Pirmieji jo man ištarti žodžiai buvo: „Ir iš kokių gi žvaigždžių mes nukritome čia vienas kitam?“

Tada visi trys ėmėme šnekėtis. Ir kaip šnekėtis! Kurį metą atrodė, kad Paulo viltys dėl mūsų draugystės ir protegavimo išsipildys. Inte-

lektualiai mudu su Nyče puikiai tikome vienas kitam. Mūsų mintys derėjo – jis pasakė, kad esame brolis ir sesuo dvyniai. Ak, jis garsiai skaitė savo pastarosios knygos perliukus, kūrė muziką pagal mano eilėraščių žodžius, papasakojo, ką ketina duoti pasauliui per ateinančius dešimt metų – jis manė, kad dėl sveikatos nepratempis ilgiau nei dešimtmetį. Netrukus Paulas, Nyčė ir aš nusprendėme gyventi kartu kaip trijų asmenų šeima. Pradėjome planuoti, kaip žiemą praleisime Vienoje, o gal Paryžiuje.

„Trijų asmenų šeima!“ Brojeris atsikrenkštė ir pasimuistė ant kėdės. Matė, kaip ji šypsosi iš jo sumišimo. Negi ji *nieko* nepraleidžia? Kokia diagnostikė išeitų iš šios moters! Ar ji kada nors galvojo tapti gydytoja? Galbūt mano studente? *Mano* protežė? Mano kolege, dirbančia šalia manęs kabinete, laboratorijoje? Šioje fantazijoje slypėjo jėga, tikra jėga, bet Brojerį pažadino jos žodžiai.

– Taip, žinau, kad pasaulis nepalankiai žiūri į du vyrus ir moterį, skaisčiai gyvenančius kartu. – Ji ištarė „skaisčiai“ pakankamai tvirtai, kad viską sustatytų į vietas, tačiau gana švelniai, kad neskambėtų kaip priekaištas. – Bet mes buvome trys laisvai mąstantys idealistai, atsikratę visuomenės primestų suvaržymų. Mes manėme, kad patys galime susikurti moralines normas.

Kai Brojeris neatsakė, viešnia, regis, pirmą kartą sudvejojo, ką daryti toliau.

– Ar man pasakoti? Turime laiko? Gal jus įžeidžiau?

– Prašau pasakoti, mieloji panele. Pirma, aš paskyriau jums laiką. – Jis ištiesė ranką, paėmė nuo stalo kalendorių ir parodė prie trečiadienio, prie 1882 metų lapkričio 22-osios pakeverzotą didelę Z. – Matote, šiandien po pietų niekam nepaskyriau konsultacijos. Antra, jūs manęs neįžeidėte. Priešingai, žaviuosi jūsų atvirumu, jūsų tiesumu. Jei visi draugai taip nuoširdžiai kalbėtų! Gyvenimas būtų turtingesnis ir tikresnis.

Nieko neatsakiusi į jo pastabą, Lu Salomė įsipylė dar kavos ir toliau pasakojo savo istoriją.

– Pirmiausia noriu paaiškinti, kad mūsų santykiai su Nyče, nors intensyvūs, buvo trumpi. Mes susitikome tik keturis kartus, ir mus beveik visuomet lydėjo mano mama, Paulo mama arba Nyčės sesuo. Tiesą sakant, mes su Nyče retai kada vieni išeidavome pasivaikščioti ar kalbėdavomės. Intelektualusis mūsų nešventosios trejybės medaus mėnuo irgi buvo trumpas. Atsirado plyšių. Paskui romantiški ir aistringi jausmai. Galbūt jie kilo pačioje pradžioje. Tikriausiai turėčiau prisiimti atsakomybę, kad jų neatpažinau. – Ji pasipurtė, tarsi norėtų nusimesti tą atsakomybę, ir toliau dėstė svarbiausius įvykius. – Baidantis mūsų pirmajam susitikimui, Nyčė ėmė vis labiau nerimauti dėl mano sumanymo skaisčiai gyventi trise. Jis manė, kad pasaulis dar nėra tam pasirengęs, ir paprašė, kad laikyčiau mūsų planą paslapyje – kad jo mama ir sesuo nieku gyvu apie tai nesužinotų. Koks ribotumas! Nustebau ir nusivyliau, pamaniau: gal mane suklaidino jo draši kalba ir laisvamaniški pareiškimai.

Netrukus Nyčė tapo dar griežtesnis. Jis pareiškė, kad toks gyvenimas kartu socialiniu požiūriu man būtų pavojingas, gal net sugriautų mano ateitį. Norėdamas mane apsaugoti jis nusprendė pasiūlyti tuoktis ir paprašė Paulo, kad perduotų man šį prašymą. Įsivaizduojate, į kokią padėtį pateko Paulas? Tačiau Paulas, būdamas ištikimas draugui, pareigingai, bet mažumėlių flegmatiškai perdavė Nyčės pasiūlymą.

– Ar tai jus nustebino? – paklausė Brojeris.

– Labai – juk tai įvyko po pirmo mūsų susitikimo. Bet ir nerimą sukėlė. Nyčė – didis žmogus, malonus, stiprus, įspūdingos išvaizdos; neneigiu, daktare Brojeri, mane traukė prie jo, tačiau ne romantiški jausmai. Galbūt jis jautė mano simpatiją, todėl nepatikėjo, kad nei santuoka, nei romantiški santykiai man nerūpi.

Į langus barkštelėjęs vėjo gūsis akimirką išblaškė Brojerį. Jis staiga pajuto, koks įsitempęs jo sprandas ir pečiai. Taip įdėmiai klausėsi, kad kelias minutes nekrustelėjo nė raumuo. Kartais pacientai jam pasipasakodavo asmeninius rūpesčius, bet tik ne taip. Ne taip nuoširdžiai, ne taip atvirai. Berta daug atskleidė, bet ji kalbėdavo išsi-
blaškiusi. Lu Salomė buvo visiškai susikaupusi ir net pasakodama nereikšmingus įvykius sukūrė tokį artumą, kad Brojeriui atrodė, lyg kalbėtųsi du įsimylėję žmonės. Jam nebuvo sunku suprasti, kodėl Nyčė jau po pirmo susitikimo pasiūlė tuoktis.

– O tada, panele?

– Tada nusprendžiau, kad kai kitą kartą susitikime, būsiu tiesesnė. Tačiau to nė nereikėjo. Nyčė greitai susigaudė, kad santuoka jį gąsdina lygiai taip pat, kaip ir mane. Kai po dviejų savaitių susitikome prie Ortos, jis iškart pareiškė, kad nekreipčiau dėmesio į jo pasiūlymą. Paragino, kad verčiau prisidėčiau prie jo ir kurtume idealius santykius: aistringus, tyrus, intelektualius ir nesantuokinius.

Mes visi trys sutarėme. Nyčė buvo taip pakiliai nusiteikęs dėl mūsų „trejeto šeimos“, kad vieną popietę Liucernoje pasiūlė nusifotografuoti – vienintelį kartą nupaveiksluoti mūsų nešventąją trejybę.

Nuotraukoje, kurią ji padavė Brojeriui, vežimo priekyje stovėjo du vyrai; ji klūpėjo vežime, iškėlusi botagėlį.

– Vyriškis priekyje su ūsais, žvelgiantis aukštyn, – Nyčė, – šiltai ištarė ji. – Kitas – Paulas.

Brojeris įdėmiai tyrinėjo nuotrauką. Jį trikdė tie du vyrai – sentimentalūs, supančioti milžinai, įkinkyti šios žavios moters ir jos botagėlio.

– Ką galvojate apie mano žirgus, daktare Brojeri?

Pirmą kartą jos linksma pastaba prašovė pro šalį, ir Brojeris staiga prisiminė, kad ji viso labo dvidešimt vienerių metų mergaitė. Pasijuto nejaukiai – jam nesinorėjo matyti šios glotnios būtybės trūkumų.

Jo širdis linko prie tų dviejų pavergtų vyrų – jo likimo bendrų. Be abejo, jis galėtų būti vienas iš jų.

Jo viešnia veikiausiai suvokia mažumėlių prašovusi, pamanė Brojeris, pastebėjęs, kaip ji skuba tęsti pasakojimą.

– Dar du kartus buvome susitikę Tautenberge, maždaug prieš tris mėnesius, kartu buvo Nyčės sesuo, o paskui Leipcige – dalyvaujant Paulo mamai. Bet Nyčė man nuolat rašė. Štai laiškas, kurį jis man parašė, kai pasakiau, kaip mane sujaudino jo knyga „Ryto žara“.

Brojeris greitai perskaitė trumpą laišką, kurį jam padavė Lu Salomė.

Mano mieloji Lu,

Ir aplink mane būna aušrų, ir ne tapytų! Kai kas, ko nesitikėjau – surasti *draugą didžiausioje laimėje ir kančioje* – dabar man atrodo įmanoma; tai *auksinė* galimybė viso mano būsimo gyvenimo horizonte. Susijaudinu, kai tik pagalvoju apie drąsią ir turtingą mano brangiosios Lu sielą.

F. N.

Brojeris tylėjo. Dabar jis dar labiau susijaudino dėl Nyčės. Atrasti aušras ir auksines galimybes, pamilti turtingą drąsią sielą – kiekvienam to reikia, pamanė jis, bent kartą gyvenime.

– Tuo pat metu, – toliau pasakojo Lu, – ir Paulas pradėjo rašyti tokius pat karštus laiškus. Nors ir kaip stengiausi tarpininkauti, įtampa tarp mūsų trijų vis stiprėjo. Galop jie ėmė niekinti vienas kitą laiškuose man.

– Tikriausiai, – pertraukė ją Brojeris, – tai jūsų nenustebino? Du aistringi vyrai artimai susiję su ta pačia moterimi?

– Ko gero, buvau naivi. Tikėjau, kad mes visi trys galėsime dalytis mintimis, kad drauge galėsime kurti rimtus filosofinius veikalus.

Tikriausiai sunerimusi dėl Brojerio klausimo ji atsistojo, pamažu išsitiesė ir palengva nuėjo prie lango, pakeliui stabtelėjusi apžiūrėti daiktų ant stalo: renesanso laikų piestos ir grūstuvės, mažos Egipto laidotuvių figūrėlės, sudėtingo medinio vidinės ausies pusratinių kanalų modelio.

– Tikriausiai esu labai užsispyrusi, – tarė ji, žvelgdama pro langą, – bet vis dar manau, kad mes galėjome gyventi trise! Ir mums būtų pavykę, jei nebūtų įsikišusi bjaurybė Nyčės sesuo. Nyčė pakvietė mane vasarą praleisti su juo ir Elizabeta Tautenberge, mažame Tiuringijos kaimelyje. Mudvi susitikome Bairoite, ten susipažinome su Wagneriu ir nuėjome į „Parsifalį“. Paskui kartu keliavome į Tautenbergą.

– Kodėl pavadinate ją bjaurybe, panele?

– Elizabeta sėja neapykantą, ji yra skurdžios dvasios, nenuoširdi antisemitė, tikra žąsis. Padariau klaidą pasakiusi jai, kad Paulas žydas – ji pasistengė, kad apie tai sužinotų visas Wagnerio būrelis ir kad Paulas niekada nebūtų laukiamas Bairoite.

Brojeris padėjo kavos puoduką. Iš pradžių Lu Salomės žodžiai ji užliūliavo ir nunešė į mielas saugias meilės, meno ir filosofijos dausas; dabar ji papurtė jį ir gražino į tikrovę, į šlykštų antisemitizmo pasaulį. Tą patį rytą jis skaitė *Neue Freie Presse* apie jaunuolių draugijas, kurios bastosi po universitetą, lenda į auditorijas ir šaukia: *Juden hinaus!* (Žydai lauk!) Jie išgrūda žydus iš paskaitų – net jėga, jei šie priešinasi.

– Panele, aš taip pat žydas, ir noriu paklausti, ar ir profesorius Nyčė, kaip jo sesuo, yra antisemitinių pažiūrų?

– Žinau, kad jūs žydas. Man sakė Ženia. Turite žinoti, kad Nyčėi rūpi tik tiesa. Jis nekenčia melo ir bet kokių išankstinių nuostatų. Jis *nekenčia* savo sesers antisemitizmo. Bjaurisi Bernardu Fersteriu, vienu tiesmukiausių ir tulžingiausių antisemitų, kuris pas jį lankosi. Jo sesuo Elizabeta...

Dabar Lu Salomė kalbėjo greičiau, jos balsas oktava pakilo. Brojeris suprato, kad ji nukrypo nuo pasiruošto pasakojimo, bet negali sustoti.

– Elizabeta, daktare Brojeri, yra tikras siaubas. Ji išvadino mane prostitute. Ji melavo Nyčei: pasakojo, kad aš visiems rodžiau tą nuotrauką ir gyriausi, kaip jam patinka mano botagėlis. Ji visą laiką meluoja! Ji pavojinga moteris. Vieną dieną, atminti mano žodžius, ji pridarys Nyčei bėdos!

Tuos žodžius ji ištarė tebestovėdama, stipriai įsikibusi kėdės atlošo. Paskui sėsdama ėmė kalbėti ramiau:

– Kaip veikiausiai įsivaizduojate, trys savaitės Tautenberge su Nyče ir Elizabeta buvo nelengvos. Kai likdavau su juo viena, būdavo nuostabu. Smagiai pasivaikščiodavome ir nuoširdžiai apie viską pasikalbėdavome – kartais sveikata jam leisdavo šnekėtis dešimt valandų per dieną! Kažin ar kada nors du žmonės yra taip atvirai filosofavę. Mes kalbėdavomės apie gėrio ir blogio reliatyvumą, apie būtinybę išsilaisvinti iš visuomenės moralės, kad gyventum moraliai, apie laisvamųjų tikėjimą. Nyčės žodžiai atrodė teisingi: mes buvome proto dvyniai – tiek daug galėjome pasakyti vienas kitam puse žodžio, puse sakinio, vien tik gestais. Tačiau į statinę medaus buvo įpiltas šaukštas deguto – mus be paliovos stebėjo jo klastingoji sesuo. Matydavau, kaip ji klausosi, nieko nesuprasdama, regzdama pinkles.

– Sakykite, kodėl Elizabetai reikėjo jus šmeižti?

– Ji kovoja dėl savo gyvenimo. Ji bukaprotė, menkos dvasios moteris. Negali atiduoti brolio kitai moteriai. Ji supranta, kad Nyčė yra ir amžinai bus vienintelis jos reikšmingumo šaltinis.

Lu Salomė dirstelėjo į laikrodį, paskui į uždarytas duris.

– Rūpinuosi dėl jūsų laiko, todėl greitai baigsiu. Praeitą mėnesį, nepaisydami Elizabetos prieštaravimų, Paulas, Nyčė ir aš tris savaites praleidome Leipcige su Paulo mama. Ten vėl rimtai diskutavome,

daugiausia apie tikėjimo kilmę. Išsiskyrėme vos prieš dvi savaites, tuomet Nyčė dar vylėsi, kad pavasarį visi trys galėsime praleisti Paryžiuje. Tačiau to niekada nebus, dabar tai žinau. Jo seseriai pavyko nuteikti Nyčę prieš mane, ir pastaruoju metu jis ir Paului, ir man pradėjo siųsti nevirties ir neapykantos kupinus laiškus.

– O dabar, panele Salome, kaip klostosi reikalai?

– Viskas sugadinta. Paulas ir Nyčė tapo mano priešais. Paulas supyksta, kai tik perskaito Nyčės laiškus man, kai išgirsta, kad jaučiu jam švelnumą.

– Paulas skaito jūsų laiškus?

– Taip, kodėl ne? Mūsų draugystė tapo artima. Manau, mes visuomet liksime draugai. Mes neturime vienas nuo kito paslapčių: netgi skaitome vienas kito dienoraščius. Paulas maldavo, kad nutraukčiau santykius su Nyčė. Galų gale sutikau ir parašiau Nyčei, kad nors visuomet branginsiu jo bičiulystę, mūsų trijų asmenų šeima nebeįmanoma. Pasakiau jam, kad tai keltų pernelyg daug skausmo; per daug griauinančios įtakos: jo sesers, jo mamos; per daug ginčų tarp jo ir Paulo.

– Ką jis atsakė?

– Pašėlo! Siaubingai! Rašo beprotiškus laiškus, kartais įžeidinėjantius ar grasinančius, kartais kupinus nevirties. Štai, pažvelkite į šias eilutes, kurias gavau praeitą savaitę!

Ji atkišo du laiškus, išduodančius susijaudinimą: nelygus braižas, daug sutrumpintų ar kelis kartus pabrauktų žodžių. Brojeris permetė akimis jos apibrauktas pastraipas, tačiau tegalėjo perskaityti kelis žodžius; gražino laišką.

– Užmiršau, – tarė ji, – kaip sunku įskaityti jo raštą. Leiskite iššifruoti šitą, rašytą mums abiem su Paulu: „Neleiskite, kad mano didybės manijos ir įžeistos puikybės proveržiai jus pernelyg slėgtų. O jei vieną dieną apimtas aistros nusizudysiu, dėl to neverta per daug jaudintis.

Kas mano fantazijos palyginti su jumis!.. Taip protingai įvertinau padėtį tik tada, kai iš nevilties išgėriau milžinišką dozę opijaus...“

Salomė nutilo.

– To užteks, kad įsivaizduotumėte jo nevilgtį. Dabar jau kelias savaites gyvenu Paulo šeimos dvare Bavarijoje, taigi visi laišakai eina ten. Paulas sunaikina pačius kandžiausius jo laiškus, nenorėdamas manęs skaudinti, bet šitas praslydo: „Jei dabar išmesiu tave iš galvos, tai reikš visos tavo būties pasmerkimą... Tu padarei žalą, tu *pakenkei* – ne tik man, bet ir visiems žmonėms, kurie mane mylėjo: virš tavęs kabo šis kardas.“

Ji pažvelgė į Brojerį.

– *Dabar*, daktare, matote, kodėl taip atkakliai siūlau nebūti mano bendrininku?

Brojeris godžiai užsitraukė cigarą. Nors Lu Salomė jį sudomino ir įtraukė į savo pasakojamą melodramą, jį kankino nerimas. Ar išmintinga į tai painiotis? Kokia maišatis! Kokie primityvūs ir stiprūs santykiai: nešventoji trejybė, nutrūkusi Nyčės draugystė su Paulu, glaudus Nyčės ir sesers ryšys. Ir šios pagieža Lu Salomei. Turiu būti atsargus, tarė jis sau, ir nepakliūti į *tą* audrą. Pati pavojingiausia, be abejo, Nyčės beviltiška meilė, dabar virtusi neapykanta Lu Salomei. Bet grėžtis per vėlu. Jis jau įsipareigojo ir Venecijoje nerūpestingai ištare: „Niekada neatsisakiau padėti ligoniui.“

Jis kreipėsi į Lu Salomę:

– Tie laišakai man padeda suprasti, kodėl taip nuogaštaujate, panele Salome. Man irgi neramu dėl jūsų draugo: jo atkaklumas atrodo pavojingas, jis tikrai gali nusižudyti. Bet kadangi jūs dabar menkai galite paveikti profesorių Nyčę, kaip įtikinsite jį apsilankyti pas mane?

– Taip, tai *bėda* – daug apie tai svarsčiau. Net ir mano vardas jam atgrasus, tad turėsiu veikti netiesiogiai. Be abejo, tai reiškia, kad jis *nieku gyvu* neturi sužinoti, jog suorganizavau judviejų susitikimą.

Jokiu būdu jam to nesakykite! Bet dabar, kai žinau, kad norite su juo susitikti...

Ji padėjo puoduką ir taip įdėmiai pažvelgė į Brojerį, kad jis skubiai atsakė:

– Žinoma, panele. Kaip minėjau Venecijoje, niekada neatsisakau padėti ligoniui.

Išgirdusi šiuos žodžius Lu Salomė plačiai nusišypsojo. Ak, ji buvo labiau įsitempusi, nei jis įsivaizdavo.

– Turėdama tokią garantiją, daktare Brojeri, pradėsiu mūsų kampaniją, kurios tikslas atvesti Nyčę į jūsų kabinetą taip, kad jis nesužinotų, jog prie to prisidėjau. Dabar jo elgesys toks gąsdinantis, kad visi draugai sunerimę, todėl jie džiaugsis bet koku planu jam padėti. Rytoj važiuodama į Berlyną sustosiu Bazelyje ir papasakosiu mūsų planą Francui Overbekui, senam Nyčės bičiuliui. Jūsų, kaip diagnostiko, reputacija mums padės. Tikiuosi, profesorius Overbekas įtikins Nyčę pasikonsultuoti su jumis dėl fizinės būklės. Jei man pavyks, parašysiu jums laišką.

Ji paskubom įgrūdo į rankinę Nyčės laiškus, pasitaisė ilgą rauktą sijoną, pasiėmė nuo sofos lapės kailį ir patapšnojo Brojeriui per ranką.

– O dabar, mano brangus daktare Brojeri...

Kai ji uždėjo ir savo antrąją ranką, Brojerio pulsas pagreitėjo. Nebūk senas kvailys, pamanė jis, bet pasidavė jos rankų šilumai. Norėjo pasakyti jai, koks malonus jos prisilietimas. Tikriausiai ji tai žinojo, nes kalbėdama laikė jo delnus savuosiuose.

– Tikiuosi, mes dažnai bendrausime. Ne vien dėl mano stiprių jausmų Nyčei ir nuogastavimų, kad netyčia tapau atsakinga dėl jo sielvarto. Ir dėl kai ko kito. Tikiuosi, mudu tapsime draugais. Turiu daug trūkumų, kaip matėte: esu impulsyvi, piktinu jus, nesilaikau taisyklių. Bet turiu ir stipriųjų pusių. Įžvelgiu žmogaus kilnumą. O suradusi tokį žmogų nenoriu jo prarasti. Taigi susirašinėsime?

Ji paleido jo rankas, nužingsniavo prie durų, staiga sustojo. Įkišo ranką į krepšį ir išsitraukė dvi nedideles knygutes.

– O, daktare Brojeri, vos nepamiršau. Manau, jums verta perskaityti dvi naujausias Nyčės knygas. Jos padės išsiskverbti į jo mintis. Bet jis neturi sužinoti, kad jas skaitėte. Tai sukeltų jam įtarimą, nes šių knygų parduota labai mažai.

Ji vėl palietė jam ranką.

– Ir dar vienas dalykas. Nors kol kas skaitytojų mažai, Nyčė įsitikinęs, kad sulauks šlovės. Kartą jis man pasakė, kad jam priklauso poryt diena. Taigi niekam nepasakokite, kad jam padedate. Niekam neminėkite jo vardo. Jei tai padarysite ir jis sužinos, pasijus smarkiai apgautas. Jūsų pacientė – Ana O. – tai ne tikrasis vardas, ar ne? Jūs sugalvojote slapyvardį?

Brojeris linktelėjo.

– Tuomet patariu tą patį daryti su Nyče. *Auf Wiedersehen*, daktare Brojeri, – ji ištiesė jam ranką.

– *Auf Wiedersehen*, panele, – tarė Brojeris, pasilenkęs ir prilietęs ją lūpomis.

Uždaręs duris jis pažvelgė į dvi plonas knygeles popieriniais viršeliais ir prieš dėdamas jas ant stalo perskaitė keistus pavadinimus: „Die fröhliche Wissenschaft“ („Linksmasis mokslas“) ir „Menschliches, allzumenschliches“ („Žmogiška, pernelyg žmogiška“). Nuėjo prie lango paskutinį kartą žvilgtelėti į Lu Salomę. Ji pasiėmė skėtį, greitai nulipo laipteliais ir neatsigręždama įsėdo į laukiantį fiakrą.

TREČIAS SKYRIUS

NUSISUKĖS NUO LANGO Brojeris papurtė galvą, norėdamas išmesti Lu Salomę iš galvos. Paskui truktelėjo virš stalo kabančią virvutę ir pranešė poniai Beker, kad atsiųstų laukiantį pacientą. Pro duris dvejojamas įžengė ponas Perlrotas, pakumpęs žydas ortodoksas ilga barzda.

Ponui Perlrotui, kaip netrukus sužinojo Brojeris, prieš penkiolika metų buvo pašalinti migdolai. Apie šią procedūrą liko tokie klaikūs prisiminimai, kad vyras iki šiol bijo eiti pas gydytoją. Jis vis atidėliojo vizitą, tačiau dėl „beviltiškos padėties“, pasak jo, jam neliko kito pasirinkimo. Brojeris išėjo iš už stalo ir atsisėdo ant kėdės šalia jo, kaip sėdėjo prie Lu Salomės. Juodu ėmė šnekučiuotis apie orą, apie naują žydų imigrantų bangą iš Galicijos, apie austrų Reformos asociacijos kurstomą antisemitizmą ir jų bendrą kilmę. Ponas Perlrotas, kaip beveik visi žydų bendruomenėje, pažinojo ir gerbė Leopoldą, Brojerio tėvą. Po kelių minučių ėmė pasitikėti ir jo sūnumi.

– Taigi, pone Perlrotai, – tarė Brojeris, – kuo galėčiau jums padėti?

– Negaliu nusišlapinti, daktare. Ir dieną, ir naktį noriu į tualetą. Nubėgu, bet nieko neišeina. Stoviu ir stoviu, kol galų gale išspaudžiu kelis lašelius. Po dvidešimties minučių tas pats. Vėl turiu eiti, bet...

Uždavęs dar kelis klausimus Brojeris išsiaiškino pono Perlroto bėdą. Paciento prostata užspaudė šlaplę. Liko tik vienas svarbus

klausimas: ar Perlroto prostatoje gerybinis auglys, ar vėžys? Ištyręs tiesiąją žarną Brojeris neužčiuopė kietų kaip akmenėliai vėžio gumbelių, aptiko tik minkštą gerybinį paburkimą.

Išgirdęs, kad nėra vėžio požymių, ponas Perlrotas džiugiai nusišypojo, sugriebė Brojerio ranką ir pabučiavo. Bet jo nuotaika vėl nukrito, kai Brojeris kiek galėdamas ramiau nupasakojo, koks nemalonus gydymas laukia. Šlapimtakius teks išplėsti įkišant į varpą ilgus metalinius vamzdelius – zondus. Kadangi pats nedarė tokių operacijų, Brojeris nukreipė poną Perlrotą pas savo svainį urologą Maksą.

Kai ponas Perlrotas išėjo, buvo truputį po šešių – laikas lankyti vakarinius ligonius. Jis papildė savo didelį juodą odinį gydytojo krepšį, apsivilko kailiu pamuštą palatą, užsidėjo cilindrą ir išėjo laukan, kur jo laukė vežėjas Fišmanas ir karieta su dviem žirgais. (Kol jis apžiūrinėjo poną Perlrotą, ponia Beker pasikvietė sankryžoje prie jo kabineto stovėjusį pasiuntinį: jaunuolį raudonomis akimis, raudona nosimi, segintį didelį tarnybinį ženkliuką; jis dėvėjo smailią skrybėlę ir didelį chakio spalvos karišką palatą su antpečiais. Ji padavė jam dešimt kreicerių, kad nubėgtų ir pakviestų Fišmaną. Būdamas turtingesnis už daugumą Vienos gydytojų, Brojeris nesamdydavo fiakro, o išsinuomojo jį metams.)

Kaip visada, padavė Fišmanui sąrašą pacientų, kuriuos reikės aplankyti. Brojeris lankydavo pacientus du kartus per dieną: rytą po trumpos pusryčių pertraukėlės (per ją išgerdavo kavos su traškiomis trikampėmis kaizerio bandelėmis) ir pasibaigus popietinėms konsultacijoms, kaip šiandien. Kaip dauguma Vienos gydytojų, Brojeris siūsdavo pacientus į ligoninę tik tada, kai nelikdavo kitos išeities. Namie ne tik geriau rūpinasi artimieji, bet ir saugiau; viešosiose ligoninėse siautėja užkrečiamosios ligos.

Dėl to Brojeriui tekdavo dažnai naudotis savo dviejų žirgų traukiamu fiakru: tiesą sakant, tai buvo jo važinėjantis kabinetas, pri-

kimštas naujausių medicininių žurnalų ir žinytų. Prieš kelias savaites jis pasikvietė jauną bičiulį gydytoją Zigmundą Froidą, kad jį visą dieną lydėtų. Turbūt suklydo! Jaunuolis norėjo apsispręsti, kokią medicinos šaką rinktis, ir ta diena galėjo jį atbaidyti nuo vidaus ligų gydytojo darbo. Froidas suskaičiavo, kad Brojeris fiakre praleido šešias valandas!

Dabar, aplankęs septynis pacientus, iš kurių trys buvo beviltiški, Brojeris baigė dienos darbą. Fišmanas pasuko prie Grynšteidlio kavinės, kurioje Brojeris paprastai gerdavo kavą su gydytoju ir mokslininkų grupele, jau penkiolika metų kiekvieną vakarą susitinkančia prie to paties *Stammtisch*, didelio užsakyto stalo jaukiausiame kavinės kampe.

Bet šįvakar Brojeris apsigalvojo.

– Vežk mane namo, Fišmanai. Per daug sušlapau ir pavargau, kad gerčiau kavą.

Atsilošęs ant juodos odinės sėdynės Brojeris užsimerkė. Ši sunki diena ir prasidėjo blogai: po košmaro pabudęs ketvirtą ryto jis nebegalėjo užmigti. Ryto darbotvarkė buvo sunki: dešimt iškvietimų ir devynios konsultacijos kabinete. Po pietų atėjo dar keli pacientai, paskui tas įdomus, bet varginamas pokalbis su Lu Salome.

Net ir dabar jis jautėsi lyg nesavas. Skverbėsi vylingos fantazijos apie Bertą: kaip laiko jos ranką, kaip drauge su ja vaikšto šiltoje saulėje, toli nuo pilkos žvarbios Vienos purvynės. Netrukus ėmė brautis prieštaringi vaizdiniai: suirusi santuoka, palikti vaikai, kai jis amžiams išplauks į Ameriką pradėti naujo gyvenimo su Berta. Mintys jį persekiojo. Jis nekentė jų: jos nedavė ramybės; buvo svetimos, nepakeliamos ir įkyrios. Vis dėlto mėgavosi jomis: vienintelė alternatyva – išmesti Bertą iš galvos – atrodė neįmanoma.

Fiakras dardėjo per medinį Vienos tiltą. Brojeris žvelgė į pėsčiuosius, skubančius iš darbo namo, daugiausia vyrus, visus su juo-

dais skėčiais ir apsirengusius beveik taip pat kaip ir jis: tamsiais kailiu pamuštais paltais, baltomis pirštinėmis ir juodais cilindrais. Akį patraukė pažįstama figūra. Žemas vyras be skrybėlės pakirpta barzda lenkė kitus ir laimėjo varžybas! Tvirta eisena – bet kur ją atpažintų! Daug kartų Vienos miškuose jis stengėsi suspėti su tomis eikliomis kojomis, kurios niekada nesustodavo, nebent ieškodamos *Herrenpilze* – didelių pikantiško skonio grybų, augančių tarp kėnių šaknų.

Paprašęs Fišmano stabtelėti, Brojeris atidarė langą ir šūktelėjo:

– Zigi, kur eini?

Jo jaunasis bičiulis, vilkintis šiurkštų, standų mėlyną palatą, suskledė skėtį ir atsisuko į fiakrą. Atpažinęs Brojerį šyptelėjo ir atsakė:

– Einu į Bekerio gatvę septyni. Šiandien vakarienės mane pakvietė pati žaviausia moteris.

– Ak, turiu prastų naujienų! – atsakydamas nusijuokė Brojeris. – Jos pats žaviausias vyras šiuo metu jau pakeliui į namus! Šok čia, Zigi, važiuojam su manim. Aš šiandien baigiau ir jaučiuosi per daug pavargęs eiti į Grynšteidlį.

Froidas nukratė nuo skėčio vandenį, užkėlė koją ant paminos ir įlipo. Buvo tamsu, karietoje deganti žvakelė metė daugiau šešėlių nei švietė. Akimirką patylėjęs jis įdėmiai pažvelgė bičiuliui į veidą.

– Atrodai pavargęs, Jozefai. Ilga diena?

– Sunki. Prasidėjo ir baigėsi vizitu pas Adolfą Fyferį. Pažįsti jį?

– Ne, bet skaičiau kai kuriuos jo straipsnius *Neue Freie Presse*. Puikus rašytojas.

– Vaikystėje mes kartu žaisdavome. Drauge vaikščiojome į mokyklą. Jis buvo mano pacientas nuo pačios pirmosios mano darbo dienos. Maždaug prieš tris mėnesius diagnozavau jam kepenų vėžį. Liga plito kaip gaisras, ir dabar jam progresuojanti obstrukcinė gelta. Ar žinai, koks kitas etapas, Zigi?

– Na, jei visa apykaita sutrikusi, tuomet tulžis ir toliau skverbsis į kraują, kol jis mirs nuo kepenų toksikozės. Prieš tai patirs kepenų komą, ar ne?

– Teisingai. Tai gali nutikti bet kurią dieną. Bet negaliu jam to pasakyti. Nutaisau apgaulingą viltingą šypseną, nors norėčiau nuoširdžiai su juo atsisveikinti. Niekada nepriprasiu prie mirštančių pacientų.

– Tikėkimės, kad nepriprasime, – atsiduso Froidas. – Viltis yra labai svarbi, ir kas, jei ne mes, galime ją palaikyti? Man tai sunkiausia gydytojo darbo dalis. Kartais suabejoju, ar tinku šiam darbui. Mirtis tokia stipri. Mūsų gydymas toks menkas – ypač neurologijos srityje. Ačiū Dievui, beveik baigiau *tą* praktiką. Jie kaip bepročiai stengiasi viską lokalizuoti. O, kad būtum girdėjęs, kaip šiandien per vizitacijas Vestfalas ir Mejeris ginčijosi, kurioje smegenų vietoje yra vėžys – *girdint pacientui!* Bet kas aš toks, – Froidas mažumėlę patylėjo, – kad taip kalbėčiau? Vos prieš šešis mėnesius, kai dirbau neuropatologijos laboratorijoje, atnešė kūdikio smegenis, ir aš džiūgavau, kad galėsiu nustatyti tikslią patologijos vietą! Gal darau si pernelyg ciniškas, bet vis labiau įsitikinu, kad mūsų ginčai apie pažeidimo vietą kyla iš *tikrosios* tiesos: kad mūsų pacientai miršta, o mes, gydytojai, esame bejėgiai.

– Zigi, gaila, kad tokie medicinos studentai, kaip Vestfalas, niekada neišmoks paguosti mirštančiojo.

Abu vyrai važiavo tylėdami, fiakras siūbavo nuo stipraus vėjo. Lietus vėl įsismarkavo, lašai tiško ant karietos stogo. Brojeris norėjo duoti savo bičiuliui patarimą, tačiau žinodamas, koks jautrus Froidas, dvejojo, rinko žodžius.

– Zigi, noriu tau kai ką pasakyti. Žinau, kaip nusivylei medicinos praktika. Turėtum jaustis nugalėtas, priverstas susitaikyti su likimu. Vakar prie kavos netyčia nugirdau, kaip kritikavai Briukę, kad jis nesutiko tavęs priimti dirbti į universitetą ir pasiūlė atsisakyti savo

universitetinės karjeros siekių. Nekaltink jo! Žinau, jis tave labai vertina. Iš jo paties lūpų girdėjau, kad esi geriausias iš visų jo studentų.

– Tai kodėl jis manęs nepriėmė?

– Kur Zigi? Į Eksnerio ir Fleišlio laboratoriją – ar jie kada išeis? Už šimtą guldenų per metus? Briukė dėl pinigų teismus! Tyrimai – turtingo žmogaus darbas. Mes iš tokios stipendijos nepragyventume. O dar reikia padėti tėvams. Dešimt metų negalėsi vesti. Gal Briukė nebuvo labai malonus, bet jis sakė tiesą, kad vienintelė galimybė tau likti prie tyrimų – vesti merginą su dideliu kraičiu. Kai prieš pusę metų pasiūlei Martai tekėti, žinodamas, kad ji neatneš didelio kraičio, *tu* – ne Briukė – nusprendei savo likimą.

Froidas prieš atsakydamas trumpam užsimerkė.

– Tavo žodžiai mane žeidžia, Jozefai. Visą laiką jaučiau, kad nepritari mano santuokai su Marta.

Brojeris žinojo, kaip sunku Froidui tiesiai kalbėti su juo – šešiolika metų vyresniu žmogumi, ne tik draugu, bet ir mokytoju, tėvu, vyresniuoju broliu. Jis palietė Froidui ranką.

– Netiesa, Zigi! Visiškai ne! Mes nesutinkame tik dėl laiko. Jaučiu, kad tavęs laukia daug sunkių studijų metų, tad šeima tik kliudytų. Tačiau dėl Martos mes abu sutinkame – mačiau ją vos kartą, pobūvyje, prieš jos šeimai išvykstant į Hamburgą, ir ji man iškart patiko. Priminė Matildą, kai ji buvo tokio amžiaus.

– Nenuostabu, – Froido balsas suskambėjo švelniau. – Tavo žmona man buvo pavyzdys. Nuo tada, kai pamačiau Matildą, ieškojau tokios žmonos kaip ji. Jozefai, pasakyk man tiesą – jei Matilda būtų buvusi vargšė, ar vis tiek būtum ją vedęs?

– Tiesa ta, Zigi – nepyk už atsakymą, tai buvo prieš keturiolika metų, laikai keitėsi, – kad būčiau daręs tai, ką būtų liepęs tėvas.

Froidas tylomis išsitraukė pigų cigarą, pasiūlė Brojeriui, bet šis, kaip visada, atsisakė.

Kai Froidas užsidegė, Brojeris kalbėjo toliau.

– Zigi, jaučiu, ką tu jauti. *Tu esi aš*. Esi aš prieš dešimt vienuolika metų. Kai mano vadovas Opolceris mirė nuo šiltinės, mano universitetinė karjera baigėsi taip pat staiga ir taip pat žiauriai kaip ir tavo. Aš taip pat maniau, kad esu daug žadantis vaikinai. Tikėjausi, kad man pavyks. *Turėjo* pavykti. Visi tai žinojo. Bet į tą vietą buvo išrinktas ne žydas. Aš, kaip ir tu, buvau priverstas pasitenkinti mažu.

– Tada, Jozefai, žinai, koks nuskriaustas jaučiuosi. Tai nesąžininga! Pažiūrėk į Medicinos katedrą: Nortnagelis, tas gyvulus! Pažiūrėk į Psichiatrijos katedrą – Meinertas! Negi aš mažiau sugebu? Galėčiau padaryti didelių atradimų!

– Ir padarysi, Zigi. Prieš vienuolika metų perkėliau laboratoriją ir balandžius į savo namus ir toliau dariau tyrimus. Tai galima padaryti. Surasi būdą. Bet tik ne universitete. Ir abu žinome, kad ne vien dėl pinigų. Antisemitai kasdien vis garsiau šaukia. Ar skaitei šiandien *Neue Freie Presse* straipsnį, kaip antisemitų draugijos įsiveržia į paskaitas ir ištempia iš auditorijų žydus? Dabar jie grasina trukdysią visoms paskaitoms, kurias skaito profesorai žydai. O vakar skaitei *Presse*? Tą straipsnį apie teismą Galicijoje, kai žydas buvo apkaltintas ritualiniu krikščionio vaiko nužudymu? Jie rimtai tvirtina, kad jam reikėjo krikščionių kraujo macų tešlai! Gali patikėti? Tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt antrieji, ir tai vis nesiliauja! Urviniai žmonės – laukiniai, padengti plonyte krikščionybės glazūra. Todėl tu neturi akademinės ateities! Briukė, žinoma, nepritaria tokioms išankstinėms nuostatoms, bet kas žino, ką jis iš tiesų galvoja? Prisimenu, jis man sakė, kad antisemitizmas galų gale sugriautų tavo universitetinę karjerą.

– Bet aš turiu būti tyrinėtojas, Jozefai. Netinku medicinos praktikai. Visa Viena žino apie tavo intuiciją diagnozuojant. Aš nesu tam gabus. Visą likusį gyvenimą turėsiu būti samdomas daktarėlis – į plūgą įkinkytas Pegasas!

– Zigi, neturiu tokių įgūdžių, kurių negalėčiau tau perduoti.

Froidas atsilošė, pasitraukė iš žvakės šviesos, džiaugdamsis tamsa. Dar niekada jis nebuvo taip atsivėręs Jozefui ar kam nors kitam, išskyrus Martą, kuriai kasdien rašė laiškus apie savo slapčiausias mintis ir jausmus.

– Bet, Zigi, neliuk apmaudo ant medicinos. Tu esi ciniškas. Pažvelk, kokia pažanga padaryta vien per pastaruosius dvidešimt metų – net ir neurologijoje. Prisimink paralyžių apsinuodijus švinu arba psichozę nuo bromido, arba cerebrinę trichineliozę. Prieš dvidešimt metų tai buvo paslaptis. Mokslas juda pamažu, bet kas dešimt metų mes įveikiame vis po naują ligą.

Ilgai patylėjęs Brojeris vėl prabilo.

– Keiskime temą. Norėjau tavęs kai ko paklausti. Dabar mokai daug medicinos studentų. Ar esi susidūręs su rusų studentu, vardu Salomé, Ženia Salomé?

– Ženia Salomé? Nemanau. Kodėl klausai?

– Šiandien pas mane buvo atėjusi jo sesuo. Keistas susitikimas. – Fiakras privažiavo prie mažų vartelių šalia Bekerio septyni ir trūktelejęs sustojo, o karieta susiūbavo ant savo tvirtų lingių. – Štai ir atvažiavome. Namie papasakosiu.

Jie išlipo ir įėjo į įspūdingą akmenimis grįstą šešiolikto amžiaus kiemą, apsuptą aukštų gebenėmis apaugusių sienų. Visose pusėse virš didingų piliastrų laikomų arkų kilo penkios eilės didelių arkinųjų langų, kiekviename buvo po tuziną langelių mediniais rėmais. Kai vyrai priėjo paradines duris, pro mažą stiklinę akutę pažvelgė niekuomet iš darbo vietos nepasitraukiantis durininkas. Jis pripuolęs atidarė duris ir nusilenkęs juos pasveikino.

Vyrai užlipo laiptais aukštyn, praėjo pro Brojerio kabinetą antrame aukšte ir įžengė į erdvius apartamentus trečiame aukšte, kur jų laukė Matilda. Trisdešimt šešerių ji tebebuvo įspūdinga mote-

ris. Jos atlasinę žvilgančią odą išryškino subtiliai išskaptuota nosis, melsvai pilkos akys ir stori kaštoniniai plaukai, kuriuos ji nuo viršugalvio buvo susipynusi į ilgą kasą. Balta palaidinė ir ilgas pilkas sijonas, tvirtai apsuktas aplink liemenį, išryškino grakštų kūną, nors ji vos prieš kelis mėnesius buvo pagimdžiusi savo penktąjį vaikelį.

Paėmusi Jozefo skrybėlę, ji delnu nubraukė atgal jo plaukus, padėjo nusivilkti palatą ir padavė namų tarnaitėi Aloizijai, kurią jie vadino Luiza nuo to laiko, kai prieš keturiolika metų atėjo pas juos tarnauti. Tada atsigręžė į Froidą.

– Zigi, tu permirkęs ir sušalęs. Marš į vonią! Mes jau pašildėme vandens, ant lentynos padėjau Jozefo baltinių. Kaip gerai, kad abu esate vienodo sudėjimo! Maksui negalėčiau būti tokia svetinga.

Maksas, jos sesers Rachelės vyras, buvo stambus, svėrė apie šimtą dvidešimt kilogramų.

– Dėl Makso nesijaudink, – tarė Brojeris. – Jam atsilyginu siųsdamas pacientus. – Atsigręžęs į Froidą pridūrė: – Šiandien nusiunčiau Maksui dar vieną padidėjusią prostatą. Šią savaitę jau ketvirtą. *Tai* sritis tau!

– Ne, – paprieštaravo Matilda, imdama Froidui už parankės ir vesdama į vonią. – Urologija ne Zigiui. Visą dieną valyti pūsles ir vandens vamzdžius! Jis išprotėtų per savaitę! – Matilda stabtelėjo prie durų. – Jozefai, vaikai valgo. Užėik pas juos, bet tik minutei. Norėčiau, kad prieš vakarienę snūstelėtum. Girdėjau, kaip visą naktį varteisi. Beveik nemiegojai.

Netaręs nė žodžio Brojeris nuėjo į miegamąjį, paskui apsigalvojo ir nusprendė padėti Froidui prisipilti vonią. Atsigręžęs Brojeris išvydo Matildą, pasilenkusią prie Froido, ir išgirdo jos kuždesį.

– Supranti, ką norėjau pasakyti, Zigi, jis beveik nesikalba su manim!

Vonios kambaryje Brojeris pritvirtino skysto kuro siurblio antgalius prie karšto vandens kubilų, kuriuos Luiza su Froidu atnešė iš virtuvės. Masyvi balta vonia, stebuklingai laikoma elegantiškų žalvarinių katino letenėlių, netrukus buvo pilna. Išėjęs ir žingsniuodamas koridoriumi Brojeris girdėjo, kaip Froidas, lįsdamas į garuojantį vandenį, murkia iš malonumo.

Atsigulęs Brojeris negalėjo užmigti, vis galvojo apie Matildą, kuri taip atvirai išsipasakojo Froidui. Froidas pamažu tapo šeimos nariu, vakarieniaudavo su jais kelis kartus per savaitę. Iš pradžių bendravo tik Brojeris ir Froidas – veikiausiai Zigis užėmė Adolfo, jo jaunėlio brolio, mirusio prieš kelerius metus, vietą. Tačiau pastaraisiais metais ir Matilda susidraugavo su Froidu. Dešimties metų skirtumas suteikė Matildai privilegiją rodyti motinišką meilę; ji dažnai sakydavo, kad Froidas jai primena Jozefą, kai jie pirmą kartą susitiko.

Na ir kas, paklausė savęs Brojeris, jei Matilda pasakoja Froidui apie mano abejingumą? Koks skirtumas? Veikiausiai Froidas ir taip žino: jis pastebi viską, kas vyksta namuose. Jis nerodo nuovokos diagnozuodamas, bet retai ką praleidžia vertindamas tarpusavio santykius. Tikriausiai Froidas pastebėjo, kaip vaikai ištroškę tėvo meilės: Robertas, Berta, Margaretė ir Johanesas spiečiasi aplink jį iš džiaugsmo krykštaudami: „Dède Zigi!“ Ir net mažoji Dora šypsosi, kai jis pasirodo. Be abejo, gerai, kad Froidas būna jų namuose; Brojeris žinojo, kad jis pats pernelyg išsiblaškęs ir negali būti su šeima tiek, kiek reikia. Taip, Froidas užpildo tą spragą; Brojeris jautė ne gėdą, o veikiau dėkingumą savo jaunajam bičiuliui.

Brojeris žinojo, kad Matilda ne veltui skundžiasi jų santykiais. Ji turi tam pagrindą! Bemaž kiekvieną vakarą jis iki vidurnakčio dirba laboratorijoje. Sekmadienio rytą praleidžia savo kabinete, ruošdamasis sekmadienio popietės paskaitoms studentams medikams. Kelis vakarus per savaitę iki aštuonių ar devynių prasėdi kavinėje. Net ir

pietums, kurie visą laiką buvo skirti šeimai, iškilo grėsmė. Mažiausiai kartą per savaitę Jozefas prisiimdavo per daug pacientų ir dirbdavo beveik visą pietų pertrauką. Ir, žinoma, kai ateidavo Maksas, jie užsidarydavo kabinete ir valandų valandas žaisdavo šachmatais.

Atsiskęs minties nusenūsti, Brojeris nuėjo į virtuvę pasiteirauti vakarienės. Jis žinojo, kad Froidas mėgsta ilgai pamirkti, bet norėjo greičiau pavalgyti, kad dar liktų laiko padirbėti laboratorijoje. Pasi-beldė į vonios duris.

– Zigi, kai baigsi, ateik į darbo kambarį, Matilda sutiko mums ten atnešti vakarienę – galėsime būti tik su marškiniais.

Froidas greitai nusišluostė, apsirengė Jozefo apatinius, savo purvinius baltinius paliko skalbinių pirtinėje ir nuskubėjo padėti Brojeriui ir Matildai krauti padėklų vakarienei. (Brojeriai, kaip dauguma Vienos gyventojų, daugiausia valgydavo per pietus, o vakarienei kukliai užkrimsdavo to, ko būdavo likę.) Stiklinės durys į virtuvę buvo ap-rūkusios. Kai jas atidarė, į Froidą padvelkė nuostabus, šiltas morkų, salierų ir miežių sriubos kvapas.

Jį pasitiko Matilda su samčiu rankoje.

– Zigi, lauke taip šalta, kad nusprendžiau išvirti sriubos. Jums abiem jos reikia.

Froidas paėmė iš jos padėklą.

– Tik du dubenėliai? Jūs nevalgysite?

– Kai Jozefas sako, kad nori valgyti kabinete, paprastai tai reiškia, kad nori su tavimi pasikalbėti vienas.

– Matilda, – paprieštaravo Brojeris. – Aš taip nesakiau. Zigis daugiau nebeateis, jei nepalaikysi jam draugijos per vakarienę.

– Ne, aš pavargusi, o judu šią savaitę neturėjote laiko pabūti vieni.

Kai jie ėjo ilgu koridoriumi, Froidas užlėkė į vaikų miegamuosius pabučiuoti jų prieš miegą; šiems maldaujant pasekti pasaką, pažadėjo kitą kartą atėjęs pasekti dvi. Brojeris jau laukė jo kabinete, tam-

siai apmuštame kambaryje, didelis centrinis langas buvo užtrauktas kaštono spalvos aksomo užuolaidomis. Tarp išorinio ir vidinio stiklo kaip izoliacija buvo padėtos kelios pagalvėlės. Priešais langą stovėjo tamsaus riešutmedžio stalias, ant kurio buvo prikrauta atverstų knygų. Ant grindų gulėjo storas Kašano kilimas, išmargintas mėlynomis ir dramblio kaulo spalvos gėlėmis, trys sienos nuo grindų iki lubų buvo apstatytos lentynomis, prikrautomis knygų sunkiais odiniais viršeliais. Tolimiausiame kabineto kampe ant grakštaus bydermejerio stiliaus kortų staliuko juodomis spiralinėmis kojomis, dekoruotomis aukso spalva, Luiza jau buvo padėjusi šaltą rūkytą viščiuką, kopūstų salotų, kmynų ir grietinės, šiek tiek *Seltstangerl* (druska ir kmynais pabarstytų duonos lazdelių) ir *Giesshübler* (mineralinio vandens). Dabar Matilda paėmė nuo padėklo sriubos dubenėlius, padėjo juos ant stalo ir rengėsi išeiti.

Brojeris, galvodamas apie čia esantį Froidą, palietė jai ranką.

– Pasilik truputį. Mes su Zigiū neturime nuo tavęs paslapčių.

– Aš jau užvalgiau su vaikais. Judu apsieisite be manęs.

– Matilda, – Brojeris stengėsi kalbėti linksmai. – Sakei, kad per mažai mane matai. Štai aš čia, o tu mane palieki.

Tačiau ji papurtė galvą.

– Po kiek laiko atnešiu štrudelio.

Brojeris maldaujamai pažvelgė į Froidą, tarsi teirautųsi: „Ką dar galiu padaryti?“ Po akimirkos, kai Matilda darė duris, jis pastebėjo, kaip ji reikšmingai žvilgtelėjo į Froidą, tarsi norėdama pasakyti: „Matai, kuo virto mūsų bendras gyvenimas?“ Pirmą kartą Brojeris suprato, į kokią nepatogią ir keblią padėtį pateko jo jaunasis draugas: jis tapo dviejų susvetimėjusių šeimos narių patikėtiniu!

Abu vyrai valgė tylėdami, Brojeris pastebėjo, kaip Froidas dairosi į knygų lentynas.

– Ar man palikti lentyną būsimoms tavo knygoms, Zigi?

– Kaip norėčiau! Tik ne šį dešimtmetį, Jozefai. Neturiu laiko nė pagalvoti. Vienintelis dalykas, kurį yra parašęs aspirantas Vienos bendrosios praktikos ligoninėje, tai atvirukas. Ne, aš maštau ne apie rašymą, o apie *skaitymą*. Ak, nesibaigiantis intelektualo darbas – visas tas žinias pilti sau į smegenis per trijų milimetrų angelę rainelėje.

Brojeris šyptelėjo.

– Nuostabus vaizdinys! Šopenhaueris ir Spinoza distiliuoti, kondensuoti ir perpilti per vyzdį keliauja optiniu nervu tiesiai į pakaušio skiltis. Norėčiau mokėti valgyti akimis – visą laiką esu per daug pavargęs, kad rimtai skaityčiau.

– O kaip tavo pogulis? – paklausė Froidas. – Kas jam nutiko? Maniau, prieš vakarienę ruošiesi prigulti.

– Negalėjau užmigti. Manau, esu per daug pavargęs miegoti. Vidury nakties mane vėl pažadino tas pats košmaras – tas, kur krintu.

– Papasakok dar kartą – kaip ten viskas vyksta?

– Visą laiką tas pats. – Brojeris išgėrė pilną stiklinę selterio, padėjo šakutę ir atsilošė, kad maistas nukeliautų į skrandį. – Sapnas labai ryškus – šiemet sapnavau jį mažiausiai dešimt kartų. Iš pradžių juntu, kad dreba žemė. Išsigąstu ir išeinu ieškoti...

Jis akimirką pagalvojo, stengdamasis prisiminti, kaip anksčiau pasakojo sapną. Jame jis visuomet ieškodavo Bertos, bet juk ne viską norėjo pasakoti Froidui. Jį ne tik trikdė susižavėjimas Berta, jis nematė reikalo pasakoti Froidui dalykų, kuriuos šis turėtų slėpti nuo Matildos ir taip dar labiau apsunkinti jų santykius.

– ...ko nors. Žemė po mano kojomis pradeda byrėti, kaip slenkančios smėlis. Pamažu grimzta į žemę ir krintu keturiasdešimt pėdų – lygiai tiek. Tada atsiduriu ant didelės plokštės. Ant jos kažkas užrašyta, bet neįskaitau.

– Koks nuostabus sapnas, Jozefai. Viena aišku: raktas į jį yra neįskaitomi žodžiai ant plokštės.

– Jei taip, sapnas neturi jokios prasmės.

– *Privalo* turėti, Jozefai. Tas pats sapnas dešimt kartų? Be abejo, neleistum, kad tavo miegą trikdytų banalūs dalykai! Kita dalis, kuri mane domina – keturiasdešimt pėdų. Iš kur žinai, kad lygiai tiek?

– Žinau, bet nesuprantu iš kur.

Froidas, kaip visada greitai ištuštinęs savo lėkštę, paskubom nuri-
jo paskutinį šaukštą ir tarė:

– Neabejoju, kad žinai. Juk tai *tu* sukūrei tą sapną! Žinai, Jozefai, vis dar kolekcionuoju sapnus ir vis labiau tikiu, kad tikslūs skaičiai sapnuose visuomet ką nors reiškia. Turiu naują pavyzdį, kurio, regis, tau dar nepasakojau. Praeitą savaitę pietavome pas Izaoką Šenberga, tėvo draugą.

– Pažistu jį. Juk tai jo sūnus Ignacas susidomėjo tavo sužadėtinės seserimi, ar ne?

– Taip, tikrai. Net daugiau nei „susidomėjo“ Mina. Na, šventėme Izaoko šešiasdešimtąjį gimtadienį, ir jis papasakojo, ką tą naktį sapnavo. Jis ėjo ilgu tamsiu keliu, o kišenėje turėjo šešiasdešimt auk-sinių monetų. Kaip ir tu, jis tiksliai žinojo skaičių. Stengėsi išsaugoti pinigus, bet jie vis biro pro kišenės skylę; buvo per tamsu, negalėjo jų rasti. Nemanau, kad per šešiasdešimtmetį jis atsitiktinai susapnavo šešiasdešimt monetų. Esu tikras – kaip galėtų būti kitaip? – kad šešiasdešimt pinigėlių reiškia šešiasdešimt metų.

– O skylė kišenėje? – pasidomėjo Brojeris, imdamas antrą vištos kulšėlę.

– Sapnas turėtų reikšti norą prarasti metus ir tapti jaunesniam, – atsakė Froidas, irgi siekdamas vištos.

– O gal, Zigi, sapnas išreiškia baimę – baimę, kad metai bėga ir netrukus jų neliks! Prisimeni, jis ėjo ilgu tamsiu keliu ir bandė su-rasti, ką pametė.

– Taip, sutinku. Galbūt sapnai reiškia norus arba baimes. Arba vis-ką kartu. Bet sakyk, Jozefai, kada pirmą kartą susapnavai šį sapną?

– Reikia pagalvoti. – Brojeris prisiminė, kad pirmas kartas buvo kaip tik tada, kai jis pradėjo abejoti, ar jo gydymas gali padėti Bertai. Kalbėdamasis su poniu Papienheim, jis paminėjo galimybę perkelti Bertą į Belevju sanatoriją Šveicarijoje. Tai galėjo būti šių metų pradžioje, taigi beveik prieš metus, kaip jis ir sakė Froidui.

– Ar tik ne sausį buvau atėjęs į tavo keturiasdešimtąjį gimtadienį? – paklausė Froidas. – Kartu su visa Altmanų šeima. Taigi jei nuo to laiko sapnuoji šį sapną, argi neaišku, kad keturiasdešimt pėdų simbolizuoja keturiasdešimt *metų*?

– Na, po kelių mėnesių man sueis keturiasdešimt vieneri. Jei tu teisus, tai nuo kito sausio turėčiau kristi keturiasdešimt *vieną* pėdą, ar ne?

Froidas kilstelėjo rankas.

– Štai čia mums reikia konsultanto. Pasiėkėme mano sapnų teorijos ribas. Ar sapnas keičiasi, kad prisitaikytų prie pokyčių gyvenime? Įdomus klausimas! Ir kodėl metai paverčiami pėdomis? Kodėl mūsų galvose tūnantis mažasis sapnų kūrėjas tiek vargsta, kad užmaskuotų tiesą? Spėju, kad sapnas nepasikeis ir nebus keturiasdešimt vienos pėdos. Manau, sapnų kūrėjas bijos pridėti vieną pėdą, kai tapsi metais vyresnis. Tai būtų per daug aišku ir atskleistų sapno kodą.

– Zigi, – kikenė Brojeris, servetėle šluostydamasis lūpas ir ūsus. – Štai čia mūsų nuomonė visuomet išsiskiria. Kai pradėsi kalbėti apie kitą, savarankišką protą, jaučiantį elfą mūsų viduje, kuriantį įmantrius sapnus ir slepiantį juos nuo mūsų sąmonės, man atrodo juokinga.

– Sutinku, tai atrodo juokinga, bet prisimink įrodymus: pagalvok apie visus mokslininkus ir matematikus, kurie pasakojo, kaip sapnuodami išsprendė problemas! Be to, Jozefai, nėra kito rimto paaiškinimo. Kad ir kaip keistai tai skamba, *turi* būti savarankiškas, nesąmoningas protas. Esu tikras...

Įėjo Matilda, nešina kavinuku ir dviem gabalėliais savo obuolių štrudelio su razinomis, apipilto plakta grietinėle.

– Kuo esi toks tikras, Zigi?

– Vienintelis dalykas, kurį tikrai žinau, tai, kad mes norime, jog atsisėstum ir valandėlę pabūtum su mumis. Jozefas kaip tik ruošėsi pasakoti apie pacientę, kurią šiandien priėmė.

– Zigi, negaliu. Johannesas verkia, ir jei nenuėisiu, prižadins kitus.

Jai išėjus, Froidas kreipėsi į Brojerį.

– Dabar, Jozefai, papasakok apie tą keistą susitikimą su medicinos studento seserimi.

Brojeris delsė, bandė susikaupti. Norėjo aptarti su Froidu Lu Salomės pasiūlymą, bet baiminosi, kad teks pernelyg įsileisti į diskusijas apie Bertos gydymą.

– Na, brolis jai papasakojo, kaip gydžiau Bertą Papenheim. Dabar ji nori, kad tą patį gydymą pritaikyčiau jos draugui, kurio emocijos sutrikusios.

– Iš kur tas studentas medikas, tas Ženia Salomė, apskritai sužinojo apie Bertą Papenheim? Jozefai, su *manim* tu labai nenoriai apie tai kalbėdavai. Nieko apie tai nežinau, tik kad taikai hipnozę.

Brojeris pagalvojo, ar tik Froido balse nejusti pavydo.

– Taip, apie Bertą daug nepasakojau, Zigi. Jos šeima pernelyg gerai žinoma. Juolab vengiau apie tai su tavim kalbėtis, kai sužinojau, kad Berta – artima tavo sužadėtinės draugė. Bet prieš kelis mėnesius, pavadinęs ją pseudonimu Ana O., apie gydymą trumpai papasakojau medicinos studentų konferencijoje.

Froidas susidomėjęs palinko prie jo.

– Negaliu apsaityti, kaip man įdomu išgirsti tavo naujojo gydymo smulkmenas, Jozefai. Gal galėtum pasakyti bent tai, ką pasakojai studentams? Žinai, kad moku saugoti profesines paslaptis – net ir nuo Martos.

Brojeris svyravo. Kiek atskleisti? Be abejo, Froidas jau daug žino. Be abejo, Matilda neslėpė, kaip ją erzina, kad vyras tiek laiko pralei-

džia su Berta. Froidas buvo namie ir tą dieną, kai Matilda pagaliau pratrūko pykčiu ir uždraudė Brojeriui jai girdint minėti jaunosios pacientės vardą.

Laimė, Froidas nematė paskutinės katastrofiškos Bertos gydymo scenos! Brojeris niekada neužmirš, kaip tą siaubingą dieną nuėjo pas ją į namus ir rado ją besiraitančią nuo įsivaizduojamo gimdymo skausmų ir visiems šaukiančią: „Tai daktaro Brojerio kūdikis!“ Kai Matilda apie *tai* išgirdo, – tokios naujienos greitai sklinda tarp žydų namų šeimininkų, – pareikalavo, kad Brojeris tučtuojau perduotų Bertą kitam gydytojui.

Ar Matilda jau papasakojo apie tai Froidui? Brojeris nenorėjo klausyti. Ne dabar. Gal vėliau, kai viskas aprims. Taigi atsargiai rinko žodžius.

– Na, be abejo, žinai, Zigi, kad Bertai reiškesi visi būdingi isterijos simptomai: jutimų ir motorikos sutrikimas, raumenų spazmai, kurtumas, haliucinacijos, amnezija, afonija, fobija – taip pat ir neįprasti požymiai. Pavyzdžiui, keistai sutrikdavo jos kalba, ir ji negalėdavo – kartais ištisas savaites – kalbėti vokiškai, ypač rytais. Mes kalbėdavomės angliškai. Dar keistesnis buvo jos dvigubas psichinis gyvenimas: viena jos dalis gyveno dabartyje, kita emociškai reagavo į įvykius, vykusių lygiai prieš metus; tai mes išsiaiškinome patikrinę jos mamos praėjusių metų dienoraštį. Ją kankino ir sunki veido neuralgija, nuo kurios nepadėdavo niekas, išskyrus morfių – žinoma, ji tapo priklausoma.

– Gydei ją hipnoze? – pasidomėjo Froidas.

– Toks buvo mano sumanymas. Ketinau panaudoti Liebò metodą ir hipnozės įtaiga pašalinti simptomus. Tačiau Bertos dėka – ji nepaprastai kūrybinga moteris – atradau visiškai naują gydymo būdą. Per pirmas kelias savaites kasdien ją lankydavau, bet ji visada būdavo tokia susijaudinusi, kad negalėjau nuveikti nieko doro. Tačiau pas-

kui supratome, kad ji gali nusiraminti smulkiai pasakodama visus nemalonus tos dienos įvykius.

Brojeris nutilo ir užsimerkė, norėdamas susikaupti. Jis žinojo, kad tai svarbu, ir nenorėjo praleisti nė vieno reikšmingo fakto.

– Tai užtrukdavo. Dažnai rytais Bertai prireikdavo valandos, kad apvalytų savo protą, kad atsikratytų sapnų ir nemalonių fantazijų – tai ji vadino „kamino krėtimu“. Paskui, kai po pietų vėl pas ją nuvažiuodavau, būdavo prisikaupę naujų nemalonumų, ir vėl reikėdavo krėsti kaminą. Tik kai visiškai išvalydavome iš jos galvos tas kasdienes nuosėdas, galėdavome imtis jos nuolatinių simptomų. Ir tada, Zigi, mes padarėme stulbinamą atradimą!

Froidas degėsi cigarą, bet išgirdęs iškilmingą Brojerio toną iš smalsumo sustingo, ir degtukas nudegino jam pirštus.

– O, Dieve! – sušuko jis, kratydamas degtuką ir čiulpdamas pirštą. – Pasakok, Jozefai, padarėte stulbinamą atradimą...

– Na, mes pastebėjome, kad kai ji grįždavo prie simptomo ištakų ir man apie jas papasakodavo, simptomai išnykdavo savaime – *nereikėdavo jokios hipnozės, jokios įtaigos...*

– Ištakos? – paklausė Froidas taip susižavėjęs, kad ėmetė cigarą į peleninę ir užsimiršęs paliko ją ten rūkti. – Ką turi galvoje, Jozefai, sakydamas „simptomo ištakos“?

– Pirmasis dirgiklis, patirtis, iš kurios tai kilo.

– Prašau! – sušuko Froidas. – Pateik pavyzdį!

– Pasakojau tau apie jos hidrofobiją. Berta kelias savaites negalėjo ar nenorėjo gerti vandens. Ji labai ištrokšdavo, bet kai pakeldavo vandens stiklinę, neprisiversdavo gerti, tad turėdavo troškulį malšinti melionais ir kitais vaisiais. Vieną dieną ištikta transo, – ji užsiimdavo autohipnoze ir per kiekvieną konsultaciją ją patirdavo, – prisiminė, kaip prieš kelias savaites įžengė į auklės kambarį ir pamatė, kaip šuo laka vandenį iš jos stiklinės. Vos papasakojusi man šį prisiminimą,

sukėlusį jai stiprų pyktį ir baimę, Berta paprašė stiklinės vandens ir be vargo ją išgėrė. Simptomas nebesikartojo.

– Nuostabu, nuostabu! – sušuko Froidas. – O toliau?

– Paskui mes taip atsikratėme ir visų kitų simptomų. Kai kuriuos simptomus – pavyzdžiui, rankos paralyžių ir haliucinacijas, per kurias vaidendavosi žmonių kaukolės ir gyvatės, – jai sukėlė tėvo mirtis. Kai ji atskleidė visas to įvykio smulkmenas ir emocijas, – kad geriau prisimintų, netgi paprašiau, kad ji perstatytų baldus taip, kaip jie stovėjo jo mirties dieną, – visi tie simptomai iškart išnyko.

– Tai nuostabu! – Froidas pakilo ir iš susijaudinimo ėmė žingsniuoti. – Teorinės išvados tiesiog kvapą gniaužia. Ir puikiai dera su Helmholco teorija! Kai simptomus sukeliantis smegenų elektros krūvio perviršis išsikrauna per emocinį katarsį, simptomai greitai išnyksta! Bet tu atrodei toks ramus, Jozefai. Tai *didžiulis* atradimas. *Turi* šį atvejį aprašyti spaudoje.

Brojeris giliai atsiduso.

– Galbūt kada nors. Bet dabar ne laikas. Per daug sudėtinga. Turiu atsižvelgti į Matildos jausmus. Gal dabar, kai nupasakojau savo gydymo procedūras, įsivaizduoji, kiek laiko skyriau Bertai gydyti. Matilda niekaip nenorėjo suprasti šio atvejo mokslinės svarbos. Kaip žinai, ji negalėjo pakęsti, kad leidžiu laiką su Berta – tiesą sakant, ji vis dar taip pyksta, kad su manim apie tai net nesikalba. Be to, – toliau aiškino Brojeris, – negaliu aprašyti atvejo, kuris taip blogai baigėsi, Zigi. Matildai reikalaujant, buvau priverstas atsakyti gydymo ir liepą pervedžiau Bertą į Binsvangerio sanatoriją Kroiclingene. Ji ir dabar ten tebesigdo. Jai buvo sunku be morfiiaus, ir, regis, kai kurie simptomai, tokie, kaip negalėjimas kalbėti vokiškai, atsikartojo.

– Net jei ir taip, – Froidas vengė kalbėti apie Matildos pyktį, – šis atvejis atveria naujas galimybes, Jozefai. Tai bus visiškai naujo gydy-

mo metodo pradžia. Ar papasakosi man viską, kai turėsime daugiau laiko? Norėčiau išgirsti kiekvieną smulkmeną.

– Mielai, Zigi. Kabinete turiu ataskaitos, kurią nusiunčiau Binsvangeriui, kopiją – apie trisdešimt puslapių. Galėsi pradėti nuo jos.

Froidas išsitraukė laikrodį.

– Ak! Jau vėlu, o aš dar negirdėjau tavo studento mediko sesers istorijos. Jos draugas – tas, kurį turėsi gydyti savo naujuoju kalbėjimo metodu, – ar jis isteriškas? Simptomai tokie kaip Bertos?

– Ne, Zigi, tai ir įdomiausia. Pacientas nėra isteriškas. Tas vyras ją įsimylėjęs, ir kai ji metė jį dėl kito vyro, jo buvusio draugo, jam kilo mintis nusizudyti iš meilės! Aišku, ji jaučiasi kalta ir nenori, kad jos sąžinę slėgtų jo mirtis.

– Bet, Jozefai, – Froidas atrodė apstulbęs, – meilės kančios tai ne liga.

– Ir aš iš pradžių taip sakiau. Kaip tik tai jai ir pareiškiau. Bet pala, papasakosiu iki galo. Tuoj bus įdomiau. Jos draugas, kuris atsitiktinai yra rimtas filosofas ir artimas Richardo Vagnerio bičiulis, nenori pagalbos ar bent jau yra pernelyg išdidus, kad ją priimtų. Ji prašo, kad tapčiau burtininku. Ji nori, kad prisidengęs tuo, jog konsultuoju jį dėl fizinės būklės, slapčia pagydyčiau ir jo psichologinę negalią.

– Tai neįmanoma! Žinoma, Jozefai, nesiimsi to?

– Bijau, kad negaliu trauktis, jau sutikau.

– Kodėl? – Froidas vėl pasiėmė cigarą ir pasilenkė, susirūpinęs dėl savo draugo.

– Nė pats nežinau, Zigi. Nuo to laiko, kai baigiau gydyti Papeheim, jaučiuosi sustingęs ir neramus. Galbūt man reikia prasiblaškyti, priimti iššūkį. Tačiau yra ir dar viena priežastis, kodėl ėmiausi šio reikalo! Tikroji priežastis! Ta medicinos studento sesuo be galo atkakli. Jai negali pasakyti „ne“. Ak, kokia misionierė ji būtų! Manau, ji arklį paverstų višta. Ji ypatinga, nė negaliu tau nupasakoti. Galbūt vieną dieną ją sutiksi. Tada pats įsitikinsi.

Froidas atsistojo, išsitiesė, nuėjo prie lango ir plačiai atitraukė aksomines užuolaidas. Garai ant lango trukdė matyti, jis pasiėmė nosinę ir prašluostė lopinėlių.

– Vis dar lyja, Zigi? – paklausė Brojeris. – Gal pakviesti Fišmaną?

– Ne, jau apstojo. Eisiu. Bet noriu dar kai ko paklausti apie naują pacientą. Kada jį priimsi?

– Kol kas jis nepasirodė. Tai dar viena bėda. Šiuo metu jis susipykęs su panele Salome. Ji rodė man kelis piktus jo laiškus. Bet ji vis vien tvirtina, kad „surengs“ jo susitikimą su manim dėl sveikatos bėdų. Nė kiek neabejoju, kad ir šįkart ji įvykdys tai, ką sumanė.

– Ar tam vyrui reikia konsultuotis dėl sveikatos problemų?

– Verkiant. Jis sunkiai serga, ir jau lankėsi pas du tužinus gydytojų, kurių dauguma puikios reputacijos. Ji pateikė man ilgą simptomų sąrašą: stiprūs galvos skausmai, dalinis aklumas, pykinimas, nemiga, vėmimas, virškinimo ir pusiausvyros sutrikimai, silpnumas.

Matydamas, kaip Froidas suglumęs kraipo galvą, Brojeris pridūrė:

– Jei nori dirbti gydytoju, turi priprasti prie tokių klinikinių paveikslų. Pacientai, turintys daugybę simptomų ir lakstantys nuo vieno gydytojo pas kitą, – mano kasdienio darbo dalis. Žinai, Zigi, tau tai gali būti geras mokomasis atvejis. Informuosiu tave. – Brojeris akimirką svarstė. – Tiesą sakant, trumpai tave paklausinėsiu. Kol kas, remdamasis šiais simptomais, kokią diagnozę nustatytum?

– Nežinau, Jozefai, jie nedera tarpusavyje.

– Drąsiau. Tiesiog spėliok. Garsiai mąstyk.

Froidas išraudo. Kad ir kaip troško žinių, jis nemėgo pasirodyti neišmanėlis.

– Gal dauginė sklerozė ar auglys smegenų pakaušinėje dalyje. Ap-sinuodijimas švinu? Nežinau.

Brojeris pridūrė:

– Nepamiršk migrenos. O gal maniakinė hipochondrija?

– Bėda, – tarė Froidas, – kad nė viena iš šių diagnozių nepaaiškina *visų* simptomų.

– Zigi, – tarė Brojeris, stodamasis ir nutaisęs paslaptinę balsą. – Ketinu išduoti tau profesinę paslaptį. Vieną dieną tai bus tavo, kaip konsultanto, duona ir sviestas. Aš ją sužinojau iš Opolcerio. Jis man kartą pasakė: „Šunys gali turėti ir blusų, ir utėlių.“

– Tai reiškia, kad pacientas gali...

– Taip, – tarė Brojeris, apkabindamas Froidą per pečius. Abu vyrai nužingsniavo ilgu koridoriumi. – Pacientas gali sirgti dviem ligomis. Tiesą sakant, tie pacientai, kurie ateina konsultuotis, dažnai serga ne viena liga.

– Bet grįžkime prie psichologinės problemos, Jozefai. Pasak tavo panelės, tas vyras nepripažįsta, kad jį kankina sielvartas. Jei jis net neužsimins apie ketinimus nusižudyti, ką tuomet darysi?

– Tai ne bėda, – paslaptinai tarė Brojeris. – Kai klausinėju ligos istorijos, visuomet randu galimybę nukrypti į psichologiją. Pavyzdžiui, kai teiraujuosi apie nemigą, dažnai klausiu, kokios mintys neleidžia užmigti. Arba kai pacientas atskaito visą savo simptomų litaniją, dažnai užjaučiu ir tiesiai paklausiu, ar liga jį slegia, ar jis nuleido rankas ir nebenori gyventi. Ir pacientas jau retai kada visko neišpasakoja.

Prie laukųjų durų Brojeris padėjo Froidui apsivilkti palatą.

– Ne, Zigi, tai ne bėda. Užtikrinu, kad nebus sunku įgyti mūsų filosofo pasitikėjimą ir viską iš jo išgauti. Bėda ta, kad nežinau, ką su tuo daryti.

– Taip, ką *darysi*, jei jis galvos apie savižudybę?

– Jei įsitikinsiu, kad jis ketina nusižudyti, turėsiu jį tuoj pat uždaryti: arba beprotnamyje Briunlfelde, arba privačioje sanatorijoje, tokioje kaip Breslauerio Incerdorfe. Bet, Zigi, tai nesukels rūpesčių. Tik pagalvok – jei jis rimtai ketintų nusižudyti, tai ar eitų pas mane?

– Taip, žinoma! – Froidas sumišęs pliaukštelėjo sau per galvą, kad iškart nesusiprotėjo.

Brojeris dėstė toliau.

– Ne, didžiausias rūpestis, ką su juo daryti, jei jis *neketina* žudyti, jei jis paprasčiausiai labai kenčia.

– Taip, – pritarė Froidas. – Kas tuomet?

– Tokiu atveju turėsiu patarti jam nueiti pas kunigą. O gal ilgą laiką pagulėti Marienbade. Arba bandysiu atrasti jam naują gydymo būdą!

– Atrasti naują gydymo būdą? Ką tuo nori pasakyti, Jozefai? Kokį dar būdą?

– Vėliau, Zigi. Pasikalbėsime vėliau. O dabar nešdinkis! Nestovėk tokiame prikaitintame kambaryje su šiltu paltu.

Išėjęs pro duris Froidas atsigrėžė.

– Kokia sakei to filosofo pavardė? Gal esu girdėjęs?

Brojeris dvejojo. Prisiminęs Lu Salomės paliepiamą išlaikyti paslaptį, jis greitai sugalvojo Frydrichui Nyčei slapyvardį pagal tą patį kodą, kurį pritaikė Bertai Papienheim ir pavertė ją Ana O.

– Ne, jis nežinomas. Jo vardas Miuleris, Ekartas Miuleris.

KETVIRTAS SKYRIUS

PO DVIEJŲ SAVAIČIŲ Brojeris sėdėjo savo kabinete, apsilkęs baltą gydytojo chalata, ir skaitė Lu Salomės laišką.

1882 m. lapkričio 23 d.

Mano brangusis daktare Brojeri,

Mūsų planas veikia. Profesorius Overbekas pritarė mūsų nuomonei, kad padėtis tikrai labai pavojinga. Dar niekada jis nematė Nyčės tokios blogos būklės. Pasitelkęs visą savo įtaką jis bandys įkalbėti Nyčę pasikonsultuoti su jumis. Nei aš, nei Nyčė niekuomet neužmiršime jūsų gerumo, mums jo taip reikia.

Lu Salomé

„*Mūsų planas, mūsų nuomonė, mums reikia. Mūsų, mūsų, mūsų.*“ Brojeris padėjo laišką – perskaitė jį tikriausiai dešimtą kartą nuo tada, kai gavo praeitą savaitę, – ir pasiėmęs veidrodį tardamas „mūsų“ pasižiūrėjo į save. Išvydo ploną rausvą lūpų ruoželį aplink mažą juodą angą kaštoninių šerių viduryje. Praplatino angelę ir stebėjo, kaip elastingos lūpos išsitempia aplink pageltusius dantis, kyšančius iš dantenuų lyg įkasti antkapiai. Plaukai ir ertmė, ragai ir dantys – ežys, jūrų vėplys, beždžionė, Jozefas Brojeris. Jis bjaurėjosi savo barzda. Šiais laikais gatvėse vis dažniau matydavai nusiskutusių vyrų; kada

jam užteks drąsos nusigremžti visą tą plaukų kupetą? Jis bjaurėjosi ir klastinga žile, kuri švietė ūsuose, kairėje smakro pusėje ir žandenose. Šie žili šeriai, žinojo jis, yra pirmieji negailestingų atšiaurių įsibrovėlių žvalgai. Ir jau nesustabdysi valandų, dienų, metų bėgimo.

Brojeris bjaurėjosi viskuo, kas atsispindėjo veidrodyje – ne tik žilomis sruogomis, žvėries dantimis ir šeriais, bet ir kumpa į smakrą nuknabusia nosimi, absurdiškai didelėmis ausimis ir didžiule kakta: prie jos prasidėjo plikė ir be gailesčio skynėsi kelią atgal, apnuogindama jo kaukolę.

O akys! Brojeris jau švelniau pažvelgė į akis, ten jis visuomet išvysdavo jaunystę. Mirktelėjo. Jis dažnai mirkčiodavo ir modavo sau – savo tikrajai savaščiai, šešiolikmečiam Jozefui, glūdinčiam tose akyse. Tačiau šiandien jaunasis Jozefas jam neatsakė! Į jį spoksojo jo tėvo akys – senos, pavargusios akys, apsuptos raukšlėtų, paraudusių vokų. Brojeris pakerėtas stebėjo, kaip jo tėvo lūpos padaro angą ir taria: „Mūsų, mūsų, mūsų.“ Brojeris vis dažniau susimąstydavo apie tėvą. Leopoldas Brojeris mirė prieš dešimt metų. Jis mirė aštuoniasdešimt dvejų, keturiasdešimt dvejis metais vyresnis nei Jozefas dabar.

Jis padėjo veidrodį. Liko keturiasdešimt dveji metai! Kaip jis išters dar keturiasdešimt dvejus metus? Keturiasdešimt dveji metai laukimo, kol jie nutekės. Keturiasdešimt dveji metai spoksojimo į savo senstancias akis. Negi neįmanoma pasprukti iš laiko kalėjimo? Ak, kad būtų galima pradėti iš naujo! Bet kaip? Kur? Su kuo? Ne su Lu Salome. Ji laisva, ji galėtų kada panorėjusi išskristi iš jo kalėjimo. Su ja niekada nebus „mūsų“ – „mūsų“ gyvenimo, „mūsų“ naujo gyvenimo.

Jis žinojo, kad ir su Berta niekada nebus „mūsų“. Kai tik jis pabėgdavo nuo senų, ratu skriejančių prisiminimų apie Bertą, – pamiršdavo migdolais kvėpiančią jos odą, po suknele pūpsančias krūtis, jos

kūno karštį (ji priglusdavo prie jo jausdama transą), – kai tik jam pavykdavo atsitraukti atgal ir pažvelgti į save iš šalies, jis suprasedavo, kad visą tą laiką Berta tebuvo fantazija.

Vargšė nesubrendusi, išprotėjusi Berta – kaip kvailai svajojau, kad galiu ją užpildyti, suformuoti, o ji savo ruožtu galėtų man duoti... ką? Tai klausimas. Ko iš jos noriu? Ko man stinga? Negi mano gyvenimas ne puikus? Kam galėčiau pasiskųsti, kad mano gyvenimas neišvengiamai bėga į vis siauresnį tunelį? Kas galėtų suprasti mano kančią, mano bemieges naktis, mano flirtą su savižudybe? Juk turiu viską, apie ką tik gali svajoti žmogus: pinigų, draugų, šeimą, žavią ir mielą žmoną, šlovę, pagarbą. Kas mane paguostų? Kas sulaukytų nuo akivaizdaus klausimo: „Ko dar gali norėti?“

Ponia Beker išgąsdino Brojerį pranešdama, kad atvyko Frydrichas Nyčė, nors jis jo ir laukė.

Apkūni, žema, tvirta, žilaplaukė ponia Beker stulbinamai tiksliai tvarkė Brojerio biurą. Tiesą sakant, ji taip tobulai atliko savo vaidmenį, kad tikrosios ponios Beker nė nebeliko. Per šešis mėnesius, kai ji čia dirbo, juodu nepersimetė nė vienu asmenišku žodžiu. Nors ir stengėsi, jis neprisiminė jos vardo ir neįsivaizdavo jos veikiančios ką nors kita. Ponia Beker iškyloje? Skaito rytinį *Neue Freie Presse*? Maudosi vonioje? Kresna ponia Beker nuoga? Gulinti po vyru? Alsuojanti apimta aistros? Neįsivaizduojama!

Nors ir niekam tikusi kaip moteris, ponia Beker buvo pastabi; Brojeris vertino jos gebėjimą per pirmą paciento vizitą susidaryti apie jį tikslų išpūdį.

– Koks jums pasirodė profesorius Nyčė?

– Pone daktare, jo elgesys kaip džentelmeno, tačiau išvaizda – anaipatol. Atrodo drovus. Bemaž nuolankus. Ir malonus, visai kitoks, nei dauguma čia ateinančių kilmingųjų – nei, pavyzdžiui, ta išdidi rusė prieš dvi savaites.

Brojeris ir pats pastebėjo, kaip maloniai profesorius Nyčė laiške paprašė priimti jį į konsultaciją, kai daktarui Brojeriui būsią patogu, per artimiausias dvi savaites, jei apskritai galima. Nyčė laiške paaiški- no, kad į Vieną atvyks specialiai dėl konsultacijos. Kol sulauks atsa- kymo, gyvens Bazelyje pas savo bičiulį profesorių Overbeką. Brojeris šyptelėjo, palyginęs Nyčės laišką su Lu Salomės rašteliais, reikalau- jančiais ją priimti tada, kai jai patogu.

Laukdamas, kol ponias Beker atves Nyčę, Brojeris peržvelgė stalą ir staiga pasibaisėjo pastebėjęs dvi knygas, kurias jam davė Lu Salo- mės. Vakar per laisvą pusvalandį jis jas pavartė ir neatsakingai paliko ant akių. Suprato, kad jei Nyčė jas pamatytų, gydymas baigtųsi ne neprasidėjęs, nes jis nieku gyvu negalėtų pasiaiškinti, nepaminėjęs Lu Salomės. Kaip keistai nerūpestingai elgiuosi, pamanė Brojeris. Gal bandau sugadinti visą šį reikalą?

Paskubom įkišęs knygas į stalčių, jis atsistojo pasisveikinti su Nyčė. Profesorius buvo visai ne toks, kokį jis įsivaizdavo iš Lu Salomės pa- sakojimo. Jis elgėsi maloniai, buvo tvirto sudėjimo: maždaug metro aštuoniasdešimties ūgio, svėrė apie septyniasdešimt kilogramų, bet jo kūnas atrodė keistai nemedžiagiškas, tarsi galėtum jį kiaurai ranka perdurti. Jis vilkėjo sunkų, panašų į karišką juodą kostiumą. Po švar- ku buvo pasivilkęs sunkų rudą kaimišką megztinį, beveik slepiantį marškinius, ir pasirišęs alyvinį kaklaraištį.

Kai juodu padavė vienas kitam ranką, Brojeris atkreipė dėmesį į šaltą Nyčės odą ir gležną spustelėjimą.

– Laba diena, pone profesoriau, nors, regis, ne itin laba kelionei.

– Taip, daktare Brojeri, kelionei prasta. Taip pat ir mano būklei, kuri mane pas jus atvedė. Išmokau vengti tokio oro. Tik puiki jūsų reputacija atviliojo mane žiemą taip toli į šiaurę.

Prieš sėsdamasis ant kėdės, kurią jam parodė Brojeris, Nyčė jaudin- damasis padėjo savo išsipūtusį aprintą portfelį iš pradžių ant vieno kėdės krašto, paskui ant kito, tarsi ieškodamas jam tinkamos vietos.

Brojeris tyliai sėdėjo ir stebėjo pacientą, kol šis įsitaisė. Nors atrodė kuklus, Nyčė skleidė jėgą. Dėmesį traukė išraiškinga galva. Ypač akys, švelniai rudos, bet nepaprastai skvarbios, giliai susodintos po iškilia kakta. Ką sakė Lu Salomé apie šias akis? Kad jos, regis, žvelgia į vidų, lyg į kokią paslėptą lobį? Taip, ir Brojeris tai matė. Rudi, žvilgantys paciento plaukai buvo rūpestingai sušukuoti. Išskyrus ūsus, kurie it lavina krito ant lūpų abiejose burnos pusėse ir žemyn per smakrą, jis buvo švariai nusiskutęs. Ūsai pažadino Brojeriui bendrystės jausmą: jam kilo donkichotiškas noras perspėti profesorių, kad viešumoje nevalgytų Vienos pyragaičių, ypač tų, ant kurių prikrauta grietinėlės, antraip jam dar ilgai tektų šukuoti ją iš ūsų.

Apstulbino švelnus Nyčės balsas: abiejose knygoje skambėjo galingas, drąsus ir valdingas, bemaž réksmingas tonas. Brojeris nuolat susidurs su šiuo neatitikimu tarp Nyčės kūno ir kraujo ir Nyčės pieštuko ir popieriaus.

Persimetęs su Froidu keliais žodžiais, Brojeris iš šalies įvertino šią neįprastą konsultaciją. Dabar jis pirmą kartą rimtai susimąstė, ar išmintinga buvo veltis į šį reikalą. Lu Salomé, kerėtoja, didžiausia sąmokslininkė, seniai buvo dingusi, o jos vietoje sėdėjo nieko neįtariantis naivus profesorius Nyčė. Du vyrai buvo priversti susitikti moters įgeidžiu, kuri dabar, be abejo, rezga naujas intrigas. Ne, šis sumanymas jam ne prie širdies.

Bet dabar laikas dirbti, pamanė Brojeris. Žmogus, kuris kėsinosi į savo gyvybę, dabar yra mano pacientas, ir aš turiu sutelkti į jį visą dėmesį.

– Kaip praėjo kelionė, profesoriau Nyče? Kaip suprantu, ką tik atvykote iš Bazelio?

– Tai buvo tik dar viena stotelė, – visas įsitempęs tarė Nyčė. – Visas mano gyvenimas tapo kelione, ir pradedu jausti, kad mano vieninteliai namai, vienintelė sava vieta, į kurią visuomet sugrįžtu – mano liga.

Su šiuo vyru lengvai nepasišnekučiuosi, pamanė Brojeris.

– Tuomet, profesoriau Nyče, iškart aptarkime jūsų ligą.

– Gal jums būtų naudingiau pirma peržiūrėti šiuos popierius? – Ir Nyčė ištraukė iš lagamino sunkų aplanką, prigrūstą lapų. – Regis, sirgau visą gyvenimą, bet sunkiausiai pastarąjį dešimtmetį. Štai išsamūs mano ankstesnių konsultacijų aprašymai. Galima?

Brojeris linktelėjo, Nyčė atvertė aplanką ir tai, kas jame buvo – laiškus, ligoninių korteles, laboratorijų ataskaitas, – išdėstė ant stalo priešais Brojerį. Brojeris peržvelgė pirmą lapą, kuriame buvo surašyti dvidešimt keturi gydytojai ir jų konsultacijų datos. Jis atpažino kai kurių žymių šveicarų, vokiečių ir italų vardus.

– Kai kurios pavardės man žinomos. Visi puikūs gydytojai! Štai matau tris gerus pažįstamus: Keslerį, Turiną ir Kėnigą. Jie studijavo Vienoje. Kaip ir numanote, profesoriau Nyče, būtų neprotinga nekreipti dėmesio į šių šaunių vyrų išvadas, tačiau dėl vienos priežasties nenorėčiau nuo jų pradėti. Pernelyg stiprūs autoritetai, pernelyg svari nuomonė ir išvados slopintų mano paties vaizduotės galias. Dėl tos pačios priežasties man labiau patinka pačiam perskaityti pjesę prieš spektaklį ir juolab prieš skaitant jų recenzijas. Ar jūs pats savo darbe taip nedarote?

Nyčė atrodė apstulbęs. Gerai, pamanė Brojeris. Profesorius Nyčė turi suprasti, kad esu kitoks gydytojas. Jis nepratęs prie medikų, kurie su išmanymu kalba apie psichologinius apklausos aspektus, apie jo darbą.

– Taip, – atsakė Nyčė, – ši aplinkybė mano darbe svarbi. Mano pirmoji profesija buvo filologija. Pirmasis ir vienintelis mano darbas buvo filologijos profesūra Bazelyje. Labai domėjausi filosofais ikisokratikais, ir tuomet supratau, kaip svarbu skaityti originalų tekstą. Tekstų vertėjai kone visuomet yra nesąžiningi – žinoma, netyčia – tiesiog jie negali peržengti savo laiko ribų. Taip pat ir autobiografijos ribų.

– Bet veikiausiai nepagarba vertėjams kliudo įgyti populiarumą akademinėje filosofų bendruomenėje? – Brojeris tai išmanė.

Konsultacija įsibėgėjo. Jam sekėsi įtikinti Nyčę, kad jis, jo naujasis gydytojas, yra gimininga siela, kad jų pomėgiai panašūs. Nebus sunku suvedžioti šitą profesorių Nyčę. Brojeris į tai išties žiūrėjo kaip į suvedžiojimą, paciento įviliojimą į santykius, kad šis gautų pagalbą, kurios neprašė.

– Kliudo įgyti populiarumą? Žinoma! Prieš trejus metus dėl ligos turėjau atsisakyti profesoriaus vietos. Ta pati liga, vis dar nenustatyta, ir atvedė mane šiandien pas jus. Bet net jei būčiau visiškai sveikas, manau, mano nepasitikėjimas vertėjais padarytų mane nelaukiamu svečiu prie akademikų stalo.

– Bet, profesoriau Nyče, jei visus vertėjus riboja jų autobiografija, kaip jūs išvengiate tų pačių trūkumų savo darbe?

– Pirmiausia, – atsakė Nyčė, – žmogus turi suvokti ribas, paskui jis turi išnokti pažvelgti į save iš šalies. Nors kartais, deja, sunki liga man užtemdo perspektyvą.

Brojeris pastebėjo, kad ne jis, o Nyčė neleidžia nukrypti kalbai nuo ligos, kuri ir buvo jų susitikimo tikslas. Gal Nyčės žodžiuose slypi subtilus priekaištas? Nepersistenk, Jozefai, priminė jis sau. Negalima taip atvirai siekti paciento pasitikėjimo; jis savaimė atsiras sumaniai konsultuojant. Dažnai savikritiškas daugelyje gyvenimo sričių Brojeris visiškai pasitikėjo savimi kaip gydytoju. Nepataikauk, nesielk globėjiškai, nekurk planų ir strategijų, liepė jam instinktai. Tiesiog dirbk savo kasdienį darbą.

– Bet grįžkime prie mūsų uždavinio, profesoriau Nyče. Norėjau pasakyti, kad įrašus perskaitysiu *tada*, kai išklausysiu jūsų istoriją ir jus apžiūrėsiu. Tuomet, per kitą susitikimą, pasistengsiu pateikti jums kuo išsamesnę sintezę.

Brojeris pasidėjo priešais save ant stalo baltą popieriaus lapą.

– Laiške minėjote kelis dalykus apie savo būklę: kad mažiausiai dešimt metų kenčiate nuo galvos skausmo ir regėjimo sutrikimų; kad retai kada jaučiatės sveikas; kad, kaip sakėte, liga visuomet jūsų tyko. Ir šiandien man sakote, kad mažiausiai dvidešimt keturi gydytojai jums niekuo negalėjo padėti. Tai viskas, ką apie jus žinau. Na, tai pradėsime? Pirmiausia prašau savo žodžiais papasakoti apie ligą.

PENKTAS SKYRIUS

VYRAI PRASIKALBĖJO devynia **sdešimt** minučių. Brojeris, sėdėdamas ant odinės kėdės aukštu **atlošu**, paskubom užsirašinėjo. Nyčė sėdėjo ant tokia pat oda apmušto**s**, **tokios** pat patogios, tik žemesnės kėdės; kartais jis nutildavo ir **palaukdavo**, kol Brojeris užsirašys. Kaip ir dauguma to meto gydytojų, **Brojeris** mėgo, kad pacientai žvelgtų į jį iš apačios.

Brojeris pacientus vertindavo **išsamiai** ir metodiškai. Iš pradžių atidžiai išklaudydavo laisvą **pasakojimą** apie ligą, tada sistemingai išnagrinėdavo kiekvieną simptomą: **kada** pirmą kartą pasirodė, kaip kito laikui bėgant, kaip jį veikė **gydymas**. Trečiasis žingsnis buvo patikrinti visus organus. Pradėjęs **nuo viršugalvio** Brojeris leisdavosi žemyn iki pėdų. Iš pradžių jis **ištirdavo** smegenis ir nervų sistemą. Išklausinėdavo apie visų dvyliko **s galvinių** nervų veiklą: uoslę, regą, akių judesius, klausą, veido ir **liežuvio** judesius bei pojūčius, rijimą, pusiausvyrą, kalbą.

Leisdamasis kūnu žemyn **Brojeris** parnažu įvertindavo visas kitas funkcinės sistemas: kvėpavimo, **širdies** ir kraujagyslių, skrandžio ir žarnyno, lytinę ir šlapinimosi. **Kruopštus** organų veiklos aptarimas sukeldavo pacientui prisiminimus ir užtikrindavo, kad nieko neliks užmiršta – Brojeris niekada **nepraleisdavo** nė vieno etapo, net jei iš anksto žinodavo tikslią diagnozę .

Paskui ateidavo eilė išsamiai ligos istorijai: paciento sveikata vaikystėje, tėvų, brolių ir seserų ligos, kitos gyvenimo sritys: profesijos pasirinkimas, socialinis gyvenimas, tarnyba kariuomenėje, gyvenamosios vietos pakeitimai, mitybos ir poilsio įpročiai. Paskutinis Brojerio žingsnis – išlaisvinti savo intenciją ir teirautis apie tai, ką nujautė. Kartą pastebėjęs, kad pacientės kvėpavimas sutrikęs, ir išklausinęs pacientę, kaip ji gamina rūkytą sūdytą kiaulieną, jis teisingai diagnozavo diafragmos trichineliozę.

Per šią procedūrą Nyčė buvo labai susikaupęs. Tiesą sakant, jis pritariamai linkčiojo į visus Brojerio klausimus. Žinoma, Brojerio tai nestebino. Jis dar nebuvo sutikęs paciento, kuris slapčia nesidžiaugtu, kai pro mikroskopą tyrinėjamas jo gyvenimas. Ir kuo labiau didina mikroskopas, tuo smagiau pacientui. Džiaugsmas būti stebimam toks stiprus, kad Brojeris manė, jog senatvėje graudenamasi, sunkiai išgyvenamas gedulas dėl artimųjų, kyla skausmas netekus bičiulio dėl to, kad prarandami atidūs stebėtojai – siaubinga gyventi niekieno nematomam.

Vis dėlto Brojerį nustebino, kokia daugybe negalavimų Nyčė skundžiasi ir kokios nuodugnios jo pastabos. Brojeris margino puslapį po puslapio. Net ranka pavargo, kai Nyčė vardijo kraupius simptomus, nesibaigiantį jų rinkinį: siaubingas nepakeliamas galvos skausmas; jūrligė sausumoje – svaigulys, pusiausvyros praradimas, pykinimas, vėmimas, anoreksija, pasibjaurėjimas maistu; karščiavimas, stiprus prakaitavimas naktimis – du tris kartus tekdavo keisti naktinius marškinius ir patalynę; alinami nuovargio priepuoliai, kartais virstantys raumenų paralyžiumi; skrandžio skausmai; vėmimas krauju; žarnyno spazmai; sunkus vidurių užkietėjimas; hemorojus; varginami regėjimo sutrikimai: akių nuovargis, nenumaldomas regos silpimas, dažnas akių ašarojimas ir skausmas, susiliejančios vaizdai ir didelis jautrumas šviesai, ypač rytais.

Brojeris prisipykęs paklausinėjo ir pridūrė dar kelis simptomus, kurių Nyčė nepaisė arba nenorėjo sakyti: mirgėjimas akyse ir skotoma, po jų dažnai pradėdavo skaudėti galvą; nemiga, kurios niekaip nepavyksta išsigydyti; stiprus raumenų mėšlungis naktimis; įtampa ir greita nuotaikų kaita be aiškios priežasties.

Nuotaikų kaita! Tų žodžių Brojeris ir tikėjosi! Kaip sakė Froidui, jis visuomet laukdavo tinkamos akimirkos pašniukštinėti, kokia paciento psichinė būseną. Ta „nuotaikų kaita“ galės nuvesti jį prie Nyčės nevilties ir minčių apie savižudybę!

Brojeris atsargiai paprašė tiksliau apibūdinti nuotaikų kaitą.

– Ar pastebėjote jausmų pokyčių, kurie galėtų būti susiję su jūsų liga?

Nyčės elgesys nepasikeitė. Regis, jis nesirūpino, kad šis klausimas gali nuvesti į slaptas jo gyvenimo sritis.

– Kartais išvakarėse prieš priepuolį jausdavausi itin gerai – tą jausmą vadinu *pavojingai geru*.

– O po priepuolio?

– Mano įprastas priepuolis trunka nuo dvylikos valandų iki dviejų parų. Po jo paprastai jaučiuosi pavargęs, lyg švininis. Net ir mintys porą dienų būna vangios. Bet kartais, ypač po ilgo kelių dienų priepuolio, būna kitaip. Jaučiuosi atsigavęs, apsivalęs. Trykštu energija. Branginu tą laiką – mano galvoje knibžda nuostabiausių minčių.

Brojeris neatlyžo. Aptikęs pėdsakus jis taip lengvai nepasiduodavo.

– Jūsų švininis nuovargis – kiek jis trunka?

– Ne itin ilgai. Kai priepuolis atslūgsta, kūnas vėl priklauso man, galiu jį valdyti. Tuomet pats įveikiu sunkumą.

Galbūt, pamanė Brojeris, bus sunkiau, nei iš pradžių atrodė. Jam reikės būti tiesesniai. Aišku, savo noru Nyčė neprisitarė apie neviltį.

– O kaip melancholija? Ar ji apima po priepuolio, ar pati jį sukelia?

– Pasitaiko niūrių laikotarpių. Kam nebūna? Bet jie manęs neužvaldo. Jie kyla ne iš ligos, o iš mano būties. Galima sakyti, turiu drąsos juos išgyventi.

Brojeris pastebėjo lengvą Nyčės šypsenėlę ir įžulų toną. Dabar jis pirmą kartą atpažino balsą žmogaus, parašiusio tas dvi drąsias paslaptingas knygas, tūnančias jo stalčiuje. Akimirką jis ketino paprieštarauti Nyčei, kuris taip autoritetingai atskyrė ligą ir būtį. Taip pat paklausti, ką jis turi galvoje, sakydamas, kad jam užtenka drąsos išgyventi niūrius laikotarpius. Kantrybės! Negalima paleisti iš rankų konsultacijos. Bus ir daugiau progų.

Jis atsargiai pasiteiravo:

– Ar kada išsamiai registravote priepuolius dienoraštyje: ar jie dažni, koks jų stiprumas, trukmė?

– Šiomet ne. Buvau pernelyg užsiėmęs svarbiais savo gyvenimo įvykiais ir permainomis. Pernai šimtą septyniolika dienų visiškai nieko negalėjau daryti ir beveik du šimtus vargino lengvesni galvos, akių, skrandžio skausmai, pykinimas.

Buvo dvi galimybės – bet kuria jų pasinaudoti? Klausti, kokie tie „svarbūs įvykiai ir permainos“? – be abejo, Nyčė kalbėjo apie Lu Salomę. O gal išreikšti empatiją ir sustiprinti gydytojo ir paciento tarpusavio santykius? Žinodamas, kokie svarbūs santykiai, Brojeris pasirinko pastarąją.

– Taigi lieka tik keturiasdešimt aštuonios sveikos dienos. Produktyvaus laiko labai mažai, profesoriau Nyče.

– Per pastaruosius kelerius metus retai kada būdavau sveikas ilgiau nei porą savaitių. Manau, prisimenu visus tokius laikotarpius!

Išgirdęs ilgesingą gaidelę Nyčės balse Brojeris nusprendė rizikuoti. Tai buvo galimybė užčiuopti paciento neviltį. Jis padėjo rašiklį ir pačiu rimčiausiu, profesionaliausiu ir susirūpinusiu balsu tarė:

– Tokia padėtis – kai diduma laiko vien kančia, kai per metus pasitaiko vos kelios sveikos dienos, kai skausmas neleidžia gyven-

ti – turėtų būti palanki dirva nevilčiai, pesimizmui ir abejonėms dėl gyvenimo prasmės.

Nyčė tylėjo. Jis nebuvo paruošęs atsakymo. Jo galva lingavo į šonus, tarsi jis svarstyto, ar leistis guodžiamam. Tačiau žodžiai sakė ką kita.

– Be abejo, kai kuriems žmonėms, o gal net daugumai, tai būtų tiesa, daktare Brojeri, čia turiu skaitytis su jūsų patirtimi; bet man tai *netinka*. Neviltis? Gal kadaise ir buvo, bet tik ne dabar. Liga priklauso mano kūnui, bet tai dar ne *aš*. Aš esu mano liga ir mano kūnas, bet jie nėra *aš*. Turiu juos abu įveikti, jei ne fiziškai, tai metafiziškai. Jei kalbame apie gyvenimo prasmę, tai ji toli gražu nėra šitas. – Jis bakstelėjo sau į pilvą. – Apgailėtina protoplazma. Žinau, *kam* gyvenu, todėl galiu išverti bet kokį *kaip*. Turiu tikslą dešimčiai metų, misiją. Esu nėsčias štai čia. – Jis pastukseno į smilkinį. – Nešioju čia knygas, knygas, kurias jau turi pavidalą, kurias tik aš galiu pagimdyti. Kartais galvos skausmus įsivaizduoju kaip smegenų gimdymo skausmus.

Regis, Nyčė neketino nei kalbėtis apie nevilčių, nei apskritai ją pripažinti. Brojeris suprato, kad bergždžiai stengtųsi įvilioti jį į spąstus. Jis staiga prisiminė, kaip pasijusdavo, kai tėvas, geriausias Vienos žydų bendruomenės šachmatininkas, žaidžiant šachmatais jį pergudraudavo.

Bet gal ir nėra ko pripažinti! Galbūt panelė Salomė klydo. Atrodė, kad Nyčė dvasios jėga įveikė siaubingą ligą. Brojeris neturėjo jokio patikimo būdo, kad galėtų nustatyti savižudybės riziką. Ar pacientas įsivaizduoja save ateityje? Šį išbandymą Nyčė įveikė! Jis *neketina* žudyti: kalba apie dešimties metų misiją, apie knygas, kurias jam reikės ištraukti iš galvos.

Tačiau Brojeris savo akimis matė Nyčės laiškus, kuriuose jis rašė apie savižudybę. Gal profesorius apsimetinėjo? O gal nejaučia nevilties dėl to, kad *jau nusprendė nusižudyti*? Brojeris buvo sutikęs tokių

pacientų. Jie pavojingi. Atrodo, jiems pagerėja – tam tikru požiūriu iš tiesų pagerėja; melancholija išsisklaido, jie pradeda daugiau šypso-
tis, valgyti, geriau miegoti. Pagerėjimas reiškia, kad jie atrado išeitį
iš nevilties – ir ta išeitis yra mirtis. Ar Nyčė apie tai galvoja? Ar jis
nusprendė pakelti prieš save ranką? Ne, Brojeris prisiminė, ką sakė
Froidui: jei Nyčė ketintų nusižudyti, kam būtų nusprendęs pas jį
ateiti? Kam vargintis ir keliauti iš Rapalo į Bazelį, o iš ten į Vieną,
kad apsilankytų pas dar vieną gydytoją?

Nors ir nusivylęs, kad negavo informacijos, kokios jam reikėjo,
Brojeris negalėjo apkaltinti paciento, kad šis nebendradarbiauja. Nyčė
išsamiai atsakinėjo į visus medicininius klausimus – gal net *pernelyg*
išsamiai. Dauguma žmonių, kenčiančių nuo galvos skausmų, jautrūs
maistui ir orui, tad Brojeris nenustebo, kad ir Nyčė toks. Tačiau jį
stulbino paciento pateiktų smulkmenų gausa. Nyčė nesustodamas
dvidešimt minučių pasakojo apie savo reakcijas į oro sąlygas. Jo kū-
nas, sakė jis, esąs tarsi barometras ir termometras, smarkiai reagu-
ojantis į visus atmosferos slėgio, temperatūros ar aukščio svyravimus.
Apsiniaukęs dangus jį slėgė, švininiai debesys ir lietus vargino, sausra
suteikdavo jėgų, žiema „užspausdavo“ smegenis, saulė jas vėl išlais-
vindavo. Metų metus jis ieškojo idealaus klimato. Vasaros būdavo
pakenčiamos. Jam tiko giedras, tykus, saulėtas Engadino slėnio oras.
Kasmet keturis mėnesius jis gyvendavo mažoje užėjoje Šveicarijos
kaimelyje Zils Marijoje. Bet žiemos buvo tikras kryžius. Jam taip
ir nepavyko surasti malonios vietos žiemoti; šaltuoju metų laiku jis
gyvendavo pietinėje Italijoje, kraustydavosi iš miesto į miestą, ieško-
damas palankaus klimato. Vienos vėjas ir drėgna tamsa nuodijo jam
gyvenimą. Jo nervų sistema šaukėsi saulės ir sauso, ramaus oro.

Kai Brojeris pasiteiravo apie mitybą, Nyčė atskaitė dar vieną ilgą
pranešimą apie tai, kaip mityba susijusi su skrandžio sutrikimais ir
galvos skausmų priepuoliais. Koks įstabus tikslumas! Dar niekad

Brojeris nebuvo sutikęs paciento, kuris taip išsamiai atsakytų į visus klausimus. Ką tai reiškia?

Gal Nyčė maniakas hipochondrikas? Brojeris matė daug nuobodžių, savęs gailinčių hipochondrikų, kurie mėgaudamiesi išversdavo savo vidurius. Tie pacientai sirgo „*Weltanschauung* stenozė“ – siaura pasaulėžiūra. Kaip nuobodu su jais būdavo! Jie negalvodavo apie nieką kita, tik apie savo kūną, nesidomėdavo jokiais vertybėmis, tik sveikata.

Ne, Nyčė toks nebuvo. Jis turi daug pomėgių, jis – įdomus žmogus. Be abejo, jis toks atrodė ir panelei Salomei – ir vis dar atrodo, nors Paulas Rė romantiškesnis ir jai tinkamesnis. Be to, Nyčė, dėstydamas savo simptomus, nesiekė nei užuojautos, nei palaikymo – tai Brojeris suprato dar pokalbio pradžioje.

Taigi iš kur tos smulkmenos apie kūno veiklą? Gal būdamas guvaus proto ir turėdamas puikią atmintį Nyčė tiesiog racionaliai vertino medicininę analizę ir patyrusiam konsultantui norėjo išsamiai pateikti faktus. Arba jis nepaprastai linkęs į introspekciją. Baigiantis pokalbiui Brojeris gavo dar vieną atsakymą: Nyčė taip mažai bendravo su žmonėmis, kad begalę laiko praleisdavo šnekėdamasis su savo paties nervų sistema.

Surašęs istoriją Brojeris perėjo prie apžiūros. Jis nusivedė pacientą į apžiūros kabinetą, mažą, sterilią patalpą, kurioje buvo tik širma nusirengti, kėdė, stalas, užklotas balta iškrakmolyta paklode, praustuvai, svarstyklės ir plieninė spinta, kurioje gulėjo instrumentai. Palikęs Nyčę nusirengti, Brojeris išėjo ir grįžo po kelių minučių. Kai grįžo, Nyčė jau vilkėjo nugaroje susegamą chalata, bet vis dar mūvėjo ilgas juodas kojines ir ryšėjo keliaraiščius; jis rūpestingai lankstė savo drabužius. Nyčė atsiprašė, kad sugaišo.

– Klajoklio gyvenimas neleidžia man turėti daugiau nei vieną kostiumą. Taigi tenka pasirūpinti, kad jis patogiai pailsėtų, kai man jo nereikia.

Brojeris sistemingai apžiūrėjo pacientą, taip pat, kaip rašė ir ligos istoriją. Pradėjo nuo galvos ir pamažu leidosi žemyn klausydamasis, tuksendamas, liesdamas, uosdamas, čiuopdamas, žiūrėdamas. Nors pacientas paminėjo apščiai simptomų, Brojeris nerado jokių fizinių pakitimų, išskyrus didelį randą virš krūtinkaulio, likusį nuo nelaimingo atsitikimo jodinėjant kariuomenėje; dar buvo mažytis randelis virš nosies, gautas per dvikovą; keli anemijos požymiai: blyškios lūpos, pakitusi junginė; atkreipė dėmesį į delnų linijas.

Anemijos priežastis? Veikiausiai mityba. Nyčė minėjo, kad dažnai ištisas savaites nevalgo mėsos. Bet vėliau Brojeris prisiminė, kad Nyčė sakė, jog kartais vemia krauju, taigi kraujo jis galėjo netekti dėl skrandžio kraujavimo. Jis paėmė kraujo, kad vėliau galėtų nustatyti, koks jame raudonųjų kūnelių kiekis, ir apžiūrėjo tiesiąją žarną, nuo pirštinės paėmė išmatų mėginį, kad vėliau patikrintų, ar nėra kraujo.

O kaip Nyčės nusiskundimai dėl regėjimo? Pirmiausia Brojeris pastebėjo vienpusį konjunktyvitą, kurį bus nesunku išgydyti tepalu akims. Kad ir kaip stengėsi, Brojeriui nepavyko nukreipti oftalmoskopo į Nyčės tinklainę. Kažkas užstojo vaizdą: galbūt ragena buvo nepermatoma, gal ant jos susidariusi edema.

Daugiausia dėmesio Brojeris skyrė Nyčės nervų sistemai – ne tik dėl galvos skausmų, bet ir todėl, kad kai Nyčei buvo ketveri, jo tėvas mirė nuo „smegenų suminkštėjimo“. Šie žodžiai gali reikšti bet kurią iš daugybės ligų, tarp jų insultą, auglį ar kokią paveldimą smegenų apsigimimą. Tačiau visais atžvilgiais ištyręs smegenis ir nervų veiklą – pusiausvyrą, koordinaciją, jutimus, jėgą, raumenų veiklą, klausą, uoslę, rijimą, – Brojeris nepastebėjo jokių struktūrinių nervų sistemos sutrikimų.

Kol Nyčė rengėsi, Brojeris grįžo į kabinetą užrašyti apžiūros rezultatų. Kai po penkių minučių ponias Beker atvedė Nyčė į kabinetą, Brojeris suprato, kad nors jų laikas baigiasi, jam taip ir nepavyko

priversti jį prabilti apie melancholiją ar savižudybę. Jis išbandė dar vieną būdą, kuris visuomet duodavo rezultatų.

– Profesoriau Nyče, norėčiau, kad smulkiai nupasakotumėte įprastą savo dieną.

– Dabar jūs mane pričiupote, daktare Brojeri! Tai sunkiausias klausimas iš visų, kuriuos uždavėte. Aš taip dažnai keliauju, aplinka nuolat keičiasi. Mano gyvenimą reguliuoja priepuoliai...

– Pasirinkite paprastą dieną iš pastarųjų kelių savaitių, kai nebuvo priepuolio.

– Na, pabundu anksti – jei apskritai būnu miegojęs...

Brojeris įsidrąsino. Pagaliau proga.

– Leiskite jus pertraukti, profesoriau Nyče. Sakėte, *jei* būnate miegojęs?

– Siaubingai miegu. Kartais traukia raumenų mėšlungis, kartais skauda skrandį, kartais visas kūnas įsitempia, kartais ramybės neduoda mintys: piktos naktinės mintys; kartais neužmiegu visą naktį, o kartais vaistai padeda nusenūsti dvi tris valandas.

– Kokie vaistai? Kiek jų geriate? – greitai paklausė Brojeris.

Nors privalėjo sužinoti, kuo Nyčė gydos, jis tuoj pat suvokė neišnaudojęs šios puikios galimybės. Net kur kas daugiau – nepasidomėjo tomis tamsiomis nakties mintimis!

– Chloralio hidratas, beveik kiekvieną vakarą, mažiausiai po gramą. Kartais, jei kūnas žūtbūt reikalauja miego, pridedu morfijaus ar veronalio, bet tuomet kitą dieną jaučiuosi sustingęs. Kartais naudoju hašišą, bet ir jis kitą dieną atbukina mintis. Labiausiai man padeda chloralis. Ar toliau pasakoti apie tą dieną, kuri jau išaušo niekam tikusi?

– Prašau.

– Kambaryje šiek tiek papusryčiauju – norite apie tai smulkiau?

– Taip. Pasakokite viską.

– Na, pusryčiai – paprasta. Užteigos savininkas atneša karšto vandens. Ir viskas. Kartais, jei jaučiuosi itin gerai, paprašau silpnos ar-

batos ir sudžiūvusios duonos. Paskui nusimaudau šaltame vandenyje – tai būtina, kad tapčiau žvalus. Visą dieną dirbu: rašau, maštau, kartais, jei leidžia akys, šiek tiek paskaitau. Jei gerai jaučiuosi, išeinu pasivaikščioti, kartais kelias valandas. Vaikščiodamas aš rašau, dažniausiai tada ir kyla įdomiausios mintys, sukuriu geriausių darbų...

– Taip, ir aš, – pasiskubino pridurti Brojeris. – Nuėjęs septynis aštuonis kilometrus išsprendžiu sudėtingiausias problemas.

Nyčė nutilo; regis, Brojerio asmeninė pastaba išmušė jį iš pusiausvyros. Jis jau ruošėsi tai išlemti, bet nusprendė nekreipti dėmesio ir toliau pasakoti.

– Pietauju viešbutyje, visuomet prie to paties stalo. Jau pasakojau, ką valgau: maistą be prieskonių, geriausiai virtą, negeriu nei kavos, nei alkoholio. Savaičių savaitėmis galiu valgyti tik virtas nesūdytas daržoves. Tabako nerūkau. Persimetu keliais žodžiais su stalo kaimynais, bet niekad nesileidžiu į ilgus pokalbius. Jei nusišypso laimė, sutinku dėmesingą lankytoją, kuris pasiūlo man paskaityti ar užrašyti, ką diktuoju. Mano ištekliai riboti ir negaliu mokėti už tokias paslaugas. Popietę leidžiu kaip ir rytą: vaikštau, maštau, rašau. Vakarieniauju savo kambaryje: vėl išgeriu karšto vandens ar silpnos arbatos su sausainiais. Paskui dirbu, kol chloralis paliepia: „Sustok, laikas ilsėtis.“ Toks mano kūniškas gyvenimas.

– Kalbate vien apie viešbučius? O jūsų namai?

– Mano namai – garlaivio denis. Esu vėžlys – namus nešiojuosi ant nugaros. Pasidedu juos į viešbučio kambario kampą, o kai oras ima slėgti, pasiimu ir keliauju ten, kur dangus aukštesnis, sausesnis.

Brojeris ketino grįžti prie Nyčės „piktų naktinių minčių“, bet dabar aptiko dar daugiau žadančią temą – ji būtinai nuves prie panelės Salomės.

– Profesoriau Nyče, aprašydamas savo įprastą dieną beveik neminėjote kitų žmonių! Atleiskite, kad kamantinėju – žinau, tai

nėra įprasti gydytojo klausimai, bet aš tikiu, kad organizmas yra vientisas. Manau, kad fizinė gerovė neatsiejama nuo socialinės ir psichologinės gerovės.

Nyčė išraudo. Išsitraukė mažas vėžlio kiauto ūsų šukas ir ilgokai palinkęs tyliai gražinosi. Paskui, regis, apsisprendė, atsitiesė, atsikrenkštė ir tvirtai tarė:

– Jūs ne pirmas gydytojas, kuris tai pastebėjote. Manau, turite galvoje seksą. Daktaras Lanzonis, italų gydytojas, pas kurį lankiausi prieš kelerius metus, iškėlė mintį, kad mano būklę sunkina vienatvė ir abstinencija, jis man pasiūlė reguliariai išsikrauti per seksą. Lankiausi jo pasiūlymo ir susitariau su jauna kaimiete, gyvenančia netoli Rapalo. Bet po trijų savaitių vos nemiriau nuo galvos skausmo – dar šiek tiek tokio itališko gydymo, ir pacientas būtų pakratęs kojas!

– Kuo tas patarimas šitaip pakenkė?

– Po gyvuliško malonumo blyksnio imdavau nekęsti savęs, norėdavau apsivalyti nuo protoplazminio rujos dvoko. Mano manymu, ruja neliudija – kaip jūs ten pasakėte? – organizmo vientisumo.

– Ir aš taip manau, – pasiskubino pritarti Brojeris. – Bet ar galite neigti, kad mes visi esame įtraukti į socialinį kontekstą, kuris padėjo žmonijai išgyventi ir suteikė malonumą bendrauti?

– Ko gero, tokie bandos malonumai ne visiems tinka, – purtydamas galvą tarė Nyčė. – Tris kartus bandžiau nutiesti lieptą į kitus žmones. Ir tris kartus mane apgavo.

Pagaliau! Brojeris vos galėjo nusišypsoti. Be abejo, vieną kartą Nyčė apgavo Lu Salomé. Kitą kartą veikiausiai Paulas Rė. Kas trečiasis? Pagaliau, pagaliau Nyčė atvėrė duris. Žinoma, dabar laisvas kelias diskutuoti apie apgavystes ir jų sukeltą nevilgtį.

Brojeris nutaisė nuoširdžiausiai įsijautusio žmogaus balsą.

– Trys bandymai, trys žiaurios apgavystės – o tada pasitraukėte į skausmingą vienatvę. Jūs kentėjote, ir veikiausiai ta kančia prisi-

dėjo prie jūsų ligos. Ar norėtumėte man daugiau papasakoti apie tas apgavystes?

Nyčė vėl papurtė galvą. Atrodė užsisklendęs.

– Daktare Brojeri, daug ką jums patikėjau. Šiandien atskleidžiau tiek savo gyvenimo paslapčių, kiek seniai niekam nebuvau atskleidęs. Bet patikėkite *manim*, kai sakau, kad mano liga seniai užbėgo už akių šiems asmeniniams nusivylimams. Prisiminkite mano šeimos istoriją: tėvas mirė nuo smegenų ligos – veikiausiai tai buvo šeimos liga. Prisiminkite, kad galvos skausmai ir prasta sveikata kamavo mane jau nuo mokyklos laikų, gerokai seniau, nei užklupo tos išdavystės. Taip pat tiesa, kad tos trumpos artimos draugystės, kurias buvau užmezgęs, mano ligos anaipol nepalengvino. Ne, aš ne per mažai pasitikiu – suklydau, kad pasitikėjau per daug. Nesu pasiruošęs, negaliu sau *leisti* vėl pasitikėti.

Brojeris apstulbo. Kaip jis taip apsiriko? Vos prieš akimirką Nyčė, regis, taip norėjo jam išsipasakoti. O dabar davė tokį atkirtį! Kas įvyko? Jis pabandė prisiminti įvykių seką. Nyčė pasakojo, kaip bandė nutiesti lieptą į kitą žmogų ir buvo apgautas. Tuo metu Brojeris išreiškė jam užuojautą, o tada – o tada – *lieptas* – tas žodis palietė kažkokią stygą. Nyčės knygos! Taip, ten tikrai buvo vaizdingas epizodas apie lieptą. Galbūt raktas, kaip įgyti Nyčės pasitikėjimą, slypi tose knygose. Brojeris miglotai prisiminė ir kitą epizodą, kur buvo nagrinėjama psichologinės savistabos svarba. Jis nusprendė iki kito susitikimo atidžiai perskaityti abi knygas: gal jam pavyks paveikti Nyčę jo paties argumentais?

Bet ką jis darys su argumentais, kuriuos ras Nyčės knygose? Kaip paaiškins, kad apskritai jas turi? Nė viename iš trijų Vienos knygunų, kuriuose jis teiravosi šių veikalų, nė negirdėjo apie tokį autorių. Brojeris nekentė veidmainystės ir akimirką susimąstė, ar nepasakius visko Nyčei: kad pas jį lankėsi Lu Salomė, kad jis žino apie jo nevilgtį;

ar neprisipažinti, ką pažadėjo panelei Salomei, kad ji padovanojo jam dvi knygas.

Ne, iš to nieko gero neišeitų: Nyčė, be abejo, pasijustų apgautas, įviliotas į pinkles. Brojeris neabejojo, kad Nyčė nusiminęs dėl to, jog įsipainiojo – kalbant Nyčės žodžiais – į *pitagoriškus* santykius su Lu ir Paulu Rė. Ir jei jis sužinotų apie Lu Salomės vizitą, ją ir Brojerį suvoktų kaip dar vieno trikampio kraštines. Ne, Brojeris buvo tikras, kad sąžiningumas ir nuoširdumas – jam įprastas problemų sprendimo būdas – šiuo atveju tik viską sugadintų. Jam reikia rasti būdą įsigyti šias knygas *legaliai*.

Buvo vėlu. Drėgna pilka diena tamsėjo. Jie tylėjo. Nyčė nejaukiai muistėsi. Brojeris jautėsi pavargęs. Grobis paspruko, mintys išseko. Nusprendė kol kas reikalą atidėti.

– Manau, profesoriau Nyče, kad šiandien daugiau nieko negalime nuveikti. Man reikia laiko, kad išstudijuočiau jūsų ankstesnius medicininius įrašus ir padaryčiau laboratorinius tyrimus.

Nyčė tyliai atsiduso. Ar jis nusivylęs? Ar norėjo, kad susitikimas tęstųsi ilgiau? Brojeriui taip atrodė, bet jis nebuvo tikras, ar teisingai įvertintino Nyčės reakciją; kitą konsultaciją paskyrė tą pačią savaitę.

– Penktadienį po pietų? Tuo pačiu laiku?

– Taip, žinoma. Kada pasakysite, daktare Brojeri. Kitos priežasties būti Vienoje neturiu.

Pasibaigus konsultacijai, Brojeris pakilo. Nyčė delsė; staiga vėl atsisėdo ant kėdės.

– Daktare Brojeri, sutrukdžiau daug jūsų laiko. Prašau nepagalvoti, kad nevertinu jūsų pastangų, bet dar akimirką jus sutrukdysiu. Leiskite užduoti jums tris klausimus!

ŠEŠTAS SKYRIUS

– PRAŠAU KLAUSTI, profesoriau Nyče, – tarė Brojeris, sėsdamasis ant kėdės. – Kai užpyliau jus tokia klausimų lavina, trys – labai kuklus prašymas. Jei tik žinosiu atsakymus, tuoj pat atsakysiu.

Jis jautėsi pavargęs. Diena buvo ilga, šeštą valandą dar laukė moko-
moji konferencija ir vakariniai iškvietimai. Tačiau Nyčės prašymas jį keistai pradžiugino. Galbūt tuoj pasitaikys lauktoji proga.

– Kai išgirsite mano klausimus, galbūt, kaip dauguma jūsų kolegų, pasigailėsite. Turiu tris klausimus, o gal tik vieną. Ir tas vienas klausimas – taip pat ir prašymas: ar pasakysite man tiesą?

– O tie trys klausimai? – pasiteiravo Brojeris.

– Pirmasis: ar aš apaksiu? Antrasis: ar mane visą laiką kamuos tie priepuoliai? Ir paskutinis, pats sunkiausias: ar sergu progresuojančia smegenų liga, kuri pribaišs mane jauną, kaip mano tėvą, ar nuo jos mane suparalyžiuos, ar, dar blogiau, išprotėsiu, tapsiu silpnapročiu?

Brojeris neteko amo. Tylėjo ir be tikslo sklaidė Nyčės medicinos bylos puslapius. Nė vienas pacientas per penkiolika darbo metų niekada neuždavė tokių tiesių, baisių klausimų.

Nyčė, pastebėjęs, kaip jam nejauku, tarė:

– Atleiskite, kad to reikalauju. Daugybę metų gydytojai su manim buvo nenuoširdūs, ypač vokiečiai, kurie skelbiasi esą tiesos sergėtojai, bet neatskleidžia, ką žino. Nė vienas gydytojas neturi teisės slėpti nuo paciento, ką šis turi teisę žinoti.

Išgirdęs, kaip Nyčė apibūdino vokiečių gydytojus, Brojeris nejučia šypnelėjo. O nuo pastabos apie pacientų teises pasišiaušė. Šis mažasis filosofas ilgais ūsais žadino jo protą.

– Mielai aptarsiu su jumis šiuos medicinos praktikos klausimus, profesoriau Nyče. Jūs tiesiai klausėte. Aš turiu pasistengti atsakyti sąžiningai. Sutinku su jūsų nuomone apie pacientų teises. Bet jūs praleidote ne mažiau svarbią sąvoką – *pacientų pareigas*. Man patinka su pacientais bendrauti visiškai nuoširdžiai. Tačiau nuoširdumas turi būti abipusis: ir pacientas turi įsipareigoti būti su manim nuoširdus. Nuoširdumas – nuoširdūs klausimai, nuoširdūs atsakymai – laiduoja geriausią gydymą. Jei šios sąlygos bus laikomasi, pažadu jums: pasidalyčiau su jumis visomis savo žiniomis ir visomis išvadomis. Tačiau, profesoriau Nyče, – toliau kalbėjo Brojeris, – nesutinku, kad *visuomet* taip turi būti. Yra pacientų ir yra situacijų, kai geras gydytojas paciento labai *privalo* slėpti tiesą.

– Taip, daktare Brojeri, daug gydytojų girdėjau taip kalbant. Bet kas turi teisę tai nuspręsti už kitą? Toks požiūris pažeidžia paciento autonomiją.

– Mano pareiga, – atsakė Brojeris, – guosti pacientus. Ir šią pareigą privalu atlikti rimtai. Kartais tai nedėkinga pareiga: negaliu pasidalyti su pacientu blogomis naujienomis, turiu tylėti ir vienas kęsti paciento ir šeimos skausmą.

– Bet, daktare Brojeri, ši pareiga panaikina svarbesnę pareigą: kiekvieno žmogaus pareigą atrasti tiesą.

Akimirką įsikarščiavęs Brojeris pamiršo, kad Nyčė jo pacientas. Tai buvo be galo įdomūs klausimai, ir jis visiškai įsitraukė į pokalbį. Atsistojo ir kalbėdamas ėmė vaikščioti už savo kėdės.

– Argi privalau primesti tiesą tiems, kurie nenori jos žinoti?

– Kas gali nuspręsti, ko žmogus *nenori* žinoti? – paklausė Nyčė.

– Tai, – tvirtai atsakė Brojeris, – galima pavadinti gydymo menu. Tokių dalykų išmoksti ne iš vadovėlių, o sėdėdamas prie ligonio lo-

vos. Norėčiau pateikti jums vieną pavyzdį – pacientą, kurį šįvakar lankysiu ligoninėje. Sakau jums tai visiškai slaptai ir, žinoma, neminėsiu jo vardo. Tas vyras serga mirtina liga, gana progresavusiu kepenų vėžiu. Jis išgeltes, nes nedirba kepenys. Tulžis skverbiasi į kraują. Prognozė beviltiška. Abejoju, ar jis išgyvens ilgiau nei dvi tris savaites. Kai širyt jį aplankiau, jis ramiai klausėsi mano aiškinių, kodėl jo oda pageltusi, paskui uždėjo delną man ant rankos, lyg norėdamas palengvinti *mano* našta, lyg norėdamas nuraminti. Tada pakeitė temą. Pasiteiravo apie mano šeimą – pažįstu jį daugiau nei trisdešimt metų, – pasišnekučiavome apie jo laukiančius reikalus, kai grįš namo. Tačiau, – giliai atsiduso Brojeris, – žinau, kad jis *niekada* negrįš namo. Ar jam tai sakyti? Suprantate, profesoriau Nyče, tai nėra lengva. Paprastai svarbiausi klausimai *neužduodami!* Jei jis norėtų žinoti, paklaustų, kodėl blogai veikia jo kepenys, arba kada ketinu išrašyti jį iš ligoninės. Bet apie tai jis nekalba. Negi turėčiau būti toks žiaurus ir pasakyti jam tai, ko jis nenori girdėti?

– Kartais, – atsakė Nyčė, – mokytojas turi būti žiaurus. Žmonėms reikia skelbti blogas naujienas, nes ir gyvenimas žiaurus, ir mirtis žiauri.

– Negi turėčiau neleisti žmogui rinktis, kaip jis nori sutikti mirtį? Kokią turiu teisę prisiimti tokį vaidmenį? Sakote, kad mokytojai kartais turi būti žiaurūs. Galbūt. Bet gydytojo uždavinys – sumažinti kančią ir skatinti kūną sveikti.

Smarkus lietus čaižė langą. Stiklas barškėjo. Brojeris nuėjo ir pažvelgė laukan. Tada atsisuko.

– Tiesą sakant, kažin ar sutinku su jumis, kad mokytojai turi būti žiaurūs. Galbūt tik kai kurie jų – gal pranašai.

– Taip, taip, – Nyčės balsas iš susijaudinimo pakilo oktava aukščiau. – Karčios tiesos mokytojas, nepopuliarus pranašas. Manau, toks ir esu. – Tardamas kiekvieną žodį jis pirštu baksnojo sau į krū-

tinę. – Jūsų, daktare Brojeri, tikslas – lengvinti gyvenimą. Mano, priešingai – apsunkinti jį savo nematomiems studentams.

– Bet ko verta nepopuliari tiesa, gyvenimo sunkinimas? Kai šįryt palikau pacientą, jis man tarė: „Atsидуodu į Dievo rankas.“ Kas drįstų pasakyti, kad tai neteisinga?

– Kas? – Nyčė atsistojęs žingsniavo viena stalo puse, o Brojeris kita. – Kas drįstų tai pasakyti? – Jis stabtelėjo, įsitvėrė kėdės atlošo ir bedė pirštu į save. – *Aš* drįstu tai sakyti!

Jis kalba taip, tarsi iš sakyklos kreiptųsi į tikinčiuosius – žinoma, jo tėvas buvo pastorius, pagalvojo Brojeris.

– Tiesa, – kalbėjo Nyčė, – pasiekama per netikėjimą ir skepticizmą, o ne per vaikišką norą, kad viskas būtų taip, kaip turi būti. Jūsų paciento noras būti Dievo rankose nėra tiesa. Tai tik vaikiška svajonė – nieko daugiau! Tai noras nemirti, amžinai išbrinkusio spenio, pavadinto „Dievu“, troškimas! Evoliucijos teorija moksliskai įrodo, kad Dievas nereikalingas – nors pats Darvinas nedrįso padaryti šios akivaizdžios išvados. Žinoma, jūs suprantate, kad mes sukūrėme Dievą ir kad dabar visi kartu turime jį nužudyti.

Brojeris pritarė šiems argumentams. Jis negynė teizmo. Nuo pauglystės buvo laisvamanis ir diskutuodamas su tėvu ir religijos mokytojais dažnai laikydavosi tokio pat požiūrio. Atsisėdo ir, kai Nyčė taip pat grįžo ant savo kėdės, prabilo švelnesniu, taikesniu balsu.

– Su tokiu įkarščiu kalbate apie tiesą! Atleiskite, profesoriau Nyče, jei atrodo, kad abejoju jumis, bet mes sutarėme būti atviri. Apie tiesą jūs kalbate tokiu šventeivišku balsu, tarsi vieną religiją norėtumėte pakeisti kita. Leiskite man pabūti velnio advokatu. Noriu paklausti: iš kur tokia aistra, toks tiesos garbinimas? Kaip ji padėtų mano pacientui?

– Ne tiesa šventa, o savosios tiesos ieškojimas! Ar gali būti šventesnis veiksmas, nei įsijausti į save? Kai kurie sako, kad mano filoso-

finiai darbai pastatyti ant smėlio: mano požiūris be paliovos keičiasi. Bet aš laikausi savo kertinio posakio: „Tapk tu, kas esi.“ O kaip gali sužinoti, kas esi, jei ne per tiesą?

– Tačiau tiesa ta, kad mano pacientas jau neilgai gyvens. Ar turiu jam brukti tą žinią?

– Tikras pasirinkimas, laisvas pasirinkimas, – atsakė Nyčė, – kles-ti tik tiesos saulėkaitoje. Kaip kitaip galėtų būti?

Pamatęs, kad Nyčė gali įtikinamai – ir nesustodamas – kalbėti apie abstrakčią tiesą ir pasirinkimą, Brojeris suprato, kad turi pri-versti jį kalbėti konkrečiau.

– O kaip mano šio ryto pacientas? Kokie *jo* pasirinkimai? Gal jis pasirinko tikėti Dievą!

– Tai ne *vyro* pasirinkimas. Tai ne žmogaus pasirinkimas, o iliuzijų vaikymasis. Toks pasirinkimas, atsidavimas kitam, antgamčio pasirin-kimas, visuomet silpnina. Jis paverčia žmogų mažesniu, nei jis yra. Man patinka tas pasirinkimas, kuris padaro mus didesnius, nei esame!

– Nekalbėkime apie žmones apskritai, – vėl paprašė Brojeris. – Pašnekėkime apie vieną *vyrą* – mano pacientą. Pagalvokite apie jo padėtį. Gyventi jam teliko dienos ar savaitės! Kokia prasmė jam kal-bėti apie pasirinkimą?

Nyčė nesutrikęs tuoj pat atsakė:

– Jei jūsų pacientas *nežino*, kad miršta, kaip jis gali nuspręsti, *kaip* mirti?

– Kaip mirti, profesoriau Nyče?

– Taip, jis turi nuspręsti, *kaip* sutiks mirtį: pasikalbės su kitais, duos patarimų, pasakys tai, ką ketino pasakyti prieš mirtį, atsisveikins su artimaisiais arba bus vienas, verks, neigs mirtį, keiks ją, dėkos už ją.

– Jūs vis dar kalbate apie idealą, apie abstrakciją, o aš turiu pagel-bėti vienam konkrečiam asmeniui. Žinau, kad jis mirs, mirs netru-kus ir kentėdamas didžiausius skausmus. Kodėl turiu jam tai drožti

į akis? Juk negalima prarasti vilties. O kas kitas, jei ne gydytojas, palaikys viltį?

– Viltį? *Viltis – paskutinė blogybė!* – Nyčė vos nešaukė. – Savo knygoje „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ iškėliau mintį, kad kai buvo atverta Pandoros skrynia ir Dzeuso ten sugrūstas blogis išstrūko į žmonių pasaulį, skrynioje vis dar niekam nežinant pasiliko paskutinė blogybė – viltis. Nuo tada žmonės skrynią ir joje tūnančią viltį klaidingai laiko sėkmės dėžute. Bet mes užmiršome Dzeuso norą, kad žmogus ir toliau leistųsi kankinamas. Viltis – tai blogiausia iš blogybių, nes ji pailgina kančias.

– Tai jūsų išvada būtų, kad panorėjęs žmogus galėtų sutrumpinti savo mirties valandą.

– Tai vienas iš galimų pasirinkimų, bet jį suteikia tik visiškas žinojimas.

Brojeris šventė pergale. Jis kantriai laukė. Leido įvykiams tekėti savo vaga. O dabar sulaukė atpildo! Pokalbis krypo kaip tik ta linkme, kur jam reikėjo.

– Jūs turite galvoje savižudybę, profesoriau Nyče. Ar savižudybė gali būti pasirinkimas?

Nyčė ir toliau laikėsi tvirtai.

– Kiekvienas žmogus yra savo mirties šeimininkas. Ir savaip turi ją priimti. Galbūt – tik galbūt – turime teisę atimti iš žmogaus gyvybę. Bet neturime teisės atimti iš žmogaus mirties. Tai ne paguoda. Tai žiaurumas!

Brojeris neatlyžo.

– Ar kada nors galėtumėte nuspręsti nusižudyti?

– Mirti sunku. Man visuomet atrodė, kad vienintelis mirties pranašumas yra tas, kad daugiau nebereikės mirti!

– Vienintelis mirties pranašumas tas, kad daugiau nebereikės mirti! – Brojeris pritariamai linktelėjo, nuėjo prie stalo, atsisėdo ir pasiėmė parkerį. – Galiu užsirašyti?

– Taip, žinoma. Tik nenoriu plagijuoti pats savęs. Šią frazę ne dabar sukūriau. Ji yra mano knygoje „Linksmasis mokslas“.

Brojeris vos begalėjo patikėti savo sėkme. Per kelias minutes Nyčė paminėjo abi knygas, kurias jam buvo davusi Lu Salomė. Nors pokalbis jį jaudino ir nenorėjo jo nutraukti, Brojeris negalėjo praleisti progos išspręsti tų dviejų knygų dilemą.

– Profesoriau Nyče, tai, ką sakėte apie tas dvi savo knygas, mane labai sudomino. Kur galėčiau jas įsigyti? Gal kuriame nors Vienos knygyne?

Nyčė vos slėpė džiaugsmą.

– Mano leidėjas Šmeicneris iš Chemnico pasirinko ne tą profesiją. Iš tikrųjų jis turėtų dirbti tarptautiniu diplomatu arba galbūt šnipu. Jis genialiai rezga intrigas, mano knygos – didžiausia jo paslaptis. Per aštuonerius metus reklamai jis neišleido nieko – nė pfenigo. Jis neišsiuntė nė vieno egzemplioriaus apžvalgininkui, nė vienos knygos nenuvežė į knygyną. Taigi mano knygų jūs nerasite nė viename Vienos knygyne. Ir nė vienuose Vienos namuose. Jų tiek mažai parduota, kad žinau visų pirkėjų vardus, o tarp vieniečių neprisimenu nė vieno savo skaitytojo. Todėl jums teks tiesiogiai susisiekti su mano leidėju. Štai jo adresas. – Nyčė atsidarė portfelį, ant popieriaus skiautelės brūkštelėjo kelias eilutes ir padavė Brojeriui. – Galėčiau pats jam parašyti, bet, jei neprieštaraujate, man būtų geriau, jei jis gautų laišką tiesiai iš jūsų. Galbūt žymaus gydytojo ir mokslininko užsakymas paskatintų jį parodyti mano knygas ir kitiems.

Kišdamasis popierių į liemenės kišenę Brojeris atsakė:

– Dar šįvakar užsisakysiu iš jo jūsų knygas. Bet labai gaila, kad negaliu jų įsigyti greičiau – ar bent pasiskolinti. Kadangi man įdomus visas mano pacientų gyvenimas, taip pat ir jų darbas bei įsitikinimai, jūsų knygos man padėtų geriau iširti jūsų būklę, ką jau kalbėti apie malonumą perskaityti jūsų veikalus ir juos su jumis aptarti!

– Ak, – atsakė Nyčė, – šį prašymą galiu išpildyti. Tarp mano bagažo yra ir šios knygos. Paskolinsiu jas. Šįvakar užnešiu jums į kabinetą.

Laimingas, kad gudrybė pavyko, Brojeris panoro ką nors duoti Nyčei.

– Paskirti gyvenimą rašymui, išlieti save į knygas ir turėti tiek mažai skaitytojų – siaubinga! Daugumai mano pažįstamų rašytojų Vienoje toks likimas būtų baisnis už mirtį. Kaip jūs tai ištvėrėte? Kaip *dabar* tveriate?

Nyčė į Brojerio provokaciją neatsakė nei šypsena, nei balso tonu. Žvelgdamas tiesiai priešais save jis tarė:

– Parodykit man vienietį, kuris prisimintų, kad erdvė ir laikas nesibaigia už Ringštrasės? Aš kantrus. Galbūt du tūkstantaisiais metais žmonės išdrįs skaityti mano knygas. – Jis staiga pakilo. – Tai penktadienį?

Brojeris pasijuto atstumtas. Kodėl Nyčė taip staiga atšalo? Šiandien tai įvyko jau antrą kartą – pirmasis buvo prabilus apie tiltą. Brojeris suprato, kad kaskart išreiškęs užuojautą gaudavo atkirtį. Ką tai reiškia? Kad profesorius Nyčė nepakenčia, kai kiti priartėja ar siūlo pagalbą? Tada jis prisiminė Lu Salomės perspėjimą, kad nebandytų užhipnotizuoti Nyčės ir kad tai susiję su jo stipriais jausmais jėgos atžvilgiu.

Brojeris bandė akimirką įsivaizduoti, ką Lu Salomė atsakytų Nyčei. Ji to nepraleistų, tuoj pat atsikirstų. Galbūt ji ištartų: „Kodėl, Frydrichai, kaskart, kai kas nors pasako tau malonų žodį, įkandi jam į ranką?“

Keista, pamanė Brojeris, nors jis ir nepakentė Lu Salomės įžūlumo, štai išsivietė jos vaizdinį, kad jį pamokytų! Tačiau greitai atsi-kratė šių minčių. Gal ji taip ir pasakytų. Bet ne jis. Juolab dabar, kai profesorius Nyčė abejingai žengė prie durų.

– Taip, penktadienį antrą, profesoriau Nyče.

Nyčė vos vos linktelėjo ir paskubom išėjo iš kabineto. Brojeris stebėjo pro langą, kaip jis leidžiasi laiptais žemyn, irzliai atsisako fiakro, žvelgia į tamsėjantį dangų, apšivynioja aplink ausis šaliką ir nusliūkina gatvę.

SEPTINTAS SKYRIUS

TREČIĄ VALANDĄ RYTO Brojeris vėl pajuto, kaip po kojomis gūra žemė. Ir vėl, bandydamas rasti Bertą, jis krito keturiasdešimt pėdų ant marmurinės plokštės, išpieštos paslaptینگais simboliais. Pabudo apimtas siaubo, širdis daužėsi, naktiniai marškiniai ir pagalvė buvo šlapi nuo prakaito. Stengdamasis nepažadinti Matildos jis išlipo iš lovos, nutipeno į tualetą, nusišlapino, persirengė marškinius, apvertė pagalvę sausąja puse į viršų ir ėmėsi savitaigos, kad užmigty.

Tačiau tą naktį užmigti nebepavyko. Jis gulėjo ir klausėsi, kaip kvėpuoja Matilda. Visi miegojo: penki vaikai, tarnaitė Luiza, virėja Marta, vaikų auklė Gretchen – visi, išskyrus jį. Jis saugojo namus. Jis – kuris sunkiausiai dirbo ir kuriam labiausiai reikėjo pailsėti – ir vėl jam teko budėti ir dėl visų nerimauti.

Jį apėmė baimės. Kol nuo vienu gynėsi, užpuolė kitos. Daktaras Binsvangeris iš Belevju sanatorijos rašė, kad Bertai blogiau nei kada nors anksčiau. Dar blogesnė naujiena buvo, kad daktaras Eksneris, jaunas ten dirbantis psichiatras, įsimylėjo ją ir pasiūlęs tuoktis nukreipė pas kitą gydytoją! Ar ir ji įsimylėjo daktarą? Be abejo, turėjo duoti jam kokią užuominą! Daktaras Eksneris buvo pakankamai protingas, iki šiol jam buvo pavykę išvengti vedybų. Mintis, kad Berta šypsosi jaunajam Eksneriui ta pačia ypatinga šypsena, kuria kadaise šypsojosi jam, degino Brojeriui širdį.

Bertai blogiau nei kada nors anksčiau! Koks kvailas jis buvo, kad gyreisi jos mamai dėl savo naujojo hipnozės metodo! Ką ji *dabar* apie jį galvoja? Ką jam už nugaros šneka visa medikų bendruomenė? Jei tik jis nebūtų liaupsinęs jos gydymo toje mokslinėje konferencijoje – toje pačioje, į kurią buvo atėjęs Lu Salomės brolis! Ir kodėl jis neišmoko laikyti liežuvio už dantų? Iš pažeminimo ir gėdos jį nukrėtė šiurpas.

Ar kas nors numanė, kad jis įsimylėjęs Bertą? Žinoma, visi stebėjosi, kad gydytojas mėnesių mėnesius kasdien valandą ar dvi praleidžia su paciente! Jis žinojo, kad Berta buvo neįprastai prisirišusi prie tėvo. Gal jis, jos gydytojas, pasinaudojo tuo prisirišimu? Kaip kitaip ji būtų įsimylėjusi tokį neišvaizdų pagyvenusį vyrą?

Brojeris susigūžė prisiminęs, kaip jam kaskart įvykdavo erekcija, kai Berta išgyvendavo transą. Ačiū Dievui, jis niekada neatskleidė jai savo jausmų, neprisipažino ją mylįs, niekada neglostė jai krūtų. Paskui jis įsivaizdavo, kaip ją masažuoja. Staiga stipriai suima už riešų, pakelia jos rankas virš galvos, pakelia naktinius marškinius, keliais praskečia kojas, pakiša rankas po sėdmenimis ir kilsteli ją. Atsisega diržą, nusimauna kelnes, tik staiga į palatą suguža būrys žmonių: seselės, kolegos, ponija Papenheim!

Jis suglebo lovoje, nugalėtas ir sumuštas. Kodėl jis taip kankinasi? Vis pasiduoda ir leidžia rūpesčiams spiestis galvoje. Daug rūpesčių kilo ir dėl žydiškos kilmės: vis stiprėjo antisemitizmas, kuris užkirto kelią jo karjerai universitete; atsirado nauja Šėnererio partija, Vokietijos nacionalinė asociacija; Austrijos reformų asociacijos susirinkime buvo girdėti antisemitinės kalbos, raginančios profesines sąjungas pulti žydus: žydus finansininkus, žydus žurnalistus, žydus geležinkelininkus, žydus teatro darbuotojus. Vien šią savaitę Šėnereris pareikalavo, kad, kaip ir seniau, būtų varžomas žydų gyvenimas, ir kurstė riaušes mieste. Brojeris žinojo, kad viskas tik blogės. Anti-

semitai jau įsiveržė į universitetą. Studentai neseniai nusprendė, kad žydai gimė „negarbingi“, todėl jiems nebus leidžiama už įžeidimą kviesti į dvikovą. Gydytojų žydų dar neplūdo, bet tik kol kas.

Jis klausėsi švelnaus Matildos knarkimo. Tai buvo jo didžiausias rūpestis! Ji atidavė savo gyvenimą jam į rankas. Ji buvo mylinti žmona ir jo vaikų motina. Altmanų šeimos kraitis padarė jį turtingu žmogumi. Nors ji tūžo dėl Bertos, kas galėtų ją kaltinti? Ji turėjo teisę tūžti.

Brojeris vėl pažvelgė į ją. Kai jie susituokė, ji buvo gražiausia iš visų jo matytų moterų – ir dabar tokia. Ji buvo dailesnė už imperatoriene, už Bertą ir net už Lu Salomę. Kuris žmogus Vienoje jam nepavydėjo? Tai kodėl jis negali jos paliesti, pabučiuoti? Kodėl jį baugina jos pravertos lūpos? Iš kur ta gąsdinanti mintis, kad jis turi ištrūkti iš jos glėbio? Kad ji jo kančių šaltinis?

Jis žvelgė į ją tamsoje. Į jos saldžias lūpas, grakštų skruostikaulių linkį, šilkinę odą. Įsivaizdavo, kaip jos veidas sensta, raukšlėjasi, oda sukietėja, nusilupa, po ja matyti dramblio kaulo spalvos kaukolė. Jis stebėjo, kaip banguoja jos krūtys virš šonkauliais atitvertos krūtinės ląstos. Prisiminė, kaip kartą vaikščiojo vėjo nupustytu paplūdimiu ir priėjo milžiniškos žuvies griaučius – viena jos pusė buvo išpuvusi, į jį vypojo balti, pliki šonkauliai.

Brojeris pabandė išmesti iš galvos mirtį. Sumurmėjo savo mėgstamiausią užkeikimą, Lukrecijaus frazė: „Ten, kur mirtis, manęs nėra. Kur aš, nėra mirties. Tai ko tada nerimauti?“ Tačiau tai nepadėjo.

Jis papurtė galvą, bandydamas atsikratyti šių liguistų minčių. Iš kur jos kyla? Iš pokalbio su Nyčė apie mirtį? Ne, Nyčė jam neprimetė minčių, veikiau jas *išlaisvino*. Jos visą laiką buvo čia; visas jau buvo apmąstęs. Bet kur tos mintys tūnodavo, kai jų neprisimindavo? Froidas teigus: smegenyse *turi* būti minčių saugykla, už sąmonės ribų, bet visuomet parengta, kad bet kada galėtų peržiūrėti ir perversi į sąmoningą sritį.

Toje nesąmoningoje talpykloje glūdi ne tik mintys, bet ir jausmai! Prieš kelias dienas važiuodamas Brojeris dirstelėjo į greta riedantį fiakrą. Du žirgai bėgo risčia traukdami karietą, kurioje sėdėjo du keleiviai, pagyvenusi pora. *Bet vežėjo nebuvo*. Fiakras vaiduoklis! Jį apėmė baimė, išpylė prakaitas: drabužiai permirko per kelias sekundes. O tada išdygo vežėjas: jis tiesiog buvo pasilenkęs pasitaisyti bato.

Iš pradžių Brojeris nusijuokė iš savo kvailos reakcijos. Bet kuo daugiau apie tai galvojo, tuo aiškiau suprato: kad ir koks jis racionalistas ir laisvamanis, jo galvoje slypi antgamtiška baimė. Ir visai negiliai – per kelias sekundes ją galima „iškelti“ į paviršių. O, kad turėtum chirurgines reples, kuriomis galėtum su šaknimis išrauti visas tas baimes!

Miegas vis dar nesiartino. Brojeris atsistojo pasitaisyti marškinių ir papurenti pagalvės. Vėl prisiminė Nyčę. Koks keistas vyras! Koks jaudinamas pokalbis! Jam patiko tokios kalbos, jis jausdavosi laisvai, lyg žuvis vandenyje. Koks Nyčės „kertinis posakis“? „Tapk tuo, kas esi!“ Bet kas aš esu? Kuo turiu tapti? Jo tėvas buvo Talmudo žinovas; galbūt jam į kraują buvo įaugusios filosofinės diskusijos. Jis džiaugėsi, kad universitete išėjo kelis filosofijos kursus – daugiau nei kiti gydytojai, nes tėvas reikalavo, kad prieš pradėdamas medicinos studijas metus jis praleistų Filosofijos fakultete. Džiaugėsi, kad palaikė santykius su Brentanu ir Jodliu, savo filosofijos profesoriais. Iš tikrųjų galėjo ir dažniau su jais susitikti. Pokalbiai grynų idėjų srityje apvalo. Tenai, ir tikriausiai *tik* tenai, jis jautėsi nesuterštas Bertos ir kūniškumo. Kas būtų, jei visą laiką kaip Nyčė gyventum toje karalystėje?

Ir kaip Nyčė drįso kalbėti! Tik įsivaizduokite! Ištarti, kad viltis – didžiausia blogybė! Kad Dievas mirė! Kad tiesa – tai klaida, be kurios negalime gyventi! Kad tiesos priešas yra ne melas, o įsitikinimai! Esą didžiausias mirties pranašumas – kad daugiau nebereikės mirti! Kad gydytojai neturi teisės atimti iš žmogaus jo mirties! Pavojingos

mintys! Jis bandė jas nugincyti. Tačiau tas ginčas buvo netikras: giliai širdyje jis žinojo, kad Nyčė teisus.

O Nyčės laisvė! Koks jausmas būtų gyventi taip, kaip jis gyvena? Be namų, be įsipareigojimų, niekam nemokant atlyginimų, neauginant vaikų, neturint dienotvarkės, vaidmens, vietos visuomenėje. Tokia laisvė ir masino. Kodėl Frydrichas Nyčė jos turi tiek daug, o Jozefas Brojeris tiek mažai? Nyčė tiesiog pasičiuopo laisvę. Kodėl aš negaliu? – suaimanavo Brojeris. Nuo tokių minčių jis vis labiau svaiogo, kol šeštą suskambo žadintuvas.

– Labas rytas, daktare Brojeri, – pasisveikino su juo ponias Beker, kai aplankęs rytinius ligonius pusę vienuoliktos jis atvyko į kabinetą. – Kai atėjau atrakinti durų, tas profesorius Nyčė jau laukė vestibulyje. Jis atvežė jums šitas knygas ir prašė, kad pasakyčiau, jog tai jo asmeninės knygos su pastabomis parašėse ir idėjomis kitiems darbams. Tai labai slapta, sakė jis, todėl turite jų niekam nerodyti. Beje, jis atrodė siaubingai ir labai keistai elgėsi.

– Kaip, ponias Beker?

– Vis mirkčiojo, lyg nematytų ar nenorėtų žiūrėti į tai, ką mato. Jis buvo mirtinai išbalęs, atrodė, lyg tuoj nualps. Paklausiau, gal jam kuo padėti, išvirti arbatos, o gal jis norėtų prigulti jūsų kabinete. Regis, elgiausi maloniai, bet jis atrodė nepatenkintas, bemaž piktas. Tada, netaręs nė žodžio, apsisuko ir nusvirduliavo laiptais žemyn.

Brojeris paėmė iš ponios Beker Nyčės siuntinį – du tvarkingai į vakarykštį *Neue Freie Presse* įvyniotus tomelius, surištus trumpa virvele. Išvyniojo ir paguldė ant stalo šalia knygų, kurias jam buvo davusi Lu Salomé. Gal Nyčė ir perdėjo, sakydamas, kad Vienoje jis vienintelis turi šiuos savo kūrinius, bet dabar Brojeris, be abejo, buvo vienintelis vienietis, turintis po *du* jų egzempliorius.

– O, daktare Brojeri, ar čia ne tos pačios knygos, kurias paliko išdidžioji rusų dama? – ponia Beker atnešė rytinį paštą ir paėmusi nuo stalo laikraštį ir virvutę perskaitė knygų pavadinimus.

Melas gimdo melą, pamanė Brojeris; koks budrus turi būti melagis. Ponia Beker, nors oficiali ir dalykiška, taip pat mėgo šnektelėti su pacientais. Ar ji galėtų užsiminti Nyčei apie „rusę damą“ ir jos dovanotas knygas? Reikia ją perspėti.

– Ponia Beker, turiu jums ką pasakyti. Ta rusė, kuri jums taip „patiko“, panelė Salomė – yra, tiksliau, *buvo*, artima profesoriaus Nyčės draugė. Ji nerimauja dėl profesoriaus ir per draugus nukreipė jį pas mane. Tik jis to nenutuokia, nes dabar jie su panele Salome susipykę. Jei noriu jam padėti, jis *nieku gyvu* neturi sužinoti, kad buvau su ja susitikęs.

Ponia Beker, kaip jai įprasta, santūriai linktelėjo, pažvelgė pro langą ir pamatė ateinančius du pacientus.

– Ponas Hauptmanas ir ponias Klein. Kurį norėsite priimti pirmą?

Paskirdamas Nyčei tikslų laiką Brojeris pasielgė neįprastai. Kaip ir visi Vienos gydytojai, jis tik nurodydavo dieną, o pacientus priimdavo ta tvarka, kaip jie atvykdavo.

– Atsiųskite poną Hauptmaną. Jam reikia grįžti į darbą.

Išleidęs paskutinį ryto pacientą, Brojeris nusprendė iki kitos dienos susitikimo su Nyče pastudijuoti jo knygas. Jis paprašė ponios Beker, kad pasakytų jo žmonai, jog jis nelips į viršų, kol pietūs nebus ant stalo. Tada paėmė dvi pigiai įrištas knygas, ne storesnes nei trijų šimtų puslapių. Jis norėjo skaityti Lu Salomės duotus egzempliorius, kad galėtų pasibraukti ir užsirašyti pastabas, tačiau prisivertė skaityti Nyčės knygas – taip jausis ne toks veidmainis. Nyčės pastabos blaškė dėmesį: daug kas buvo pabraukta, paraštėse krūvos šauktukų ir žodelių „TAIP! TAIP!“, o kai kur „NE!“ arba „KVAILYS!“ Taip pat daug keverzonių, kurių Brojeris neįskaitė.

Tai buvo keistos knygos, nepanašios į kitas jo skaitytas. Abiejuose knygose buvo šimtai sunumeruotų skyrelių, daugelis jų beveik nesusiję vienas su kitu. Skyreliai buvo trumpi, dažniausiai dviejų trijų pastraipų, kartais vos kelių sakinių ar net vienintelio aforizmo: „Mintys – tai mūsų jausmų šešėliai: jos visuomet tamsesnės, tuštesnės ir paprastesnės.“ „Šiais laikais niekas nemiršta nuo fatališkos tiesos – yra pernelyg daug priešnuodžių.“ „Kokia nauda iš knygos, kuri neįstengia mūsų atitraukti nuo kitų knygų?“*

Be abejo, profesorius Nyčė jautėsi turįs žinių diskutuoti bet kokia tema: muzikos, meno, gamtos, politikos, hermeneutikos, istorijos, psichologijos. Lu Salomé apibūdino jį kaip didį filosofą. Galbūt. Brojeris nebuvo pasirengęs vertinti šių knygų turinio. Tačiau buvo aišku, kad Nyčė poetas, tikras *Dichter*.

Kai kurie Nyčės pareiškimai atrodė keisti, kvailoki. Pavyzdžiui, kad tėvai ir sūnūs visuomet turi daugiau bendra nei motinos ir dukros. Tačiau dauguma aforizmų vertė susimąstyti. „Koks yra pasiektos laisvės ženklas? – Nebejausti gėdos prieš save patį!“ Ypač jį apstulbino viena ištrauka:

Kaip kaulai, mėsa, žarnos ir kraujagyslės įvynioti į odą, kad žmogus atrodytų pakenčiamas, taip sielos virpesiai ir aistros įvynioti į tuštybę; tai sielos oda.

Ką galvoti apie šiuos raštus? Jų negalėjai apibūdinti, tačiau kaip visuma jie atrodė sąmoningai provokuojantys; jie metė iššūkį nusiostovėjusiai tvarkai, abejojo priimtomis vertybėmis ir jas net juodino, kartu liaupsino anarchiją.

* Ištraukos iš „Linksmasis mokslas“ verstos A. Tekoriaus. Ištraukos iš „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ – vertėjos.

Brojeris dirstelėjo į laikrodį. Po pirmos penkiolika. Nebėra laiko ramiai vartyti. Žinodamas, kad bet kurią minutę jį gali pakviesti pietų, jis pasirinko pastraipas, kurios galėtų duoti praktinės naudos rytojaus susitikimui su Nyče.

Froido darbotvarkė ligoninėje paprastai neleisdavo jam ketvirtadieniais ateiti pietų. Tačiau šiandien Brojeris jį pasikvietė, kad galėtų aptarti Nyčės konsultaciją. Po sočių Vienos pietų – pikantiškos kopūstų ir razinų sriubos, Vienos pjausnio, švabiškų kukulių, briuselinų kopūstų, džiovėsėliuose keptų pomidorų, Martos namie keptos nesijotų ruginių miltų duonos, keptų obuolių su cinamonu bei grieitinėle ir selterio – Brojeris su Froidu grįžo į darbo kambarį.

Pasakodamas paciento, kurį jis pavadino ponu Ekartu Miuleriu, ligos istoriją ir minėdamas jos simptomus, Brojeris pastebėjo, kad Froido vokai pamažu merkiasi. Jis jau anksčiau buvo atkreipęs dėmesį į popietinę Froido letargiją, todėl žinojo, ką su ja daryti.

– Na, Zigi, – gyvai tarė jis, – ruoškis medicinos egzaminui. Apsimesiu profesoriumi Nortnageliu. Šiąnakt nemiegojau, man sutriko virškinimas, ir Matilda vėl barėsi, kad pavėlavau pietų, taigi esu pakankamai piktas ir galiu būti žiaurus.

Brojeris prakalbo ryškia šiaurės vokiečių tarme ir nutaisė tvirtą autoritetingo prūso laikyseną.

– Gerai, daktare Froidai, papasakojau jums pono Ekarto Miulerio ligos istoriją. Dabar jūs pasiruošęs apžiūrai. Pasakykite, į ką kreipsite dėmesį?

Froidas plačiai atsimerkė ir patampė apykaklę, norėdamas atlaisvinti. Jam šie tariami egzaminai visai nepatiko. Froidas sutiko, kad tokia pedagogika naudinga, bet visuomet susijaudindavo.

– Be abejo, – prabilo jis, – į centrinės nervų sistemos pokyčius. Viskas juos liudija – cefalgija, silpstanti rega, tėvo neurologinė istorija,

pusiausvyros sutrikimai. Įtariu smegenų auglį. Galbūt išsėtinę sklerozę. Atlikčiau išsamią neurologinę apžiūrą, atidžiai patikrinčiau galvinius nervus, ypač pirmąjį, antrąjį, penktąjį ir vienuoliktąjį. Taip pat rūpestingai patikrinčiau regos lauką – auglys gali spausti regos nervą.

– Kaip kiti regos požymiai, daktare Froidai? Kibirkštys akyse, tai, kad rytais vaizdas susilieja, nors dieną praeina? Ar žinai vėžį, nuo kurio taip galėtų būti?

– Gerai apžiūrėčiau jo tinklainę. Galbūt atsirado kokių dėmių.

– Atsirado dėmių, kurios po pietų išnyksta? Nuostabu! Tokį atvejį turėtume aprašyti spaudoje! O tas pasikartojantis nuovargis, reumato simptomai ir vėmimas krauju? Tai irgi nuo vėžio?

– Pone profesoriau Nortnageli, pacientas gali sirgti dviem ligomis. Blusos ir utelės, kaip sakydavo Opolceris. Jis gali sirgti ir anemija.

– Kaip tirsite anemiją?

– Darysiu hemoglobino ir išmatų tyrimus.

– *Nein! Nein! Mein Gott!* Ko jie jus moko tose Vienos medicinos mokyklose? Tirk penkiaisiais pojūčiais! Užmiršk laboratorinius tyrimus, savo žydu mediciną! Tyrimai tik patvirtina, ką sužinai iš apžiūros. Tarkime, esi mūšio lauke, daktare, – negi prašysi atvežti išmatų testą?

– Atkreipsiu dėmesį į paciento odos spalvą, ypač į delnų linijas ir gleivines: dantenas, liežuvį, junginę.

– Teisingai. Bet pamiršai patį svarbiausią – nagus.

Brojeris atsikrenkštė ir toliau vaidino Nortnagelį.

– Na, mano būsimasis jaunasis daktare, – tarė jis. – Pateiksiu tau apžiūros rezultatus. Pirma, neurologija visiškai normali – nerasta *né vieno* nukrypimo. Tas pats dėl smegenų auglio ir išsėtinės sklerozės, kuri, daktare Froidai, iš pat pradžių būtų atmesta, nebent žinote atvejų, kai simptomai būtų ryškūs metų metus ir periodiškai sustiprėtų dvidešimt keturioms ar keturiasdešimt aštuonioms valandoms, o paskui visiškai išnyktų be jokių neurologinių požymių. Ne, ne, ne!

Tai ne struktūrinė liga, o epizodinis fiziologinis sutrikimas. – Brojeris atsilošė, sustiprino prūsišką akcentą ir tarė: – Tėra viena galima diagnozė, daktare Froidai.

Froidas smarkiai išraudo.

– Nežinau.

Jis atrodė toks nelaimingas, kad Brojeris liovėsi žaidęs, metė Nortnagelį ir sušvelnino balsą:

– Taip, tu žinai, Zigi. Mes ją aptarėme praeitą kartą. Hemikranija, arba migrena. Nesigėdyk, kad apie ją nepagalvojai: migrena yra namų liga. Praktikantai aspirantai retai kada mato jos pavyzdžių, nes sergantieji migrena paprastai negula ligoninėn. Be abejo, ponas Miuleris serga sunkia hemikranija. Jis pateikė visus klasikinius simptomus. Peržvelkime juos: vienpusių tvinkčiojančių galvos skausmų priepuoliai – beje, dažnai paveldimi – juos lydi anoreksija, pykinimas ir vėmimas, regos sutrikimai: prieš priepuolį šviesos blyksniai, kartais net hemianopsija.

Froidas iš vidinės švarko kišenės išsitraukė mažą užrašų knygutę ir brūkštelėjo pastabas.

– Pradedu prisiminti, ką skaičiau apie hemikraniją, Jozefai. Diubua-Remono teorija sako, kad tai kraujagyslių liga, skausmą sukelia smegenų arteriolių spazmai.

– Diubua-Remonas teisus – tai kraujagyslių liga, bet ne visiems pacientams būna arteriolių spazmai. Mačiau daug priešingų atvejų – kai kraujagyslės išsiplečia. Molendorfas mano, kad skausmą sukelia ne spazmai – iš tiesų tempia atsipalaidavusios kraujagyslės.

– O kodėl silpnėja jo rega?

– Štai kur tavo blusos ir utėlės! Tai sukelia kažkas kitas, ne migrena. Negalėjau nukreipti oftalmoskopo į jo tinklainę. Kažkas užstoja vaizdą. Ne lęšyje, ne katarakte, o ragenoje. Nežinau, kodėl jo rageną nėra skaidri, bet jau esu tai matęs. Gal ant jo ragenos edema – tada

būtų suprantama, kodėl rytais regėjimas blogesnis. Ragenos edema padidėja, kai akys per naktį būna užmerktos, ir pamažu išsisklaido, per dieną garuojant skysčiui iš atmerktų akių.

– O silpnumas, kurį jis jaučia?

– Jis šiek tiek anemiškas. Galbūt dėl skrandžio kraujavimų, bet veikiausiai dėl mitybos. Dėl virškinimo sutrikimų jis kartais išsisavaites negali valgyti mėsos.

Froidas ir toliau užsirašinėjo.

– Kokios prognozės? Ar ta pati liga nužudė jo tėvą?

– Jis klausė manęs to paties, Zigi. Tiesą sakant, dar nesu turėjęs paciento, kuris taip atkakliai reikalautų tikslių faktų. Jis išgavo iš manęs pažadą, kad nemeluosiu, o tada uždavė tris klausimus: ar jo liga progresuos, ar jis apaks, ar nuo tos ligos jis mirs? Ar kada nors girdėjai, kad pacientas to klausinėtų? Pažadėjau atsakyti jam rytoj per mūsų susitikimą.

– Ką jam sakysi?

– Remsiuosi puikiu Livelingo, britų gydytojo, moksliniu darbu – tai geriausias medicininis tyrimas, atliktas Anglijoje. Turėtum perskaityti jo monografiją. – Brojeris kilstelėjo sunkią knygą ir padavė Froidui, o šis ėmė pamažu sklaidyti puslapius.

– Ji dar neišversta, – paaiškino Brojeris, – bet tu gana gerai moki angliškai. Livelingas ištyrė didelį įvairaus amžiaus migrena sergančiųjų skaičių ir padarė išvadą, kad senstant migrena silpnėja ir kad ji nesusijusi su jokia kita smegenų liga. Taigi net jei liga paveldima, neatrodo, kad tėvas būtų nuo jos miręs. Žinoma, – toliau dėstė Brojeris, – Livelingo tyrimų metodas prastas. Monografijoje neaišku, ar rezultatai remiasi longitudinaliais, ar skersinio pjūvio duomenimis. Ar supranti, ką turiu galvoje, Zigi?

Froidas tučtuoju atsakė, regis, tyrimų metodai jam buvo artimesnė sritis nei klinikinė medicina.

– Longitudinis metodas reiškia, kad tas pats pacientas stebimas daug metų, ir paaiškėja, kad jam senstant priepuoliai silpnėja, ar ne?

– Tikrai taip, – patvirtino Brojeris. – O skersinio pjūvio metodas?..

Froidas jį pertraukė kaip stropus mokinys iš pirmo suolo.

– Skersinio pjūvio metodas – tai stebėjimas vienu metu. Šiuo atveju, kuo vyresnis pacientas, tuo rečiau turėtų kartotis jo migrenos priepuoliai.

Džiaugdamasis kartu su bičiuliu Brojeris suteikė jam dar vieną galimybę pasirodyti.

– Ar numanai, kuris metodas tikslesnis?

– Skersinio pjūvio metodas negali būti labai tikslus: eksperimente gali dalyvauti labai mažai senų pacientų, kuriems reiškiasi smarkūs migrenos priepuoliai, ne dėl to, kad migrena susilpnėja, o todėl, kad tokie pacientai blogai jaučiasi arba yra per daug nusivylę gydytojais ir nesutinka dalyvauti tyrime.

– Puiku. Manau, kad Livelingas nesuvokė šio trūkumo. Šauniai atsakei, Zigi. Gal surūkykime po pergalės cigarą?

Froidas mielai paėmė puikų turkišką Brojerio cigarą, vyrai prisidegė ir ėmė mėgautis aromatu.

– Dabar, – pasiūlė Froidas, – gal galėtume daugiau pakalbėti apie pacientą? – Jis garsiai sušnabždėjo: – *Apie įdomiausią dalį.*

Brojeris šyptelėjo.

– Gal nederėtų taip sakyti, – pridūrė Froidas, – bet kadangi Nort-nagelio nėra, prisipažinsiu tau, kad psichologiniai aspektai mane domina labiau nei medicininis paveikslas.

Brojeris pastebėjo, kad jo jaunas bičiulis išties pagyvėjo. Froido akys sublizgo iš smalsumo, kai jis paklausė:

– Kokia rizika, kad šis pacientas gali nusižudyti? Ar pavyko jam patarti nueiti pas konsultantą?

Dabar jau Brojeris suglumo. Prisiminęs, kaip per ankstesnį pokalbį tryško pasitikėjimu savo pokalbio įgūdžiais, išraudo.

– Jis keistas vyras, Zigi. Dar niekada nesu susidūręs su tokiu pasipriešinimu. Tarsi mūras. *Protingas* mūras. Jis suteikė man daug palankių progų. Pasakė, kad pernai tik penkiasdešimt dienų jautėsi gerai, pasakojo apie blogą nuotaiką, apie tai, kaip jį apgavo, kaip gyvena vičvienaitis, kaip niekas neskaito jo knygų, kaip naktimis kankina nemiga ir slogios mintys.

– Bet, Jozefai, tai kaip tik tos progos, kurių, sakei, tau reikia!

– Tikrai taip. Bet kaskart, kai bandydavau jomis pasinaudoti, likdavau tuščiomis rankomis. Taip, jis pripažino, kad dažnai serga, bet tvirtino, kad serga jo kūnas – ne *jis*, ne jo esmė. Apie blogą nuotaiką pasakė, kad didžiujasi, jog turi drąsos būti blogos nuotaikos! „Turėti drąsos būti blogos nuotaikos“ – gali patikėti? Bepročio šnekos! Išdavystė? Taip, manau, jis turėjo galvoje tai, kas įvyko su panele Salome, tačiau tvirtina jau viską įveikęs ir nebenoris daugiau kalbėti. Apie savižudybę – jis neigia, kad ketina nusižudyti, bet gina pacientų teisę rinktis mirtį. Jis nebijo mirties – sakė, kad didžiausias mirties pranašumas tas, kad daugiau nereikės mirti! – tačiau turi dar daug ką pabaigti, parašyti daug knygų. Jis sakė, kad jo galva nėsčia knygomis, ir mano, jog jo cefalalgija – smegenų gimdymo skausmai.

Froidas kinknodamas galvą pritarė Brojeriui – išties dėl to reikėtų baisėtis.

– Smegenų gimdymo skausmai – na ir metafora! Kaip Minerva, gimusi iš Dzeuso kaktos! Keistos mintys – smegenų gimdymo skausmai, mirties pasirinkimas, drąsa liūdėti. Jis sąmojingas, Jozefai. Tik kažin ar tai bepročio juokeliai, ar išminčiaus beprotybė?

Brojeris pakraipė galvą. Froidas atsilošė, iškvėpė ilgą melsvą dūmą ir prieš prabildamas stebėjo, kaip jis sklaidosi.

– Šis atvejis kasdien darosi vis įdomesnis. Ir kaip tada panelės pasakojimas apie nevirtį ir norą nusižudyti? Ar jis jai melavo, ar tau meluoja? O gal pats sau?

– Meluoti sau, Zigi? Kaip pameluosi pats sau? Kas bus melagis? Kam meluosi?

– Gal viena jo pusė nori nusižudyti, bet sąmoningoji dalis to nežino.

Brojeris pasisuko ir atidžiai pažvelgė į savo jaunąjį bičiulį. Vylėsi jo veide išvyti šypsena, tačiau Froidas kalbėjo visiškai rimtai.

– Zigi, tu vis daugiau kalbi apie tą mažą nesąmoningą homunkulą, gyvenantį atskirai nuo savo šeimnininko. Prašau, Zigi, paklausk mano patarimo: niekam daugiau nedėstyk šios teorijos. Ne, ne, net nepavadinčiau to teorija – nėra jokių įrodymų – tarkime, kad tai fantazija. Nepasakok šios fantazijos Briukei: tai sumenkintų jo kalbę, kad neturėjo pakankamai drąsos priimti į universitetą žydo.

Froidas atsakė neįprastai ryžtingai.

– Tai liks tarp mūsų, kol nesurinksiu pakankamai įrodymų. Tada būtinai paskelbsiu viešai.

Pirmą kartą Brojeris pastebėjo, kad jo jaunasis draugas baigia atsikratyti vaikiškumo. Akivaizdu, jo drąsa ir ryžtas kovoti už savo įsitikinimus tarpo – Brojeris ir pats troško toks būti.

– Zigi, kalbi apie *įrodymus*, tarsi tai būtų mokslinio tyrimo objektas. Tačiau tas homunkulas nėra konkreti tikrovė. Tai tik įvaizdis, kaip Platono idealas. Iš kur gausi įrodymų? Ar bent galėtum pateikti man pavyzdį? Tik nekalbėk apie sapnus, *jie* man ne įrodymas – sapnai taip pat tėra neapčiuopiami įvaizdžiai.

– Tu pats pateikei pavyzdį, Jozefai. Sakei, kad Bertos Papenheim emocinį gyvenimą valdo lygiai prieš dvylika mėnesių atsitikę dalykai – praeities įvykiai, kurių ji sąmoningai neprisimena. Tačiau jie tiksliai aprašyti jos mamos dienoraštyje. Mano manymu, šis įrodymas tolygus laboratoriniam tyrimui.

– Bet jis remiasi prielaida, kad Berta patikima liudininkė ir kad ji tikrai neprisimena tų įvykių.

Bet, bet, bet, bet – štai ir vėl, pamanė Brojeris, tas velniškas „bet“. Jautėsi taip, tarsi pats save niuksėtų. Visą gyvenimą jis svyravo, kar-tojo „bet“ ir dabar vėl taip pat pasielgė su Froidu ir Nyče – nors širdies gilumoje tikėjo, kad jie abu teisūs.

Froidas užsirašė į užrašų knygelę dar kelias pastabas.

– Jozefai, kaip manai, ar kada nors galėčiau pamatyti ponios Pa-penheim dienoraštį?

– Gražinau jį, bet tikriausiai galėčiau vėl paimiti.

Froidas išsitraukė laikrodį.

– Tuoju turėsiu grįžti į ligoninę, į Nortnagelio vizitacijas. Bet prieš išeinant dar pasakyk man, ką ketini daryti su savo sunkiu pacientu?

– Turi omeny, ką norėčiau daryti? Trys žingsniai. Norėčiau už-megzti su juo gerus gydytojo ir paciento santykius. Paskui norėčiau kelioms savaitėms paguldyti jį į kliniką, kur galėčiau stebėti migreną ir reguliuoti vaistus. O tada, per tas savaites, norėčiau dažniau su juo susitikti ir nuoširdžiai pasikalbėti apie nevirtį. – Brojeris atsiduso. – Bet kiek jį pažįstu, neatrodo, kad pavyktų. Gal turi minčių, Zigi?

Froidas, iki šiol vartęs Livingo monografiją, parodė Brojeriui vieną puslapį.

– Štai, pasiklausyk. Skyrelyje „Priežastys“ Livingas rašo: „Mi-grenos priepuolį gali sukelti virškinimo sutrikimas, akių pervargimas ir stresas. Siūloma ilgai gulėti lovoje. Migrena sergantys jaunuoliai turėtų būti atleisti nuo stresą keliančios mokyklos ir ramiai mokomi namie. Kai kurie gydytojai pataria keisti darbą į ne tokį alinamą.

Brojeris atrodė suglumęs.

– Na ir kas?

– Manau, tai atsakymas mums! Stresas! Kodėl streso neįtraukus į jūsų gydymo planą? Paaškind, kad norėdamas įveikti migreną, ponas Miuleris turi vengti streso, taip pat ir psichologinio. Iškelk mintį, kad stresą sukėlė nuslopintos emocijos ir jį galima sumažinti

išliejus jausmus, kaip kad gydant Bertą. Pasinaudok kamino krėtimo metodu. Gali net parodyti jam šį Livelingo teiginį – remtis medicinos autoritetu. – Froidas pastebėjo, kad Brojeris šypsosi, ir paklausė: – Manai, tai kvaila mintis?

– Visai ne, Zigi. Tiesą sakant, manau, kad tai puikus patarimas, ir aš atsargiai juo pasinaudosiu. Nusišypsojau iš paskutinių tavo žodžių: „remtis medicinos autoritetu“. Kad suprastum, kodėl tai juokinga, turėtum pažinoti pacientą. Mintis, kad jis galėtų nusi-lenkti medicinos ar kokiam nors kitam autoritetui, man atrodo juokinga.

Atsivertęs Nyčės „Linksmąjį mokslą“ Brojeris balsiai perskaitė ke-lias pastraipas, kurias buvo pasižymėjęs.

– Ponas Miuleris neigia visus autoritetus ir taisykles. Pavyzdžiui, jis apverčia dorybes aukštyn kojomis ir pavadina jas ydomis – štai jo požiūris į ištikimybę: *Jis užsispyręs laikosi to, kas jam yra pasidarę visiškai aišku; tačiau tai vadina ištikimybe.* Ir apie mandagumą: *Jis toks mandagus! Taip, jis visuomet nešiojasi skanėstą Cerberiui ir yra toks bailys, kad kiekvieną laiko Cerberiu – ir tave, ir mane, – štai ir visas jo mandagumas.*

Pasiklausyk įstabios metaforos apie regos susilpnėjimą ir neviltį: *Į visus daiktus žvelgti giliai – nepatogi savybė: ji verčia nuolat įtempti akis ir galop išvelgti vis daugiau, negu norime.*

Froidas susidomėjęs klausėsi.

– *Įžvelgti vis daugiau, negu norime,* – sumurmėjo jis. – Įdomu, ką jis išvelgė. Ar galiu pavartyti šias knygas?

Bet Brojeris jau buvo paruošęs atsakymą.

– Zigi, prisiekiau jam, kad niekam nerodysiu tų knygų, nes jų paraštėse yra jo asmeninių pastabų. Mūsų tarpusavio ryšys kol kas toks silpnas, kad verčiau vykdysiu jo prašymą. Galbūt vėliau. Dar vienas keistas dalykas iš mano pokalbio su ponu Miuleriu, – kalbėjo

jis, žiūrinėdamas, ką pasibraukė. – Kai tik bandydavau jį užjausti, jis imdavo gintis ir nutraukdavo santykius. Āk! „Lieptas“! Taip, štai tas skyrelis, kurio ieškojau.

Brojeriui skaitant, Froidas užsimerkė, kad geriau susikauptų.

„Gyvenime juk esame kartą buvę tokie artimi, kad atrodė, jog niekas nebebamaisys mūsų draugystei ir broliškam artumui – tik siauras lieptas teskyrė mus. Kaip tik tą akimirką, kai norėjai juo žengti, aš paklausiau: *Ar žadi ateiti pas mane per lieptą?* Ir tada tu nebenorėjai; ir kai dar kartą pasiteiravau, tylėjai. Nuo to laiko tarp mūsų stojo kalnai ir nusidriekė sraunios upės, visa tai, kas žmones skiria ir daro svetimus; net jei ir norėtume pas vienas kitą, jau nebegalėtume! Prisiminęs dabar tą siaurą lieptą, tu nebegalėtum ištarti nė žodžio, – tik raudotum ir stebėtumeis.“

Brojeris padėjo knygą.

– Ką apie tai manai, Zigi?

– Nelabai suprantu, – Froidas atsistojo ir kalbėdamas žingsniavo palei knygų lentyną. – Tai trumpa keista istorija. Panagrinėkime. Vienas žmogus ketina pereiti lieptą – tai yra priartėti prie kito, – antrasis jį kviečia. Tuomet pirmasis nebegali žengti, nes atrodytų, kad jis paklūsta – regis, artumui trukdo baimė prarasti galią.

– Taip, taip, tu teisus, Zigi. Nuostabu! Dabar suprantu. Tai reiškia, kad ponas Miuleris bet kokius teigiamus jausmus suvoks kaip kėsinimąsi į jo galią. Keista mintis: taigi beveik neįmanoma prie jo priartėti. Kitame skyrelyje kažkur čia jis sako, kad žmonės staiga ima neapkęsti to, kuris juos užklumpa apimtus švelnaus, svajingo ar stiprėjančio jausmo, tarsi tas būtų išvydęs jų paslaptis. Tuo metu jiems reikia ne pritarimo, o susitvardyti ir įveikti savo jausmus.

– Jozefai, – tarė Froidas, sėsdamasis ir kratydamas pelenus į peleninę. – Praeitą savaitę stebėjau, kaip Bilrotas savo ypatinga nauja chirurgine technika pašalina vėžio suėstą skrandį. Dabar, kai tavęs

klausausi, man atrodo, kad turi atlikti tokią pat sudėtingą ir tikslią operaciją. Iš panelės Salomės pasakojimo žinai, kad jis ketina nusižudyti, bet negali jam to pasakyti. Turi įkalbėti jį atskleisti savo nevirtį, bet jei tau pavyks, jis nekęs tavęs, kad sugėdijai. Turi nusipelnyti jo pasitikėjimą; bet jei jį užjausi, jis apkaltins tave, kad bandai įgyti prieš jį galių.

– Psichologinė chirurgija – įdomiai pasakei, – tarė Brojeris. – Galbūt mes kuriame naują medicinos šaką. Pala, dar kai ką norėjau tau paskaityti, kas atrodo svarbu.

Jis porą minučių vartė „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ puslapius.

– Dabar nerandu tos pastraipos, bet esmė ta, kad tiesos ieškotojas turi atlikti asmeninę psichologinę analizę – jis tai vadina „moraliniu skrodimu“. Tiesą sakant, jis tvirtina, kad net pačių didžiausių filosofų klaidos atsirado iš savo motyvų nesupratimo. Jis teigia, kad norėdamas atrasti tiesą, žmogus pirmiausia turi gerai pažinti save. O tam reikia atsitraukti iš įprasto požiūrio taško – netgi iš savo amžiaus ir šalies – ir pažvelgti į save iš perspektyvos!

– Analizuoti savo psichiką! Nelengvas uždavinys, – tarė Froidas, kildamas eiti. – Tačiau jį gali palengvinti objektyvus, išmanantis vadovas!

– Ir aš kaip tik taip pagalvoju! – atsakė Brojeris, lydėdamas Froidą koridoriumi. – Sunkiausia dalis – jį tuo įtikinti!

– Nemanau, kad bus sunku, – tarė Froidas. – Tavo pusėje ir jo paties argumentai apie psichologinį skrodimą, ir medicinos teorija apie stresą bei migreną. Žinoma, turėsi tuo atsargiai naudotis. Neabejoju, tau pavyks įtikinti tą priešgyną išminties filosofą, kad privalo išeiti savityros kursą tau vadovaujant. Labanakt, Jozefai.

– Ačiū, Zigi, – Brojeris patapšnojo jam per petį. – Šauniai pasinėkėjome. Studentas pamokė mokytoją.

Elizabetos Nyčės laiškas Frydrichui Nyčei

1882 m. lapkričio 26 d.

Mano brangusis Fricai,

Jau kelias savaites nei mamai, nei man nedavei jokios žinios. Dabar ne laikas dingti! Tavo rusė beždžionė ir toliau skleidžia apie tave melą. Ji kaišioja visiems po nosim tą gėdingą tavo ir to žydo Rė, įkinkytų į jos vežimą, nuotrauką ir juokauja, kad tau patinka jos botagėlio skonis. Perspėjau, kad atsiimtum tą nuotrauką – ji šantažuos mus visą gyvenimą! Ji visur tyčiojasi iš tavęs, o jos meilužis Rė jai pritaria. Ji sako, kad Nyčė, kito pasaulio filosofas, domisi tik vienu dalyku: jos... jos anatomine dalimi – negaliu prisiversti pakartoti jos žodžių – ištvirkusių žodžių. Palieku tau įsivaizduoti. Dabar ji gyvena su tavo draugu Rė ir viešai paleistuvauja jo mamos akyse – šauni draugija, visi jie. Viso to ir buvo galima tikėtis, bent jau *aš* numaniau, kad taip nutiks (vis dar jaučiu nuoskaudą, kad Tautenberge neklausei mano perspėjimų), bet dabar tai virsta pavojingu žaidimu – savo melu ji nuodija Bazelį. Sužinojau, kad ji parašė laiškus ir Kempui, ir Vilhelmui! Fricai, paklausyk manęs: *ji nesiliaus, kol neatims iš tavęs pašalpos*. Jei nuspręsi tylėti, aš netylėsiu: iškviėsiu policijos pareigūnus, kad ištirtų jos elgesį su Rė! Jei man pavyks, *tik reikia tavo palaikymo*, per mėnesį ji bus deportuota už amoralių elgesį! Fricai, atsiųsk man savo adresą.

Tavo vienintelė sesuo

Elizabeta

AŠTUNTAS SKYRIUS

RYTAI BROJERIŲ NAMUOSE visuomet būdavo vienodi. Šeštą valandą kepėjas, Brojerio pacientas, atveždavo kaizerio bandelių – tiesiai iš krosnies. Kol vyras rengdavosi, Matilda padengdavo stalą, išvirdavo jam kavos su cinamonu ir išdėliodavo bandeles su šviežiu nesūdytu sviestu ir vyšnių uogiene. Nepaisydama kilusios įtampos Matilda visuomet ruošdavo jam pusryčius, tuo metu Luiza ir Gretchen prižiūrėdavo vaikus.

Brojeris šįryt buvo taip susirūpinęs dėl susitikimo su Nyčė ir taip atidžiai sklaidė „Žmogiška, pernelyg žmogiška“, kad beveik nepažvelgė į Matildą, pilančią jam kavos. Papusryčiavo tylėdamas, tik paskui sumurmėjo, kad pokalbis su naujuoju pacientu gali užtrukti, ir jis tada nespėjęs pietų. Matilda buvo nepatenkinta.

– Tiek daug girdžiu kalbant apie tą filosofą, kad mane ima nerimas. Judu su Zigiū valandų valandas apie jį šnekatės! Trečiadienį per pietus dirbai, vakar sėdėjai kabinete ir skaitei šitą knygą, kol stalas buvo padengtas, šiandien pusryčiaudamas vėl į ją įsikniaubei. O dabar sakai, kad neužlipsi pietauti! Vaikams reikia matyti tėvą. Prašau, Jozefai, nepervertink jo. Kaip ir kitų.

Brojeris žinojo, kad Matilda kalba apie Bertą, bet ne *tik* apie Bertą: ji dažnai priekaištaudavo, kad jis negali protingai riboti savo laiko su pacientais. Pareiga pacientui jam buvo šventa. Jei jau priimdavo pacientą, tai skirdavo jam tiek laiko ir jėgų, kiek jausdavo esant rei-

kalinga. Jo užmokestis buvo mažas, o iš sunkiai gyvenančių pacientų jis visai nieko neimdavo. Kartais Matilda jausdavosi turinti ginti jį nuo jo paties – kad gautų bent kiek jo laiko ir dėmesio.

– Kitų, Matilda?

– Žinai, ką turiu galvoje, Jozefai. – Ji vis dar negalėjo ištarti Bertos vardo. – Žmonos, be abejo, kai ką nutuokia. Tavo *Stammtisch* kavinėje, žinau, turi turėti vietą susitikti su draugais, – tarokas*, laboratorijoje – balandžiai, kabinete – šachmatai. Bet kitu laiku – kam be reikalo eikvoti tiek daug savęs?

– Kada? Apie ką šneki? – Brojeris suprato, kad priešgyniauja ir pokalbis krypsta nemalonia linkme.

– Pagalvok, kiek laiko skirdavai panelei Berger.

Išskyrus Bertą, iš visų pavyzdžių, kuriuos galėjo pateikti Matilda, šis jį labiausiai erzino. Eva Berger, medicinos sesuo, dirbo jam maždaug dešimt metų nuo tada, kai jis atidarė kabinetą. Jūdvieju nepaprastai artimi santykiai slėgė Matildą bemaž kaip ir jo bendravimas su Berta. Per kartu praleistus metus Brojeris ir jo pagalbinkė užmezgė draugystę, kuri peržengė dalykinį bendravimą. Jie dažnai kalbėdavosi apie itin asmeniškus dalykus; būdami vieni vadino vienas kitą vardais – galbūt jie buvo vieninteliai gydytojas ir medicinos sesuo Vienoje, kurie taip elgėsi, bet toks jau buvo Brojeris.

– Tu nesupratai, kokie buvo mano santykiai su panele Berger, – lediniu balsu tarė Brojeris. – Iki šiolei gailiuosi, kad paklausiau tavęs. Negarbingai pasielgiau, kad ją atleidau.

Prieš šešis mėnesius, tą lemtingą dieną, kai Berta pareiškė, kad ji neščia nuo Brojerio, Matilda pareikalavo, kad jis ne tik atsisakytų gydyti Bertą, bet ir atleistų iš darbo Evą Berger. Matilda buvo įniršusi ir įsižeidusi, ji norėjo išmesti Bertą iš savo gyvenimo. Taip pat ir Evą,

* Taro kortų žaidimas, itin populiarus Austrijoje XVIII–XIX a.

nes žinojo, kad vyras viską aptaria su savo padėjėja, ir žiūrėjo į ją kaip į visų tų siaubingų įvykių su Berta bendrininkę.

Per tą krizę Brojeris taip graužėsi, taip kaltino save, jautėsi toks pažemintas, kad sutiko su Matildos reikalavimais. Nors žinojo, kad Eva tapo nekalta auka, nedrįso jos ginti. Tą pačią dieną jis perdavė Bertą kolegai ir atleido niekuo dėtą Evą Berger.

– Atsiprašau, kad priminiau tai, Jozefai. Bet ką man daryti, kai matau, kaip vis tolsti nuo manęs ir nuo vaikų? Kai ko nors prašau, tai ne tam, kad tave pakankinčiau, o todėl, kad aš – *mes* – norime, kad tu būtum šalia. Pažiūrėk į tai kaip į komplimentą, kvietimą, – nusišypsojo jam Matilda.

– Kvietimai man patinka – bet nekenčiu įsakinėjimo! – Brojeris tučtuojau pasigailėjo ištaręs tuos žodžius, bet nebegalėjo jų susigrąžinti. Tylėdamas baigė pusryčiauti.

Nyčė atvyko be penkiolikos dvylika. Brojeris rado jį ramiai sėdintį laukiamojo kamputyje – žalia plačiakraštė skrybėlė ant galvos, iki kaklo užsagstytas paltas, pats užsimerkęs. Kai jie nuėjo į kabinetą ir susėdo ant kėdžių, Brojeris pabandė jį nuraminti.

– Ačiū, kad patikėjote man savo asmenines knygas. Jei kurios nors jūsų pastabos ir yra konfidencialios, nesibaiminkite – neiškaitau jūsų braižo. Rašote kaip gydytojas – beveik taip pat nesuprantamai kaip aš! Gal kada nors galvojote studijuoti mediciną?

Kai išgirdęs prastą Brojerio pokštą Nyčė pakėlė galvą, Brojeris nesutrikęs kalbėjo toliau:

– Leiskite pasakyti savo nuomonę apie jūsų nuostabias knygas. Neturėjau laiko jų vakar užbaigti, bet mane sužavėjo ir sujaudino daugelis epizodų. Jūs rašote puikiai. Jūsų leidėjas ne tik tinginys, bet ir kvailas: už tokias knygas jis turėtų kovoti kaip liūtas.

Nyčė vėl nieko neatsakė, tik priimdamas komplimentą linktelėjo galva. Atsargiai, pamanė Brojeris, gal ir pagyrimai jį žeidžia!

– Bet eikime prie reikalo, profesoriau Nyče. Atleiskite, kad užsiplepėjau. Aptarkime jūsų fizinę būklę. Remdamasis ankstesnių gydytojų ataskaitomis, savo apžiūra ir laboratoriniais tyrimais, priėjau išvadą, kad jūsų liga yra hemikranija, arba migrena. Manau, tai jau esate girdėjęs: du iš ankstesnių jūsų gydytojų mini ją konsultacijų užrašuose.

– Taip, kiti gydytojai man sakė, kad galvos skausmai migreninio pobūdžio: aštrus skausmas, dažnai tik vienoje galvos pusėje, vėmimas, prieš tai šviesos blyksnių aura. Taip man iš tiesų būna. Ar jūs plačiau vartojate šią sąvoką, daktare Brojeri?

– Galbūt. Dabar apie migreną atrasta naujų dalykų – manau, kita karta jau mokės ją išgydyti. Kai kurie naujausi tyrimai susiję su trimis jūsų klausimais. Pirmiausia atsakysiu, ar jums visuomet lemta kęsti nuo tokių siaubingų priepuolių. Iš duomenų galima spręsti, kad bėgant metams migrena silpnėja. Turite suprasti, kad tai tik atsitiktinė statistika – ji nieko tikro negali pasakyti apie konkretų atvejį.

Pakalbėkime apie „sunkųjį“, kaip sakėte, jūsų klausimą – ar jūsų organizmo būklė panaši į tėvo ir ar gali baigtis mirtimi, pamišimu ar silpnaprotyste – regis, tokia tvarka susakėte?

Nyčės akys išsiplėtė, žinoma, jis nustebo, išgirdęs taip tiesiai kalbant apie jo klausimą. Gerai, gerai, pamanė Brojeris, susilpnink jo budrumą. Veikiausiai jam dar neteko sutikti gydytojo, kuris būtų toks pat drąsus kaip ir jis.

– Niekur neradau įrodymų, – kuo dėmesingiausiai kalbėjo jis, – nei paskelbtuose tyrimuose, nei mano ilgametė klinikinė patirtis patiekia pavyzdžių, kad migrena progresuotų ar būtų susijusi su kokia kita smegenų liga. Nežinau, kuo sirgo jūsų tėvas, spėju – jam buvo vėžys arba smegenų kraujavimas. Tačiau nėra pagrindo manyti, kad migrena gali peraugti į šias ar kitas ligas. – Jis šiek tiek patylėjo. – Taigi prieš kalbant toliau – ar sąžiningai atsakiau į jūsų klausimus?

– Į du iš trijų, daktare Brojeri. Liko dar vienas: ar aš apaksiu?

– Turiu prisipažinti, kad į šį klausimą atsakyti negaliu. Tačiau pasakysiu, ką žinau. Pirma, nėra įrodymų, kad jūsų silpstanti rega susijusi su migrena. Žinau, norisi, kad visi simptomai būtų dėl vienos priežasties, bet šiuo atveju taip nėra. Akių nuovargis gali sustiprinti ar net sukelti migrenos priepuolį, – tai tema, prie kurios vėliau grįšime, – tačiau jūsų regėjimo bėdos yra visai kitas dalykas. Žinau, kad jūsų ragena, plonas rainelę dengiantis sluoksnis... nupiešiu jums...

Ant savo receptų bloknoto Brojeris nupiešė akies anatomijos eskizą ir parodė Nyčei: jo ragena esanti tamsesnė, nei turėtų būti, veikiausiai dėl edemos, susikaupusio skysčio.

– Mes nežinome, kodėl taip yra, tačiau aišku, jog liga progresuoja labai lėtai. Taigi jūsų rega silpnės, bet nemanau, kad kada nors apaksite. Negaliu nieko tikro pasakyti, nes per neskaidrią rageną oftalmoskopu nematau jūsų tinklainės. Ar suprantate, kodėl negaliu tiksliau atsakyti?

Nyčė prieš kelias minutes buvo nusivilkęs palta ir laikė ją ant kelių kartu su skrybėle. Dabar jis atsistojo ir abu pakabino ant kabyklos prie kabineto durų. Atsisėdęs jis garsiai iškvėpė ir atrodė daug labiau atsipalaidavęs.

– Ačiū, daktare Brojeri. Jūs tikrai laikotės žodžio. Ar nieko nuo manęs nenuslėpėte?

Puiki proga, pamanė Brojeris, padrąsinti Nyčę daugiau atsiverti. Bet reikia elgtis sumaniai.

– Nuslėpiau? Daugybę dalykų! Daug minčių, jausmų, kuriuos jūs man sukėlėte! Kartais galvoju, kaip keistūsi pokalbiai, jei socialinės nuostatos būtų kitos – jei nieko neslėptume! Tačiau prisiekiu, kad nieko nenuslėpiau apie jūsų sveikatos būklę. O jūs? Prisimenate, mes sudarėme abipusio nuoširdumo sutartį? Sakykite, ką jūs nuo manęs nenuslėpėte?

– Ničnieko apie savo sveikatos būklę, – atsakė Nyčė. – Tačiau kiek galėdamas slėpiau tas mintis, kurių nenoriu atskleisti! Galvojate apie pokalbį, kai nieko nereikėtų slėpti... manau, tikrasis jo vardas būtų pragaras. Atsiverti vienas kitam – tai preliudija į apgaulę, o nuo apgaulės bloga, ar ne?

– Provokuojantis požiūris, profesoriau Nyčė. Bet jei jau kalbame apie atsivėrimą, norėčiau išsakyti vieną asmeninę mintį. Mūsų pokalbis trečiadienį mane nepaprastai sujaudino ir mielai ateityje su jumis pasišnekėčiau. Jaučiu aistrą filosofijai, bet universitete jos studijavau per mažai. Kasdienė gydytojo praktika suteikia per mažai galimybių patenkinti šią aistrą – ji smilksta ir trokšta įsiliepsnoti.

Nyčė šyptelėjo, bet nieko nepasakė. Brojeris pasitikėjo savimi; buvo puikiai pasirengęs. Santykiai mezgėsi, pokalbis rutuliojosi. Dabar reikės aptarti gydymą: pirmiausia vaistai, paskui ypatingasis „gydymas kalbėjimu“.

– Pakalbėkime, kaip reikėtų gydyti jūsų migreną. Yra daug naujų vaistų, pranešama, kad kai kuriems pacientams jie padėjo. Kalbu apie tokias medžiagas kaip bromidai, kofeinas, valerijonas, atropinas, amilo nitratas, nitroglicerinas, kolchicinas ir paprastoji skalsė – čia išvardijau tik kelis iš sąrašo. Iš jūsų įrašų matau, kad kai kuriuos jau išbandėte. Vieni jų padėjo dėl nesuprantamų priežasčių, kiti dėl raminaamojo poveikio, kad juose yra analgetikų, treči dėl to, kad veikė patį migrenos mechanizmą.

– Koks jis? – pasiteiravo Nyčė.

– Visi tyrinėtojai sutinka, kad migrenos priepuolis susijęs su kraujagyslėmis, ypač smilkinių arterijomis. Jos stipriai susitraukia, o paskui, regis, pritvinksta kraujo. Skausmą gali sukelti pačios išsi-tempusių ar susitraukusių kraujagyslių sienelės arba organai, kurių kraujotaka sutrinka, ypač smegenis dengiančios plėvelės: kietasis ir švelnusis dangalai.

– Ir dėl kokios priežasties tos kraujagyslės maištauja?

– Dar nežinia, – atsakė Brojeris. – Bet manau, netrukus išsiaiškinsime. Kol kas tegalime spėlioti. Daugelį gydytojų, tarp jų ir mane, stebina biologinių ritmų patologija sergant migrena. Iš tiesų kai kurie net teigia, kad ritmo sutrikimas yra svarbesnis nei galvos skausmas.

– Nesuprantu, daktare Brojeri.

– Turiu omenyje, kad gali sutrikti bet kurio organo ritmas. Taigi sergant migrena nebūtinai skauda galvą. Gali būti pilvo migrena – stiprūs pilvo skausmo priepuoliai, kai galvos neskauda. Kai kurie pacientai pasakoja, kad staiga pasijunta prislėgti arba džiugūs. Tokiems pacientams kartais kyla jausmas, kad jie jau yra patyrę tai, kas vyksta dabar. Prancūzai tai vadina *déjà vu* – galbūt ir tai yra migrenos forma.

– Bet koks ritmo sutrikimas? Priežasčių priežastis? Ko gero, galop prieisime Dievą – paskutinę klaidą klaidinguose galutinės tiesos ieškojimuose.

– Ne, mes prieisime medicinos mistiką, bet ne Dievą! Ne šiame kabinete.

– Tai gerai, – su palengvėjimu ištarė Nyčė. – Man staiga toptelėjo, kad tiesiai kalbėdamas galėjau įžeisti jūsų religinius jausmus.

– Tokio pavojaus nėra, profesoriau Nyče. Manau, esu toks pat pamaldus žydas laisvamanis kaip jūs liuteronas.

Nyčė taip plačiai dar nebuvo nusišypsojęs, jis dar patogiau įsitaisė ant kėdės.

– Jei teberūkyčiau, daktare Brojeri, dabar būtų metas pasiūlyti jums cigarą.

Brojeris pasijuto kur kas drąsiau. Froido pasiūlymas stresą pateikti kaip pagrindinę migrenos priežastį – nuostabus, pamanė jis, man turi pavykti. Paruošiau dirvą. Laikas veikti!

Jis pasilenkė ir atsargiai, švelniai tarė:

– Man labai įdomus jūsų klausimas apie biologinio ritmo sutrikimo priežastį. Kaip ir dauguma migrenos specialistų, manau, kad pagrindinė migrenos priežastis yra bendras stresas, pavyzdžiui, erzinantys įvykiai darbe, šeimoje, stresas dėl asmeninių santykių ar lytinio gyvenimo. Nors ne visi pripažįsta tokį požiūrį, manau, ateities medicina tai patvirtins.

Tyla. Brojeris nesuprato, apie ką mąsto Nyčė. Viena vertus, jis linkčiojo galva, lyg sutikdamas; kita vertus, judino koją – o tai visuomet reiškia įtampą.

– Ką galvojate, profesoriau Nyče?

– Ar, jūsų požiūriu, pacientas pasirenka ligą?

Saugokis, Jozefai, tokių klausimų, pamanė Brojeris.

– Ne, ne visai tai norėjau pasakyti, profesoriau Nyče, nors pažįstu pacientų, kurie keistu būdu gaudavo naudos iš savo ligos.

– Turite galvoje, pavyzdžiui, jaunuolius, kurie susižeidžia, kad išvengtų karinės tarnybos?

Klastingas klausimas. Brojeris tapo dar atsargesnis. Nyčė minėjo, kad trumpai tarnavo prūsų artilerijoje ir buvo paleistas dėl kvailo sužeidimo taikos metu.

– Ne, tai subtiliau. – Ak, žiopla klaida, akimirksniu suvokė Brojeris. Nyčė nuo šios frazės ginsis. Bet nežinodamas, kaip pasitaisyti, kalbėjo toliau: – Kalbu apie šaukiamojo amžiaus jaunuolį, kuris išvengia tarnybos, nes suserga rimta liga. Pavyzdžiui, – Brojeris stengėsi sugalvoti ką nors tolimo Nyčės patirčiai, – tuberkulioze ar varginančia odos infekcija.

– Esate matęs tokių dalykų?

– Visi gydytojai yra matę tokių keistų „sutapimų“. Bet grįžkime prie jūsų klausimo – aš nenorėjau pasakyti, kad jūs pasirinkote ligą, nebent iš savo migrenos gautumėte kokios nors naudos. Ar taip yra?

Nyčė tylėjo, regis, paskendęs apmąstymuose. Brojeris atsipalaidavo ir pagyrė save. Puikus atsakymas! Taip reikia su juo dirbti. Būk tiesus ir mesk iššūkį; jam tai patinka. Ir kelk klausimus, kurie sužadintų jo intelektą!

– Ar aš gaunu naudos iš šių kančių? – galų gale pratarė Nyčė. – Daug metų svarsčiau šį klausimą. Veikiausiai *gaunu*. Dvejopos. Jūs teigiate, kad priepuolius sukelia stresas, bet kartais esti priešingai – priepuoliai *sumažina* stresą. Mano darbas sunkus. Jis reikalauja pažvelgti į tamsiąją egzistencijos pusę, o migrena, kad ir kokia siaubinga, ko gero, yra apvalanti konvulsija, leidžianti dirbti toliau.

Stiprūs žodžiai! Brojeris to nesitikėjo; pasimuistė, kad atgautų pusiausvyrą.

– Sakėte, kad iš savo kančių gaunate dvejopos naudos. Antroji?

– Manau, kad silpnas regėjimas irgi naudingas. Jau daug metų negaliu skaityti kitų mąstytojų minčių. Todėl atskirtas nuo kitų apmąstau savo paties mintis. Intelektualiai gyvenu iš savo paties riebalų! Tikriausiai tai gerai. Galbūt dėl to tapau sąžiningu filosofu. Rašau tik iš savo patirties. Rašau krauju, o geriausia tiesa yra kruvina!

– Vadinasi, atsiskyrėte nuo visų kolegų?

Vėl klaida! Brojeris tučtuojau susigaudė. Jo klausimas buvo ne į temą ir atspindėjo tik jo paties susirūpinimą dėl kolegų pripažinimo.

– Man tai mažai rūpi, daktare Brojeri, juolab kai pagalvoju apie gėdingą šiandieninės Vokietijos filosofijos būklę. Seniai išėjau iš akademijos salių ir nepamiršau užtrenkti paskui save durų. Kai apie tai pagalvoju, manau, kad tai veikiausiai dar vienas migrenos pranašumas.

– Koks, profesoriau Nyčė?

– Liga mane išlaisvino. Dėl ligos turėjau atsisakyti vietos Bazelyje. Jei tebebūčiau ten, turėčiau gintis nuo kolegų. Net ir mano pirmoji knyga „Tragedijos gimimas“, gana tradicinis veikalas, sukėlė tiek daug nesutarimų ir smerkimo, kad Bazelio fakultetas neleido stu-

dentams užsirašyti į mano kursą. Per pastaruosius dvejus čia praleistus metus, aš, turbūt geriausias dėstytojas Bazelio istorijoje, tik du ar tris kartus kalbėjau auditorijai. Man sakė, kad Hėgelis mirties patale skundėsi turėjęs tik vieną studentą, kuris jį suprato, ir tas vienintelis studentas jį suprato *klaidingai!* Aš neturiu nė vieno klaidingai suprantančio studento.

Brojeris pajuto norą guosti. Tačiau, bijodamas vėl įžeisti Nyčę, tik supratingai linktelėjo, stengdamasis nerodyti užuojautos.

– Man dingtelėjo dar vienas ligos pranašumas, daktare Brojeri: dėl sveikatos būklės buvau atleistas iš tarnybos. Anuomet buvau pakankamai kvailas, kad dvikovoje gaučiau randą. – Nyčė parodė mažyti randelį tarpuakyje. – Arba kad įrodinėčiau, kiek alaus galiu išgerti. Buvau toks kvailas, kad net ketinau tarnauti armijoje. Prisimenate, anomis jaunystės dienomis likau be tėvo globos. Tačiau liga apsugo mane nuo to. Ir dabar, kalbėdamas, prisimenu dar svarbesnius dalykus, kur man padėjo liga...

Nors ir susidomėjęs Nyčės žodžiais, Brojeris ėmė nekantrauti. Jo tikslas buvo įtraukti pacientą į gydymą kalbėjimu, jis tik probėgšmais užsiminė apie ligos teikiamą naudą – tai turėjo būti tik jo pasiūlymo įžanga. Nesitikėjo, kad Nyčė bus tokio brandaus proto. Bet koks jam mestas klausimas, menkiausias klausimėlis, išsiskleisdavo vešliu minčių vainiku.

Nyčės žodžiai liete liejosi. Regis, jis buvo pasirengęs valandų valandas kalbėtis šia tema.

– Liga pastatė mane akistaton su mirtimi. Kurį laiką maniau, kad sergu nepagydoma liga, kuri mane pribaigs jaunystėje. Gresiančios mirties šmėkla buvo didžiausia palaima: dirbau be paliovos, nes nuogaštavau, kad mirsiu nebaigęs to, ką turėjau parašyti. O argi meno kūrinys nėra didingesnis, jei jis baigiasi tragiškai? Mirties skonis burnoje suteikė man naują perspektyvą ir drąsą. Kokia svarbi yra drąsa būti *savimi*. Ar aš profesorius? Filologas? Filosofas? Kam tai rūpi?

Nyčė kalbėjo vis greičiau. Jis atrodė patenkintas savo minčių tėkme.

– Ačiū, daktare Brojeri. Kalbėdamasis su jumis sujungiau šias mintis. Taip, turėčiau šlovinti savo ligą, šlovinti ją. Psichologui asmeninės kančios yra palaima – treniruotė prieš susiduriant su egzistencinėmis kančiomis.

Nyčė atrodė susitelkęs į kažkokį vidinį vaizdinį, ir Brojeris nebejuto, kad juodu kalbėtusi. Jam dingojosi, kad pacientas bet kurią akimirką gali išsitraukti parkerį, popieriaus ir pradėti kurti.

Tačiau Nyčė pakėlė galvą ir tiesiai prabilo.

– Ar prisimenate, trečiadienį prisipažinau, koks mano kertinis posakis: „Tapk tuo, kas esi“? Šiandien pasakysiu jums antrąjį savo pamatinį posakį: *Tai, kas manęs nenužudo, mane sustiprina*. Taigi vėl kartoju: „Mano liga – palaima.“

Dingo Brojerio valdingumas ir pasitikėjimas savimi. Jam, kaip ir Nyčei, apsisuko galva, viskas virto aukštytyn kojomis. Balta yra juoda, gera yra bloga. Nelemta migrena yra palaima. Brojeris juto, kaip konsultacija slysta iš rankų. Pabandė suvaldyti padėtį.

– Nuostabus požiūris, profesoriau Nyče, tokio dar nesu girdėjęs. Bet tikriausiai mes abu sutiksime, kad jūs jau pasinaudojote svarbiausiais savo ligos pranašumais. Šiandien, gyvenimo vidury, pasitelkęs išmintį ir įžvalgas, kurias jums suteikė liga, neabejoju, be jos galėtumėte kur kas daugiau nuveikti. Ji atliko savo uždavinį, ar ne taip?

Kalbėdamas ir stengdamasis susikaupti, Brojeris perstatė daiktus ant stalo: medinį vidinės ausies modelį, mėlyno ir auksinio susukto Venecijos stiklo prespajė, bronzinį grūstuvą ir piestą, receptų bloknotą, didžiulį farmacijos vadovą.

– Kiek suprantu, profesoriau Nyče, jūs kalbate ne tiek apie ligos pasirinkimą, kiek apie jos įveikimą ir naudą. Teisingai?

– Taip, kalbu apie ligos *įveikimą* ar nugalėjimą, – atsakė Nyčė. – Dėl *pasirinkimo* nesu tikras; galbūt žmogus *pasirenka* ligą. Tai priklauso nuo to, kas yra „žmogus“. Psichika veikia ne kaip visuma. Kai

kurios proto kertelės gali dirbti neatsižvelgdamos į visumą. Galbūt „Aš“ ir mano kūnas surengė sąmokslą mano protui už nugaros. Psichika, kaip žinote, mėgsta skersgatvius ir liukus.

Brojeris apstulbo – Nyčės teiginiai priminė išvakarėse Froido išdėstytą požiūrį.

– Jūs manote, kad mūsų galvoje egzistuoja nepriklausoma sienomis atitverta psichikos karalystė? – pasiteiravo jis.

– Tokia išvada neišvengiama. Tiesą sakant, didumą gyvenimo galima nugyventi vadovaujantis instinktais. Galbūt sąmoningas psichinis atstovavimas tėra neplanuotas priedas – *po* veiksmo kylančios mintys, suteikiančios galios ir valdžios iliuziją. Daktare Brojeri, dar kartą jums dėkoju – mūsų pokalbis padovanojo man svarbų projektą, kurį apsvarstysiu šią žiemą. Prašau atleisti minutėlę.

Atsidares lagaminą Nyčė išsitraukė pieštuko galelį, užrašų knygutę ir brūkštelėjo kelias eilutes. Brojeris ištempė kaklą, veltui stengdamasis jas įskaityti aukštyn kojomis.

Nyčės mintys nukeliavo daug toliau, nei troško Brojeris. Nors ir jausdamasis vargšas neišmanėlis, jis neturėjo kitos išeities kaip tik atkakliai kabintis į pokalbį.

– Kaip jūsų gydytojas, turiu laikytis požiūrio, kad nors iš savo ligos gavote naudos, kaip labai aiškiai pavaizdavote, atėjo laikas skelbti jai karą, įminti jos paslaptis, išsiaiškinti silpnybes ir ją sunaikinti. Ar sutinkate mano labai laikytis tokio požiūrio?

Nyčė pakėlė galvą nuo užrašų knygutės ir pritariamai linktelėjo.

– Manau, kad ligą galima įsitaisyti, – kalbėjo Brojeris, – netyčia pasirenkant tokį gyvenimo būdą, kuris sukelia stresą. Kai tas stresas tampa pakankamai stiprus ar ilgalaikis, jis savo ruožtu paveikia jautresnę organų sistemą, migrenos atveju – kraujagyslių sistemą. Taigi, kaip matote, kalbu apie netiesioginį pasirinkimą. Tiesą sakant, žmogus nepasirenka ligos ir nenusprendžia sirgti; bet jis pasirenka stresą, *o stresas priešaukia ligą!*

Nyčė pritariamai linktelėjo ir padrašino Brojerį kalbėti toliau.

– Taigi stresas yra mūsų priešas, ir mano, kaip jūsų gydytojo, uždavinys yra padėti sumažinti stresą jūsų gyvenime.

Brojeris pajuto palengvėjimą, kad pokalbis grįžo į vėžes. Dabar, pagalvojo jis, paruošiau dirvą kitam, paskutiniam žingsnėliui: pasiūlyti padėti Nyčėi sumažinti psichologinį stresą jo gyvenime.

Nyčė pasidėjo pieštuką ir užrašų knygutę į lagaminą.

– Daktare Brojeri, jau kelerius metus galvoju apie stresą savo gyvenime. Sakote, sumažinti stresą! Kaip tik dėl tos priežasties tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt devintaisiais palikau Bazelio universitetą. Dabar mano gyvenime nėra vietos buitiniam stresui. Lioviausi mokęs. Neturiu nekilnojamojo turto. Neturiu namų, kuriais reikėtų rūpintis, tarnų, kuriuos reikėtų prižiūrėti, žmonos, su kuria barčiausi, vaikų, kuriuos auklėčiau. Kukliai gyvenu iš menkos pašalpos. Niekam nesu skolingas. Savo gyvenime sumažinau stresą iki minimumo, daugiau jau neįmanoma. Kaip jį dar labiau apkarpyti?

– Nesutinku, kad streso negalima sumažinti, profesoriau Nyčė. Kaip tik šį klausimą norėčiau su jumis aptarti. Suprantate...

– Nepamirškite, – pertraukė jį Nyčė, – kad paveldėjau labai jautrią nervų sistemą. Žinau tai, aš stipriai reaguojau į muziką ir meną. Kai pirmą kartą išgirdau „Karmen“, visos mano smegenų ląstelės užsiplieskė – visa nervų sistema virto ugnimi. Dėl tos pačios priežasties jautriai reaguojau į menkiausias orų ar atmosferos slėgio permainas.

– Tačiau, – kalbėjo Brojeris, – toks didelis neuronų jautrumas nebūtinai yra įgimtas. Jis galėjo būti kitokio streso pasekmė.

– Ne, ne! – paprieštaravo Nyčė, nekantriai purtydamas galvą, tarsi Brojeris būtų kažką ne taip pasakęs. – Nemanau, kad mano jautrumas yra *nepageidautinas*: jis *būtinai* mano darbui. *Noriu* būti jautrus. Nenoriu prarasti nė menkausio vidinio potyrio! Ir jei įtampa yra įžvalgos kaina, tebūnie! Esu pakankamai turtingas, kad už ją sumokėčiau.

Brojeris neatsakė. Jis nesitikėjo tokio stipraus ir ūmaus pasipriešinimo. Jis dar net nepateikė gydymo plano; argumentai, kuriuos jis parengė, buvo iš anksto numatyti ir sutriuškinti. Jis tylomis ieškojo būdo, kaip sutelkti savo būrius.

Nyčė dėstė toliau:

– Matėte mano knygas. Suprantate, kad mano raštai sulaukė sėkmės ne dėl to, kad esu protingas ar mokytas. Tai įvyko todėl, kad man užteko drąsos ir noro atsiskirti nuo bandos ir pažvelgti į akis stipriems ir blogiems polinkiams. Tyrinėjimai ir mokslas prasideda nuo netikėjimo. Tačiau netikėjimas pats savaime kelia stresą! Tik stiprus žmogus gali jį išverti. Ar žinote, ko iš tiesų turėtų savęs klausti mąstytojas? – Atsakymo jis nelaukė. – Iš tikrųjų jis turėtų savęs klausti: kiek tiesos galiu išverti? Tai netinka tiems jūsų pacientams, kurie nori atsikratyti streso, gyventi ramų gyvenimą.

Brojeris nežinojo, kaip atsikirsti. Froido strategija buvo sumalta į miltus. Tegul gydymas būna skirtas sumažinti stresą, patarė jis. Tačiau štai pacientas, kuris tvirtina, kad jo gyvenimo darbui, viskam, kas palaiko jo gyvastį, *būtinai* stresas.

Brojeris atsitiesė ir griebėsi medicinos autoritetų.

– Puikiai suprantu jūsų dilemą, profesoriau Nyče, tačiau išklauskite mane. Galbūt suprasite, kad yra būdas mažiau kentėti ir atsidėti filosofiniams tyrinėjimams. Daug apie jus galvojau. Per savo darbo metus padėjau daugeliui ligonių, sergančių migrena. Manau, galiu padėti ir jums. Prašau leisti man pateikti gydymo planą.

Nyčė linktelėjo ir atsilošė. Brojeris pamanė, kad jis jaučiasi saugus už pasistatytos barikados.

– Paprašysiu, kad jus mėnesiui priimtum į Laucono kliniką Vienoje, ten būsite stebimas ir gydomas. Toks sumanymas turi kelis pranašumus. Mes galėsime sistemingai išbandyti kelis naujus vaistus. Iš kortelės matau, kad niekada nebandėte ergotamino. Tai daug žadantis naujas preparatas nuo migrenos, tačiau jį reikia vartoti at-

sargiai. Jį reikia gerti iškart prasidėjus priepuoliui; netinkamai vartojamas jis gali turėti nepageidaujamą šalutinį poveikį. Kai pacientas guli ligoninėje ir yra atidžiai stebimas, daug lengviau nustatyti dozę. Be to, toks stebėjimas mums galėtų suteikti vertingos informacijos apie migrenos kilmę. Matau, kad akylai stebite savo būseną – tačiau daugiau naudosa, kai tai daro profesionalai. Dažnai guldau savo pacientus į Lauconą, – skubiai kalbėjo Brojeris, neleisdamas Nyčei įsiterpti. – Ten jauku ir gerai prižiūri. Naujasis direktorius įdiegė daug naujovių, net vanduo tiekiamas iš Badeno. Be to, sanatorija netoli, todėl galėčiau kasdien jus lankyti, išskyrus sekmadienį. Drauge aiškintumės, kokia jūsų streso kilmė.

Nyčė silpnai, bet ryžtingai papurtė galvą.

– Leiskite man, – tarė Brojeris, – užbėgti už akių jūsų prieštaravimui, kurį ką tik pateikėte, kad stresas būtinas jūsų darbui ir pašaukimui; kad net ir galėdamas jį pašalinti nesutiktumėte to daryti. Teisingai supratau?

Nyčė linktelėjo. Brojeriui buvo smagu išvysti susidomėjimo kibirkštėlę jo akyse. Gerai, gerai, pamanė jis. Profesorius mano, kad jo žodis apie stresą buvo paskutinis. Jis nustebo, kad kapstausi giliau!

– Tačiau iš patirties žinau, kad yra daug įtampos priežasčių, kurių patiriantis stresą žmogus nesuvokia, ir jam reikia objektyvaus vadovo, kad jas išsiaiškintų.

– Ir kokios tos įtampos priežastys, daktare Brojeri?

– Vienu metu mudviem šnekantis, – kai paklausiau, ar rašote migrenos priepuolių dienoraštį, – užsiminėte apie svarbius ir jaudinančius jūsų gyvenimo įvykius, kurie sutrukdė jį rašyti. Manau, tie įvykiai – dar turėsite juos atskleisti – yra streso priežastis, kurią galėsime sumažinti kalbėdamiesi.

– Aš jau įveikiau tuos sunkumus, daktare Brojeri, – tvirtai tarė Nyčė.

Tačiau Brojeris neatlyžo.

– Be abejo, patyrėte ir kitokio streso. Pavyzdžiui, trečiadienį užsiminėte apie neseniai įvykusią apgavystę. Žinoma, ta apgavystė sukėlė stresą. Nėra žmogaus, kuris nejaustų baimės, niekas neišvengia nutrūkusios draugystės skausmo. Arba vienvėsių kančių. Atvirai kalbant, profesoriau Nyče, kaip gydytojas nerimauju dėl tos dienotvarkės, kurią man nupasakojote. Kas išvertų tokią vienvėsi? Tai, kad neturite žmonos, vaikų ir kolegų, pateikėte kaip streso nebuvimo įrodymą. Tačiau tai jau *savaime* stresas. Vienvėsi – naša dirva ligai.

Nyče smarkiai papurtė galvą.

– Leiskite paprieštarauti, daktare Brojeri. Didieji mąstytojai visada rinkdavosi savo pačių draugiją, mąstydamo savo pačių mintis, netrukdomi bandos. Prisiminkite Toro, Spinozą ar tokius religinius asketus kaip šventasis Jeronimas, šventasis Pranciškus ar Buda.

– Toro nežinau, bet visi kiti – ar jie tikrai sveikos psichikos pavyzdžiai? Beje, – Brojeris plačiai nusišypsojo, tikėdamasis sušvelninti pokalbį, – jūsų argumentams kilo rimtas pavojus, jei jau griebiatės tikėjimo protėvių.

Nyčės tai nepralinksmino.

– Daktare Brojeri, esu dėkingas už jūsų pastangas, jau gavau naujos iš šios konsultacijos: žinios, kurias suteikėte apie migreną, labai vertingos. Tačiau nėra tikslo gultis į kliniką. Ilgos viešnagės kurortuose – kelias savaites praleidau Sen Morise, Hekse, Šteinbade – nieko nepadėjo.

Brojeris laikėsi atkakliai.

– Turite suprasti, profesoriau Nyče, kad mūsų gydymas Laucone nebus panašus į poilsį kituose Europos kurortuose. Apgailestauju, kad apskritai užsiminiau apie Badeno vandenį. Jie tėra menka dalis to, ką, man prižiūrint, gali suteikti Lauconas.

– Daktare Brojeri, jei jūs ir jūsų klinika būtumėte kur nors kitur, rimtai apsvarstyčiau jūsų planą. Galbūt Tunise, Sicilijoje ar net Ra-

pale. Bet Vienos žiema dirgina mano nervų sistemą. Nemanau, kad išgyvenčiau.

Nors Brojeris iš Lu Salomės žinojo, kad Nyčė ne itin prieštaravo, kai ji pasiūlė jam žiemą praleisti Vienoje kartu su ja ir Paulu Ré, be abejo, negalėjo pasinaudoti šia informacija. Vis dėlto jis turėjo geresnę atsakymą.

– Bet, profesoriau Nyče, jūs tiksliai išreiškėte mano mintį! Jei paguldysime jus Sardinijoje ar Tunise ir jūs mėnesių mėnesius nesirgsite migrena, mes nieko nepasieksime. Medicinos tyrimai nesiskiria nuo filosofinių tyrinėjimų: *reikia rizikuoti!* Kai stebėsime jus Laucone, nereikės nerimauti dėl migrenos priepuolių, veikiau jie bus *palaima* – informacija apie ligą ir gydymą bus lobis. Užtikrinu, kad tučtuojau pas jus atvyksiu ir greitai nutrauksiu priepuolį ergotaminu ar nitroglicerinu.

Brojeris nutilo. Žinojo, kad pateikė rimtą argumentą. Stengėsi nešvytėti.

Nyčė prieš atsakydamas nurijo seiles.

– Jūsų nuomonė pagrįsta, daktare Brojeri. Bet niekaip negaliu priimti jūsų pasiūlymo. Prieštaravimai dėl jūsų plano ir gydymo eigos kyla iš pačių giliausių mano nuostatų. Be to, yra ir dar viena žemiška, tačiau svarbi kliūtis – pinigai! Net ir geriausiu atveju mano išteklių neužtektų mėnesį intensyviai gydytis. Šiuo metu tai neįmanoma.

– Ak, profesoriau Nyče, argi nekeista, kad užduodu tiek klausimų apie intymiausius jūsų kūno ir gyvenimo aspektus, tačiau, kaip ir dauguma gydytojų, nedrįstu pasiteirauti apie jūsų finansinius reikalus?

– Jūs elgiatės pernelyg atsargiai, daktare Brojeri. Mielai aptarsiu savo finansus. Man nesvarbu pinigai – kol jų užtenka mano darbams. Gyvenu paprastai, perkuosi tik knygų ir to, kas būtina pragyventi. Kai prieš trejus metus atsistatydinau iš Bazelio, universitetas paskyrė nedidelę pašalpą. Tai mano pinigai! Neturiu kitų lėšų ar pajamų –

nepaveldėjau iš tėvo dvaro; negaunu stipendijos iš globėjų – galingi priešai tuo pasirūpino, o iš savo raštų, kaip jau minėjau, neuždirbu nė penso. Prieš dvejus metus Bazelio universitetas nusprendė šiek tiek padidinti pašalpą. Manau, pirmoji dovana buvo tam, kad išeičiau, antroji – kad negrįžčiau.

Nyčė įkišo ranką į švarko kišenę ir ištraukė laišką.

– Visą laiką maniau, kad pašalpą gausiu visą gyvenimą. Tačiau šįryt Overbekas persiuntė man sesers laišką, kur ji mano, kad mano pašalpai kilo pavojus.

– Kodėl, profesoriau Nyče?

– Kai kas, ko mano sesuo nemėgsta, mane šmeižia. Kol kas nežinau, ar kaltinimai teisingi, ar sesuo perdeda – ji dažnai taip elgiasi. Kad ir kaip būtų, šiuo metu negaliu prisiimti svarbių finansinių įsipareigojimų.

Brojeriui palengvėjo nuo Nyčės prieštaravimo. Tai buvo lengvai įveikiama kliūtis.

– Profesoriau Nyče, manau, kad mūsų požiūris į pinigus panašus. Aš, kaip ir jūs, niekada jų nevertinau. Tačiau visai atsitiktinai mano gyvenimo aplinkybės kitokios. Jei jūsų tėvas būtų galėjęs palikti jums dvarą, turėtumėte pinigų. Nors mano tėvas, žymus hebrajų kalbos mokytojas, paliko mažai turto, jis apvedino mane su vienos turtinčiausių žydų šeimų Vienoje dukra. Abi šeimos liko patenkintos: geras kraitis už daug žadantį mediką mokslininką. Visa tai, profesoriau Nyče, kalbu norėdamas pasakyti, kad jūsų finansinės kliūtys visai nėra kliūtys. Mano žmonos šeima, Altmanai, finansuoja Laucone dvi lovas, kurias galiu skirti savo nuožiūra. Taigi nei už gydymą, nei už mano paslaugas mokėti nereikės. Po kiekvieno mūsų pokalbio praturtėju! Na, tuomet viskas gerai! Sutarėme! Pranešiu Lauconui. Ar galiu tartis šiandien?

DEVINTAS SKYRIUS

TAČIAU IKI SUSITARIMO dar buvo toli. Nyčė ilgai sėdėjo užsimerkęs. Staiga jis atsimerkė ir ryžtingai tarė:

– Daktare Brojeri, išsikvojau daug jūsų brangaus laiko. Jūsų pasiūlymas kilnus. Ilgai jį prisiminsiu, bet negaliu – negaliu jo priimti. Yra priežasčių, kurios slypi už priežasčių.

Tuos žodžius jis ištarė tvirtai, neketindamas aiškinti. Ruošdamasis eiti jis užsegė portfelį.

Brojeris apstulbo. Šis pokalbis buvo veikiau panašus į šachmatų žaidimą nei į profesionalią konsultaciją. Jis paėjo – pateikė pasiūlymą, Nyčė tuoj pat pastūmė savo figūrą. Atsakė į vienus prieštaravimus, bet susidūrė su kitais. Negi jiems nebus galo? Tačiau Brojeris, senas klinikių aklaviečių vilkas, griebėsi gudrybės, kuri retai kada apvildavo.

– Profesoriau Nyčė, pabūkite mano konsultantu! Prašau įsivaizduoti tokią įdomią situaciją; galbūt jūs man padėsite ją suprasti. Sutikau pacientą, kuris ilgą laiką sunkiai serga. Jis džiaugiasi, jei bent vieną dieną iš trijų jo sveikata pakenčiama. Taigi jis nukeliauja ilgą sunkią kėlionę pasitarti su specialistu. Šis apžiūri pacientą ir nustato tikslią diagnozę. Pacientas ir konsultantas, regis, gerbia vienas kitą. Konsultantas pateikia išsamų gydymo planą, kuris, jo nuomone, turėtų padėti. Tačiau pacientas juo visiškai nesusidomi. Priešingai, akimirksniu jį atmeta ir ima kelti vieną kliūtį po kitos. Ar galite man padėti įminti šią paslaptį?

Nyčė išpūtė akis. Nors keistas Brojerio gambitas jį, regis, sudomino, jis nieko neatsakė.

Brojeris neatlyžo.

– Galbūt pradėkime nuo šios mįslės pradžios. Kodėl šis pacientas, kuris nenori gydytis, ateina į konsultaciją?

– Atėjau, nes mane labai spaudė draugai.

Brojeris nusivylė, kad pacientas atsisakė dalyvauti jo mažame vaidinime. Nors Nyčė rašė itin šmaikščiai ir savo raštuose liaupsino juoką, buvo aišku, kad ponas profesorius neketina žaisti.

– Jūsų draugai Bazelyje?

– Taip, draugauju su profesoriumi Overbeku ir jo žmona. Taip pat turiu bičiulį Genujoje. Mažai turiu draugų – dėl savo klajokliško gyvenimo, tačiau tai, kad jie visi spyrė mane pasikonsultuoti, neįtikima! Kaip ir tai, jog visi minėjo daktaro Brojerio vardą.

Brojeris suprato, kad čia pasidarbavo Lu Salomė.

– Žinoma, – tarė jis, – jie rūpinosi matydami, kokia sunki jūsų būklė.

– O gal dėl to, kad per dažnai apie tai rašiau savo laiškuose.

– Tačiau laišškai turėjo atspindėti jūsų nerimą. Kam daugiau rašyti tokius laiškus? Be abejo, ne tam, kad ir jiems jį sukeltumėte. Arba užuojautą.

Puikus ėjimas! Šachas! Brojeris buvo patenkintas savimi. Jis priverstė Nyčę atsitraukti.

– Turiu per mažai draugų, kad rizikuočiau jų netekti. Man pasirodė, kad dėl draugystės turėčiau padaryti viską, kas sumažintų jiems rūpesčių. Todėl ir atvykau pas jus.

Brojeris nusprendė pasinaudoti savo pranašumu. Kitas ėjimas buvo drąsesnis.

– O jūs pats nesirūpinate savimi? Negali būti! Daugiau nei du šimtus dienų per metus jus vargina negalia! Aplankiau pernelyg daug

pacientų per migrenos priepuolį, kad sutikčiau, jog galima taip minkinti jūsų ligą.

Nuostabu! Užimta dar viena šachmatų lentos eilė. Kur dabar eis jo priešininkas?

Nyčė, tarsi suvokęs, kad turi pasinaudoti kitomis figūromis, perkėlė dėmesį į lentos vidurį.

– Mane įvairiai vadina: filosofu, psichologu, pagoniu, agitatoriumi, antikristu. Net *negražiais* vardais. Tačiau aš mieliausiai vadinausi mokslininku, nes mano filosofinio metodo, kaip ir mokslinio metodo, kertinis akmuo yra *nepatiklumas*. Visuomet laikausi griežčiausio skepticizmo, tad ir dabar esu skeptiškas. Negaliu priimti jūsų siūlymo nagrinėti psichiką vien todėl, kad esate medicinos autoritetas.

– Tačiau, profesoriau Nyčė, mes visiškai sutariame. Vienintelis autoritetas, kuriuo reikia sekti, tai protas, ir mano pasiūlymai grįsti protu. Tvirtinu tik du dalykus. Pirma, kad nuo streso galima susirgti – daug mokslinių stebėjimų patvirtina šį teiginį. Antra, jūsų gyvenime yra nemažai streso, kalbu apie kitokį stresą nei tas, kuris būtinas filosofiniams tyrinėjimams. Aptarkime tai drauge, – pasiūlė Brojeris. – Pagalvokime apie laišką, kurį jums parašė sesuo. Žinoma, šmeižtas sukelia stresą. Beje, neminėdamas to šmeižto anksčiau, pažeidėte mūsų abipusio atvirumo sutartį. – Brojeris dar labiau įsidrąsino. Nebuvo kitos išeities, jis neturėjo ko prarasti. – Žinoma, stresą kelia ir mintis, kad galite netekti savo pašalpos, vienintelio pragyvenimo šaltinio. O jei jūsų sesuo viso labo paniką kelia, tai stresas turėti seserį, kuri stengiasi jus sujaudinti!

Ar tik jis nenuėjo per toli? Brojeris pastebėjo, kad Nyčės ranka nuslydo kėdės šonu ir pamažu artėjo prie portfelio rankenos. Tačiau nebebuvo kur trauktis. Brojeris ryžosi skelbti matą.

– Savo nuomonę galiu pagrįsti dar svaresniu argumentu – nauja puikia knyga, – jis ištiesė ranką ir paplekšnojo per „Žmogiška, per-

nelyg žmogiška“ viršelį, – kurią parašė greitai tapsiantis žymus, jei šiame pasaulyje yra teisybė, filosofas. Paklauskite!

Atvertęs skyrelį, apie kurį užsiminė Froidui, jis perskaitė:

– *Psichologinis stebėjimas yra viena veiksmingiausių priemonių, palengvinanti gyvenimo našta.* Už poros puslapių autorius pareiškia, kad psichologinis stebėjimas yra būtinas ir kad, jo žodžiais tariant, *Žmonijos nebegalima apsaugoti nuo žiauraus moralinio skrodimo stalo vaizdo.* Dar po kelių puslapių jis pabrėžia, kad didžiųjų filosofų klaidos paprastai kyla iš klaidingo žmonių veiksmų ir pojūčių aiškinimo, iš jo galiausiai *randasi klaidinga etika ir religinės bei mitologinės pabaisos.* Galėčiau cituoti toliau, – Brojeris pervertė puslapius, – tačiau šios puikios knygos idėja yra ta, kad norint suprasti žmonių tikėjimą ir elgesį reikia atmesti papročius, mitologiją ir religiją. Tik tuomet, neturint jokių išankstinių nuostatų, galima drįsti tyrinėti žmogų kaip subjektą.

– Neblogai esu susipažinęs su šia knyga, – rūščiai tarė Nyčė.

– Tačiau neketinate laikytis jos nurodymų?

– Jos nurodymams paaukojau savo gyvenimą. Bet jūs ne viską perskaitėte. Jau daug metų vienas atlieku psichologinį skrodimą: esu savo paties tyrinėjimų objektas. Tačiau nenoriu būti *jūsų* objektas! Ar jūs pats norėtumėte būti kito objektas? Leiskite jūsų tiesiai paklausti, daktare Brojeri: kokie jūsų motyvai mane gydyti?

– Jūs atėjote pas mane pagalbos. Aš ją pasiūliau. Esu gydytojas. Toks mano darbas.

– Pernelyg paprasta! Mes abu žinome, kad žmogaus motyvai daug sudėtingesni ir tuo pat metu daug primityvesni. Dar kartą klausiu, kokie jūsų motyvai?

– Viskas labai paprasta, profesoriau Nyče. Kiekvienas dirba savo darbą: kurpius siuva batus, kepėjas kepa, gydytojas gydo. Taip žmonės užsidirba pragyvenimui, vykdo savo pašaukimą. Mano pašaukimas – tarnauti, lengvinti skausmą.

Brojeris dėjosi pasitikintis savimi, tačiau pasijuto nesmagiai. Pastarasis Nyčėsėjimas jam nepatiko.

– Tai nėra atviras atsakymas į mano klausimą, daktare Brojeri. Kai sakote, kad gydytojas gydo, kepėjas kepa ar žmogus vykdo savo pašaukimą, nekalbate apie motyvus: tai įpročiai. Jūs į savo atsakymą neįtraukėte sąmonės, pasirinkimo ir savanaudiškumo. Man labiau patinka, kai sakote, kad žmonės užsidirba pragyvenimui – tai bent jau suprantama. Visi stengiasi prisikrauti į skrandį maisto. Bet jūs iš manęs neprašote pinigų.

– Galėčiau užduoti jums tą patį klausimą, profesoriau Nyče. Sakėte, kad už savo darbą nieko negaunate: tai kodėl filosofuojate? – Brojeris bandė pulti, tačiau jautė, kaip jo jėgos senka.

– Tačiau tarp mūsų yra vienas svarbus skirtumas. Aš neteigiui, kad filosofuoju *jums*, tuo tarpu jūs, daktare, ir toliau apsimetinėjate, kad jūsų motyvas yra man padėti, palengvinti mano skausmą. Tokie tvirtinimai neturi nieko bendra su žmonių motyvais. Jie tėra vergo mentaliteto dalis, gudriai įvyniota į kunigų propagandą. Giliau prapjaukite savo motyvus! Atrasite, kad niekas *niekada* nėra ko nors padaręs vien dėl kito. Visi poelgiai nukreipti į save, visos paslaugos tarnauja sau, visa meilė yra savimeilė. – Nyčė kalbėjo vis greičiau, žodžiai liejosi. – Regis, ši pastaba jus nustebino? Galbūt galvojate apie tuos, kuriuos mylite. Pakaskite giliau ir suprasite, kad jų *nemylite*: mylite tik malonius pojūčius, kuriuos jums sukelia meilė! Jūs mylite geismą, bet ne tą, kurio geidžiate. Taigi dar kartą klausiu, kodėl norite man padėti? Dar kartą klausiu, daktare Brojeri, – Nyčės balsas tapo griežtas, – *kokie jūsų motyvai?*

Brojeris jautėsi apdujęs. Nuslopino pirmą impulsą – pareikšti, kokie bjaurūs ir šiurkštūs Nyčės teiginiai, ir taip užbaigti šį keblų pokalbį su profesoriumi. Akimirką įsivaizdavo Nyčės nugarą, jam kėblinant iš kabineto. Dieve, koks palengvėjimas! Pagaliau išsilaisvintų iš viso šio apgailėtino, erzinančio reikalo. Tačiau pagalvojus,

kad daugiau nebepamatys Nyčės, apėmė liūdesys. Šis vyras jį traukė. Bet kodėl? Iš tiesų *kokie* gi jo motyvai?

Brojeris nejučia prisiminė, kaip su tėvu žaisdavo šachmatais. Jis visuomet padarydavo tą pačią klaidą: pernelyg susitelkdavo į puo-
limą, verždavosi į priekį, apleisdavo gynybą, kol tėvo karalienė it
žaibas įveikdavo jo figūrų gretas ir paskelbdavo matą. Jis atsikratė
šių minčių, tačiau suvokė jų prasmę: nieku gyvu negalima nuvertinti
profesoriaus Nyčės.

– Dar kartą klausiu, daktare Brojeri, *kokie jūsų motyvai?*

Brojeris bandė atsakyti. Kokie gi jie? Stebėjosi, kaip jo protas
priešinasi Nyčės klausimui. Prisivertė susikaupti. Jo troškimas pa-
dėti Nyčei – kada jis atsirado? Žinoma, Venecijoje, kai jį užbūrė Lu
Salomės grožis. Jis buvo taip pakerėtas, kad mielai sutiko padėti jos
draugui. Imdamasis gydyti profesorių Nyčę jis ne tik užmezgė su ja
ilgalaikį ryšį, bet ir gavo galimybę pakilti jos akyse. Dar buvo Vagne-
ris. Žinoma, čia kilo konfliktas: Brojeriui patiko Vagnerio muzika,
bet negalėjo pakęsti jo antisemitizmo.

Kas dar? Per tas kelias savaites Lu Salomės vaizdas išblėso. Ji ne-
bebuvo priežastis įsipareigoti Nyčei. Taip, Brojeris suprato, kad jį
viliojo intelektualinis iššūkis. Net ir ponias Beker pareiškė, kad nė vienas
gydytojas Vienoje nesiimtų gydyti tokio paciento.

Dar buvo Froidas. Pateikęs Froidui Nyčę kaip mokomąjį atvejį,
jis pasirodytų kvailys, jei pacientas atmestų jo pagalbą. O gal jam
patiko būti šalia didžio žmogaus? Veikiausiai Lu Salomė buvo teisi,
sakydama, kad Nyčė atstovauja ateities Vokietijos filosofijai: jo kny-
gos dvelkė genialumu.

Brojeris žinojo, nė vienas iš šių motyvų neturėjo nieko bendra su
pačiu Nyče, gyvu priešais jį sėdinčiu žmogumi. Taigi jis turėjo nu-
tylėti savo santykius su Lu Salome, savo išdidumą, kad imasi to, ko
nedrįsta imtis kiti gydytojai, savo troškimą prisiliesti prie didybės.

Galbūt, nenorom pripažino Brojeris, bjauriose Nyčės motyvų teorijose yra tiesos! Net jei ir taip, jis neketina priimti iššūkio. Tačiau kaip tuomet atsakyti į erzinantį ir nemalonų Nyčės klausimą?

– Mano motyvai? Kas gali atsakyti į tokį klausimą? Motyvų yra daugybė. Kas nusprendė, kad tik pirmasis sluoksnius, gyvuliški motyvai, yra svarbūs? Ne, ne – matau, kad jau ruošiatės pakartoti klausimą; leiskite pabandyti atsakyti ta dvasia, kuria klausėte. Dešimt metų mokiausi medicinos. Ar galiu atmesti tai vien todėl, kad man nebereikia pinigų? Gydydamas pateisinu tų jaunystės metų pastangas – savo gyvenimui suteikiu nuoseklumą ir vertę. Ir prasmę! Negi turėčiau kiaurą dieną sėdėti ir skaičiuoti pinigus? Ar *jūs* taip elgtumėtės? Esu tikras, kad ne! Yra ir dar vienas motyvas. Man patinka intelekto sužadėjimas, kurį patiriu bendraudamas su jumis.

– Šie motyvai bent jau dvelkia sąžiningumu, – pripažino Nyčė.

– Ką tik supratau dar vieną. Man patinka jūsų kertinis posakis: „Tapk tuo, kas esi.“ Galbūt man lemta tarnauti kitiems, pagelbėti, prisidėti prie medicinos mokslo ir lengvinti kančias?

Brojeris pasijuto daug geriau. Atgavo savitvardą. Galbūt per daug ginčijuosi, pamanė jis. Reikia pasakyti ką nors taikesnio.

– Yra dar vienas motyvas. Tarkime – tikiu, kad taip ir yra – jums lemta tapti vienu didžiausių filosofų. Taigi gydymas ne tik palengvintų jūsų fizinę būtį, bet ir padėtų *jums* tapti tuo, kas esate.

– Jei aš, kaip sakote, tapsiu didis, tuomet jūs, kaip mano išgelbėtojas ir gaivintojas, tapsite dar didesnis! – sušuko Nyčė, lyg būtų pajutęs, kad pataikė tiesiai į tikslą.

– Ne! Aš to nesakiau! – Brojerio kantrybė, darbe paprastai neišsenkanti, trūko. – Gydau daug įžymių žmonių: garsių Vienos mokslininkų, menininkų, muzikų. Ar dėl to tampo didesnis už juos? Niekas nė nežino, kad juos gydau.

– Tačiau jūs tai pasakojate man ir naudojotės jų garsumu, norėdamas pakelti savo autoritetą mano akyse!

– Profesoriau Nyče, negaliu patikėti tuo, ką girdžiu. Ar tikrai manote, kad jei išpildysite savo likimą, vaikščiosiu ir skelbsiu, kad tai aš, Jozefas Brojeris, jus sukūriau?

– Ar tikrai manote, kad taip *nenutinka*?

Brojeris pabandė nusiraminti. Atsargiai, Jozefai, tvardykis. Pažvelk į situaciją *jo* akimis. Pasistenk suprasti, kodėl jis toks nepatiklus.

– Profesoriau Nyče, žinau, kad buvote apgautas, todėl galite ir ateityje laukti išdavystės. Tačiau pažadu, kad aš taip nepasielgsiu. Prisiekiu niekada neminėti jūsų vardo. Jo net nebus klinikiniuose įrašuose. Sukurkime jums slapyvardį.

– Tikiu, kad kitiems to nesakysite. Tačiau svarbiausia, ką jūs sakysite pats *sau*, ir ką aš sakysiu *sau*. Nors tvirtinate, kad tarnaujate kitiems ir stengiatės palengvinti jiems kančias, iš visų motyvų, kuriuos man atskleidėte, nė viename iš tiesų nebuvo *manęs*. Taip ir turi būti. Jūs panaudosite mane projektuodamas save – to galima tikėtis, tokia mūsų prigimtis. Negi nesuprantate, kad *naudojatės manimi*? Jūsų gailėstis, dosnumas, empatija, jūsų planai man padėti, valdyti mane – nuo viso to jūs stiprėjate mano jėgų sąskaita. Nesu pakankamai turtingas, kad suteikčiau jums tokią pagalbą!

Šis vyras nepakenčiamas, pagalvojo Brojeris. Jis iškelia pačius blogiausius, pačius žemiausius motyvus. Brojeris neteko paskutinių gydytojo objektyvumo svertų. Nebegalėjo tvardyti jausmų.

– Profesoriau Nyče, leiskite kalbėti tiesiai. Daugelyje jūsų argumentų šiandien išvelgiau tiesos, tačiau pastarasis teiginys, ta fantazija, kad noriu jus susilpninti, kad mano galia minta jūsų jėgomis, yra visiškai nesąmonė!

Brojeris matė, kaip Nyčės ranka slysteli dar žemiau prie portfelio rankenos, bet negalėjo sustoti!

– Negi nesuprantate, tai puikus pavyzdys, kodėl *negalite* tyrinėti savo paties psichikos. Jums liejasi akyse!

Jis matė, kaip Nyčė čiumpa portfelį ir stojasi eiti. Vis vien kalbėjo toliau:

– O tos tariamos nelemtos jūsų bėdos dėl draugų – žioplai klystate! Nyčė jau sagstėsi palta, bet Brojeris nesuvaldė liežuvio.

– Manote, kad jūsų nuostatos universalios ir bandote žmonijoje suprasti tai, ko nesuprantate savyje.

Nyčės ranka jau buvo ant durų rankenos.

– Atsiprašau, kad pertraukiu jus, daktare Brojeri, tačiau turiu spėti į vakarinį traukinį į Bazelį. Ar galėčiau grįžti po poros valandų sumokėti ir atsiimti knygų? Paliksiu adresą, kuriuo siųskite konsultacijos ataskaitą.

Jis šaltai nusilenkė ir nusigrėžė. Brojeris susigūžė žvelgdamas pavymui, kai Nyčėėjo iš kabineto.

DEŠIMTAS SKYRIUS

DURIMS UŽSIDARIUS, Brojeris nė nekrustelėjo. Tebesėdėjo sustinęs, kai prie jo stalo pripuolė ponia Beker.

– Kas nutiko, daktare Brojeri? Profesorius Nyčė ką tik išlėkė iš kabineto, sumurmėjęs, kad netrukus grįš sąskaitos ir knygu.

– Nejučia šiandien viską sugadinau, – tarė Brojeris ir trumpai papasakojo pastarosios konsultacijos įvykius. – Kai galų gale jis pasiėmė lagaminą ir išėjo, vos nešaukiau ant jo.

– Regis, jis jus įsiutino. Sergantis žmogus ateina gydytis, jūs sten-giatės, o jis ima ginčyti viską, ką sakote. Mano ankstesnis darbdavys daktaras Ulrichas, prisiekiu, jau seniai būtų jį išmetęs.

– Tam vyrui verkiant reikia pagalbos. – Brojeris atsistojo ir eidamas prie lango tyliai, bemaž pats sau, suniurnėjo: – Bet jis pernelyg išdidus, kad ją priimtų. Tas išdidumas – dalis jo ligos, lyg nesveikas organas. Kaip kvailai pasielgiau, kad pakėliau prieš jį balsą! Turėjau rasti būdą prie jo prieti – įtraukti jį ir jo išdidumą į kokią nors gydymo programą.

– Jei jis per daug išdidus, kad priimtų pagalbą, kaip galite jį gydyti? Naktimis, kai miega?

Brojeris nieko neatsakė, tik stovėjo žvelgdamas pro langą, palengva siūbuodamas pirmyn atgal, griežtai kaltindamas save.

Ponia Beker vėl prabilo:

– Prisimenate, kaip prieš kelis mėnesius bandėte gydyti senutę ponią Kol, tą, kuri bijojo išeiti iš kambario?

Brojeris, vis dar atsukęs poniai Beker nugara, linktelėjo.

– Prisimenu.

– Ir tada, kai jau galėjo nueiti į kitą kambarį laikydamasi jums už rankos, ji staiga atsiskakė pagalbos. Kai papasakojote man apie ją, supratau, kaip nusivylėte, kad turėjote viską mesti, nors jau buvote ją beveik išgydęs.

Brojeris nekantriai linktelėjo; jis nelabai suprato, ką ponia Beker nori jam pasakyti.

– Na ir?

– Tuomet jūs ištarėte svarbius žodžius. Sakėte, kad gyvenimas ilgas ir gydymas dažnai užtrunka. Kalbėjote, kad pacientai galbūt kai ką sužino iš vieno gydytojo, nešiojasi tai galvoje, kol kada nors ateityje pasirodys padaryti daugiau. Jūs atlikote tai, kam ji buvo pasirengusi.

– Na ir? – vėl paklausė Brojeris.

– Galbūt tai tinka ir profesoriui Nyčei. Gal jis išgirs jūsų žodžius, kai bus tam pasirengęs – kada nors ateityje.

Brojeris atsigrėžė ir pažvelgė į poniją Beker. Jos žodžiai jį sujaukino. Ne jų turinys, – vargu ar kas nors, kas įvyko šiame kabinete, kada nors pasirodys Nyčei naudinga, – o tai, ką ji stengėsi padaryti. Kentėdamas skausmą Brojeris – ne taip, kaip Nyčė, – mielai priimdavo pagalbą.

– Tikiuosi, jūs teisi, ponia Beker. Dėkui, kad stengiatės mane paguosti – šis vaidmuo jums naujas. Dar keli tokie pacientai kaip Nyčė ir jūs tapsite žinove. Kas dar šiandien ateis? Norėčiau užsiimti kuo nors paprastesniu – gal tuberkulioze ar širdies ydomis, kongestija.

Po kelių valandų Brojeris vadovavo penktadienio šeimos vakarienei. Be jo trijų vyresniųjų vaikų – Roberto, Bertos ir Margaretės (Luiza jau buvo pamaitinusi Johanesą ir Dorą), penkiolikos žmonių

pobūvyje dalyvavo trys Matildos seserys: Hana ir Mina – dar netekėjusios, Rachelė su vyru Maksu ir trys jų vaikai, Matildos tėvai ir pagyvenusi našlė teta. Froido nebuvo, nors jo laukė – atsiuntė žinią, kad vakarieniaus vienas ir valgys duoną su vandeniu, nes turi paguldyti į ligoninę dar šešis vėlyvus pacientus. Brojeris nusivylė. Sujaudintas Nyčės išėjimo jis troško pasišnekėti su jaunuoju bičiuliu.

Nors Brojeris, Matilda ir visos jos seserys buvo iš dalies asimiliaavęsi „trijų dienų“ žydai, švenčiantys tik tris didžiąsias šventes, jie sėdėjo pagarbiai tylėdami, kol Aaronas, Matildos tėvas, ir Maksas – du praktikuojantys žydai šeimoje – giedojo giesmes laimindami duoną ir vyną. Brojeris nesilaikė šabo, tačiau dėl Aarono Matilda tą vakarą nepatiekė kiaulienos. Brojeris mėgo kiaulieną, ant stalo dažnai būdavo jo mėgstamiausias patiekalas – kiaulienos kepsnys su slyvomis. Be to, ir Brojeris, ir Froidas negalėjo atsilaikyti prieš sultingas kiaulienos dešreles, kurias pardavinėdavo Praterijoje. Ten vaikščiodami jie būtinai stabtelėdavo pavalgyti tų dešrelių.

Ši vakarienė, kaip ir visos Matildos ruoštos, prasidėjo karšta sriuba – šįvakar buvo tiršta miežinė sriuba su Limos pupelėmis. Paskui buvo atneštas didžiulis keptas karpis su morkomis ir svogūnais, o kaip pagrindinis patiekalas – sultinga antis, įdaryta Briuselio kopūstais.

Kai buvo patiektas vyšnių štrudelis su cinamonu – karštas, tiesiai iš krosnies, Brojeris su Maksu pasiėmė lėkštes ir nuėjo koridoriumi į Brojerio darbo kambarį. Penkiolika metų po penktadienio vakarienės jie pasiimdavo desertą ir kabinete žaisdavo šachmatais.

Jozefas pažinojo Maksą daug seniau, nei jie vedė seseris Altman. Tačiau jei jie nebūtų buvę svainiai, niekuomet nebūtų susidraugavę. Nors Brojeris žavėjosi Makso protu, chirurgo įgūdžiais ir tuo, kaip virtuosiškai jis žaidžia šachmatais, jam nepatiko ribotas svainio geto mentalitetas ir vulgarus materializmas. Kartais Brojeriui būdavo net nemalonu žiūrėti į Maksą – ne vien dėl to, kad jis buvo bjaurus:

plikas, spuoguotas, nesveikai nutukęs, bet ir todėl, kad atrodė senas. Brojeris stengėsi užmiršti, kad juodu su Maksu to paties amžiaus.

Paaikšėjo, kad šįvakar šachmatų nebus. Brojeris pasakė Maksui, kad jis pernelyg susijaudinęs ir mieliau norėtų pasikalbėti. Juodu su Maksu retai kada artimai bendraudavo – tiesą sakant, be Froido, Brojeris neturėjo kito bičiulio, o kai išvyko Eva Berger, buvusi padėjėja, apskritai neliko su kuo pasikalbėti. Nors ir ne itin kliovėsi Makso jautrumu, Brojeris pasiryžo ir dvidešimt minučių nesustodamas pasakojo apie Nyčę, žinoma, pavadinęs ją ponu Miuleriu. Jis atvėrė širdį ir išklojo viską, net ir apie susitikimą su Lu Salome Venecijoje.

– Bet, Jozefai, – dygiu balsu iš aukšto prabilo Maksas. – Kodėl save kaltini? Kas galėtų gydyti tokį žmogų? Jis išprotėjęs, štai ir viskas! Kai jam pakankamai įsisopės galvą, atšliauš keliaklupsčias!

– Tu nesupranti, Maksai. Dalis šios ligos yra *nepriimti* pagalbos. Jis bemaž paranoikas – visur įžvelgia blogiausia.

– Jozefai, Vienoje apstu pacientų. Mudu galėtume dirbti šimtą penkiasdešimt valandų per savaitę ir vis dar tektų siųsti ligonius ki-tiems. Teisybė?

Brojeris neatsakė.

– Teisybė? – vėl paklausė Maksas.

– Ne tai svarbiausia, Maksai.

– Tai labai svarbu, Jozefai. Pacientai baldojasi į tavo duris, kad galėtų patekti vidun, o tu maldauji ligonio, kad leistųsi padedamas. Nesąmonė! Kodėl turėtum maldauti? – Maksas paėmė butelį ir dvi taureles. – Gurkštelėsi slyvovicos?

Brojeris linktelėjo, ir Maksas įpylė. Nors Altmanai klestėjo iš prekybos vynu, slyvovicos taurelės prie šachmatų lentos buvo vienintelis alkoholis, kurį šie vyrai gerdavo.

– Maksai, paklausk, tarkime, turi ligonį, kurio... Maksai, tu nesiklausai. Sukiojiesi.

– Klausausi, klausausi, – patikino Maksas.

– Tarkime, turi ligoņį, kurio prostata padidėjusi ir visiškai nepralaidi šlaplė, – kalbėjo Brojeris. – Tavo pacientui neprateka šlapimas, sumažėjus kraujospūdžiui sutrinka inkstų veikla, jis tuoj apsinuodys šlapimu, tačiau nieku gyvu nepriima pagalbos. Kodėl? Galbūt jam senatvinė silpnaprotystė. Galbūt jis labiau bijo tavo instrumentų, kateterių ir padėklo su plieniniais zondais nei uremijos. Gal jam psichozė ir jis mano, kad tu nori jį iškastruoti. Kas tada? Ką darytum?

– Per dvidešimt praktikos metų, – atsiliepė Maksas, – to nebuvo nutikę.

– Bet *gali* nutikti. Noriu, kad mane suprastum. *Jei* taip atsitiktų, ką darytum?

– Spręsti turėtų jo šeima, ne aš.

– Maksai, liaukis, tu išsisukinėji nuo klausimo! Tarkime, jis neturi šeimos?

– Iš kur aš žinau? Tą patį, ką daro prieglaudose – suriščiau, anestezuočiau, įstatyčiau kateterį, pabandyčiau išplėsti šlaplę zondais.

– Kasdien? Surištam statytum kateterį? Liaukis, Maksai, pribaugtum jį per savaitę! Ne, tu pasistengtum pakeisti jo požiūrį į tave ir gydymą. Taip pat elgtumeisi ir su vaiku. Ar kuris nors vaikas *norėjo* gydytis?

Maksas nekreipė dėmesio į Brojerio argumentus.

– Sakei, kad nori paguldyti jį į ligoinę ir kasdien su juo šnekėtis. Jozefai, pagalvok, kiek laiko sugaiši! Ar jis galės tau sumokėti?

Kai Brojeris papasakojo, koks vargšas jo pacientas ir kad ketino pasinaudoti šeimos išlaikomomis lovomis ir jį gydyti nemokamai, Maksas dar labiau susirūpino.

– Nerimauju dėl tavęs, Jozefai! Kalbėsiu tiesiai. Tikrai dėl tavęs jaudinuosi. Vien dėl to, kad tavęs paprašė žavi rusė, kurios nė nepažįsti, imiesi gydyti beprotį, kuris dėl neaiškių priežasčių nesileidžia gydomas.

O dabar dar tvirtini, kad nori tai daryti už dyką. Sakyk man, – Maksas pagrasė Brojeriui pirštu, – kas didesnis beprotis – tu ar jis?

– Pasakysiu tau, kas yra beprotybė, Maksai! Beprotybė kaupti pinigus. Matildos kraičio palūkanos banke auga. Vėliau, kai paveldėsi-me Altmanų turtą, abu maudysimės piniguose. Jau dabar neišleidžiu visų tų pinigų, kurie įplaukia, ir žinau, kad tu esi dar turtingesnis. Tad kam kaupti pinigus? Kam jaudintis, ar toks ir toks pacientas sumokės? Kartais, Maksai, per pinigus nieko nebematai.

– Gerai, pamirškime pinigus. Gal tu ir teisus. Kartais nė pats nežinau, *kodėl* dirbu ir kam imu užmokestį. Bet, ačiū Dievui, niekas mūsų negirdi! Nesuvalgysi štrudelio?

Brojeris papurtė galvą. Maksas paėmė jo lėkštutę ir susivertė pyragą į savąją.

– Bet, Jozefai, tai ne medicina! Tas pacientas, kurį gydai – tas profesorius, kas gi jam? Kokia jo diagnozė? Išdidumo vėžys? Ta Pappenheimų mergaitė, kuri bijojo gerti vandenį, ar ne ji staiga liaudavosi kalbėjusi vokiškai ir memeliuodavo tik angliškai? Ir ją kasdien vis suparalyžiuodavo? O tas jaunuolis, kuris tarėsi esąs imperatoriaus sūnus, arba ta ponija, kuri bijojo išeiti iš kambario. Beprotybė! Ne tam buvai geriausias Vienos studentas, kad dirbtum su bepročiais!

Vienu kąšniu sušveitęs Brojerio štrudelį ir nuplovęs jį antra slyvovicos taurele, Maksas apibendrino.

– Esi geriausias Vienos diagnostikas. Niekas šiame mieste tiek nežino apie kvėpavimo sutrikimus ir pusiausvyrą, visi girdėjo apie tavo tyrimus! Atmink mano žodžius – vieną dieną būsi pakviestas į Nacionalinę akademiją. Jei nebūtum žydas, jau būtum profesorius, visi tai žino. Bet jei ir toliau gydysi tuos išprotėjusius pacientus, kokia bus tavo reputacija? Antisemitai sakys: *Matai, matai, matai!* – Maksas pirštu badė orą. – *Štai* kodėl! *Štai* kodėl jis ne medicinos profesorius. Jam ne visi namie, jis trenktas!

– Maksai, sužaiskime šachmatais. – Brojeris staigiu judesiu atidarė dėžutę ir piktai išpylė figūras ant lentos. – Sakiau, esu susikrimtęs ir noriu pasikalbėti. Tai štai kaip man padėjai! Aš beprotis, mano pacientai bepročiai, reikėtų išmesti juos pro duris. Žlugdau savo reputaciją, turėčiau spausti florinus, kurių man nereikia...

– Ne, ne! Atsiimu, ką sakiau apie pinigus!

– Ar tai pagalba? Net negirdėjai, ko prašiau.

– Ko gi? Pasakyk dar kartą. Įsiklausysiu. – Stambus ir judrus Makso veidas staiga surimtėjo.

– Šiandien pas mane buvo atėjęs žmogus, kuriam reikia pagalbos, kenčiantis ligonis, ir aš bjauriai su juo pasielgiau. Negaliu ištaisyti padėties, Maksai, nes viskas baigta. Bet pas mane ateina ir daugiau neurotiškų pacientų, turiu išmokti su jais dirbti. Tai visiškai nauja sritis. Nėra jokių vadovėlių. Yra tūkstančiai pacientų, kuriems reikia padėti, bet niekas nežino kaip!

– Nieko apie tai nenučiuokiu, Jozefai. Tu vis dažniau susiduri su mąstymu, tyrinėji smegenis. Aš esu priešingame gale, aš... – Maksas sukikeno. Brojeris įsitempė. – Angos, su kuriomis bendrauju, tyli. Bet galiu tau pasakyti viena – jaučiu, kad konkuruoji su tuo profesoriumi, kaip darydavai su Brentanu filosofijos kurse. Ar prisimeni, kaip jis vieną dieną tau atkirto? Praėjo dvidešimt metų, o prisimenu kaip šiandien. Jis pasakė: „Pone Brojeri, kodėl jums nepasistengus išmokti to, ko noriu jus išmokyti, užuot įrodinėjus, kiek daug aš nežinau?“

Brojeris linktelėjo. Maksas kalbėjo toliau.

– Na, man atrodo, kad jūsų konsultacija vyko panašiai. Net ir tavo sumanymas paspėsti jam pinkles cituojant jo paties knygą. Tai nebuvo išmintinga – kaip galėjai laimėti? Jei spąstai nesuveikė, *jis* laimėjo. Jei suveikė, jis veikiausiai taip supyko, kad vis vien nesutiks bendradarbiauti.

Brojeris sėdėjo tylėdamas, čiupinėdamas šachmatų figūras ir svarstydamas Makso žodžius.

– Gal tu ir teisus. Žinai, jau tada pajutau, kad, ko gero, nevertėjo cituoti jo knygos. Nereikėjo klausyti Zigio. Nujaučiau, kad cituoti jam jo paties žodžius ne itin protinga, bet Zigis mane spyrė įsitraukti į konkurenciją. Keista, supranti – visą konsultaciją įsivaizdavau, kad žaidžiu šachmatais. Paspėdžiau jam spąstus, jis ištrūko ir puolė mane. Gal aš ir kaltas; sakei, kad elgiausi kaip universitete. Bet jau daug metų taip nesielgiau su pacientais, Maksai. Manau, kažkas jame yra – jis išpeša tai iš manęs, galbūt ir iš visų, ir tai vadina žmogaus prigimtimi. Mano, kad taip ir yra! Štai kur visa jo filosofija pasuka klaidingu keliu.

– Matai, Jozefai, tu vis dar tai darai, bandai pramušti skylę jo filosofijoje. Sakei, kad jis genijus. Jei jis toks genialus, galbūt *tu galėtum iš jo pasimokyti*, užuot bandęs jį sumušti!

– Gerai, Maksai, puiku! Man tai nepatinka, bet panašu į teisybę. Tai padeda. – Brojeris giliai įkvėpė ir garsiai iškvėpė. – *Dabar pažaiskime*. Galvoju, ką atsakyti į tavo karalienės gambitą.

Maksas sužaidė karalienės gambitą, Brojeris atsakė drąsiau centro gambitu, tačiau po aštuonių ėjimų sulaukė rimtų nemalonumų. Maksas pėstininku negailestingai puolė rikį ir karalių ir, nepakeldamas nuo lentos akių, tarė:

– Jozefai, kadangi šįvakar atvirai šnekamės, tai ir aš kai ką pasakysiu. Gal tai ir ne mano reikalas, bet aš negaliu užsikimšti ausų. Matilda pasiskundė Rachelei, kad tu ištisis mėnesius prie jos nė neprisilieti.

Brojeris kelias minutes tyrinėjo lentą, kol suprato, kad neišsaugos rikio. Prieš atsakydamas, jis numušė Makso pėstininką.

– Taip, tai blogai. Labai blogai. Bet, Maksai, kaip galiu su tavim apie tai kalbėtis? Galima sakyti, kalbėčiau tiesiai Matildai į ausį, nes žinau, kad pasišnekėsi su žmona, o ji – su savo seserimi.

– Ne, patikėk manim, moku saugoti paslaptis nuo Rachelės. Pasakysiu *tau* paslaptį: jei Rachelė sužinotų, kas vyksta tarp manęs ir naujosios mano seselės, panelės Vitner, man būtų galas. Kaip ir tau su Eva Berger – pavojinga prasidėti su medicinos seserimis.

Brojeris stebeilijosi į lentą. Nuo Makso pastabos jam tapo dar neramiau. Tai štai kaip bendruomenė vertina jo santykius su Eva! Nors kaltinimas buvo neteisingas, jis susigėdo dėl akimirkos, kai buvo pajutęs stiprią pagundą. Per vieną svarbų pokalbį prieš kelis mėnesius Eva pasisakė nuogaustaujanti, kad jis neužmegztų pražūtingų santykių su Berta, ir pasiūlė „ką nors daryti“, kad išsivaduočiau nuo aistros jaunajai pacientei. Ar Eva siūlė lytinius santykius? Brojeris neabejojo. Tačiau jam sukliudė kipšas „bet“, ir tąkart, kaip ir daugelį kitų kartų, jis nesiryžo ko nors imtis. Tačiau dažnai galvodavo apie Evos pasiūlymą ir skaudžiai apgailestavo dėl praleistos progos!

Dabar Eva išėjo. Ir jis niekad nebegalės atitaisyti skriaudos. Kai jis ją atleido, ji liovėsi su juo šnekėtis, atsisakė jo siūlomų pinigų ir pagalbos ieškant darbo. Nors jam nepavyko apsaugoti Evos nuo Matildos, Brojeris nusprendė, kad bent dabar apgins ją nuo Makso kaltinimų.

– Ne, Maksai, tu neteisingai supratai. Nesu angelas, bet prisiekiu, niekada nepaliečiau Evos. Ji tebuvo draugė, gera draugė.

– Atleisk, Jozefai, ko gero, įsivaizdavau save tavo vietoj ir pamaniau, kad jūs su Eva...

– Suprantu, kodėl taip pamanei. Mūsų draugystė buvo neįprasta. Ja galėjau kliautis, mes apie viską pasišnekėdavome. Ji gavo siaubingą atlygį už visus tuos metus, kuriuos man dirbo. Nieku gyvu neturėjau pasiduoti Matildos pykčiui. Privalėjau ją ginti.

– Ar todėl judu su Matilda... supranti... nutolote?

– Galbūt dėl to kaltinu Matildą, bet ne tai svarbiausia mūsų santuokos problema. Jų daug daugiau, Maksai. Tik nežinau *kokių*. Ma-

tilda gera žmona. Taip, man nepatiko, kaip ji pasielgė su Berta ir Eva. Tačiau vienu atžvilgiu ji teisi – joms skyriau daugiau dėmesio nei jai. Vis dėlto tai, kas dabar vyksta, keista. Kai žvelgiu į ją, ji man vis dar atrodo graži.

– Tuomet kas?

– Tiesiog negaliu prie jos prisiliesti. Nusisuku. Nenoriu, kad ji būtų šalia.

– Gal tai nėra taip jau keista. Rachelė ne Matilda, bet ji irgi graži, ir vis dėlto mane labiau domina panelė Vitner, kuri, turiu pripažinti, mažumėlę panaši į varlę. Kartais, kai pereinu Kirsteno gatve ir pamatau išsirikivusias dvidešimt, trisdešimt prostitučių, man kyla baisi pagunda. Nė viena jų nėra gražesnė už Rachelę, daugelis iš jų serga gonorėja ar sifiliu, bet jos mane vis tiek gundo. Jei būčiau tikras, kad niekas manęs neatpažins, kas žino? Gal ir galėčiau! Visiems įgrįsta vienodas maistas. Žinai, Jozefai, kiekviena graži moteris turi bent vieną vargšą vyruką, kuriam įgriso ją *dulkinti!*

Brojeris niekada neprisidėjo prie vulgarių Makso šnekų, bet nenorom šyptelėjo iš jo aforizmo – tinkančio jo būdai.

– Ne, Maksai, tai ne nuobodulys. Bėda kita.

– Galbūt tau reikėtų išsitiirti. Kai kurie urologai rašo apie lytines funkcijas. Ar skaitei Kiršo straipsnį apie tai, kaip diabetas sukelia impotenciją? Dabar, kai tai ne tabu, tapo akivaizdu, kad impotencija pasitaiko daug dažniau, nei mes manėme.

– Nesu impotentas, – atsakė Brojeris. – Nors susilaikau nuo lytinių santykių, manyje teka syvai. Pavyzdžiui, ta rusė mergina. Apie prostitutes Kirsteno gatvėje galvoju tą patį, ką ir tu. Tiesą sakant, bėda ir tai, kad per daug aistringai galvoju apie kitą moterį, ir todėl jaučiuosi kaltas liesdamas Matildą.

Brojeris pastebėjo, kaip lengva šnekėtis, kai Maksas atsiskleidė. Galbūt šiurkštusis Maksas būtų geriau susitvarkęs su Nyče nei jis.

– Bet net ir ne tai svarbiausia, – išgirdo save tariant Brojeris. – Tai kas kita! Tarsi koks velnias manyje tūno. Žinai, įsivaizduoju, kaip ją palieku. Niekada taip nepasielgčiau, bet kartais vis pagalvoju, kaip susirenku daiktus ir išvykstu – palieku Matildą, vaikus, Vieną – viską. Vis gromuliuoju šias beprotiškas mintis, nors žinau, kad tai kvaila. Tik nesakyk man, Maksai, pats žinau, kad jei tik galėčiau palikti Matildą, visi mano rūpesčiai išgaruotų.

Maksas pakraipė galvą, atsiduso, tada nukirto Brojerio rikį ir pradėjo rengti nenugalimą puolimą karaliene. Brojeris suglebo. Kaip reikėtų gyventi dar dešimt, dvidešimt, trisdešimt metų be Makso prancūziškosios gynybos ir pragariškų karalienės gambitų?

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

TAŲ VAKARĄ BROJERIS gulėjo lovoje ir tebemažtė apie gambitą karaliene ir Makso pastabą apie gražias moteris ir pavargusius vyrus. Nerimas dėl Nyčės atslūgo. Pokalbis su Maksu padėjo. Galbūt per visus tuos metus jis neįvertino Makso. Matilda, parėjusi nuo vaikų, įlipo į lovą, prisislinko prie jo ir sušnabždėjo:

– Labanakt, Jozefai.

Jis apsimetė miegas.

Tuk! Tuk! Tuk! kažkas beldėsi į laukujes duris. Brojeris dirstelėjo į laikrodį. Be penkiolikos penkios. Skubiai atsikėlė – jis niekada giliai nemiegodavo – pasičiupo chalata ir ištipeno į koridorių. Iš kambario išėjo Luiza, bet jis mostelėjo, kad grįžtų atgal. Jei jau atsikėlė, tai pats atidarys duris.

Durininkas atsiprašė, kad prikėlė, ir pranešė, jog lauke stovi žmogus, kuriam jo skubiai reikia. Nulipęs laiptais Brojeris vestibulyje išvydo pagyvenusį vyrą. Jis buvo be skrybėlės ir, matyt, atėjęs iš toli: tankiai alsavo, plaukai apsnigti, tankūs ūsai nuo išvarvėjusių ir sušalususių nosies gleivių buvo virtę ledine šluota.

– Daktaras Brojeris? – paklausė jis iš susijaudinimo virpančiu balsu.

Kai Brojeris linktelėjo, jis prisistatė esąs ponas Šlėgelis, palenkė galvą ir dešinės rankos pirštais prilietė kaktą – kadaise šaunaus pasisveikinimo atavistinė liekana.

– Jūsų pacientas mano pensione serga, sunkiai serga, – tarė jis. – Jis negali kalbėti, bet kišenėje radau šią kortelę.

Apžiūrėjęs vizitinę kortelę, kurią jam padavė ponas Šlėgelis, Brojeris vienoje pusėje aptiko savo vardą ir adresą; kitoje buvo užrašyta:

PROFESORIUS FRYDRICHAS NYČĖ

Filologijos profesorius

Bazelio universitetas

Jis akimirksniu apsisprendė. Paaiškino ponui Šlėgeliui, kaip surasti Fišmaną ir fiakrą.

– Kol grįšite, aš apsiirengsiu. Pakeliui į pensioną galėsite daugiau papasakoti apie ligonį.

Po dvidešimties minučių ponas Šlėgelis ir Brojeris, susisupę į apklotus, važiavo šaltomis, apsnigtomis gatvėmis. Pensiono šeimininkas papasakojo, kad profesorius Nyčė pas jį gyvena nuo savaitės pradžios.

– Labai geras svečias. Jokių rūpesčių.

– Papasakokite apie ligą.

– Ištisą savaitę didumą dienos jis tūno kambaryje. Nežinau, ką jis ten veikia. Kai rytais nunešu arbatos, jis sėdi prie stalo ir ke-verzoja. Nustebau, nes, žinote, pastebėjau, kad jis blogai mato ir negali skaityti. Prieš porą dienų jam atėjo laiškas su Bazelio pašto antspaudu. Nunešiau jam tą laišką, ir po kelių minučių jis marks-tydamasis nulipo laiptais žemyn. Pasakė, kad akys prastai mato, ir paprašė perskaityti. Pasakė, kad laiškas nuo sesers. Pradėjau skaityti, bet po kelių eilučių – apie kažkokį skandalą su rusais – jis subjuro ir paprašė, kad gražinčiau laišką. Prieš atiduodamas pabandžiau žvilgtelėti, kas toliau rašoma, bet perskaičiau tik žodžius „deporta-cija“ ir „policija“. Jis valgo ne pas mus, nors žmona siūlėsi ruošti

jam pietus. Nežinau, kur jis eina – neprašė patarimo. Jis beveik nekalba, tik vieną vakarą paminėjo, kad ruošiasi eiti į nemokamą koncertą. Bet jis nėra drovus – ne todėl tyli. Pastebėjau kelis dalykus, iš kurių kyla jo tykumas...

Pensiono savininkui, dešimt metų priklausiusiam kariuomenės inteligentijai, stigo ankstesnio darbo, tad jis smagindavosi bandydamas įminti svečių paslaptis ir iš buitinių detalyčių kurti jų paveikslus. Eidamas ilgą kelią pas Brojerį jis sudėliojo visas smulkmenas apie profesorių Nyčę ir parepetavo pasakojimą. Tai buvo reta proga: paprastai jis neturėdavo tinkamų klausytojų, nes žmona ir kiti pensiono svečiai buvo per daug buki, kad įvertintų jo apibendrinimo gebėjimus.

Bet daktaras jį pertraukė.

– Kas jam nutiko, pone Šlėgeli?

– Taip, taip, daktare. – Nurijęs nepasitenkinimą ponas Šlėgelis papasakojo, kad penktadienio rytą apie devintą valandą Nyčė sumokėjo už nakvynę ir pranešė, kad prieš pietus dar grįš pasiimti bagažo, o po pietų išvažiuos. – Tikriausiai buvau trumpam nuėjęs nuo stalo, nes nemačiau, kada jis grįžo. Jis vaikšto labai tyliai, suprantate, tarsi bijotų, kad jį seka. Be to, jis nesinešioja skėčio, todėl pažiūrėjęs į skėčių stovą laiptų apačioje negali pasakyti, ar jis yra, ar ne. Manau, jis nori, kad niekas nežinotų, kur jis, kada grįžta, kada išeina. Jis puikiai – įtartinai puikiai – moka įeiti ir išeiti nepastebėtas.

– O kaip jo liga?

– Taip, taip, daktare. Tik pamaniau, kad kai kurie pastebėjimai gali būti svarbūs nustatant diagnozę. Na, tą popietę, apie trečią valandą, žmona, kaip visada, nuėjo tvarkyti jo kambario ir rado jį ten – jis niekur neišvažiuo! Gulėjo ant lovos ir dejavo, užsidėjęs ant galvos ranką. Ji pašaukė mane, ir aš paprašiau, kad pavaduotų mane prie stalo – niekad jo nepalieku. Todėl, suprantate, ir nustebau, kad jis grįžo, o aš nė nepastebėjau.

– O tada? – Brojeris jau ėmė nekantrauti.

Jam pasirodė, kad ponas Šlėgelis skaito per daug pigių kriminalinių istorijų. Bet laiko dar buvo pakankamai, ir jis galėjo leisti pašnekovui papasakoti viską, ką šis žino. Iki pensiono Trečiajame, arba Lando gatvės, rajone dar buvo maždaug mylia. Per tirštą sniegą taip prastai matėsi, kad vargšas Fišmanas nulipo ir lėtai vedė arklį apledijusiomis gatvėmis.

– Įėjau į jo kambarį ir paklausiau, ar jis serga. Jis atsakė, kad prastai jaučiasi, šiek tiek skauda galvą – sumokėsiąs dar už vieną parą ir išvažiuosiąs rytoj. Pasakė, kad jam dažnai skauda galvą ir kad tuomet geriausia nekalbėti ir nejudėti. Nieko negalima padaryti, paaiškino jis, telieka pralaukti. Kalbėjo šaltai – žinote, jis visuomet toks, bet tądien buvo ypač atšiaurus. Be abejo, *norėjo*, kad palikčiau jį vieną.

– Kas toliau?

Brojeris sudrebėjo. Šaltis persmelkė jį iki kaulų smegenų. Kad ir kaip jį erzino ponas Šlėgelis, buvo malonu išgirsti, kad ir kitiems su Nyčė sunku.

– Pasiūliau pakviesti gydytoją, bet jis *labai* susijaudino! O, kad būtumėte jį matęs. „Ne! Ne! Jokių daktarų! Nuo jų tik blogiau! Jokių daktarų!“ Jis nebuvo šiurkštus – žinote, niekada nebūna – tik atšiaurus. Visuomet puikių manierų. Iškart matyti, kad kilmingas. Lažinuosi, lankė gerą privačią mokyklą. Bendrauja su gerais žmonėmis. Iš pradžių nesupratau, kodėl jis neapsistojo brangesniame viešbutyje. Patikrinau jo rūbus – žinote, iš apdarų galima daug ką pasakyti, – geros etiketės, geri drabužiai, gerai pasiūti, geri itališkos odos batai. Bet viskas, net ir apatiniai, sunešioti, labai sunešioti, daug kur adyti, o tokio ilgio švarkų nebenešioja jau dešimt metų. Vakar pasakiau žmonai, kad jis vargšas aristokratas, nemokantis gyventi šiandienos pasaulyje. Prieš tai drįsau pasiteirauti Nyčės, iš kur kilusi jo pavardė, ir jis kažką sumurmėjo apie lenkų diduomenę.

– Kas nutiko, kai jis atsisakė gydytojo?

– Jis ir toliau tvirtino, kad viskas bus gerai, jei tik paliksime jį vieną. Mandagiai, kaip jam įprasta, pasakė, kad turėčiau rūpintis savo paties nelemtais reikalais. Jis iš tų tyliai kenčiančiųjų – arba turi ką slėpti. Ir toks užsispyręs! Jei nebūtų buvęs toks užsispyręs, jau vakar būčiau jus iškvietęs, prieš pradėdant snigti, ir dabar nebūtų reikėję jūsų kelti tokią valandą.

– Ką dar pastebėjote?

Ponas Šlėgelis nušvito nuo klausimo.

– Na, jis atsisakė palikti naują adresą, o ir ankstesnis buvo įtartinas: Iki pareikalavimo, Rapalas, Italija. Niekad negirdėjau Rapalo, o kai paklausiau, kur jis yra, jis tik atsakė: „Pajūryje.“ Be abejo, reikia pranešti policijai – tas jo paslaptį, išslinkimai be skėčio, adreso nesakymas ir tas laiškas: rūpesčiai dėl rusų, deportacija, policija. Žinoma, tvarkydami kambarį ieškojome laiško, bet neradome. Tikriausiai sudegino arba paslėpė.

– Nepaskambinote policijai? – nuogaustodamas paklausė Brojeris.

– Dar ne. Verčiau palūkėti, kol išauš. Atsilieptų verslui. Nenoriu, kad policija vidury nakties trukdytų kitus gyventojus. O tada, lyg to dar būtų negana, jis staiga suserگا! Norite žinoti, ką aš galvoju? Nuodai!

– Dievulėliau, ne! – Brojeris vos nešaukė. – Ne, tikrai ne. Prašau, pone Šlėgeli, pamirškite policiją! Užtikrinu, čia tikrai nėra ko nerimauti. Pažįstu tą vyrą. Laiduoju už jį. Jis ne šnipas. Jis yra tas, kas užrašyta ant kortelės, universiteto profesorius. Jam tikrai dažnai skauda galvą; dėl to jis ir atėjo pas mane. Prašau liautis įtarinėjus.

Mirguliuojančioje fiakro lempelės šviesoje Brojeris matė, kad ponas Šlėgelis vis dar įsitempęs, todėl pridūrė:

– Suprantu, kad akylas stebėtojas gali padaryti tokią išvadą. Bet šįkart kliaukitės manimi. Aš priisiimu atsakomybę. – Jis pabandė grįžti prie Nyčės ligos. – Sakykite, pamatėte jį po pietų, kas nutiko paskui?

– Dar du kartus buvau užėjęs pasižiūrėti, ar jam ko nereikia – su-
prantate, arbatos ar ko užkąsti. Kaskart jis padėkodavo ir atsisakydavo,
nė nepasukęs galvos. Atrodė nusilpęs, išbalęs. – Ponas Šlėgelis akimir-
ką patylėjo, paskui negalėdamas susitūrėti pridūrė: – Nė menkiausio
dėkingumo už tai, kad su žmona juo rūpinamės, suprantate, jis šaltas
žmogus. Netgi atrodė, kad mūsų gerumas jį erzina. Mes jam padeda-
me, o jis niršta! Mano žmonai tai nepatiko. Ji irgi įsiuto ir nebenori
turėti su juo nieko bendro – pageidauja, kad rytoj jis išsikeltų.

Nekreipdamas dėmesio į jo skundus Brojeris pasiteiravo:

– Kas nutiko paskui?

– Kitą kartą jį pamačiau trečią ryto. Ponas Špicas, gretimo kam-
bario gyventojas, pabudo – jį pažadino virstančių baldų dundesys,
paskui aimanos, netgi riksmi. Patukseno, bet niekas neatsiliepė, du-
rys buvo užrakintos. Tuomet ponas Špicas pažadino mane. Jis drovus
ir vis atsiprašinėjo, kad mane prikėlė. Bet jis tinkamai pasielgė. Taip
jam ir pasakiau.

– Profesorius buvo užsirakinęs iš vidaus. Turėjau išlaužti spyną –
reikės pareikalauti, kad sumokėtų už naują. Kai įėjau, jis buvo be
sąmonės, dejavo ir apsirengęs vien apatiniais tysojo ant pliko čiuži-
nio. Drabužiai ir patalynė buvo išmėtyti aplink. Manau, jis negalėjo
pasikelti nuo lovos, tik nusirengė ir viską numetė ant grindų, dra-
bužiai gulėjo pusės metro atstumu nuo lovos. Tai jam nebūdinga,
visiškai nebūdinga, daktare. Jis tvarkingas žmogus. Žmoną pribloškė
netvarka – visur privemta, praeis savaitė, kol kambarį galėsiu išnuo-
moti, kai išsivėdins dvokas. Po teisybei, jis turėtų sumokėti už tą
savaitę. Dar kraujo dėmės ant paklodės – apverčiau jį ir pažiūrėjau,
bet žaizdų nepastebėjau – veikiausiai vėmė kraujais. – Ponas Šlėgelis
pakraipė galvą. – Tuomet apieškojau jo kišenes, radau jūsų adresą ir
atvykau pas jus. Žmona sakė, kad palaukčiau ryto, bet aš pamaniau,
kad jis per tą laiką gali ir numirti. Manau, nereikia jums pasakoti, ką

tai reikštų: laidojimo agentai, tardymas, kiaurą dieną policininkai. Daug kartų tai mačiau – per parą išsinešdintų visi svečiai. Mano svainio užėjo Švarcvalde per savaitę mirė du klientai. Žinote, po *dešimties* metų žmonės vis dar nenori užsisakyti tų kambarių. Nors jis juos suremontavo: pakeitė užuolaidas, perdažė, išklįjavo naujais apmušalais. Bet žmonės vis tiek nenori. Sklinda kalbos, kaimiečiai visko priešneka, jie niekad nepamirš.

Ponas Šlėgelis iškišo galvą pro langą, apsidairė ir šuktelėjo Fišmanui:

– Kitas posūkis į dešinę, pirmas kvartalas! – vėl atsigręžė į Brojerį. – Štai mes jau čia! Artimiausias pastatas, daktare!

Paprašęs Fišmano, kad palauktų, Brojeris nusekė paskui poną Šlėgelį į pensioną ir aukštyn į ketvirtą aukštą. Nykus laiptų peizažas patvirtino Nyčės teiginį, kad jam rūpi tik pragyventi. Čia buvo spartietiškai tuščia; nutrinti išblukusių raštų kiliminiai takai, skirtingi kiekviename aukšte; aikštelėse nebuvo nei turėklų, nei baldų. Šviežiai nubalintų sienų negyveno nei paveikslas, nei jokia kita puošmena, net oficialaus apžiūros akto ir to nebuvo.

Sunkiai alsuodamas nuo lipimo Brojeris nusekė paskui poną Šlėgelį į Nyčės kambarį. Akimirką užtruko, kol apsirato su slogiu, aitariai saldžiu vėmalų tvaiku, tada greitai apžvelgė patalpą. Viskas buvo taip, kaip nupasakojo ponas Šlėgelis. Lygiai taip – užėigos šeimininkas ne tik buvo puikus stebėtojas, bet ir nieko nelietė, kad nesunaikintų kokių svarbių įkalčių.

Mažoje lovoje kambario kampe gulėjo Nyčė, apsilikęs vien apatiniais, giliai įmigęs, galbūt ištiktas komos. Kai jie įėjo į kambarį, jis nė nekrustelėjo. Brojeris leido ponui Šlėgeliui surinkti išmėtytus Nyčės drabužius ir privemtą kruviną patalynę.

Kai juos išnešė, kambarys tapo dar skurdesnis. Primena kalėjimo vienutę, pamanė Brojeris. Prie vienos sienos stovėjo išsiklaipęs medinis stalas, ant jo buvo tik žibintas ir puspilnis vandens ąsotis.

Priešais stalą stovėjo kampuota medinė kėdė, o po stalu gulėjo Nyčės lagaminėlis ir portfelis – abu apvynioti grandinėle ir surakinti. Virš lovos buvo purvinas langelis su sentimentalėmis, išblukusiomis dryžuotomis užuolaidomis, vienintelis reveransas estetikai.

Brojeris paprašė, kad jį paliktų vieną su pacientu. Ponas Šlėgelis paprieštaravo, jo smalsumas buvo stipresnis už nuovargį, tačiau nusileido, kai Brojeris priminė jo pareigas kitiems svečiams – jei nori būti geras šeimininkas, turi numigti.

Likęs vienas Brojeris uždegė dujinę lempelę ir atidžiai apsižvalgė. Emaliuotas dubuo ant grindų prie lovos buvo puspilnis kraujuotų šviesiai žalių vėmalų. Čiužinys, Nyčės veidas ir krūtinė blizgėjo nuo džiūvančių vėmalų. Žinoma, jis per daug nusilpo arba sustingo ir nebegalėjo pasiekti dubens. Prie dubens stovėjo nugerta stiklinė vandens, o šalia jos buteliukas su didelėmis ovaliomis tabletėmis. Brojeris apžiūrėjo ir lyžtelėjo vieną. Veikiausiai chloralio hidratas – tai paaiškintų sustingimą; tačiau jis negalėjo būti tikras, nes nežinojo, kada Nyčė išgėrė tablečių. Ar jos spėjo patekti į kraują prieš jam viską išvemiant? Suskaičiavęs, kiek tablečių trūksta buteliuke, Brojeris greitai suprato, kad net jei Nyčė visas jas išgėrė iš vakaro ir skrandis suvirškino visą chloralį, dozė pavojinga, bet ne mirtina. Jei būtų išgėręs daugiau, Brojeris mažai kuo begalėtų padėti: skrandžio plovimas būtų beprasmiškas, nes Nyčės skrandis jau tuščias, be to, jis pernelyg silpnas, kad prarytų stimulatorių, ir veikiausiai jį imtų pykinti.

Nyčė atrodė kaip prie mirties: veidas pilkas, akys įkritisios, kūnas atšalęs, baltas, pašiurpęs. Kvėpavo sunkiai, pulsas silpnas, šimtas penkiasdešimt šeši tvinksniai per minutę. Nyčė sudrebėjo, bet kai Brojeris pabandė jį užkloti antklode, kurią paliko ponias Šlėgelis, sudejavo ir ją nuspyrė. Tikriausiai sunki hiperestezija, pamanė Brojeris: jam visur skauda, net ir nuo antklodės prisilietimo.

– Profesoriau Nyčė, profesoriau Nyčė, – šūktelėjo jis. Tyla. Nyčė nekrustelėjo nė tada, kai jis garsiau pašaukė: – Frydrichai, Frydrichai. – Paskui: – Fricai, Fricai.

Nyčė virptelėjo, paskui vėl sujudėjo, kai Brojeris pabandė pakelti akių vokus. Jautrumas net garsui ir šviesai, pamanė Brojeris ir užgesino lempą bei dujinę krosnelę.

Kruopšti apžiūra patvirtino Brojerio diagnozę: abipusė spazminė migrena. Nyčės veidas, ypač kakta ir ausys, buvo šaltas ir išblyškęs; vyzdžiai išsiplėtę, abiejų smilkinių arterijos taip susitraukusios, kad atrodė kaip dvi plonos sušalusios virvės.

Iš pradžių Brojeris nerimavo: kas, jei tai ne migrena, o gyvybei pavojinga tachikardija. Nors Nyčė blaškėsi, jis nykščiu stipriai prispaudė kairę miego arteriją. Nepraėjus nė minutei, lignonio pulsas sumažėjo iki aštuoniasdešimties. Širdies būklę Brojeris stebėjo penkiolika minučių, pagaliau liko patenkintas ir nukreipė dėmesį į migreną.

Išsitraukęs iš savo gydytojo krepšio nitroglicerino tabletes, Brojeris paprašė Nyčės prasižioti, bet šis nieko neatsakė. Kai jis pabandė pražiodyti Nyčę, šis taip sukando dantis, kad Brojeris liovėsi. Galbūt padės amilo nitratas, pagalvojo Brojeris. Užpylė ant skepetėlės keturis lašus ir pakišo Nyčei po nosimi. Nyčė įkvėpė, krūptelėjo ir nusigręžė. Ginasi iki paskutinio, net ir be sąmonės, pamanė Brojeris.

Jis uždėjo delnus Nyčei ant smilkinių ir iš pradžių švelniai, paskui vis stipriau ėmė masažuoti galvą ir sprandą. Daugiausia dėmesio skyrė toms vietoms, kurios, iš paciento reakcijos, atrodė jautriausios. Jam nesiliaujant, Nyčė ėmė šaukti ir pašėlusiai purtyti galvą. Bet Brojeris ramiai dirbo savo darbą, visą laiką švelniai kuždėdamas į ausį:

– Pakentėk, Fricai, pakentėk – padės.

Nyčė mažiau blaškėsi, bet vis dar dejavo: giliu, skausmingu, gomuriniu balsu.

Praėjo dešimt, penkiolika minučių. Brojeris vis dar masažavo. Po dvidešimties minučių aimanos aprimo, paskui visai nutilo, tik Nyčės lūpos judėjo, kažką be garso murmėdamos. Brojeris palenkė ausį prie Nyčės burnos, bet vis vien nesuprato nė žodžio. Gal jis sakė: „Palik mane, palik mane, palik mane“? O gal „Paleisk mane, paleisk mane“? Brojeris nebuvo tikras.

Praėjo pusvalandis, trisdešimt penkios minutės. Brojeris tebe-masažavo. Nyčės veidas sušilo, atgavo spalvą. Tikriausiai spazmai atslūgo. Nors Nyčė tebebuvo sustingęs, atrodė ramesnis. Jis ir toliau vapėjo, šiek tiek garsiau, šiek tiek aiškiau. Brojeris vėl palenkė ausį prie Nyčės lūpų. Dabar jau galėjo suprasti žodžius, nors iš pradžių abejojo tuo, ką girdi. Nyčė kalbėjo: „Padėk man, padėk man, padėk man!“

Brojerį apėmė užuojauta. „Padėk man!“ Tai štai ko jis manęs prašė visą šį laiką. Lu Salomė klydo: jos draugas *gali* prašyti pagalbos, tik čia jau kitas Nyčė, jį matau pirmą kartą.

Ilsindamas rankas Brojeris kelias minutes pavaikščiojo po mažą Nyčės kambarėlį. Tada ašotėlyje pamirkė rankšluostį, uždėjo miegančiam ligoniui ant kaktos ir sukuždėjo:

– Taip, aš tau padėsiu, Fricai, kliaukis manim.

Nyčė krūptelėjo. Galbūt jam vis dar skauda nuo prisilietimo, pagalvojo Brojeris, bet kompresą paliko. Nyčė palengva atsimerkė, pažvelgė į Brojerį ir kilstelėjo ranką prie kaktos. Gal jis tiesiog norėjo nusiimti kompresą, bet jo ranka priartėjo prie Brojerio delno ir akimirka, vos akimirka jie prisilietė vienas prie kito.

Praėjo dar valanda. Aušo, jau buvo beveik pusė aštuonių. Nyčės būklė atrodė stabili. Kol kas neturiu čia ko veikti, pagalvojo Brojeris. Verčiau aplankyti kitus pacientus ir grįžti vėliau, kai Nyčė bus išsimiegojęs nuo chloralio. Užklojęs ligonį lengva antklode, Brojeris parašė raštelį, kad grįš prieš pietus, pritraukė prie lovos kėdę ir pa-

dėjo ant jos lapelį. Nulipęs laiptais žemyn jis paprašė pono Šlėgelio, budinčio savo poste prie stalo, kad kas pusvalandį užsuktų pažiūrėti Nyčės. Brojeris pažadino Fišmaną, kuris snūduriavo vestibulyje ant kėdės, ir jie išėjo į snieguotą rytą lankyti ligonių.

Kai po keturių valandų grįžo, jį iš posto prie stalo pasveikino ponas Šlėgelis. Ne, nieko naujo: Nyčė tebemiega. Taip, atrodo ramesnis ir geriau elgiasi: tik retkarčiais sudejuoja, nešaukia, nesiblaško, nevemia.

Kai Brojeris įėjo į kambarį, Nyčės vokai virptelėjo, bet jis ir toliau kietai miegojo, nors Brojeris jį kalbino.

– Profesoriau Nyče, ar mane girdite?

Jokio atsako.

– Fricai! – šūktelėjo Brojeris. Jis žinojo, kad gali neformaliai kreiptis į pacientą – stuporo apimti ligoniai dažnai atsiliepia į senus vaikystės vardus. Bet vis tiek jautėsi kaltas, žinojo, kad taip elgiasi ir dėl savęs: jam patiko familiariai šaukti Nyčę. – Fricai! Čia Brojeris. Ar girdi mane? Ar gali atsimerkti?

Nyčė bemaž akimirksniu atsimerkė. Ar jo akyse priekaištas? Brojeris tuoj pat grįžo prie oficialaus kreipinio.

– Profesoriau Nyče. Sveiki sugrįžę į gyvųjų tarpą, džiaugiuosi jus matydamas. Kaip jaučiatės?

– Man nepatinka, – tyliai vapėjo Nyčė, – gyventi. Nepatinka. Nebijau tamsos. Bjauriai, jaučiuosi bjauriai.

Brojeris uždėjo Nyčei ant kaktos delną – norėjo patikrinti temperatūrą ir paguosti. Nyčė staiga nusuko galvą. Galbūt jam vis dar hiperestezija, pamanė Brojeris. Bet vėliau, kai paruošė šaltą kompresą ir uždėjo Nyčei ant kaktos, šis silpnu, pavargusiu balsu pratarė:

– Aš pats galiu. – Ir perėmęs iš Brojerio kompresą jį pasitaisė.

Tolesnė apžiūra teikė vilčių. Dabar ligonio pulsas buvo septyniasdešimt šeši, veidas rausvesnis, jokių smilkininių arterijų spazmų.

– Mano kaukolė atrodo tarsi sutrupinta, – tarė Nyčė. – Dabar kitaip skauda – ne aštriai, primena geliantį smegenų sumušimą.

Nors smarkiai pykino ir jis vis dar negalėjo išgerti vaistų, sučiulpė nitroglicerino tabletes, kurią Brojeris padėjo jam po liežuviu.

Dar valandą Brojeris sėdėjo ir šnekėjosi su pacientu, šis atsakinėjo jau gyviau.

– Nerimavau dėl jūsų. Galėjote mirti. Tiek daug chloralio veikiau nuodas nei vaistas. Jums reikia medikamentų, kurie arba panaikintų galvos skausmo priežastį, arba ją malšintų. Chloralis nedaro nei to, nei to – jis tik ramina, o tam, kad nejaustumėte šitokio skausmo, reikia dozės, kuri gali būti mirtina. Vos taip ir neįvyko, suprantate. Jūsų pulsas buvo labai nereguliarus.

Nyčė papurtė galvą.

– Man tai nesvarbu.

– Ką norite pasakyti?..

– Pasekmės, – sušnabždėjo Nyčė.

– Turite galvoje, kad mirsite?

– Ne, niekas – niekas nesvarbu.

Nyčės balsas skambėjo bemaž gailiai. Brojeris irgi prabilo švelniau:

– Ar tikėjotės mirti?

– Gyvenu? Mirštu? Kam tai rūpi? Neturiu vietos. Neturiu vietos.

– Ką norite pasakyti? – paklausė Brojeris. – Kad jūs neturite vietos? Kad jūsų nepasiges? Kad tai niekam nerūpės?

Nyčė neatsakė. Abu vyrai tylėjo, ir netrukus Nyčė ėmė giliai kvėpuoti – vėl užmigo. Brojeris pažiūrėjo į jį dar kelias minutes, tada paliko ant kėdės laiškelį, kuriame parašė, kad atvažiuos po pietų arba pavakare. Jis vėl nurodė ponui Šlėgeliui, kad dažnai lankytų ligonį, bet nesivargintų ir nesiūlytų maisto – dar ir kitą dieną profesorius negalės nieko valgyti.

Grįžęs septintą valandą ir įėjęs į Nyčės kambarį, Brojeris pašiuropo. Graudi vienišos žvakelės šviesa metė virpančius šešėlius ant sienų ir

apšvietė jo pacientą, gulintį prietemoje, užsimerkusį, susidėjusį ant krūtinės rankas, apsirengusį savo juodą kostiumą, apsiavusį sunkius juodus batus. Ar tai pranašystė, kaip Nyčė gulės pašarvotas, vienišas ir neapverktas?

Tačiau Nyčė nebuvo miręs ir nemiegojo. Išgirdęs Brojerio balsą jis krustelėjo ir sunkiai, regis, kamuojamas skausmo, atsisėdo, rankomis pasirėmęs galvą, kojas nuleidęs žemyn. Jis mostelėjo, kad ir Brojeris atsisėstų.

– Kaip dabar jaučiatės?

– Galvą vis dar spaudžia plieniniai gniaužtai. Skrandis tikisi, kad niekad neteks susidurti su maistu. Kaklą ir nugarą – štai čia, – Nyčė parodė į sprandą ir viršutinį mentikaulių kraštą, – labai skauda. O šiaip jaučiuosi klaikiai.

Brojeris ne iškart šyptelėjo. Tik po minutės suprato, kad Nyčė ironizuoja, suprato, kai pamatė jį netikėtai vypsantį.

– Bent jau jaučiu savo stichiją. Šis skausmas mane lankė daug kartų.

– Vadinasi, tai įprastas priepuolis?

– Įprastas? Įprastas? Reikia pagalvoti. Galima sakyti, kad tai buvo smarkus priepuolis. Iš pastarųjų šimto priepuolių gal tik penkiolika ar dvidešimt buvo sunkesni. Tačiau buvo ir daug baisesnių.

– Kuo baisesnių?

– Jie trukdavo daug ilgiau, dažnai skausmas praeidavo tik po dviejų parų. Tai reta, žinau, kiti gydytojai sakė.

– Kaip paaiškintumėte, kodėl šis priepuolis buvo trumpesnis? – kamantinėjo Brojeris, bandydamas išsiaiškinti, ką iš pastarųjų šešiolikos valandų Nyčė prisimena.

– Abu žinome atsakymą į šį klausimą, daktare Brojeri. Esu jums dėkingas. Žinau, kad vis dar raityčiausi iš skausmo šioje lovoje, jei ne jūs. Norėčiau atsilyginti kuo nors naudingą. Bet kadangi negaliu, turime pasinaudoti vietine valiuta. Mano nuomonė apie mokėjimą ir skolą nepasikeitė, laukiu iš jūsų sąskaitos už tą laiką, kurį man

skyrėte. Iš pono Šlėgelio ataskaitos sprendžiu, – o jam nestinga tikslumo, – užmokestis turėtų būti nemažas.

Nors nuliūdęs, kad Nyčė vėl prabilo oficialiu, šaltu balsu, Brojeris pažadėjo paprašyti ponios Beker, kad pirmadieniui išrašytų sąskaitą.

Bet Nyčė papurtė galvą.

– Ak, pamiršau, sekmadienį jūs nedirbate, bet rytoj ketinu sėsti į traukinį ir vykti į Bazelį. Ar nėra būdo šiandien atsiskaityti?

– Į Bazelį? Rytoj! Nieku gyvu, profesoriau Nyče, kol ši krizė nepraeis. Nors šią savaitę susiginčijome, leiskite man iki galo atlikti gydytojo pareigą. Vos prieš kelias valandas jūs buvote ištiktas komos, širdies aritmija buvo pavojinga. Rytoj keliauti ne tik neišmintinga, bet ir *pavojinga*. Dar vienas dalykas: migrena gali iškart pasikartoti, jei ligonis nepakankamai pailsi. Be abejo, esate tai patyręs.

Nyčė akimirką tylėjo, regis, svarstė Brojerio žodžius. Tada linktelėjo.

– Jūsų patarimo reikia klausyti. Sutinku likti dar vieną dieną ir išvykti pirmadienį. Ar galėsiu ateiti pas jus pirmadienio rytą?

Brojeris linktelėjo.

– Turite galvoje pasiimti sąskaitos?

– Taip. Ir dar būčiau dėkingas, jei surašytumėte konsultacijos pastabas ir kokių klinikinių priemonių ėmėtės, kad nutrauktumėte šį priepuolį. Jūsų metodai gali pasitarnauti kitiems gydytojams, pirmiausia italams, nes artimiausius kelis mėnesius praleisiu pietuose. Be abejo, šis smarkus priepuolis verčia manyti, kad daugiau žiemų centrinėje Europoje neleisiu.

– Dabar laikas pailsėti ir nusiraminti, profesoriau Nyče, tad nesivelkime į ginčus. Tik norėčiau pateikti kelias pastabas, kurias galėtumėte iki pirmadienio apsvarstyti.

– Dėl to, ką šiandien dėl manęs padarėte, privalau atidžiai jūsų klausytis.

Brojeris pasvėrė žodžius. Žinojo, kad tai paskutinė jo proga. Jei dabar nepasiseks, pirmadienį po pietų Nyčė sėdės traukinyje į Bazelį. Jis skubiai priminė sau, kad nekartotų ankstesnių klaidų. Būk ramus, paliepė jis sau. Nesistenk jo pergudrauti; jis dvigubai protingesnis. Nesiginčyk: pralaimėsi; ir net jei laimėsi, vis vien pralaimėsi. To kito Nyčės, to, kuris norėjo mirti, bet maldavo pagalbos, to Nyčės, kuriam pažadėjai padėti – dabar čia nėra. Nesistenk su juo pasikalbėti

– Profesoriau Nyče, noriu pabrėžti, kaip sunkiai šiandakt sirgote. Jūsų širdis plakė labai neritmingai ir galėjo bet kada sustoti. Nežinau, dėl kokios priežasties, ją dar reikia nustatyti. Bet tai buvo ne dėl migrenos, taip pat manau, kad ir ne dėl didelės chloralio dozės. Dar nesu matęs, kad chloralis taip paveiktų. Tai viena, ką norėjau pasakyti. Kitas dalykas – chloralis. Tiek, kiek jo išgėrėte, galėjo būti mirtina dozė. Gali būti, kad vėmimas, kurį sukėlė migrena, išgelbėjo jums gyvybę. Man, kaip jūsų gydytojui, neramu dėl tokio pragaištingo jūsų elgesio.

– Daktare Brojeri, atleiskite. – Nyčė kalbėjo susiėmęs rankomis galvą, užsimerkęs. – Buvau pasiryžęs išklausti jus nepertraukdamas, bet bijau, kad mano galva vangiai dirba, ir tuoj viską pamiršiu. Verčiau pasakysiu dabar, kol mintys šviežios. Neišmintingai pasielgiau su chloraliu – turėjau tai žinoti iš ankstesnės patirties. Ketinau išgerti tik vieną tabletę – ji atbukina skausmo ašmenis, o tada įsidėti buteliuką į lagaminą. Dabar aišku, kad vakar vakare išgėriau tabletę ir pamiršau buteliuką paslėpti. Kai chloralis ėmė veikti, susimaišiau, užmiršau, kad jau išgėriau tabletę, ir prarijau dar vieną. Tikriausiai kelis kartus tai padariau. Elgiausi kvailai, bet neketinau žudyti – jei tai turite galvoje.

Įtikimas paaikškinimas, pamanė Brojeris. Tas pats buvo nutikę daugeliui pagyvenusių užmaršių pacientų, tad Brojeris visą laiką liepdavo jų vaikams paskirstyti vaistus. Tačiau Nyčės pasakojimu jis ne

visiškai patikėjo. Viena vertus, *kodėl*, net ir apimtas baisaus skausmo, jis užmiršo įsidėti chloralį į lagaminą? Argi žmogus nėra atsakingas už tai, ką pamiršta? Ne, galvojo Brojeris, šio paciento elgesys, nepaisant jo teigimo, primena savižudybę. Yra ir įrodymų, tylus balsas, tariantis: „Gyvensiu ar mirsiu – kam tai rūpi?“ Tačiau šiuo įrodymu jis negalėjo pasinaudoti. Nusprendė į Nyčės pastabą neatsakyti.

– Net jei ir taip, profesoriau Nyče, net jei tai tiesa, rizika nesumažėja. Reikia iš naujo peržiūrėti jūsų vaistų gėrimo tvarką. Bet norėčiau dar ką pasakyti apie jūsų priepuolį. Jūs manote, kad jį sukėlė oras. Be abejo, oras svarbu – jūs kruopščiai stebėjote orų įtaką migrenai. Tačiau galėjo prisidėti ir kai kurie kiti veiksniai. Manau, šįkart ir aš esu už tai atsakingas. Galvą ėmė skaudėti, kai šiurkščiai ir agresyviai jums paprieštaravau.

– Daktare Brojeri, dar sykį turiu jus pertraukti. Jūs nepasakėte nieko tokio, ko nebūtų turėjęs pasakyti geras gydytojas. Ir anksčiau kiti gydytojai man kalbėjo tą patį, tik šiurkščiau. Jūs negalite kaltinti savęs dėl šio priepuolio. Jau prieš mūsų pokalbį jaučiau jį artėjant. Tiesą sakant, nujaučiau jį dar keliaudamas į Vieną.

Brojeris nenorėjo pasiduoti, tačiau buvo ne laikas ginčytis.

– Nenoriu jūsų daugiau varginti, profesoriau Nyče. Tik leiskite pasakyti, kad remdamasis jūsų bendra sveikatos būkle dar aiškiau jaučiu, kad jus būtina kurį laiką stebėti ir gydyti. Nors mane pakvietė praėjus kelioms valandoms nuo priepuolio pradžios, man vis vien pavyko jį sutrumpinti. Jei jūs būtumėte stebimas klinikoje, esu tikras, galėčiau jums skirti tokį režimą, kad priepuoliai dar greičiau praeitų. Raginu priimti mano pasiūlymą ir gultis į Laucono kliniką.

Brojeris nutilo. Pasakė viską, ką norėjo ir galėjo. Kalbėjo santūriai, aiškiai, nešališkai. Daugiau nieko negalėjo padaryti. Ilgai tvyrojo tylą. Jis laukė, klausydamasis mažo kambarėlio garsų: Nyčės ir savo paties kvėpavimo, vėjo užavimo, žingsnių ir lentų girgždėjimo viršuje.

Tada Nyčė švelniu, bemaž nuolankiu balsu tarė:

– Dar niekada nebuvo sutikęs tokio gydytojo kaip jūs – tokio gabaus, rūpestingo. Ir tokio nuoširdaus. Galbūt jūs galėtumėte mane daug ko išmokyti. Kai reikia mokytis gyventi su žmonėmis, manau, turiu pradėti nuo pradžių. Esu jums skolingas ir, patikėkite, žinau, *kiek* skolingas. – Nyčė patylėjo. – Pavargau, reikia prigulti. – Ir išsitiešė ant nugaros, rankas susidėjo ant krūtinės, akis įbedė į lubas. – Kai esu tiek skolingas, negaliu atmesti jūsų pasiūlymo. Tačiau priežastys, kurias vakar nurodžiau, – ar tai buvo tik vakar? Atrodo, kalbėjomės prieš kelis mėnesius, – nebuvo tuščios, ne šiaip sugalvotos, kad jums paprieštaraučiau. Jei toliau skaitysite mano knygas, suprasite, kad mano priežastys išsiskleidusios pačiose mano mąstymo gelmėse, taigi mano būtyje. Dabar jos atrodo dar svaresnės – šiandien svaresnės nei vakar. Nežinau, kodėl taip yra. Šiandien daug ko savyje nesuprantu. Be abejo, jūs teisus, chloralis man netinka, tikrai neskatina smegenų veiklos. Net ir dabar negaliu blaiviai mąstyti. Tačiau tos priežastys, kurias nurodžiau, dabar atrodo dešimteriopai svaresnės, šimteriopai svaresnės. – Jis pasisuko ir pažvelgė į Brojerį. – Prašau, daktare, daugiau nesivarginkite dėl manęs! Jei dabar atmesčiau jūsų pasiūlymą ir jūsų patarimą, jei ir toliau būčiau užsispyręs, jausčiausi dar labiau pažemintas dėl skolos jums. Prašau. – Jis vėl nusigrėžė. – Dabar man geriausia pailsėti, o jums turbūt reikia grįžti namo. Kartą minėjote, kad turite šeimą. Baiminuosi, jie ims ant manęs pykti ir turės tam rimtą pagrindą. Žinau, šiandien daugiau laiko praleidote su manim nei su jais. Iki pirmadienio, daktare Brojeri. – Nyčė užsimerkė.

Prieš išeidamas Brojeris pasakė, kad jei Nyčėi jo prireiktų, tegu pasiunčia pono Šlėgelio pasiuntinį, ir jis pribūsiąs per valandą, net sekmadienį. Nyčė padėkojo, tačiau neatsimerkė.

Lipdamas pensiono laiptais žemyn Brojeris žavėjosi Nyčės savi-tvarda ir gyvybingumu. Net ir prirakintas prie lovos pigiame kam-

barėlyje, vis dar pradvisusiam nuo praūžusios prieš kelias vėlandas negandos, – dauguma sergančiųjų migrena mieliausiai tupėtų kamputyje ir alsuotų, – Nyčė mąstė ir veikė: slėpė savo neviltį, planavo išvykimą, gynė savo principus, ragino gydytoją grįžti namo, prašė konsultacijos ataskaitos ir nepagražintos sąskaitos.

Priėjęs prie laukiančio fiakro Brojeris nusprendė paėjėti valandą iki namų, taip prašviesėtų galva. Jis atleido Fišmaną, padavė jam aukso floriną šiltai vakarienei – laukti šaltyje sunkus darbas – ir nužingsniavo apsnigtomis gatvėmis.

Brojeris žinojo, pirmadienį Nyčė išvyks į Bazelį. Kodėl tai taip svarbu? Kad ir kiek jis suko galvą, negalėjo suprasti. Tik žinojo, kad Nyčė jam rūpi, kad jį traukia prie jo nesuprantama antgamtiška jėga. Galbūt, pagalvojo jis, Nyčėje matau savo atspindžius. Bet ką? Mes visiškai skirtingi: skiriasi kilmė, kultūra, gyvenimo būdas. Gal pavydžiu jo gyvenimo? Ar galima pavydėti tokios atšiaurios, vienišos būties?

Mano jausmai Nyčei, galvojo Brojeris, tikrai neturi nieko bendra su kalte. Kaip gydytojas atlikau savo pareigą, šiuo atžvilgiu negaliu savęs kaltinti. Ponia Beker ir Maksas buvo teisūs: koks kitas gydytojas būtų tiek laiko skyręs išdidžiam, kandžiam ir erzinančiam pacientui?

Ir pasipūtusiam. Kaip paprastai, lyg *netyčia*, jis ištarė, – ir tai buvo ne tuščios pagyros, bet tvirtas įsitikinimas, – kad jis esąs geriausias dėstytojas Bazelio istorijoje, kad žmonės tik dutūkstantaisiais metais išdrįs skaityti jo veikalus! Tačiau Brojeris dėl to neišžeidė. Galbūt Nyčė teisus! Be abejo, jo kalba ir raštai prikausto dėmesį, o mintys itin aiškios – net tada, kai jis klysta.

Kad ir kokios būtų priežastys, Brojeris negalėjo paneigti, kad Nyčė jam svarbus. Palyginti su įkyriomis fantazijomis apie Bertą, jo mintys apie Nyčę atrodė malonios, netgi palankios. Tiesą sakant, Brojeris nujautė, kad susitikimas su šiuo keistu vyru gali kai ką jame išlaisvinti.

Brojeris vis žingsniavo. Tas kitas žmogus, gyvenantis ir besislapstantis Nyčėje, tas žmogus, kuris prašė pagalbos – kur jis dabar? „Tas žmogus, kuris palietė man ranką, – kalbėjo sau Brojeris, – kaip *jį* pasiekti? Turi būti būdas! Bet jis nusprendė pirmadienį išvykti į Veneciją. Negi negalima jo sulaikyti? *Turi* būti būdas!“

Brojeris pasidavė. Liovėsi mąstęs. Kojos žingsniavo šiltų, šviesių namų link, pas vaikus ir mylinčią, bet nemylimą Matildą. Jis susitelkė tik į šaltą įkvepiamą orą, į tai, kaip jis sušyla plaučių lopšyje, o paskui išeina garų debesėliu. Klausėsi vėjo, žingsnių, plono leduko traškėjimo po kojomis. Ir staiga suprato – yra *vienintelis* būdas!

Jis žengė sparčiau. Sniegas girgždėjo, sulig kiekvienu žingsniu jis skandavo: „Žinau būdą! Žinau būdą!“

DVYLIKTAŠ SKYRIUS

PIRMADIENIO RYTAŲ NYČĖ atėjo į Brojerio kabinetą sutvarkyti paskutinių reikalų ir užbaigti jų bendro darbo. Atidžiai išnagrinėjęs Brojerio detalią sąskaitą ir įsitikinęs, kad niekas nepraleista, Nyčė užpildė banko vekselį ir padavė Brojeriui. Brojeris įteikė Nyčei klinikinę konsultacijų ataskaitą ir pasiūlė pasiskaityti kabinete – jei kartais kiltų kokių klausimų. Atidžiai ją peržiūrėjęs Nyčė atidarė portfelį ir įsidėjo į medicininių ataskaitų aplanką.

– Puikus aprašas, daktare Brojeri, išsamus ir aiškus. Ne taip, kaip daugelis aprašų; jokio profesinio žargono, kuris kuria išmintingumo iliuziją, bet iš tiesų tėra neišmanėlių kalba. O dabar atgal į Bazelį. Pernelyg ilgai jus gaišinu.

Nyčė uždarė ir užrakino portfelį.

– Palieku jus, daktare, jausdamasis skolingas kaip niekam kitam. Paprastai atsisveikinant neigiamas šis įvykis: žmonės sako: *Auf Wiedersehen* – iki pasimatymo. Jie greitai planuoti susitikimus, bet dar greičiau užmiršta savo pasiryžimą. Nesu iš tokių. Labiau mėgstu tiesą, o tiesa ta, kad mes veikiausiai nebesusitikimsime. Turbūt niekada nebegrišiu į Vieną, ir vargu ar jums stigs tokio paciento kaip aš, kad sektumėte paskui mane į Italiją.

Nyčė tvirčiau suėmė portfelio rankeną ir pakilo eiti.

Tai buvo akimirka, kuriai Brojeris rūpestingai ruošėsi.

– Profesoriau Nyče, prašau palaukti! Norėčiau aptarti dar vieną reikalą.

Nyčė įsitempė. Žinoma, pagalvojo Brojeris, jis mano, kad vėl maldausiu gultis į Laucono kliniką. Ir bijo.

– Ne, profesoriau Nyče, tai ne tai, ką jūs galvojate, visai ne tai. Prašau nurimti. Tai visai kitas reikalas. Vis delsiau apie tai prabilti dėl priežasčių, kurias netrukus suprasite.

Brojeris nutilo ir giliai įkvėpė.

– Turiu jums pasiūlymą – retą pasiūlymą, veikiausiai nė vienas gydytojas to nėra siūlęs pacientui. Jaučiu, kad vilkinu. Sunku kalbėti. Retai kada pristingu žodžių. Bet verčiau paprasčiausiai pasakyti. Siūlau profesinius mainus. Dar mėnesį gydyčiau jūsų kūną. Susitelkčiau tik į fizinius simptomus ir vaistus. Jūs savo ruožtu gydytumėte mano protą, mano dvasią.

Nyčė, vis dar įsitvėręs portfelio, atrodė sutrikęs, paskui nepatiklus.

– Ką turite omeny – jūsų protą, jūsų dvasią? Kaip galiu juos gydyti? Ar tai ne dar vienas mūsų praeitos savaitės pokalbio variantas – kad jūs mane gydysite, o aš mokysiu jus filosofijos?

– Ne, tai visai kitoks pasiūlymas. Prašau mane ne mokyti, o *gydyti*.

– Nuo ko, jei galiu paklausti?

– Sunkus klausimas. Vis dėlto nuolat to klausiu savo pacientų. Ir *jūsų* to klausiau, o dabar mano eilė atsakyti. Prašau mane gydyti nuo nevilties.

– Nuo nevilties? – Nyčė paleido rankeną ir pasilenkė į priekį. – Nuo kokios nevilties? Nematau jokios nevilties.

– Paviršiuje jos nematyti. *Atrodo*, kad gyvenu laimingą gyvenimą. Tačiau gelmėje viešpatauja neviltis. Paklauskite, kokia neviltis? Pasakysiu jums, kad mano protas nepriklauso man, kad mane puola ir į mane veržiasi svetimos, niekšingos mintys. Tuomet imu niekinti save ir abejoti savo dorumu. Nors rūpinuosi žmona ir vaikais, jų *nemyliu!*

Tiesą sakant, jaučiuosi jų įkalintas. Man stinga drąsos: arba keisti gyvenimą, arba toliau jį gyventi. Nebesusigaudau, *kam* gyvenu – kokia viso to prasmė. Nerimauju dėl senatvės. Nors kasdien vis artėju prie mirties, bijau jos. Kartais net kyla minčių apie savižudybę.

Sekmadienį Brojeris kelis kartus pakartojo savo kalbą. Tačiau šiandien – kad ir koks suktas buvo jo planas – žodžiai skambėjo *nuoširdžiai*. Brojeris žinojo, kad nemoka meluoti. Nors jam teko nuslėpti didžiąją apgavystę, – kad jo pasiūlymas tėra būdas priversti Nyčę gydytis, – jis pasiryžo kalbėti tik tiesą. Vis dėlto tiesą pateikė šiek tiek perdėdamas. Be to, stengėsi parinkti tokias bėdas, kurios būtų kuo nors panašios į neišsakytus Nyčės rūpesčius.

Nyčė atrodė apstulbęs. Jis lėtai papurtė galvą, lyg nenorėdamas priimti pasiūlymo. Tačiau jam buvo sunku surasti protingų žodžių atsisakyti.

– Ne, ne, daktare Brojeri, tai neįmanoma. Negaliu to daryti, nesu mokėsis. Pagalvokite apie riziką – gali pasidaryti dar blogiau.

– Bet, profesoriau, to ir negalima išmokti. Kas galėtų mokėti? Į ką galėčiau kreiptis? Į gydytoją? Toks gydymas nėra medicinos sritis. Į religinį vadovą? Gal turėčiau patikėti religinėmis pasakomis? Aš, kaip ir jūs, nebemoku tuo tikėti. Jūs, gyvenimo filosofas, kontempliuojate tuos pačius rūpesčius, kurie griauna mano gyvenimą. Į ką dar galėčiau kreiptis, jei ne į jus?

– Abejojate savimi, žmona, vaikais? Ką *aš* apie tai žinau?

Brojeris iškart atsakė:

– Galvoju ir apie senatvę, mirtį, laisvę, savižudybę, prasmės ieškojimą – apie tai jūs žinote daugiau nei kas kitas! Argi ne tuo užsiima jūsų filosofija? Argi jūsų knygos nėra nevirties gydymas?

– Negaliu išgydyti nevirties, daktare Brojeri. Aš ją tyrinėju. Nevirtis – tai kaina, kurią mokame už savimonę. Pažvelkite giliau į gyvenimą ir visuomet atrasite nevirtį.

– Žinau, profesoriau Nyče, aš ir nesitikiu pasveikti, tik trokštu palengvėjimo. Noriu, kad man patartumėte. Noriu, kad man parodytumėte, kaip išverti gyvenimo neviltį.

– Bet aš nežinau, kaip parodyti tokius dalykus. Negaliu patarti konkrečiam žmogui. Rašau rasei, žmonijai.

– Bet, profesoriau Nyče, jūs juk tikite moksliniais metodais. Jei rasė, kaimas ar banda negaluoja, mokslininkai išskiria pavienį individą, tiria jį ir apibendrina išvadas. Dešimt metų tyrinėjau subtilią balandžių vidinės ausies struktūrą ir išsiaiškinau, kaip balandžiai išlaiko pusiausvyrą! Negalėjau ištirti visos balandžių giminės. Turėjau pasirinkti pavienius balandžius. Tik vėliau savo atradimus galėjau apibendrinti, priskirti prie visų balandžių ypatumų, paskui prie paukščių, žinduolių ir žmonių. Taip viskas daroma. Negali atlikti eksperimento su visa žmonių rase.

Brojeris nutilo, laukė prieštaravimų. Tačiau jų nebuvo. Nyčė pasinėrė į apmąstymus.

Brojeris kalbėjo.

– Vieną dieną jūs parašėte, kad tikite, jog Europą užplūdo nihilizmo banga. Įrodinėjote, jog Darvino dėka Dievas tapo atgyvena, teigėte, kad taip, kaip kadaise sukūrėme Dievą, dabar visi drauge turime jį nužudyti. Ir kad mes be religinės mitologijos nebežinome kaip gyventi. Žinau, tiesiai to nepasakėte, – pataisykite mane, jei klystu, – bet man atrodo, kad jūsų misija yra parodyti, kad iš netikėjimo galima sukurti žmogaus elgesio kodeksą, naują moralę, naują nušvitimą, kuris pakeistų kilusį iš prietarų ir antgamčio troškimo.

Brojeris nutilo. Nyčė linktelėjo, kad jis kalbėtų toliau.

– Manau, nors galbūt ir nesutiksime su mano terminais, jūsų misija – apsaugoti žmoniją ir nuo nihilizmo, ir nuo iliuzijų.

Nyčė vėl vos pastebimai linktelėjo.

– Na, tai apsaugokite *mane!* Atlikite eksperimentą su *manimi!* Esu puikus objektas. Nužudžiau Dievą. Netikiu antgamčiu, skęstu nihilizmo liūne. Nežinau, *kam* gyvenu! Nežinau, *kaip* gyvenu! – Nyčė vis dar nieko neatsakė. – Jei ketinate sukurti planą visai žmonijai ar bent nedaugeliui išrinktųjų, išbandykite jį su manimi. Pasipraktikuokite. Pažiūrėkite, kas tinka, o kas ne – nuo to turėtų paaštrėti jūsų mąstymas.

– Siūlote save kaip eksperimentinį ėriuką? – paklausė Nyčė. – Taip turėčiau grąžinti jums skolą?

– Rizika manęs negąsdina. Tikiu, kad kalbėjimas gydo. Apžvelgčiau savo gyvenimą drauge su tokiu išmintingu žmogumi kaip jūs – tik to ir noriu. Tai tikrai padėtų.

Nyčė suglumęs pakraipė galvą.

– Ar turite kokį nors veiksmų planą?

– Tą patį, kurį minėjau. Jūs atsigultumėte į ligoninę išgalvotu vardu, aš stebėčiau jus ir gydyčiau migreną. Kasdien jus lankyčiau. Iš pradžių išklausyčiau, patikrinčiau fizinę būklę ir išrašyčiau reikiamų vaistų. Likusį laiką jūs būtumėte mano gydytojas ir padėtumėte man kalbėti apie mano rūpesčius. Aš tik prašau, kad mane išklausytumėte ir, kai norėsite, įterptumėte pastabas. Tai tiek. Daugiau nieko konkretaus. Veiksmų planą turėsime visą laiką kurti.

– Ne, – Nyčė tvirtai papurtė galvą. – Tai neįmanoma, daktare Brojeri. Sutinku, jūsų sumanymas įdomus, bet jis pasmerktas nuo pat pradžių. Aš – rašytojas, ne kalbėtojas. Rašau keletui žmonių, mažam būreliui.

– Bet jūsų knygos ne keletui, – skubiai atsakė Brojeris. – Jūs net niekinate filosofus, kurie rašo tik vieni kitiems, kurių veikalai nutolę nuo gyvenimo, kurie *negyvena* savo filosofija.

– Rašau ne filosofams. Rašau mažumai, ateities atstovams. Neketinu susilieti, gyventi *tarp*. Mano socialiniai įgūdžiai, pasitikėjimas,

rūpestis kitais – seniai atrofavosi. Jei apskritai turėjau tokių igūdžių. Visą laiką buvau vienas. Visą laiką liksiu vienas. Priimu savo likimą.

– Bet, profesoriau Nyče, jūs norite daugiau. Mačiau liūdesį jūsų akyse, kai pasakėte, kad iki dutūkstantųjų niekas neskaitys jūsų knygų. Jūs *norite* būti skaitomas. Manau, kad dalelė jūsų vis dar trokšta būti su kitais.

Nyčė sėdėjo tylus, įsitempęs.

– Prisimenate tą istoriją, kurią man pasakojote apie Hėgelį mirties patale? – kalbėjo Brojeris. – Apie tai, kad vienintelis mokinys, kuris jį suprato, suprato jį *klaidingai*. Pabaigoje ištarėte, jog gulėdamas mirties patale negalėsite pasigirti, kad turėjote bent vieną mokinį. Na, kam laukti dutūkstantųjų? Štai aš čia! Jūs turite vieną mokinį štai čia, dabar. Esu mokinys, kuris jūsų klausysis, nes nuo to, kiek jus suprasiu, priklausys mano gyvenimas!

Brojeris atsikvėpė. Buvo labai patenkintas. Vakar ruošdamasis kalbai numatė visus Nyčės prieštaravimus ir visus juos atrėmė. Spąstai buvo dailūs. Jis vos galėjo sulaukti, kada apie tai papasakos Zigiui.

Žinojo, kad šioje vietoje turi sustoti, – pirmiausia tam, kad įsitikintų, jog Nyčė šiandien neįsės į Bazelio traukinį, – tačiau negalėjo atsispirti ir pridūrė dar vieną mintį.

– Profesoriau Nyče, prisimenu, kartą sakėte, kad jums nieko nėra sunkiau, kaip būti skolingam ir negalėti gražinti skolos.

Nyčė atsakė ūmiai ir griežtai:

– Norite pasakyti, kad tai darote dėl *manęs*?

– Ne, tiesiog prisiminiau šią mintį. Nors mano planas būtų šiek tiek naudingas ir jums, *ne* tam jį sugalvojau! Mano motyvai savanaudiški. Man reikia pagalbos! Ar esate pakankamai stiprus man padėti?

Nyčė atsistojo.

Brojeris sulaukė kvėpavimą.

Nyčė žengtelėjo prie Brojerio ir ištiesė ranką.

– Sutinku su jūsų planu, – tarė jis.

Frydrichas Nyčė ir Jozefas Brojeris sudarė sandorį.

Frydricho Nyčės laiškas Pėteriui Gastui

1882 m. gruodžio 4 d.

Mano brangusis Pėteri,

Pasikeitė planai. Ir vėl. Vienoje praleisiu visą mėnesį, todėl gailtaudamas turiu atidėti mūsų apsilankymą Rapale. Parašysiu, kai tiksliau žinysiu savo planus. Daug visko įvyko, taip pat ir įdomaus. Dabar man lengvas priepuolis (kuris būtų virtęs dviejų savaitių pabaisa, jei ne jūsų daktaro Brojerio įsikišimas), tad esu nusilpęs ir tegaliu trumpai papasakoti, kas įvyko. Kitą kartą parašysiu daugiau.

Ačiū, kad suradote man tą daktarą Brojerį – jis tikra retenybė: mąstantis, gydytojas *mokslininkas*. Argi tai ne nuostabu? Jis mielai man pasakoja, ką žino apie mano ligą ir – dar *nuostabiau* – ko *nežino!*

Jis žmogus – labai mėgstantis rizikuoti, man atrodo, kad jį traukia ir mano ryžtas nebijoti pavojų. Jis išdrįso pateikti neįtikimiausią planą, ir aš jį priėmiau. Jis pasiūlė paguldyti mane mėnesiui į Laucono kliniką, joje tirs ir gydys mano ligą. (Ir visa tai *jo* sąskaita! Vadinasi, mielasis drauge, šią žiemą jums nereikės rūpintis mano pragyvenimu.)

O aš? Ką aš jam pasiūliau? Jau nesitikėjau, kad kada nors galėsiu sėkmingai įsidarbinti, tačiau daktaras Brojeris manęs paprašė mėnesį pabūti jo asmeniniu filosofu ir teikti filosofines konsultacijas. Gyvenimas jam – kančia, jis galvoja apie savizudybę ir paprašė manęs, kad išvesčiau jį iš nevilties brūzgynų.

Likimo ironija, pagalvosit: jūsų draugui lemta tildyti mirties sirenų dainą, tam pačiam draugui, kurį patį vilioja ši rapsodija, tam draugui, kuris neseniai jums rašė, kad šautuvo vamzdis jam atrodo visai mielas!

Brangusis drauge, apie mūsų susitarimą su daktaru Brojeriu pasakoju jums *visiškai* konfidencialiai. Niekas kitas neturi apie tai žinoti, net ir Overbekas. Jūs vienintelis, kuriuo pasitikiu. Privalau saugoti gero gydytojo paslaptis.

Mūsų keistas susitarimas dabartinį pavidalą įgavo gana painiu būdu. Iš pradžių jis pasisiūlė *mane* konsultuoti – esą toks gydymas! Kokia nevykusi gudrybė! Jis apsimetė, kad jį domina tik mano gerovė, kad jo vienintelis noras – *mane* pagydyti ir kad tai būsiąs jam atlygis! Bet mes žinome tuos dvasinius gydytojus, kurie savo silpnumą užkrauna kitiems ir neva jiems padėdami didina savo galias. Mes puikiai žinome, kas yra „krikščioniškasis gailestingumas“!

Be abejo, permačiau jį ir pavadinau jo siekius tikruoju vardu. Tiesa jį sukrėtė, jis apšaukė mane aklu ir niekingu. Prisiekinėjo, kad jo motyvai kilnūs, gražbyliavo apie veidmainišką užuojautą ir juokingą altruizmą, kol galų gale pasielgė garbingai, atrado jėgų atvirai ir sąžiningai semtis iš manęs stiprybės.

Jūsų draugas Nyčė pasidavinėja! Ar jūsų negąsdina ta mintis? Pagalvokit apie mano „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ arba „Linksmąjį mokslą“, uždarytus į narvelį, išdresuotus, prijaukintus! Įsivaizduokit mano aforizmus, sudėliotus pagal abėcėlę, kaip kasdienio gyvenimo ir darbo pamokslus! Pradžioje ir aš išsigandau! Bet paskui nusiraminau. Tas projektas mane sudomino: mano idėjų forumas, indas, kurį pripildysiu, kai būsiu pribrendęs ir pritvinkęs; tai galimybė – tikra laboratorija – patikrinti savo mintis dirbant su pavieniu individu, prieš apibendrinant rūšį (čia daktaro Brojerio žodžiai).

Beje, jūsų daktaras Brojeris – puikus egzempliorius, nuovokus, trokštąs kilti aukštyn. Taip, jis turi noro. Ir galvą turi. Bet ar jis turi akis – ir širdį – regėti? Matysime!

Taigi sveikstu ir tyliai mąstau apie savo minčių *pritaikymą* – apie naują nuotyki. Galbūt klydau manydamas, kad mano vienintelė misija – atrasti tiesą. Kitą mėnesį matysiu, ar mano išmin-tis padės kitam išgyventi neviltį. Kodėl jis atėjo pas *mane*? Sakė, kad pasikalbėjęs su manim ir paragavęs „Žmogiška, pernelyg žmogiška“ užsigėdė mano filosofijos. Galbūt jis mano, kad dėl savo ligos esu išgyvenimo specialistas.

Žinoma, jis nežino, kokia sunki mano našta. Mano draugė, ta rusų kalė, ta beždžionė su netikromis krūtimis, ir toliau mane ap-gaudinėja. Elizabeta rengia kampaniją, kad Lu būtų deportuota už amoralų elgesį – ji gyvena su Rė.

Elizabeta dar rašė, kad Lu savo melo ir neapykantos kampa-niją perkėlė į Bazelį ir kelia grėsmę mano pašalpai. Tebūnie pra-keikta ta diena Romoje, kai pirmą kartą ją išvydau. Ne syki jums sakiau, kad bet kokia nelaimė – net ir susidūrimas su grynu blo-giu – daro mane stipresnį. Bet jei šį mėšlą pavyks paversti auksu... aš... aš... – matysime.

Neturiu jėgų pasidaryti šio laiško nuorašo, brangusis drauge. Prašau jį man grąžinti.

Jūsų
F. N.

TRYLIKHTAS SKYRIUS

TAŲ DIENĄ VAŽIUODAMAS fiakru į kliniką Brojeris iškėlė konfidencialumo klausimą ir pasiūlė Nyčei, kad būtų ramiau, pasivadinti slapyvardžiu, tiksliau – Ekartu Miuleriu, vardu, kuriuo jis vadino pacientą kalbėdamasis su Froidu.

– Ekartas Miuleris, Ekkkkkartas Miuuuleris, Ekartas Miuuuuuleris, – Nyčė, regis, puikios nuotaikos, lėtai šnabždėdamas skandavo savo vardą, lyg bandydamas įsiklausyti į jo melodiją. – Šis vardas, manau, ne blogesnis už kitus. Ar jis ką nors reiškia? Galbūt, – Nyčė išdykėliškaip spėliojo, – tai kurio nors kito paciento, pagarsėjusio užsispyrimu, vardas?

– Tai paprasčiausia mnemotechnika, – atsakė Brojeris. – Savo pacientams kuriu slapyvardžius, jų inicialus pakeisdamas abėcėlėje aukščiau esančiomis raidėmis. Taip gavau E. M. O Ekartas Miuleris – pirmasis vardas, kuris man šovė į galvą.

Nyčė šyptelėjo.

– Galbūt koks nors medicinos istorikas vieną dieną rašys knygą apie įžymius Vienos gydytojus ir stebėsis, kodėl garsus daktaras Jozefas Brojeris taip dažnai lankydavo kažkokį Ekartą Miulerį, keistą žmogelį be praeities ir be ateities.

Brojeris pirmą kartą matė Nyčę žaismingą. Tai buvo geras ženklas, ir Brojeris atsakė tuo pačiu:

– O vargšai būsimieji filosofų biografai bergždžiai stengsis atrasti profesoriaus Nyčės pėdsakus tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt antrųjų gruodį.

Po kelių minučių, geriau pagalvojęs, Brojeris ėmė gailėtis pasiūlęs pseudonimą. Jei prie klinikos darbuotojų į Nyčę teks kreiptis netikru vardu, kils nereikalingų keblumų, juk ši padėtis ir taip dviprasmiška. Kam jis užsikrovė šį vargą? Juk Nyčei nereikia slapyvardžio gydantis nuo migrenos, paprastos ligos. Jei jau taip, tai pagal dabartinį jų susitarimą rizikuoja Brojeris ir *jis*, o ne Nyčė turėtų slėptis po slapyvardžiu.

Fiakras įvažiavo į Aštuntąjį rajoną, vadinamą Juozapo miestu, ir sustojo prie Laucono klinikos vartų. Sargas, atpažinęs Fišmaną ir iš mandagumo net nepasmalsavęs, kas sėdi karioje, nubėgo atidaryti sukamųjų geležinių vartų. Fiakras truktelėjo ir nudardėjo šimtą metrų akmenimis grįstu keliuku prie baltų centrinio pastato portiko kolonų. Laucono klinikoje, dailiame keturių aukštų baltų plytų pastate, gulėjo keturiasdešimt nervų ir psichikos ligomis sergančių pacientų. Prieš tris šimtus metų jį kaip rotušę pastatė baronas Frydrichas Lauconas; anuomet pastatas stovėjo iškart už Vienos miesto ribų, jį supo sienos, arklidės, daržinės kariatoms, tarnų nameliai, dvidešimties akrų sodas ir daržas. Čia gimė ir augo ištisos jaunųjų Lauconų kartos, iš čia jie traukdavo medžioti didžiulių šernų. Kai 1858-aisiais per vidurių šiltinės epidemiją mirė paskutinis baronas Lauconas ir visa jo šeima, dvaras pateko į barono Vertheimo, tolimo išlaidaus pusbrolio, kuris retai kada išvykdavo iš savo gimtojo dvaro Bavarijoje, rankas.

Dvaro valdytojai jam patarė atsikratyti paveldėtos nuosavybės naštos ir paversti ją viešąja įstaiga. Taigi baronas Vertheimas nusprendė: pastatas taps sanatorija su sąlyga, kad jo šeima prireikus joje bus nemokamai gydoma. Buvo įsteigtas labdaros fondas ir sudarytas rė-

mėjų sąrašas – neįprastas, nes jame buvo ne tik kelios žymios Vienos katalikų šeimos, bet ir dvi žydų filantropų šeimos: Gomperzesai ir Altmanai. Nors sanatorijoje, kuri buvo atidaryta 1860-aisiais, daugiausia gydėsi turtuoliai, šešios iš keturiasdešimties lovų buvo išlaidkomos fondo ir skirtos vargingiems, bet padoriems pacientams.

Kaip tik į vieną iš tų šešių lovų Brojeris, ligoninėje atstovaujantis Altmanų šeimai, paguldė Nyčę. Brojeris buvo ne tik Laucono tarybos narys; jis buvo asmeninis ligoninės direktoriaus ir kelių kitų administracijos narių gydytojas.

Kai Brojeris ir jo naujasis pacientas atvyko į kliniką, juos sutiko su didžia pagarba. Visi formalumai ir registracijos procedūros buvo atidėti, direktorius ir vyriausioji seselė patys vedžiojo daktarą ir ligonį po laisvas palatas.

– Per tamsu, – apie pirmąjį kambarį pasakė Brojeris. – Ponui Miuleriui reikia šviesos, kad galėtų skaityti laiškus. Paieškokime ko nors pietų pusėje.

Kita palata buvo maža, bet šviesi, ir Nyčė tarė:

– Šita tiks. Čia daug šviesiau.

Tačiau Brojeris skubiai paprieštaravo:

– Per maža, trūks oro. Kur dar laisva?

Nyčei patiko ir trečioji palata.

– Taip, šita visai nebloga.

Bet Brojeris ir vėl buvo nepatenkintas.

– Per daug žmonių. Triukšmas. Gal galėtumėte pasiūlyti kur nors toliau nuo registratūros?

Kai jie įėjo į kitą palatą, Nyčė nebelaukė, ką pasakys Brojeris, ir tuoj pat užsikėlė ant spintos lagaminą, nusiavė batus ir atsigulė į lovą. Brojeris nė neprieštaravo, nes jam patiko šviesus, erdvus kampinis kambarys trečiame aukšte, jame buvo didelis židinytis ir atsivėrė puikus vaizdas į sodą. Abu vyrai pasidžiaugė dideliu, jau pablukusiu,

bet vis dar didingu oranžinių ir mėlynų spalvų Isfahano kilimu, veikiausiai išlikusiu iš laimingesnių sveikesnio Laucono dvaro dienų. Nyčė pritariamai linktelėjo, kai Brojeris paprašė, kad į palatą būtų atneštas rašomasis stalas, dujinė stalinė lempa ir patogi kėdė.

Vos jie liko vieni, Nyčė prisipažino per anksti pakilęs po pastarojo priepuolio: jaučiasi pavargęs, vėl pradeda skaudėti galvą. Jis neprieštaraudamas sutiko dar parą ramiai pagulėti lovoje. Brojeris nuėjo koridoriumi į seselių kambarį ir išrašė vaistų: kolchicino nuo skausmo, chloralio hidrato prieš miegą. Nyčė taip pripratęs prie chloralio, kad reikės kelių savaitių, kol atpras.

Kai Brojeris užsuko į palatą atsisveikinti, Nyčė kilstelėjo galvą nuo pagalvės ir paėmęs vandens stiklinę pasakė tostą:

– Už oficialią mūsų projekto pradžią rytoj! Šiek tiek pailsėjęs kitą laiką skirsiu mūsų filosofinio konsultavimo strategijai. *Auf Wiedersehen*, daktare Brojeri.

Strategija! Važiuodamas fiakru namo Brojeris pamanė, kad ir jam laikas planuoti savąją strategiją. Jis buvo taip užsiėmęs spąstais, kad nė nepagalvojo, kaip reikės prisijaukinti laimikį, dabar gulintį Laucono klinikos tryliktoje palatoje. Fiakrui siūbuojant ir dardant, jis bandė susikaupti. Tikra painiava, jis neturėjo jokių gairių, jokio precedento. Teks atrasti visiškai naują gydymo būdą. Geriausia tai būtų aptarti su Zigiū – jam tokie iššūkiai patinka. Brojeris paliepė Fišmanui sustoti prie ligoninės ir pakviesti daktarą Froidą.

Allgemeine Krankenhaus, Vienos bendrosios praktikos ligoninė, kurioje dirbo ir savarankiškai praktikai rengėsi Froidas, klinicistas aspirantas, buvo lyg mažas uždaras miestelis. Joje gulėjo du tūkstančiai pacientų, stovėjo tuzinas keturkampių pastatų. Kiekvienas skyrius buvo įsikūręs atskirame pastate, jie turėjo po savą kiemą ir buvo sujungti požeminių tunelių labirintu. Nuo išorinio pasaulio bendruomenę skyrė keturių metrų storio siena.

Fišmanas, seniai įminęs labirintų paslaptis, nubėgo kviesti Froido iš jo skyriaus, bet po kelių minučių grįžo vienas.

– Daktaro Froido nėra. Daktaras Mauzeris sakė, kad prieš valandą jis išėjo į *Stammlokal*.

Lantmano kavinė Ringštrasėje buvo vos už kelių kvartalų nuo ligoninės. Ten Brojeris jį ir rado, sėdintį vieną, geriantį kavą ir skaitantį prancūzų literatūros žurnalą. Joje dažnai lankydavosi gydytojai, aspirantai ir medicinos studentai; nors ne tokia madinga kaip Brojerio Grynšteidlio kavinė, ji prenumeravo daugiau nei aštuoniasdešimt periodinių leidinių – tikriausiai daugiau nei kuri kita kavinė Vienoje.

– Zigi, eime pas Dėmelį pyragaičių. Turiu tau papasakoti kai ką įdomaus apie migrena sergantį profesorių.

Froidas per kelias sekundes apsilvilko pal tą. Nors jam patiko geriausia Vienos konditerijos krautuvė, negalėdavo sau leisti ten vaikščioti, nebent kieno nors kviečiamas. Po dešimties minučių jie jau sėdėjo prie ramaus staliuko kampe. Brojeris užsakė dvi kavos, šokoladinį tortuką sau ir citrininį su plakta grietinėle – Froidui. Šis jį taip greitai sukirto, kad Brojeris įtikino jaunąjį bičiulį pasirinkti dar vieną iš triaukščio sidabrinio pyragaičių vežimėlio. Kai Froidas sušveitė šokoladinio kremo *mille-feuille* ir išgėrė antrą kavos puodelį, abu vyrai užsidedė cigarus. Brojeris smulkiai papasakojo viską, kas nutiko ponui Miuleriui po paskutinio jų pokalbio: kaip profesorius atsisakė psichologinio gydymo, kaip supykęs išėjo, kaip vidurnaktį jį užpuolė migrena, kaip keistai pats buvo iškviestas pas ligonį, kaip šis perdozavo vaistų ir prarado sąmonę, kaip tylus, gailus balsas šaukėsi pagalbos ir galų gale kaip šįryt Brojerio kabinete jie sudarė nepaprastą sandorį.

Brojeriui pasakojant, Froidas įdėmiai į jį žvelgė. Tai buvo išskirtinis jo atminties žvilgsnis: jis ne tik viską girdėjo ir apmąstė, bet ir prisiminė; po šešių mėnesių jis galės tiksliai atkartoti šį pokalbį. Tačiau Brojeriui papasakojus apie savo pasiūlymą Nycei, Froido elgesys pasikeitė.

– Jozefai, KĄ tu jam pasiūlei? Tu gydysi ponui Miuleriui migreną, o jis gydys *tavo neviltį*? Negali būti, kad kalbi rimtai! Ką tai reiškia?

– Zigi, patikėk, tai buvo vienintelė galimybė. Jei būčiau bandęs *kaip nors* kitaip, *braukšt!* – dabar jis jau važiuotų į Bazelį. Prisimeni tą puikią strategiją, kurią buvome parengę? Kaip turėjau įkalbėti jį tyrinėti savo stresą ir jį susilpninti? Jis sutriuškino tą strategiją liaupsindamas stresą. Giedodamas jam giesmes. Kas jo nenužudo, pareiškė jis, tas jį sustiprina. Bet kuo daugiau klausiausi ir galvojau apie jo raštus, tuo labiau įsitikinau, kad jis pats tariasi esąs gydytojas – ne kieno nors asmeninis, bet visos mūsų kultūros gydytojas.

– Taigi, – tarė Froidas, – sučiupai jį pasiūlęs pradėti gydyti Vakarų civilizaciją nuo pavienio egzemplioriaus – nuo tavęs?

– Tai tiesa, Zigi. Bet iš pradžių jis sučiupo *mane!* Arba tas homunkulas, kuris, kaip sakai, gyvena visuose mumyse, mane sučiupo savo graudžiu maldavimu: „Padėk man, padėk man.“ To, Zigi, beveik užteko, kad patikėčiau tavo idėja apie nesąmoningą mūsų psichikos dalį.

Froidas nusišaipė iš Brojerio ir pasimėgaudamas giliai įtraukė cigaro dūmą.

– Na, sučiupai jį, kas toliau?

– Pirmiausia, Zigi, mes turime atsikratyti žodžio „sučiupti“. Man nepatinka galvoti, kad „sučiupau“ Ekartą Miulerį – lyg drugelių tinkleliu būčiau sugavęs pusę tonos sveriančią gorilą.

Froidas dar plačiau nusišypsojo.

– Taip, nebesakykime „sučiupai“ – tiesiog paguldei jį į kliniką ir kasdien lankysi. Kokie tavo planai? Be abejo, jis irgi kuria planus, kaip nuo rytojaus pradės *tave* gelbėti iš nevilties.

– Taip, jis kaip tik taip sakė. Tikriausiai šią akimirką jau darbuojasi. Taigi ir man laikas pradėti planuoti, ir tikiuosi, man padėsi. Dar visko neapgalvojau, tačiau strategija aiški. *Turiu įtikinti jį, kad jis*

man padeda – tada pamažu ir nepastebimai keistis su juo vaidmenimis, kol jis vėl taps pacientu, o aš gydytoju.

– Teisingai, – sutiko Froidas. – Kaip tik taip ir reikia daryti.

Brojeris stebėjosi, kaip Froidas sugeba atrodyti toks tvirtas net ir situacijose, kurios toli gražu nėra aiškios.

– Jis tikisi, – toliau kalbėjo Froidas, – tapti tavo nevilties gydytoju. Ir tų lūkesčių turi neapvilti. Sudarykime planą – po žingsnelį. Pirmasis etapas, žinoma, būtų įtikinti jį, kad tave kamuoja neviltilis. Imkimės šio etapo. Apie ką kalbėsi?

– Dėl to nesirūpink, Zigi. Yra daug dalykų, apie kuriuos galėsime kalbėtis.

– Bet iš tikrųjų, Jozefai, kaip ketini jį įtikinti?

Brojeris dvejojo, svarstydamas, kiek gali atsiverti. Tada tarė:

– Tai bus lengva, Zigi. Man tereikės sakyti tiesą!

Froidas apstulbęs pažvelgė į Brojerį.

– Tiesą? Ką turi galvoje, Jozefai? Tavęs neslegia neviltilis, tu viską turi. Tau pavydi visi Vienos daktarai – pas tave nori gydytis visa Europa. Daug puikių studentų, tokių kaip daug žadantis jaunas daktaras Froidas, gauda kiekvieną tavo žodį. Tavo tyrimai įstabūs, tavo žmona gražiausia, jausmingiausia moteris visoje šalyje. Neviltis? Jozefai, juk esi pačioje gyvenimo viršūnėje!

Brojeris uždėjo delną Froidui ant rankos.

– Gyvenimo viršūnė! Tu labai tiksliai pasakei, Zigi. Įkopiau į gyvenimo viršukalnę! Tačiau bėda ta, kad nuo viršukalnės visuomet tenka *leistis žemyn*. Nuo keteros matau visus prieš mane nusidriekusius metus. Ir tas vaizdas man nepatinka. Matau tik senatvę, silpnėjimą, vaikus, vaikaičius.

– Bet, Jozefai, – nerimas Froido akyse buvo beveik apčiuopiamas, – kaip gali taip sakyti? Aš regiu sėkmę, ne nuokalnę! Regiu saugumą, pripažinimą – tavo vardas amžinai bus susietas su dviem didžiausiais fiziologijos atradimais!

Brojeris susigūžė. Kaip jis gali prisipažinti, kad pastatė ant kortos visą savo gyvenimą ir galų gale suprato, kad laimėtas prizas jo visai netenkina? Ne, tokių dalykų verčiau neatskleisti. Yra dalykų, kurių jauniems žmonėms sakyti negalima.

– Klausyk, Zigi. Būdamas dvidešimt penkerių negali suprasti, kaip jaučiasi keturiasdešimtmetis.

– Dvidešimt šešerių, o netrukus bus dvidešimt septyneri.

Brojeris nusijuokė.

– Atleisk, Zigi, nenorėjau kalbėti kaip globėjas. Bet patikėk manim, yra daug asmeniškų dalykų, kuriuos galėsiu aptarti su Miuleriu. Pavyzdžiui, turiu bėdų dėl santuokos, nenorėčiau jų pasakoti, kad paskui tau nereikėtų ko nors slėpti nuo Matildos – tai griautų artimus judviejų santykius. Tiesiog patikėk manim: rasiu ką pasakyti ponui Miuleriui, kalbėsiu įtikinamai, nes tai bus bemaž tiesa. Man neramu dėl kito žingsnio!

– Turi omeny, kai jis atsigręs į tave, ieškodamas pagalbos dėl *savo* nevilties? Kuo galėsi palengvinti jam našta?

Brojeris linktelėjo.

– Klausyk, Jozefai, tarkime, galėtum planuoti kitą žingsnį kaip panorėjęs. Kaip viskas turėtų vykti? Ką vienas žmogus gali pasiūlyti kitam?

– Gerai! Gerai! Tu skatini mane mąstyti. Tau puikiai sekasi, Zigi! – Brojeris kelias minutes svarstė. – Nors mano pacientas vyras – ir, žinoma, ne isterikas, – vis vien norėčiau daryti su juo tą patį, ką dariau su Berta.

– Krėsti kaminus?

– Taip, norėčiau, kad jis man viską atskleistų. Esu tikras, kad atverti širdį yra sveika. Pažvelk į katalikus. Jau daug amžių kunigai per išpažintį padeda žmonėms nusimesti našta.

– Įdomu, – tarė Froidas, – nuo ko palengvėja, ar nuo to, kad atveri širdį, ar dėl to, kad tiki dieviškuoju atleidimu?

– Turėjau pacientų katalikų agnostikų, kurie išpešdavo naudos iš išpažinties. Kelis kartus gyvenime prieš daugelį metų man taip pat palengvėjo, kai viską prisipažinau draugui. O kaip tau, Zigi? Ar tau kada nors palengvėjo išpažinus nuodėmes? Ar kam nors buvai visiškai atvėręs širdį?

– Žinoma, savo sužadėtinei. Kasdien rašau Martai.

– Na jau, Zigi, – Brojeris šyptelėjo ir uždėjo ranką bičiuliui ant peties. – Žinai, kad yra dalykų, kurių nieku gyvu nepasakysi Martai – *ypač* Martai.

– Ne, Jozefai, aš jai *viską* pasakoju. Ko negalėčiau jai prisipažinti?

– Kai myli moterį, nori, kad ji apie tave galvotų tik gerai. Žinoma, kai ką nuo jos slepi – nemalonius dalykus. Pavyzdžiui, savo geismą.

Brojeris pastebėjo, kaip Froidas smarkiai išraudo. Dar niekada juodu taip nesišnekėjo. Veikiausiai Froidas apkritai *su niekuo* taip nebendravo.

– Bet mano geismas skirtas tik Martai. Manęs nevilioja nė viena kita moteris.

– Na, tuomet *prieš* Martą.

– „Prieš Martą“ nieko nebuvo. Ji vienintelė moteris, kurios kada troškau.

– Bet, Zigi, *turėjo* būti kitų. Kiekvienas medicinos studentas Vienoje turi *Süssmädchen*. Šnicleris jaunystėje, ko gero, keisdavo jas kas savaitę.

– Kaip tik šį patyrimą noriu nuslėpti nuo Martos. Šnicleris palaidūnas – visi žino. Neturiu noro taip ištvirkauti. Ir laiko. Taip pat pinigų – kiekvieną floriną taupau knygoms.

Verčiau kuo greičiau palikti šią temą, pamanė Brojeris. Vis dėlto sužinojau kai ką svarbaus: kad ne viskuo galiu dalytis su Froidu.

– Zigi, nukrypau nuo temos. Grįžkime penkias minutes atgal. Klausei, ko norėčiau. Atsakaiu, kad tikiuosi, jog ponas Miuleris pa-

sikalbės su manimi apie neviltį. Tikiuosi, kad jis pasinaudos manimi kaip dvasiškuoju tėvu. Galbūt vien tai padės jam pasveikti, grįžti į žmonių tarpą. Jis, ko gero, vienišiausia iš visų būtybių, kiek teko sutikti. Abejoju, ar jis kam nors yra atsivėręs.

– Bet sakei, kad jį apgavo. Vadinasi, jis pasitikėjo *tais* žmonėmis ir atsivėrė. Antraip nebūtų buvę apgaulės.

– Taip, tu teisus. Apgavystės jį labai slegia. Tiesą sakant, manau, tai turėtų būti svarbiausia mano darbo taisyklė: *primum non nocere* – nepakenk, nedaryk nieko, ką būtų galima interpretuoti kaip apgaulę.

Brojeris akimirka svarstė savo žodžius, paskui pridūrė:

– Žinai, Zigi, šitaip gydau visus pacientus, taigi ateityje dirbant su ponu Miuleriu neturėtų kilti rūpesčių. Tačiau mano ankstesnė veidmainystė – *ją* jis gali įvertinti kaip apgaulę. Vis dėlto nieko negaliu pakeisti. Norėčiau nusimesti našta, viską jam atskleisti – papasakoti apie susitikimą su panele Salome, apie jo draugų sąmokslą nukreipti jį į Vieną ir labiausiai trokštu pasakyti, kad apsimetinėju neva aš, o ne jis yra pacientas.

Froidas smarkiai papurtė galvą.

– Nieku gyvu! Tas atsiskleidimas, ta išpažintis būtų *tavo*, o ne jo labui. Ne, jei iš tikrųjų nori padėti savo pacientui, manau, turi nutylėti tą melą.

Brojeris linktelėjo. Žinojo, kad Froidas teisus.

– Gerai, apibendrinkime. Ką iki šiol nusprendėme?

Froidas greitai atsakė. Jam patiko tokie intelektiniai pratimai.

– Jau turime kelis žingsnius. *Pirmasis* žingsnis – įtraukti jį atsiveriant pačiam. *Antrasis* žingsnis – apsikeisti vaidmenimis. *Trečiasis* – padėti *jam* atsiverti. Ir dar turime pagrindinę taisyklę: įgyti jo pasitikėjimą ir vengti bet kokių nuorodų į apgaulę. Na, koks kitas žingsnis? Tarkime, jis *atskleis*, kokia neviltis jį kamuoja, kas toliau?

– Galbūt, – atsakė Brojeris, – ir nereikia žengti kito žingsnio? Galbūt pats atsivėrimas bus toks didelis laimėjimas, tokia permaina jo gyvenime, kad vien to užteks?

– Paprasta išpažintis nėra tokia paveiki, Jozefai. Jei taip būtų, nebūtų neurotiškų katalikų!

– Taip, neabejoju, tu teisus. Bet tikriausiai kol kas daugiau nieko negalime suplanuoti. – Brojeris išsitraukė laikrodį ir pamojo padavėjui, kad atneštų sąskaitą.

– Jozefai, man patiko šis pokalbis. Malonu, kad tariesi su manim – man didelė garbė, kad rimtai vertini mano pasiūlymus.

– Tikrai, Zigi, tau puikiai sekasi. Drauge mes esame šauni komanda. Bet negaliu įsivaizduoti, kad paskelbtume apie savo gydymo metodus. Kiek ateina pacientų, kuriems reikia tokio keisto gydymo plano? Tiesą sakant, šiandien man atrodė, kad mes ne gydymo planą kuriame, o veikiau sąmokslą rengiame. Žinai, kokio paciento norėčiau? To kito – kuris šaukėsi mano pagalbos!

– Turi galvoje nesąmoningą psichiką, įkalintą tavo paciento viduje.

– Taip, – patvirtino Brojeris ir padavė padavėjui florino banknotą nė nežvilgtelėjęs į kvitą – niekada į jį nežiūrėdavo. – Taip, tada dirbti būtų kur kas paprasčiau. Žinai, Zigi, galbūt tai ir turėtų būti gydymo tikslas – išlaisvinti tą paslėptąją sąmonę, leisti jai dienos šviesoje paprašyti pagalbos.

– Taip, puiku, Jozefai. Bet ar mes kalbame apie *išlaisvinimą*? Juk jis neegzistuoja atskirai; tai nesąmoningoji Miulerio dalis. Negi ne integracijos mes siekiame? – Froidas atrodė nustebintas savo paties minties ir švelniai trunkydamas kumščiu marmurinį stalą pakartojė: – Pasąmonės integracijos.

– Ak, Zigi, tikrai taip! – ši mintis sužavėjo ir Brojerį. – Nuostabi įžvalga!

Palikęs padavėjui kelis varinius kreicerius Brojeris su Froidu išėjo į Michaelio gatvę.

– Taip, jei mano pacientas galėtų *integruoti* tą kitą savo dalį, tai būtų tikrų tikriausias laimėjimas. Jei jis suprastų, kaip natūralu trokšti kitų pagalbos – žinoma, *to* užtektų!

Jie praėjo Kolo turgų, išėjo į judrią pagrindinę Grabeno gatvę ir išsiskyrė. Froidas pasuko Naglerio skersgatviu į ligoninę, Brojeris Stepono aikšte patraukė į Bekerio septyni, pastatas stovėjo tuoj už romaninių Švento Stepono katedros bokštų. Pakalbėjęs su Zigiu jis pasijuto ramesnis dėl rytojaus susitikimo su Nyče. Vis dėlto jį kama-vo bloga nuojauta, kad visi šie kruopštūs pasiruošimai tėra iliuzija, kad susitikimas vyks ne pagal jo, o pagal Nyčės planą.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

NYČĖ IŠ TIESŲ BUVO pasiruošęs. Kitą rytą, kai Brojeris baigė apžiūrą, Nyčė ėmėsi vadovauti.

– Matote, – tarė jis, rodydamas Brojeriui didelį naują sąsiuvinį, – kaip puikiai pasirengiau! Ponas Kaufmanas, vienas jūsų sanitarų, buvo labai malonus ir vakar man jį atnešė.

Jis pakilo nuo lovos.

– Taip pat paprašiau dar vienos kėdės. Gal persėstume ant jų ir pradėtume darbą?

Brojeris, mažumėlę suglumęs dėl savo paciento išdidumo ir reikšmingumo, priėmė pasiūlymą ir atsisėdo šalia Nyčės. Abi kėdės buvo atgręžtos į židinį, kuriame spragsėjo oranžinė liepsna. Šiek tiek pasiūlęs, Brojeris pasuko kėdę, kad būtų patogiau žiūrėti į Nyčę, ir įtikino Nyčę padaryti tą patį.

– Iš pradžių, – tarė Nyčė, – nusistatykime svarbiausias tyrimų sritis. Sudariau sąrašą temų, kurias suminėjote vakar, kai prašėte mano pagalbos.

Atsivertęs sąsiuvinį Nyčė parodė, kad ant atskiro lapo susirašė visus Brojerio nusiskundimus, ir balsiai juos perskaitė:

– Pirma, bendras nepasitenkinimas. Antra, apninkančios svetimoms mintys. Trečia, neapykanta sau. Ketvirta, senatvės baimė. Penkta, mirties baimė. Šešta, mintys apie savizudybę. Ar viskas?

Brojerį trikdė oficialus Nyčės tonas, jam nepatiko, kad iš jo slapčiausių rūpesčių sudarytas sąrašas, lyg tai būtų klinikiniai simptomai. Tačiau kol kas jis nusprendė bendradarbiauti.

– Ne visai. Turiu rimtų rūpesčių, susijusių su žmona. Dėl nesuprantamų priežasčių jaučiuosi nuo jos nutolęs – tarsi santuoka būtų spąstai, tarsi gyvenčiau ne savo pasirinktą gyvenimą.

– Kaip manote, ar tai *viena* bėda? Ar *dvi*?

– Priklauso nuo to, kaip skirstysime.

– Taip, tai problema, nes temos priklauso ne tam pačiam logi-
niam lygmeniui. Kai kurios gali būti kitų bėdų rezultatas ar priežas-
tis. – Nyčė peržvelgė užrašus. – Pavyzdžiui, nepasitenkinimas gali
būti *svetimų minčių* pasekmė. Mintys apie savižudybę gali būti mir-
ties baimės pasekmė arba priežastis.

Brojerio nepasitenkinimas augo. Jam nepatiko, kur link krypsta pokalbis.

– Kam mums apskritai reikia sudaryti sąrašą? Vien nuo minties apie sąrašą jaučiuosi nejaukiai.

Nyčė atrodė sunerimęs. Jo pasitikėjimas savimi, regis, buvo silp-
nutis kaip voratinklis. Vos Brojeris paprieštaravo, jo elgesys kaipmat
pasikeitė. Jis prabilo nuolankiu balsu:

– Maniau, kad sudarę nusiskundimų sąrašą pagal svarbą, galė-
sime dirbti sistemingiau. Atvirai kalbant, nelabai žinau, ar pradėti
nuo *svarbiausios* problemos – kol kas tai tebūnie mirties baimė, ar
nuo *nesvarbiausios*, išvestinės – ja pasirinkime apninkančias svetimias
mintis. O gal pradėti nuo *kliniškai reikšmingiausios* arba *pavojingos*
gyvybei – nuo minčių apie savižudybę. Arba nuo keliančios daugiau-
sia rūpesčių, tos, kuri labiausiai trikdo jūsų kasdienį gyvenimą – ne-
apykantos sau.

Brojeris jautėsi vis nesmagiau.

– Apskritai nesu tikras, kad tai geras metodas.

– Bet aš grindžiu jį jūsų gydymo metodika, – atsakė Nyčė. – Kiek prisimenu, prašėte, kad bendrai papasakočiau apie savo būklę. Sudarėte problemų sąrašą, o paskui jas sistemingai nagrinėjote – labai sistemingai, kiek prisimenu, – ir visas ištyrėte. Argi ne taip?

– Taip, *tokiu* būdu atlieku medicininę apžiūrą.

– Tada, daktare Brojeri, kodėl dabar priešinatės šiam metodui? Ar galėtumėte pasiūlyti alternatyvą?

Brojeris papurtė galvą.

– Kai taip paaiškinate, esu linkęs sutikti su jūsų pasiūlyta tvarka. Tiesiog atrodo dirbtina ir nenatūralu apie mano slapčiausius rūpesčius kalbėti aiškiais kategorijomis. Mano galvoje visos tos bėdos neatsiejamai susipynusios. Be to, jūsų sąrašas atrodo toks *šaltas*. Tai subtilūs, skaudūs dalykai – apie juos kalbėti ne taip lengva kaip apie nugaros skausmą ar odos bėrimą.

– Nepainiokite nepatogumo su šurkštumu, daktare Brojeri. Nepamirškite, esu vienišius, kaip jau sakiau. Nesu pratęs prie lengvų ir šiltų pašnekesių.

Užvertęs sąsiuvinį Nyčė valandėlę žvelgė pro langą.

– Norėčiau išbandyti dar vieną metodą. Prisimenu, vakar sakėte, kad mes turime *kartu* kurti procedūras. Sakykite, daktare Brojeri, ar savo praktikoje turėjote panašios patirties, kuria galėtume pasinaudoti?

– Panašios patirties? Chm... medicinoje nepasitaikė nieko panašaus į tai, ką mudu dabar darome. Net nežinau, kaip tai pavadinti – gal nevilties terapija ar filosofinė terapija, o gal dar reikia sugalvoti pavadinimą. Gydytojai iš tiesų gydo tam tikrus psichikos sutrikimus, pavyzdžiui, tuos, kurie turi fizinį pagrindą: kliesesį, smegenų karštinę, paranoją ar smegenų sifilį arba psichozę nuo apsinuodijimo švinu. Taip pat esame atsakingi už tuos pacientus, kurių psichikos būklė kelia pavojų sveikatai ar gyvybei, pavyzdžiui, sunki melancho-lija ar manija.

– Kelia pavojų gyvybei? Kaip tai?

– Melancholikai marina save badu arba gali nusižudyti. Maniakai dažnai mirtinai save išsekina.

Nyčė neatsakė, tik sėdėjo tylėdamas, stebeilydamasis į ugnį.

– Tačiau aišku, – kalbėjo Brojeris, – kad tai nėra iš tolo nepanašų į mano situaciją, be to, tos ligos gydymas ne filosofija ar psichologija, o fiziškai: elektros stimuliacija, voniomis, vaistais, priverstiniu poilsiu ir taip toliau. Kartais, kai pacientams kyla iracionalių baimių, turime sukurti psichologinių metodų jiems nuraminti. Neseniai mane iškvietė pas pagyvenusią moterį, kuri bijojo išeiti laukan – jau kelis mėnesius nebuvo žengusi iš kambario. Švelniai su ja kalbėjausi, kol įgijau jos pasitikėjimą. Vėliau, kai nuvažiuodavau pas ją, paimdavau už rankos, kad jaustųsi saugiau, ir išsivesdavau vis toliau. Bet tai tik improvizacijos – kaip ir auklėjant vaiką. Vargu ar tam reikia gydytojo.

– Visa tai atrodo pernelyg toli nuo mūsų uždavinio, – tarė Nyčė. – Negi nėra nieko panašesnio?

– Na, be abejo, yra daug pacientų, kurie lankosi pas gydytojus dėl fizinių simptomų, tokių kaip paralyžius, kalbos defektai, dėl kai kurių aklumo ar kurtumo atvejų, tačiau šių simptomų priežastys yra psichologiniai konfliktai. Mes šią būklę vadiname „isterija“ – iš graikų kalbos žodžio *hysterus* – gimda.

Nyčė greitai linktelėjo, lyg norėdamas parodyti, kad jam nereikia versti iš graikų kalbos. Prisiminęs, kad jis filologijos profesorius, Brojeris skubiai pridūrė:

– Mes manėme, kad šiuos simptomus sukelia klajojanti gimda, be abejo, ši mintis anatomiškai nepagrįsta.

– Kaip aiškinama, kai šia liga serga vyrai?

– Kol kas dėl nežinomų priežasčių šia liga serga tik moterys; dar nėra užregistruota vyrų isterijos atvejų. Visuomet maniau, kad isteri-

ja turėtų ypač dominti filosofus. Galbūt jie, o ne gydytojai paaiškins, kodėl isterijos simptomai nepaklūsta anatomijos mokslui.

– Ką turite galvoje?

Brojeris atsipalaidavo. Aiškinti dėmesingam mokiniui medicinos tiesas jam buvo pažįstamas ir malonus vaidmuo.

– Na, pavyzdžiui, esu regėjęs pacienčių, kurių rankos taip apmiršta, kad to negalima paaiškinti nerviniais sutrikimais. Joms pasireiškia „pirštinių“ anestezija – delnų nejautra, tarsi aplink riešą būtų aprišta anestezuojamoji juosta.

– Ir tai nesuderinama su nervų sistemos veikla? – paklausė Nyčė.

– Teisingai. Ranka inervuojama ne tokiu būdu: ją valdo trys nervai: stipininis, alkūnės ir vidurinis – visi jie prasideda skirtingose smegenų vietose. Pusę piršto dirgina vienas nervas, kitą pusę – kitas. Tačiau pacientės to nežino. Regis, jos įsivaizduoja, kad visą ranką valdo vienas „rankos“ nervas, taip joms visai lengva paaiškinti, kodėl atsirado sutrikimas.

– Įstabu! – Nyčė atsivertė sąsiuvinį ir brūkštelėjo kelis žodžius. – Tarkime, isterija susirgtų moteris, išmananti žmogaus anatomiją. Ar jos liga būtų „anatomiškai“ teisinga?

– Esu tuo tikras. Isterija yra įsivaizduojama liga, ne anatominė. Akivaizdu, kad nervai nėra anatomiškai pažeisti. Tiesą sakant, kai kurias pacientes galima užhipnotizuoti, ir simptomai išnyksta per kelias minutes.

– Taigi naudojamas gydymas hipnoze?

– Ne! Deja, hipnozė medicinoje nepopuliari, bent jau Vienoje. Ji liūdnei pagarsėjusi – manau dėl to, kad dauguma pirmųjų hipnotizuotojų buvo šarlatanai, jie neturėjo medicininio išsimokslinimo. Be to, hipnozės poveikis visuomet trumpalaikis. Vis dėlto tai, kad ji veikia, įrodo, jog ligą sukelia psichinės priežastys.

– Ar jūs pats, – paklausė Nyčė, – gydėte tokių pacienčių?

– Kelias. Su viena paciente daug dirbau, apie ją ir papasakosiu. Ne dėl to, kad ir man siūlyčiau taikyti tokį gydymą, bet todėl, kad šitaip pradėsime nagrinėti mūsų sąrašą – jūsų antrąją temą, man atrodo.

Nyčė atsivertė sąsiuvinį ir balsiai perskaitė:

– „Apninkančios svetimos mintys“? Nesuprantu. Kodėl *svetimos*? Ir kuo tai susiję su isterija?

– Leiskite paaiškinti. Pirma, šias mintis vadinu svetimomis, nes atrodo, kad jos smelkiasi į mane iš išorės. Nenoriu apie jas galvoti, bet kai paliepiu joms trauktis, jos tik trumpam pradingsta ir netrukus vėl klastingai ima skverbtis į mano galvą. Kokios tai mintys? Na, galvoju apie gražią moterį – pacientę, kurią gydžiau nuo isterijos. Ar galėčiau pradėti nuo pradžių ir papasakoti visą istoriją?

Nyčė, toli gražu nebūdamas smalsus, nuo Brojerio klausimo pasijuto nejaukiai.

– Siūlau bendrą taisyklę – atskleiskite man tiek, kad galėčiau suprasti problemą. Kad nesijaustumėte sutrikęs ar pažemintas; iš to nieko gero neišeitų.

Nyčė buvo paslaptingas žmogus. Brojeris tai žinojo. Tačiau jis nenumatė, kad Nyčė norės, jog ir jis liktų paslaptingas. Brojeris suprato, kad turi laikytis savo – atsiverti kiek galima daugiau. Tik tada, galvojo jis, Nyčė supras, kad būti atviram ir nuoširdžiam su žmonėmis nėra taip jau baisu.

– Gal jūs ir teisus, bet man atrodo, kad kuo daugiau jums atskleisiu savo slapčiausių jausmų, tuo labiau man palengvės.

Nyčė įsitempė, tačiau linktelėjo Brojeriui, kad kalbėtų toliau.

– Istorija prasidėjo prieš dvejus metus, kai viena mano pacientė paprašė pasirūpinti jos dukterimi, kurią pavadinsiu Ana O., kad nereikėtų minėti jos tikrojo vardo.

– Jūs man atskleidėte savo pseudonimų kūrimo metodą, taigi jos tikrieji inicialai turi būti B. P.

Brojeris šyptelėjo: „Šis vyras kaip Zigis. Nieko nepamiršta“, ir toliau smulkiai pasakojo apie Bertos ligą.

– Jums taip pat svarbu žinoti, kad Anai O. buvo dvidešimt vieneri, ji nepaprastai protinga, išsilavinusi ir nuostabiai graži. Gaivaus oro gūsis – ne, *ciklonas* – sparčiai senstančiam keturiasdešimtmečiui! Ar įsivaizduojate tokio tipo moterį?

Nyčė nekreipė dėmesio į klausimą.

– Ir jūs tapote jos gydytoju?

– Taip, sutikau ją gydyti – ir niekada neapvyčiau jos pasitikėjimo. Visi nusižengimai, apie kuriuos papasakosiu, buvo tik mintyse ir fantazijose, bet ne veiksmai. Pirmiausia noriu susitelkti ties psichologiniu gydymu.

Per mūsų kasdienius susitikimus ji automatiškai įeidavo į lengvą transą, ir kol ją valdydavo tokia būseną, mes aptardavome – arba, pasak jos, „iškraudavome“, – visus ją slegiančius pastarųjų dvidešimt keturių valandų įvykius ir mintis. Šis procesas, kurį ji pavadino „kamino krėtimu“, pasirodė naudingas, nes padėdavo jai kitą parą jaustis geriau, tačiau neturėjo įtakos isterijos simptomams. Ir vieną dieną apgraibom suradau *veiksmingą* gydymą.

Brojeris papasakojo, kaip ne tik panaikino visus Bertos simptomus, atsekęs jų pradinę priežastį, bet ir galų gale išgydė jos ligą, padėjęs atrasti ir iš naujo išgyventi svarbiausią jos priežastį – siaubą dėl tėvo mirties.

Nyčė, uoliai užsirašinėdamas, sušuko:

– Man regis, jūsų gydymas buvo nepaprastas! Ko gero, jūs padarėte svarbų atradimą taikydamas psichologinį gydymą. Galbūt jis galėtų padėti įveikiant ir jūsų bėdas. Man patinka galimybė, kad jums padės jūsų paties atradimas. Juk niekas negali žmogui pagelbėti; pačiam reikia rasti jėgų padėti *sau*. Galbūt jūs, kaip Ana O., turėsite atrasti pradines savo psichologinių bėdų priežastis. Tačiau sakėte, kad nesiūlote tokio metodo sau. Kodėl?

– Dėl kelių priežasčių, – ryžtingai, kaip autoritetingas gydytojas, atsakė Brojeris. – Mano būklė labai skiriasi nuo Anos O. Viena vertus, nesu imlus hipnozei: niekada nesu patyręs neįprastų sąmonės būsenų. Tai svarbu, nes manau, kad isteriją sukelia traumuojanti patirtis, kai žmogus patiria neįprastą sąmonės būseną. Kadangi apie traumą prisimenama ir žievė stipriau dirginama, kai vyrauja alternatyvi sąmonės būseną, prisiminimų neįmanoma valdyti arba integruoti, kasdienė patirtis jų neištrina. – Nepertraukdamas pasakojimo Brojeris atsistojo, pakurstė ugnį ir įmetė dar vieną pliauską. – Turbūt dar svarbiau yra tai, kad mano simptomai nėra isteriški: jie neveikia nervų sistemos ar kurios nors kūno dalies. Nepamirškite, isterija – moterų liga. Mano būklė, manau, *kokybiškai* artimesnė įprastai žmogiškai *baimei* ar kančiai. Kiekybiškai, ji, be abejo, yra labai sunki! Dar kai kas – mano simptomai nėra ūmūs, jie atsirado pamažu, per daug metų. Pažvelkite į sąrašą. Negalėčiau nustatyti, kada tiksliai atsirado kuri nors iš šių problemų. Tačiau yra ir dar viena priežastis, kodėl gydymas, kurį taikiau savo pacientei, man nepadėtų – ir tai gana gluminanti priežastis. Kai Bertos simptomai...

– Bertos? Teisingai supratau, kad jos vardo pirmoji raidė B.

Brojeris susikrimtęs užsimerkė.

– Bijau, kad skaudžiai suklydau. Man be galo svarbu nepažeisti paciento slaptumo. Ypač *šios* pacientės. Jos šeima garsi bendruomenėje, be to, plačiai žinoma, kad buvau jos gydytojas. Todėl turiu būti atsargus ir kuo mažiau kitiems gydytojams pasakoti apie savo darbą su ja. Bet kalbantis su jumis labai sunku vadinti ją slapyvardžiu.

– Norite pasakyti, sunku kalbėti laisvai ir atvirai, tuo pat metu saugantis neištarti to, ko nereikia?

– Tikrai. – Brojeris atsiduso. – Dabar neturiu kito pasirinkimo, kaip tik toliau ją vadinti tikruoju vardu – Berta. Bet jūs turite prisiekti niekam jo neišduoti.

Nyčė nedvejodamas linktelėjo.

– Žinoma.

Brojeris iš švarko kišenės išsitraukė odinę cigarų dėžutę, išsiėmė cigarą ir, pašnekovui atsisakius, užsidegė.

– Apie ką kalbėjau? – pasiteiravo.

– Aiškinote, kodėl naujasis gydymo metodas gali netikti jūsų problemoms spręsti – minėjote „gluminančią“ priežastį.

– Taip, gluminanti priežastis. – Prieš kalbėdamas toliau Brojeris iškvėpė ilgą dūmą. – Pristačiau jos atvejį keliems kolegoms ir medicinos studentams. Buvau kvailas ir puoliau girtis, kad padariau svarbų atradimą. Bet vos po kelių savaičių, kai perdaviau ją kitam gydytojui, sužinojau, kad beveik visi simptomai pasikartojo. Suprantate, kaip nejaukiai jaučiuosi?

– Jaučiatės nejaukiai, – tarė Nyčė, – nes paskelbėte apie gydymą, kuris galbūt nepadėjo?

– Dažnai įsivaizduoju, kaip susirandu tuos žmones, kurie buvo konferencijoje, ir kiekvienam atskirai pasakau, kad mano išvados buvo klaidingos. Tas susirūpinimas man pažįstamas – kolegų nuomonė man labai svarbi. Nors žinau, kad jie mane gerbia, jaučiuosi esąs apgavikas; tai dar viena mano bėda. Įtraukite ją į sąrašą.

Nyčė pareigingai atsivertė sąsiuvinį ir minutę rašė.

– Kalbant apie Bertą – nesuprantu, dėl kokių priežasčių ji atkrito. Galbūt mano gydymas, kaip ir hipnozė, duoda tik laikiną rezultatą. Tačiau gali būti, kad gydymas buvo veiksmingas, tačiau viską sugadino tragiška pabaiga.

Nyčė vėl pasiėmė pieštuką.

– Ką turite galvoje – „tragiška pabaiga“?

– Kad suprastumėte, iš pradžių turiu papasakoti, kas įvyko tarp Bertos ir manęs. Nėra prasmės ką nors gražinti. Kalbėsiu atvirai. Aš, senas kvailys, ją įsimylėjau! Kankinausi iš meilės. Negalėjau išmesti jos

iš galvos. – Brojeris nustebo, kaip lengva, tiesą sakant, net smagu, taip atsiverti. – Mano diena susidėjo iš dviejų dalių: buvimo su Berta ir laukimo, kol vėl būsiu su ja! Susitikdavau su ja kasdien vieną valandą, paskui pradėjau lankyti du kartus per dieną. Kai ją išvysdavau, mane apimdavo stipri aistra. Kai ji prisiliesdavo, lytiškai susijaudindavau.

– Kodėl ji jus liesdavo?

– Jai buvo sunku eiti, tad ji įsikibdavo man į parankę ir mes vaikštinėdavome. Dažnai jai staiga sutraukdavo raumenis, ir turėdavau daryti giluminį šlaunų masažą. Kartais ji taip graudžiai verkdamas, kad būdavau priverstas ją apkabinti ir guosti. Kartais, kai sėdėdavau šalia, ją spontaniškai užvaldydavo transas, ji padėdavo man ant peties galvą ir valandą „krėsdavome kaminus“. Arba pasidėdavo galvą man ant kelių ir miegodavo kaip kūdikis. Daug daug kartų vos begalėjau suvaldyti savo geismą.

– Galbūt, – tarė Nyčė, – vien būdamas vyru vyras moteryje atskleidžia moterį.

Brojeris ūmai atsitiesė.

– Turbūt neteisingai jus supratau! Be abejo, jūs žinote, kad bet kokie lytiniai santykiai su pacientu yra klaida – nusižengimas Hipokrato priesaikai.

– O moterys? Kiek jos atsakingos?

– Bet tai ne moteris – tai *pacientė!* Regis, mes nesusikalbame.

– Grįšime prie to vėliau, – ramiai atsakė Nyčė. – Vis dar negirdėjau tragiškos pabaigos.

– Na, man atrodė, kad Berta taisosi, jos simptomai vienas po kito nyko. Tačiau jos gydytojui nebuvo taip gerai. Mano žmona Matilda, kuri visuomet buvo supratinga ir rami, iš pradžių ėmė piktintis, kad tiek laiko praleidžiu su Berta, paskui ją pradėjo erzinti net mano kalbos apie ją. Laimė, nebuvau toks kvailas ir neatskleidžiau Matildai savo tikrųjų jausmų, bet manau, ji pati apie juos įtarė. Vieną dieną

ji įtūžo ir uždraudė minėti Bertos vardą. Ėmiau niršti ant žmonos, ir netgi kilo iracionalių minčių, kad ji stovi man skersai kelio – jei ne ji, galėčiau pradėti gyvenimą su Berta.

Brojeris nutilo, pastebėjęs, kad Nyčė užsimerkė.

– Ar jums viskas gerai? Gal šiandien gana?

– Aš klausausi. Kartais užsimerkęs geriau matau.

– Na, buvo dar viena komplikacija. Turėjau seselę Evą Berger, ponios Beker pirmtakę, su kuria per dešimt bendro darbo metų artimai susidraugavome. Eva labai sunerimo. Ji rūpinosi, kad susižavėjimas Berta nesugriautų mano gyvenimo, kad nesuvaldęs impulsų nepasielgčiau kvailai. Tiesą sakant, ji dėl manęs pasiaukėjo.

Nyčė plačiai atsimerkė. Subolavo akių baltymai.

– Ką turite galvoje, sakydamas pasiaukėjo?

– Ji pasakė, jog padarytų *bet ką*, kad tik sukliudytų man susigriauti gyvenimą. Eva žinojo, kad mes su Matilda beveik nesimylime, ir pamanė, kad todėl geidžiu Bertos. Manau, ji man siūlė iškrauti seksualinę įtampą.

– Ir tikite, kad ji taip elgėsi dėl *jūsų*?

– Esu tuo tikras. Eva labai žavi moteris ir gali rinktis iš daugelio vyrų. Užtikrinu, ji tai pasiūlė ne dėl mano gražios išvaizdos: plinkančios galvos, apšiurusios barzdos ir šitų „vėduoklių“, – jis palietė savo dideles atlėpusias ausis, – kaip vaikystėje jas vadindavo draugai. Be to, kartą ji buvo prisipažinusi, kad prieš kelerius metus buvo užmezgusi artimus ir pragaištingus santykius su darbdaviu, dėl kurių galop netekusi darbo, ji buvo sau prisiekusi, kad tai daugiau nepasikartos.

– Taigi Eva aukojosi norėdama jums padėti?

Nepaisydamas skepticizmo ir gal net paniekos, girdimos tariant žodį „aukojosi“, Brojeris ramiai atsakė:

– Nepriėmiau jos pasiūlymo. Buvau kvailas ir maniau, kad permiegodamas su Eva išduočiau Matildą. Kartais dėl to labai apgailestauju.

– Nesuprantu. – Nyčės akys, nors vis dar plačios iš susidomėjimo, atrodė pavargusios, tarsi jis būtų per daug pamatęs ir išgirdęs. – Ko jūs apgailestaujate?

– Žinoma, kad atsisakiau Evos pasiūlymo. Labai dažnai galvoju apie tą prarastą galimybę. Tai dar viena mintis, kuri mane vargina. – Brojeris parodė į Nyčės sąsiuvinį. – Įtraukite į sąrašą.

Nyčė vėl pasiėmė pieštuką ir, į Brojerio problemų sąrašą įrašęs dar vieną punktą, paklausė:

– Vis vien nesuprantu, ko apgailestaujate? Jei būtumėte priėmęs Evos pasiūlymą, kas dabar būtų kitaip?

– Kitaip? Kuo čia dėtas „kitaip“? Tai buvo nepakartojama galimybė – tokia mano gyvenime daugiau nepasitaikys.

– Bet juk tai buvo ir vienintelė galimybė ištarti „ne“! Ištarti palaimintą „ne“ išdavystei. Ir *ta* galimybė jūs pasinaudojote.

Brojerį apstulbino Nyčės žodžiai. Aišku, Nyčė nieko neišmano apie stiprią aistrą. Tačiau nebuvo prasmės diskutuoti šia tema. O gal jis nepakankamai aiškiai pasakė, kad Eva būtų buvusi jo, jei tik jis būtų paprašęs? Gal Nyčė nesupranta, kad reikia naudotis galimybėmis, kai jos pasitaiko? Tačiau jo pastaba apie „palaimintą ne“ buvo įdomi. Jis – neįprastas didžiulių nepermatomų dėmių ir ryškiausio originalumo derinys, pamanė Brojeris. Brojeris dar sykį suprato, kad šis keistas vyras gali duoti jam kai ką vertinga.

– Apie ką kalbėjomės? Ak taip, apie baisią nelaimę! Visą laiką galvojau, kad mano aistra Bertai išimtinai autistiška – tai yra vyksta tik *mano* galvoje – ir kad man pavyko ją nuslėpti nuo jos. Įsivaizduokite, koks buvau sukrėstas, kai vieną dieną Bertos motina pasakė, kad Berta pranešė esanti nuo manęs nėščia!

Brojeris papasakojo, kaip įniršo Matilda, kai išgirdo apie šį tariamą nėštumą, kaip griežtai pareikalavo, kad Brojeris perduotų Bertą kitam gydytojui ir atleistų Evą.

– Ir ką jūs padarėte?

– Ką gi galėjau padaryti? Ant kortos buvo pastatyta mano karjera, mano šeima, visas mano gyvenimas. Tai buvo baisiausia diena mano gyvenime. Turėjau liepti Evai išeiti. Žinoma, pasiūliau jai laikinai padirbėti pas mane, kol surasime jai naują vietą. Nors ji tvirtino mane suprantanti, kitą dieną į darbą neatėjo, ir daugiau jos nebemačiau. Kelis kartus jai rašiau, bet atsakymo negavau.

Su Berta viskas buvo dar blogiau. Kai kitą dieną ją aplankiau, ji nebekliedėjo ir nebemanė esanti nėščia. Ji net užmiršo tą įvykį ir audringai sureagavo, kai pranešiau, kad nebegalėsiu būti jos gydytojas. Ji verkė, maldavo, kad apsigalvočiau, prašė, kad pasakyčiau, ką ji blogo padarė. Žinoma, *ji nieko blogo nepadarė*. Pareiškimas apie „daktaro Brojerio kūdikį“ buvo isterijos dalis. Tai buvo ne jos žodžiai, ji kliedėjo.

– Tai kas gi kliedėjo? – paklausė Nyčė.

– Na, be abejo, *ji* kliedėjo, tačiau ji už tai *neatsako*, taip, kaip neatsakome už keistus, atsitiktinius įvykius sapnuose. Būdami tokios būsenos žmonės prišneka padrikų, beprasmių dalykų.

– *Man* jos žodžiai neatrodo beprasmiški ar atsitiktiniai. Prašėte, daktare Brojeri, kad sakyčiau, kas ateina į galvą. Kai ką pastebėjau: jūs jaučiatės atsakingas už *visas* savo mintis ir *visus* savo veiksmus; o *jai*, – Nyčės balsas skambėjo rūsčiai, jis pagrasė Brojeriui pirštu, – *jai* dėl ligos *viskas* atleidžiama.

– Bet, profesoriau Nyče, *kaip pats sakėte*, galia yra svarbi. Mano padėtis man suteikė galią. Jai reikėjo mano pagalbos. Žinojau, kad ji pažeidžiama, žinojau, kaip smarkiai ji mylėjo savo tėvą, gal net *per* smarkiai, ir kad liga prasiveržė po jo mirties. Taip pat žinojau, kad tą meilę, kurią jam jautė, ji nukreipė į mane, o aš ja pasinaudojau. Norėjau, kad ji mane mylėtų. Ar žinote, kokie buvo jos paskutiniai žodžiai man? Pasakęs, kad nuo šiol ja rūpinsis kitas gydytojas, nuėjau, o ji

sušuko pavymui: *Jūs man visuomet būsite vienintelis – kito vyro mano gyvenime nebus!* Siaubingi žodžiai! Jie liudija, kaip labai jai pakenkiau. Bet buvo kai kas dar baisesnio: *man tie žodžiai patiko!* Man patiko, kad ji pripažino mano galią jai! Taigi kaip matote, palikau ją dar silpnesnę. Suluošintą. Tarsi būčiau ją surišęs ir sužalojęs jai kojas!

– Ir kaip sekėsi tai luošei nuo tada, kai paskutinį kartą ją matėte? – paklausė Nyčė.

– Ją paguldė į Krocilingeno sanatoriją. Daugelis pradinių simptomų grįžo: nuotaikų kaita, gimtosios kalbos užmiršimas kiekvieną rytą ir skausmas, kurį nuslopindavo tik morfijus, prie kurio ji pripratusi. Vienas įdomus dalykas: jos tenykštis daktaras ją įsimylėjo, perdavė ją kitam gydytojui ir pasiūlė tuoktis!

– Ak, tas pats kartojasi su kitu gydytoju, pastebėjote?

– Aš pastebėjau tik viena – mane skaudina, kad Berta bendrauja su kitu vyru. Prašau prie savo sąrašo pridurti pavydą: tai vienas didžiausių mano rūpesčių. Į galvą plūsta vaizdai, kaip juodu šnekasi, liečia vienas kitą, net mylisi. Šios mintys kelia baisų skausmą, ir aš toliau kankinuosi. Ar suprantate mane? Ar kada nors esate patyręs tokį pavydą?

Šis klausimas liudijo konsultacijos posūkį. Iš pradžių Brojeris sąmoningai atsivėrė, norėdamas duoti pavyzdį Nyčei, tikėdamasis jį padrašinti elgtis taip pat. Tačiau netrukus visiškai pasinėrė į prisipažinimus. Juk jis niekuo nerizikavo – Nyčė, tardamasis esąs *Brojerio* konsultantas, prisiekė konfidencialumą.

Tai buvo nauja: dar niekad anksčiau Brojeris nebuvo taip atsivėręs. Su Maksu kalbėjosi atvirai – tačiau stengėsi išlaikyti savo įvaizdį ir atsargiai rinko žodžius. Net ir kalbėdamasis su Eva Berger jis visuomet susilaikydavo, slėpė savo senatvės negalias, abejones, svyravimus – visas tas savybes, su kuriomis pagyvenęs vyras atrodytų silpnas ir nuobodus jaunai dailiai moteriai.

Tačiau pradėjęs pasakoti apie savo pavydą Bertai ir jos naujajam gydytojui, Brojeris grįžo į Nyčės gydytojo vaidmenį. Jis nemelavo, – iš tiesų sklido gandai apie Bertą ir daktarą, iš tiesų jį kankino pavydas, – tačiau Brojeris tyčia pabrėžė tuos jausmus, norėdamas, kad Nyčė atsiskleistų. Juk Nyčė turėtų jausti pavydą dėl „pitagorietišku“ savo, Lu Salomės ir Paulo Rė santykių.

Tačiau ši strategija nedavė naudos. Nyčė niekuo neišsidavė, kad ši tema jį domintų. Jis vos vos linktelėjo, atvertė sąsiuvinio lapą ir peržvelgė užrašus. Abu vyrai nugrimzdo į tylą. Žvelgė į blėstančią liepsną. Tada Brojeris įkišo ranką kišenėn ir išsitraukė sunkų auksinį laikrodį – tėvo dovaną. Ant dangtelio buvo užrašyta: „Jozefui, mano sūnui. Nešk mano dvasią į ateitį.“ Jis žvilgtelėjo į Nyčę. Ar tose pavargusiose akyse šviečia viltis, kad pokalbis baigiasi? Laikas eiti.

– Profesoriau Nyče, man malonu su jumis šnekėtis. Tačiau esu už jus atsakingas; man regis, paskyriau jums ilsėtis, kad vėl nekiltų migrena, ir pats priverčiau taip ilgai klausytis. Dar kai kas dingtelėjo – prisimenu, kartą pasakojote man apie savo įprastą dieną, dieną, per kurią labai mažai bendraujate su kitais. Galbūt tai per didelę dozė pirmą kartą? Ne tik per daug laiko, per daug klausymosi bei kalbų, bet ir per daug kito žmogaus paslapčių?

– Mūsų susitarimas reikalauja nuoširdumo, daktare Brojeri, ir būtų nesąžininga prieštarauti. Šiandien visko buvo daug, ir aš *esu* pavargęs. – Jis atsilošė. – Bet ne, man nebuvo per daug jūsų paslapčių. Aš taip pat mokausi iš jūsų. Tai ir turėjau omeny, kai sakiau, kad mokytis bendrauti turiu pradėti nuo pat pradžių!

Kai Brojeris atsistojo ir ištiesė ranką pasiimti palta, Nyčė pridūrė:

– Dar viena – paskutinė pastaba. Jūs daug kalbėjote antrąja tema mūsų sąraše: „apninkančios svetimos mintys“. Tikriausiai šiandien tai aptarėme, dabar suprantu, kaip tos netikusios mintys įsiskverbia į jūsų galvą ir jus užvaldo. Tačiau tos mintys vis vien yra *jūsų*, ta galva

yra *jūsų*. Svarstau, kokią naudą gaunate iš to, kad leidžiate joms užplūsti – arba, griežčiau tariant, – kad *pasistengiate*, jog jos užplūstų.

Brojeris, vieną ranką įkišęs į palto rankovę, sustingo.

– *Pasistengiu*, kad jos užplūstų? Nežinau. Galiu tik pasakyti, kad *viduje to neįjaučiu*. Atrodo, kad jos *įsibrauna* į mane. Jūsų teiginys, kad aš leidžiu taip *nutikti*, – kaip čia pasakius? – manęs *nesujaudina*, nėra reikšmingas.

– Turime atrasti būdą, kad tai jums *būtų* reikšminga. – Nyčė atsiėjo ir palydėjo Brojerį iki durų. – Pabandykime atlikti tokį minčių eksperimentą. Iki rytojaus pokalbio prašau apsvarstyti klausimą: jei *negalvotumėte* šių svetimų minčių, kuo tada būtų užimta jūsų galva?

Ištraukos iš daktaro Brojerio pastabų apie Ekartą Miulerį, 1882 m. gruodžio 5 d.

Puiki pradžia! Daug pasiekėme. Sudarėme mano problemų sąrašą ir nusprendėme kaskart susitelkti į vieną. Gerai. Tegu jis galvoja, kad mes tuo ir užsiimame. Norėdamas padėkoti jį atsiverti, šiandien daug atsiskleidžiau. Jis neatsilygino tuo pačiu, tačiau bėgant laikui tai įvyks. Be abejo, jį apstulbino mano atvirumas ir padarė išpūdį.

Man kilo įdomi taktinė mintis! Nupasakosiu jo situaciją taip, tarsi ji būtų mano. Tuomet leisiuosi jo konsultuojamas, ir taip jis nejučia ims konsultuoti save. Tarkim, taip galėsiu padėti jam nagrinėti meilės trikampį su Lu Salome ir Paulu Rė – paprašysiu patyrinti mano trikampį su Berta ir naujuoju gydytoju. Jis toks paslaptingas, kad tai gali būti vienintelis būdas jam padėti. Ko gero, jis niekada nebus pakankamai atviras ir tiesiai nepaprašys pagalbos.

Jo mąstymas originalus. Negaliu numatyti, ką jis atsakys. Veikiausiai Lu Salomė teisi; turbūt jam lemta tapti didžiu filosofu. Tol, kol jis nekalba apie žmogiškąsias būtybes! Daugeliu žmonių santy-

kių aspektų jis turi didžiulių nepermatomų dėmių. Bet kai kalbama apie moteris, jis tampa tiesiog barbaru; beveik nežmonišku barbaru. Kad ir kokia tai būtų moteris, kad ir kokia situacija, jo atsakymas aiškus: moteris yra išdavikė ir intrigantė. Šnekant apie moteris, jo patarimus nesunku numanyti: kaltink jas, bausk jas! Ak taip, dar vienas būdas – venk jų!

Apie seksualinius jausmus: ar jis apskritai jų turi? O gal moteris jam atrodo pernelyg pavojingos? Veikiausiai jis jaučia aistrą. Tačiau kas jai nutinka? Ar ji užtvenkiama ir susidaro spaudimas, kuris vienaip ar kitaip turi išsiveržti? Kąžin ar tai galėtų būti migrenos priežastis?

Ištraukos iš Frydricho Nyčės užrašų apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio 5 d.

Sąrašas ilgėja. Prie mano šešių punktų sąrašo daktaras Brojeris pridūrė dar penkis.

- 7. Jausmas lyg pakliuvus į spąstus: santuokos, gyvenimo spąstus.*
- 8. Nutolimas nuo žmonos.*
- 9. Apgailėstavimas atsisakius seksualinės Evos „aukos“.*
- 10. Pernelyg didelis susirūpinimas kitų gydytojų nuomone apie jį.*
- 11. Pavydas – Berta ir kitas vyras.*

Ar tas sąrašas kada nors baigsis? O gal kasdien iškils naujų rūpesčių? Kaip priversti jį suprasti, kad jo problemos prašo dėmesio vien tam, kad nustelbtų tai, ko jis nenori matyti? Menkos mintys smelkiasi į jo protą tarsi grybelis. Jos galų gale supūdys jo kūną. Kai jis šiandien ruošėsi išeiti, paklausiau, ką jis matytų, jei jam neužstotų vaizdo tos banalybės. Taip nurodžiau jam kelią. Ar jis juo žengs?

Jis keistas mišrūnas – protingas, bet aklas, nuoširdus, bet podraug suktas. Ar jis nutuokia apie savo nenuoširdumą? Tvirtina, kad jam padedu. Giria mane. Ar jis žino, kaip nekenčiu dovanų? Ar jis žino, kad dovanos drasko man odą ir neleidžia užmigti? Ar jis iš tų, kurie apsimeta duodą – nors duoda vien tam, kad gautų dovanų? Aš jam nieko nedovanosiu. Ar jis iš tų, kurie garbina pagarbą? Ar jis iš tų, kurie nori atrasti ne save, o mane? Nieko jam neduosiu! Kai draugui reikia poilsio vietos, geriausia jam pasiūlyti kietą gultą!

Jis malonus ir simpatingas. Atsargiai! Jis kupinas didžiųjų siekių, bet jo menka sieliūkštė jais netiki. Apie moteris jis kalba beveik nežmoniškai. Tragedija voliotis tokiame purve! Pažįstu tą purvą: malonu žvelgti žemyn ir matyti, ką įveikiau.

Stipriausias medis pasiekia aukščiausias viršūnes ir suleidžia giliausias šaknis į tamsą – net į blogį; tačiau jis nei aukštumų siekia, nei į gelmes skverbiasi. Gyvuliški troškimai siurbia jo jėgas – ir jo protą. Trys moterys jį drasko, o jis jaučiasi joms dėkingas. Laižo joms kruvinus nagus.

Viena iš jų apipurškia jį savo muskusu ir vaidina pasiaukojusią. Ji siūlo jam „dovanų“ vergiją – jo vergiją.

Antroji jį kankina. Apsimeta silpna, kad vaikščiodama galėtų prie jo prisiglausti. Apsimeta mieganti, kad galėtų pasidėti galvą ant jo vyriškumo, o kai jai nusibosta šie menki kankinimai, jį viešai pažemina. Pasibaigus žaidimui ji nesiliauja – savo triukus atlieka su kita auka. O jis aklas – viso to nemato. Kad ir kas nutiktų, jis ją myli.

Trečioji moteris uždaro jį į amžiną nelaisvę. Tačiau ši man labiausiai patinka. Ji bent jau neslepia savo nagų!

Frydricho Nyčės laiškas Lu Salomei, 1882 m. gruodis

Mano brangioji Lu,

...Esu tavo geriausias advokatas, bet ir griežčiausias teisėjas! Reikalauju, kad teistum pati save ir kad pati sau skirtum bausmę... Nusprendžiau grįžęs į Ortą atskleisti tau visą savo filosofiją. Ak, nė nenutuoki, koks tai sprendimas: manau, negalėčiau pasiūlyti vertingesnės dovanos...

Anuomet pasitraukiau ir supratau, kad esi mano žemiškojo idealo vizija ir pasireiškimas. Prašau nepamiršti, kad mano regėjimas siaubingas!

Manau, niekas negali geriau apie tave galvoti, bet taip pat niekas negali galvoti blogiau.

Jei būčiau tave sukūręs, būčiau suteikęs tau geresnę sveikatą ir daug daugiau to, kas slypi už jos ir yra kur kas vertingiau... Galbūt dar būčiau pridėjęs šiek tiek daugiau meilės man (nors tai mažų mažiausiai svarbu); tas pats tinka ir bičiuliui Rė. Nei tau, nei jam negalėčiau nė žodžiu užsiminti apie savo širdies reikalus. Tikriausiai nėmaž nenutuoki, ko aš noriu – tačiau ši dirbtinė tylą beveik dusina, nes myliu jus, žmonės.

F. N.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

PO PIRMOSIOS KONSULTACIJOS Brojeris Nyčei paskyrė vos kelias oficialias minutes: įrašė pastabas į Ekarto Miulerio kortelę, trumpai pranešė seselėms apie jo būklę, o vėliau savo kabinete surašė asmeninę ataskaitą į sąsiuvinį, į tokį pat, kokį Nyčė naudojo savo užrašams.

Tačiau kitą parą Nyčė užėmė daug *asmeninio* Brojerio laiko – pavogto iš kitų pacientų, iš Matildos, vaikų, o labiausiai iš miego. Brojeris miegojo tik pirmąsias nakties valandas ir sapnavo ryškius, buginančius sapnus.

Jis sapnavo, kad juodu su Nyčė kalbasi didelėje patalpoje be sienų – galbūt teatro scenoje. Darbininkai, nešiodami pro šalį baldus, klausėsi jų pokalbio. Patalpa atrodė laikina, tarsi ją būtų buvę galima sulankstyti ir išvežti.

Antrame sapne jis sėdėjo maudymosi kubile ir atsuko vandens čiaupą. Iš jo pasipylė vabalai, smulkios mašinų detalės ir gleivių gumulai, kurie driekėsi iš čiaupo ilgomis šlykščiomis sruogomis. Mašinų detalės jį glumino. Gleivės ir vabalai kėlė pasibjaurėjimą.

Trečią valandą jis pabudo iš pažįstamo košmaro: žemės drebėjimas, Bertos ieškojimas, iš po kojų slystantis pagrindas. Jis krito keturiasdešimt pėdų po žeme, kol atsidūrė prie baltos plokštės, išmargintos neįskaitomais rašmenimis.

Brojeris gulėjo ir klausėsi, kaip daužosi širdis. Jis bandė nusi-raminti blaiviai galvodamas. Iš pradžių susimąstė, kodėl dalykai, kurie per pietus atrodo šviesūs ir malonūs, trečią ryto pritvinksta siaubo. Kai nepalengvėjo, Brojeris pasuko mintis kita linkme ir pabandė prisiminti viską, ką vakar atskleidė Nyčei. Tačiau kuo daugiau prisiminė, tuo labiau jaudinosi. Gal jis per daug prisipažino? Gal dabar Nyčė nuo jo nusigręš? Kas jam užėjo, kad išpliurpė visas savo paslaptis, visus gėdingus jausmus Bertai ir Evai? Tuomet atrodė, kad elgiasi teisingai; dabar jis susigūžė išsigandęs, ką apie jį pamans Nyčė. Nors ir žinojo, koks puritoniškas Nyčės požiūris į seksą, vis vien privertė jį klausytis nepadorių šnekų. Gal net tyčia? Galbūt prisidengęs paciento vaidmeniu jis norėjo jį sukresti ir papiktinti? Bet kodėl?

Netrukus mintis užvaldė Berta, jo karalienė, visas kitas nuslo-
pindama ir išvaikydama, reikalaujama viso jo dėmesio. Tą naktį jo aistra buvo nepaprastai stipri, jis įsivaizdavo, kaip Berta pamažu droviai atsagsto jam gydytojo chalata; kaip nuoga pasiduoda tran-
sui, kaip suima krūtis ir atkiša jam; kaip jo burna prisipildo švelnių, išbrinkusių spenelių; kaip Berta prasižergia, sukužda „paimk mane“ ir įsiurbia jį į save. Brojeris rangėsi iš geismo; nusprendė paliesti Ma-
tildą, kad palengvėtų, tačiau negalėjo pakęsti tokios veidmainystės ir kaltės, kad naudosis jos kūnu, įsivaizduodamas po savimi Bertą. Anksti atsikėlęs nuėjo nusilengvinti.

– Regis, – kitą rytą peržiūrėjęs Nyčės kortelę tarė Brojeris, – po-
nas Miuleris šiąnakt miegojo daug geriau nei daktaras Brojeris.

Jis papasakojo nakties įvykius: apie neramų miegą, baimę, sapnus, įkyrias mintis, susirūpinimą, kad per daug atsiskleidė.

Brojeriui kalbant Nyčė supratingai linkčiojo, užsirašė į sąsiuvinį sapnus.

– Kaip žinote, ir aš taip leidžiu naktis. Vakar, išgėręs vos gramą chloralio, išmiegojau be prabudimų penkias valandas, tačiau tokios naktys retos. Aš, kaip ir jūs, sapnuoju košmarus, mane kankina nakties baimės. Kaip ir jūs, dažnai susimąstau, kodėl naktį viešpatauja siaubas. Po dvidešimties svarstymų metų priėjau išvadą, kad ne naktis gimdo baimę; veikia baimės yra kaip žvaigždės – jos visuomet čia, tik jas nustelbia dienos šviesa. O sapnai, – toliau kalbėjo Nyčė, stodamasis nuo lovos ir drauge su Brojeriu eidamas prie kėdžių šalia židinio, – sapnai – tai didingos paslaptys, kurios prašosi būti įmintos. Pavydžiu jums jūsų sapnų. Aš savuosius retai kada prisimenu. Nesutinku su švedų gydytoju, kuris man patarė nešvaistyti laiko galvojant apie sapnus, nes jie tėra atsitiktinės nuotrupos, naktinės proto išskyros. Jis teigė, kad smegenys kas dvidešimt keturias valandas apsisvalo, dienos perteklių išmesdamos į sapnus!

Nyčė nutilo ir persiskaitė Brojerio sapnus.

– Jūsų košmaras visiškai nesuprantamas, tačiau kiti du sapnai, man regis, kilo iš mūsų vakarykščio pokalbio. Sakėte, kad nerimaujate, jog per daug atskleidėte, ir tada susapnavote viešą patalpą be sienų. O kitas sapnas: čiaupas, gleivės ir vabalai – ar jis nepatvirtina jūsų baimės, kad išspjovėte per daug tamsių, nemalonių savo jausmų?

– Taip, keista, ši mintis slenkant nakčiai darėsi vis įkyresnė. Ėmiau nerimauti, kad jus įžeidžiau, išgąsdinau ar sukėliau pasibjaurėjimą. Rūpinausi, kaip jūs mane vertinsite.

– Negi jūsų neperspėjau? – priminė Nyčė, sėdėdamas priešais Brojerį, užsikėlęs koją ant kojos ir baksnodamas pieštuku į sąsiuvinį. – Kaip tik ir nuogaštavau, kad jūs imsite nerimauti dėl *mano* jausmų; *todėl* raginau jus neatsiverti daugiau, nei būtina, kad jus suprasčiau. Noriu padėti jums atsitiesti ir augti, o ne silpninti jus, versdamas išpažinti nesėkmes.

– Bet, profesoriau Nyče, tai mūsų rimčiausias nesutarimas. Praeitą savaitę mes kaip tik dėl to ir susiginčijome. Šįkart pasistenkime susitarti draugiškai. Prisimenu, sakėte, taip pat skaičiau ir jūsų knygoje, kad visi santykiai remiasi galia. Tačiau man tai neatrodo teisinga. Aš nerungtyniauju su jumis: neturiu jokio noro jus įveikti. Tenoriu, kad padėtumėte man suimti į rankas savo gyvenimą. Varžymasis dėl galios – kas nugalės, kas pralaimės – man atrodo banalus ir nereikšmingas.

– Tada kodėl, daktare Brojeri, gėdijatės, kad parodėte man savo silpnumą?

– Ne todėl, kad būčiau prieš jus pralaimėjęs! Kam tai rūpi? Jaučiuosi prastai dėl vienos priežasties: man svarbi jūsų nuomonė, ir aš nuogaštauju, kad po mūsų vakarykščio nepadoraus pokalbio nustositė mane gerbęs! Pasižiūrėkite į savo sąrašą, – Brojeris mostelėjo į Nyčės sąsiuvinį. – Prisiminkite temą „neapykanta sau“ – regis, trečioji. Slepiu savo tikrąjį aš, nes manyje glūdi tiek daug niekingų dalykų. Tada imu dar labiau savęs nekęsti, nes jaučiuosi atskirtas nuo kitų. Jei kada nors ištrūkčiau iš šio užburto rato, galėčiau atsiverti kitiems!

– Galbūt, tačiau žiūrėkite, – Nyčė parodė į dešimtą temą sąsiuvinyje. – Štai jūs sakote, kad pernelyg rūpinatės kolegų nuomone. Pažinojau daug žmonių, kurie nepatiko sau ir bandė tai atitaisyti stengdamiesi, kad *kiti* gerai apie juos galvotų. Kai tai pavyksta, jie pradeda gerai vertinti *save*. Tačiau tai klaidingas sprendimas, pasidavimas kitų autoritetui. Jūsų uždavinys – priimti *save*, o ne ieškoti būdų įtikti *man*.

Brojeriui ėmė suktis galva. Jis buvo guvaus, skvarbaus proto ir nepratęs, kad jį nuolat pranoktų. Aišku, nenaudinga leistis su Nyče į racionalius samprotavimus; jam niekada nepavyks nugalėti ar įtikinti Nyčę, kad šis pakeistų nuomonę. Galbūt, nusprendė Brojeris, verčiau elgtis impulsyviai, iracionaliai.

– Ne, ne, ne! Patikėkite manim, profesoriau Nyče, gal tai ir tiesa, tačiau ji manęs nepaveiks! Aš žinau, kad man reikia jūsų palankumo. Jūs teisus: galutinis tikslas – tapti nepriklausomam nuo kitų nuomonės, tačiau siekdamas to tikslo – kalbu apie *save*, ne apie jus – turiu žinoti, kad neperžengiu mandagumo ribų. Norėčiau viską atskleisti apie save ir patirti, kad tai... tiesiog žmogiška!

Kiek pamąstęs jis pridūrė:

– „Žmogiška, pernelyg žmogiška!“

Išgirdęs savo knygos pavadinimą, Nyčė šyptelėjo.

– Pataikėte, daktare Brojeri! Kas galėtų nugincyti šią tikslią frazę? Dabar suprantu jūsų jausmus, bet man vis dar neaišku, kokią įtaką tai daro mūsų darbui.

Brojeris atsargiai rinko žodžius šiuo subtiliu klausimu.

– Man taip pat neaišku. Tik žinau, kad turiu atsipalaiduoti. Man nepadėtų, jei jausčiau, kad turiu būti atsargus jums atsiverdamas. Noriu papasakoti jums apie neseniai nutikusį įvykį, kuris, regis, yra svarbus. Kalbėjausi su savo svainiu Maksu. Niekada nebuvo su juo atviras, nes maniau, kad jis nejautrus. Tačiau mano santuoka taip pakriko, kad turėjau su kuo nors ją aptarti. Bandžiau pasikalbėti su Maksu, bet man pasidarė taip gėda, kad nebegalėjau ištarti nė žodžio. Ir tada įvyko tai, ko nesitikėjau – Maksas papasakojo apie panašius sunkumus, su kuriais susiduria *savo* gyvenime. Jo atsivėrimas išlaisvino *mane*, ir pirmą kartą gyvenime mes *atvirai* pasišnekėjome. Tai be galo padėjo.

– Kai sakote „padėjo“, ar turite galvoje, kad jūsų neviltis atslūgo? – tuoj pat paklausė Nyčė. – Ar pasitaisė santykiai su žmona? Ar po pokalbio pasijutote išsilaisvinęs?

Ak! Brojeris suprato, kad jį pričiupo! Jei jis tvirtintų, kad pokalbis su Maksu iš tikrųjų buvo naudingas, tada Nyčė paklaustų, kam jam dar reikia konsultuotis. Atsargiai, atsargiai.

– Nežinau, ką turiu galvoje. Tiesiog pasijutau geriau. Tą naktį ramiai miegojau, nesigūžiau iš gėdos. Nuo to laiko jaučiuosi atviresnis, pasirengęs tyrinėti save.

Nieko gero, pamanė Brojeris. Gal verčiau kalbėti paprastai ir tiesiai.

– Esu tikras, profesoriau Nyče, kad galėčiau būti nuoširdesnis, jei *neabejočiau*, kad mane priimate. Kai kalbu apie savo įkyrią meilę ar pavydą, man būtų gerai žinoti, kad ir jūs patyrėte panašių dalykų. Pavyzdžiui, man atrodo, kad seksas jums bjaurus ir jūs griežtai smerkiate mano aistrą. Žinoma, jaučiuosi nejaukiai, atskleisdamas šiuos faktus apie save.

Ilga tyla. Nyčė susimąstęs žvelgė į lubas. Brojeris laukė su viltimi, nes meistriškai pakalbėjo ir padidino spaudimą. Jis vylėsi, kad Nyčė galų gale ką nors atskleis apie save.

– Galbūt, – atsakė Nyčė, – nepakankamai aiškiai išdėsciau savo poziciją. Sakykite, ar leidėjas jums atsiuntė knygas, kurias buvote užsisakęs?

– Dar ne. Kodėl klausiate? Ar ten yra skyrelių, susijusių su mūsų šiandieniu pokalbiu?

– Taip, ypač „Linksmajame moksle“. Ten teigiu, kad lytiniai santykiai nesiskiria nuo kitų santykių, kad ir toje srityje vyksta kova dėl valdžios. Geismas – tai troškimas visiškai užvaldyti kito protą ir kūną.

– Nepanašu į tiesą. *Mano* geismui tai netinka!

– Tinka, tink! – nepasidavė Nyčė. – Pažvelkite giliau ir išvysite, kad geismas – tai taip pat troškimas valdyti *visus kitus*. Įsimylėjęlis – ne tas, kuris myli, o tas, kuris siekia būti vienintelis savo mylimosios šeimnininkas. Jis nori atimti iš pasaulio tą gėrį. Jis toks pat niekingas kaip ir slibinas, saugantis aukso lobį! Jis nemyli pasaulio – priešingai, yra visiškai abejingas kitoms gyvoms būtybėms. Argi pats to nesakėte? Todėl buvote laimingas, kai... pamiršau, kuo ji vardu – ta luošė?

– Berta, bet ji ne luošė...

– Taip, taip, jums patiko, kai Berta pasakė, kad visuomet būsite vienintelis vyras jos gyvenime!

– Tačiau jūs atskiriate geismą nuo lytiškumo! Geismą jaučiu genitalijomis, o ne kažkokia abstrakčia psichine valdžia!

– Ne, – paprieštaravo Nyčė. – Aš vadinu daiktus savo vardais! Nematau nieko blogo, jei vyras mylisi, kai jam to reikia. Tačiau nekenčiu vyrų, kurie maldauja sekso, kurie atiduoda valdžią moteriai – klasingai moteriai, kuri savo silpnumą ir jo jėgą paverčia *savo* stiprybe.

– Ak, kaip jūs galite neigti grynąją erotiką? Jūs neatsižvelgiate į akstiną, į tą biologinį geismą, kuris mums įskiepytas, kuris leidžia daugintis! Aistra – gyvenimo, gamtos dalis.

– *Dalis*, bet ne *kilniausia!* Iš tiesų ji yra mirtinas kilnumo priešas. Štai, paskaitysiu jums mintį, kurią parašiau šįryt.

Nyčė užsidėjo storus akinius, pasiėmė nuo stalo nudriskusią užrašų knygutę ir pervertė puslapius, pilnus neįskaitomų keverzonių. Atsivertė paskutinį puslapį ir, beveik įbedęs į jį nosį, pacitavo:

– „Aistra – tai kalė, kuri kandžioja mums kulnus! Ir kaip meiliai ji moka paprašyti gabalėlio dvasios, kai negauna gabalėlio mėsos.“ – Jis užvertė knygutę. – Taigi bėda *ne* ta, kad seksas *egzistuoja*, o ta, kad jis sunaikina ką kita – kai ką vertingesnio, brangesnio! Geismas, susijaudinimas, aistra – jie pavergia! Minia gyvena kaip kiaulės, ėdančios iš geismo lovio.

– Geismo lovys! – pakartojo Brojeris, apstulbintas griežtų Nyčės žodžių. – Jūsų jausmai labai stiprūs. Dar niekad negirdėjau jūsų balso tokios aistros.

– Reikia stiprios aistros norint nugalėti aistrą! Pernelyg daug žmonių palūžo nuo žemesnių aistrų.

– O kokia jūsų paties patirtis šioje srityje? – kamantinėjo Brojeris. – Ar jūs patyrėte nesėkmių, kurios padėjo padaryti šias išvadas?

– Jūsų mintis apie tikslą daugintis... noriu kai ko paklausti, – Nyčė tris kartus bakstelėjo pirštu į orą. – Ar *prieš* daugindamiesi neturėtume *kurti* – ar neturėtume *tapti*? Esame atsakingi už tai, kad sukurtume tobulesnę būtybę, o ne padaugintume žemesniąją. Niekas neturi kliudyti ugdyti savyje didvyrio. Jei tam trukdo geismas, tuomet ir jį reikia įveikti.

Atsigręžk į tikrovę, paliepė sau Brojeris. Tu nekontroliuoji šio pokalbio, Jozefai. Nyčė tiesiog nekreipia dėmesio į klausimus, į kuriuos nenori atsakyti.

– Žinote, profesoriau Nyče, protu sutinku su daug kuo, ką jūs sakote, tačiau mūsų pokalbis pernelyg *abstraktus*. Jis nepakankamai *asmeniškąs*, todėl man nepadeda. Galbūt esu per daug praktiškas, juk visas mano darbas – susitelkti ir išklausti nusiskundimus, nustatyti diagnozę ir parinkti vaistus.

Jis pasilenkė ir pažvelgė Nyčei į akis.

– Suprantu, kad mano liga nėra tokia paprasta, tačiau kalbėdamiesi nukrypome į kitą kraštutinumą. Jūsų žodžiai man nieko *neduoda*. Jūs sakote, kad turiu įveikti geismą, nuslopinti aistras. Liepiate ugdyti kilniąją savo pusę – tačiau nepasakote, kaip tai įveikti, kaip ugdyti savyje didvyrį. Tai poetiškos frazės, tačiau man jos tėra tušti žodžiai.

Regis, nepaveiktas Brojerio prašymo, Nyčė atsakė kaip mokytojas nekantriam mokinukui.

– Atėjus laikui išmokysiu jus, *kaip* tai įveikti. Norite skristi, tačiau negalite iš karto pradėti nuo skrydžio. Pirmiausia turiu išmokyti jus vaikščioti, o pirmasis žingsnis mokantis vaikščioti – suprasti, kad tas, kas neklauso savęs, yra valdomas kitų. Lengviau, daug lengviau paklusti kitam, nei valdyti save.

Tai taręs Nyčė išsitraukė mažas šukeles ir ėmė šukuotis ūsus.

– Lengviau paklusti kitam, nei valdyti save? Profesoriau Nyče, kodėl jūs nesikreipiate į mane asmeniškai? Suprantu, ką norite

pasakyti, bet ar jūs kalbate *man*? Kokia man iš to nauda? Noriu paprastų dalykų: nuo trečios ryto miegoti ramiai, nesapnuoti košmarų, nejausti spaudimo prieširdyje. Čia ir gyvena mano nerimas, kaip tik čia, – jis įbedė pirštą į krūtinkaulio vidurį. – Dabar man reikia, – toliau kalbėjo jis, – ne abstrakčių, poetiškų žodžių, o nuoširdžių, tiesių. Man reikia asmeniško santykio: ar galėtumėte pasidalyti su manimi, kaip buvo jums? Kaip *jūs* tai perėjote? Kaip įveikėte? Kiek užtrukote?

– Šiandien ketinau aptarti su jumis dar vieną dalyką, – tarė Nyčė, pasidėjęs šukas ir vėl nekreipdamas dėmesio į Brojerio klausimą. – Ar turime laiko?

Brojeris netekęs vilties atsilošė. Aišku, Nyčė ir toliau nepaisys jo klausimų. Paragino save turėti kantrybės. Žvilgtelėjo į laikrodį ir pasakė, kad gali pabūti dar penkiolika minučių.

– Aš čia atvažiuosiu kasdien dešimtą valandą ir prabūsiu trisdešimt–keturiasdešimt minučių, nors, be abejo, bus dienų, kai skubūs reikalai privers išvykti anksčiau.

– Gerai! Norėjau pasakyti jums kai ką svarbaus. Daug kartų girdėjau jus skundžiantis, kad esate nelaimingas. Tiesą sakant, – Nyčė atšivertė Brojerio problemų sąrašą, – bendras nepasitenkinimas yra pirmasis mūsų sąrašė. Šiandien jūs paminėjote nerimą, įtampą širdyje...

– Prieširdyje – tai sritis virš širdies.

– Taip, ačiū, mes mokomės vienas iš kito. Įtampa prieširdyje, naktinės baimės, nemiga, neviltis. Jūs daug skundžiatės, trokštate, kad kuo greičiau palengvėtų. Aimanuojate, kad mūsų pokalbiai jums taip nepadedą, kaip padėjo pašnekesys su Maksu.

– Taip. Ir...

– Ir norite, kad palengvinčiau tą įtampą, kad jus guosčiau.

– Tikrai taip.

Brojeris vėl pasviro į priekį. Linktelėjo, ragindamas Nyčę kalbėti.

– Prieš dvi dienas nenorėjau priimti jūsų pasiūlymo ir tapti jūsų – kaip tai pavadinti? – jūsų konsultantu, padėti jums įveikti neviltį. Prieštaravau, kai tvirtinote, kad esu pasaulinio lygio specialistas, nes daug metų tyrinėjau šiuos dalykus. Tačiau dabar, kai apie tai pagalvoju, suprantu, kad jūs buvote teisus: *esu* specialistas. Daug ko galiu jus išmokyti: ilgai tyrinėjau neviltį. Galiu lengvai suskaičiuoti, kiek gyvenimo tam paskyriau. Prieš kelis mėnesius Elizabeta parodė man laišką, kurį jai parašiau tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt penktaisiais, kai man buvo dvidešimt vieneri. Elizabeta niekada negražina man laiškų – ji visus juos saugo ir tvirtina, kad vieną dieną pastatys muziejų, kuriame laikys mano daiktus, o už įėjimą ims pinigų. Pažįstu Elizabetą, todėl neabejoju, kad ji padarys mano iškamšą, užkels mane ant pjedestalo ir rodys žmonėms. Tame laiške teigiau, kad žmones galima skirstyti į dvi dideles grupes: tie, kurie trokšta sielos ramybės ir laimės, turi tikėti ir remtis religija, o *tie, kurie ieško tiesos, turi atsizadėti ramybės* ir paskirti gyvenimą tyrinėjimams.

Tai žinojau dar būdamas dvidešimt vienerių, prieš pusę savo gyvenimo. Laikas ir jums to išmokyti: tai bus mūsų atspirties taškas. Turite rinktis arba paguodą, arba tiesos ieškojimą! Jei pasirinksite mokslą, jei sieksite išsilaisvinti iš raminamų antgamčio grandinių, jei, kaip tvirtinate, nuspręsite išsivaduoti iš tikėjimo ir pulti į bedievybę, tada negalėsite ieškoti menkos tikinčiųjų paguodos! Jei nužudysite Dievą, turėsite palikti ir šventyklos prieglobstį.

Brojeris sėdėjo ir tylomis žvelgė pro Nyčės langą į sanatorijos sodą, kur ratukinėje kėdėje užsimerkęs sėdėjo pagyvenęs vyras, o jauna seselė vežiojo jį aplink takeliu. Nyčės pastabos buvo taiklios. Buvo sunku jas atmesti kaip tuščią filosofavimą. Tačiau Brojeris dar kartą pabandė.

– Iš jūsų kalbos atrodo, lyg pats būčiau tai pasirinkęs. Tačiau aš nesirinkau taip sąmoningai ir giliai. Mano bedievyستė buvo ne ak-

tyvus pasirinkimas, o veikiau negalėjimas patikėti religinėmis pasakomis. Pasirinkau mokslą, nes tai buvo vienintelis būdas įminti kūno paslaptis.

– Vadinas, jūs slepiate nuo savęs savo valią. Dabar turite pripažinti savo gyvenimą ir drąsiai ištarti: „Aš tai pasirinkau!“ Žmogaus dvasia – jo pasirinkimai!

Brojeris pasimuistė. Jam buvo nejauku nuo Nyčės pamokslaujamo tono. Kur jis to išmoko? Ne iš tėvo pastoriaus, kuris mirė, kai Nyčei tebuvo penkeri. Ar pamokslininko įgūdžiai ir polinkiai gali būti genetiškai paveldimi?

Nyčė toliau patarinėjo:

– Jei nuspręsite būti vienas iš nedaugelio, kurie dalijasi džiaugsmu augti ir mėgaujasi bedieviška laisve, privalote būti pasirengęs didelei kančiai. Tai susiję ir negali būti išgyvenama atskirai! Jei norite patirti kuo mažiau kančios, turite susigūžti, kaip elgėsi stoikai, ir atsakyti didžiausio malonumo.

– Nesu tikras, profesoriau Nyče, kad būtina priimti tokią liguistą pasaulėžiūrą. Primena Šopenhauerį, tačiau yra ir kitų, ne tokių niūrių požiūrių.

– Niūrių? Pamažtykite, daktare Brojeri, kodėl visi didieji filosofai yra niūrūs? Pamažtykite, kas yra saugūs, patenkinti, visuomet linksmi? Atsakysiu jums: *tik tie, kurių akys apsiblausios* – paprasti žmonės ir vaikai!

– Sakote, profesoriau Nyče, kad atlygis už kančią yra augimas...

Nyčė jį pertraukė.

– Ne, ne *tik* augimas. Dar yra jėga. Medžiui reikia audrų, kad išaugtų didelis. Kūryba ir atradimai prasideda nuo kančios. Štai noriu jums pacituoti, ką užrašiau vos prieš kelias dienas. – Nyčė vėl pervertė užrašus ir perskaitė: – Chaoso savyje dar būtina turėti, kad žvaigždę šokančią įžiebtum.

Brojerį vis labiau erzino Nyčės skaitymai. Jo poetiška kalba atrodė kaip barikada, pastatyta tarp jų. Brojeris neabejojo, kad būtų geriau, jei jam pavyktų nuleisti Nyčę žemyn nuo žvaigždžių.

– Jūs ir vėl kalbate pernelyg abstrakčiai. Prašau nesuprasti manęs klaidingai, profesoriau Nyče, jūsų žodžiai nuostabūs ir stiprūs, bet kai juos skaitote man, nejaučiu, kad bendrautume *asmeniškai*. Protu suvokiu, ką norite pasakyti: taip, už kančią *gauname* atlygį: augimą, jėgas, kūrybingumą. Suprantu tai *čia*, – Brojeris parodė į galvą. – Tačiau supratimas neateina iki *čia*, – jis mostelėjo į pilvą. – Jei norite man padėti, turite pasiekti, kur išsakinijusi mano patirtis. Čia, savo viduriuose, nejaučiu, kad augčiau, neįžiebiu šokančių žvaigždžių! Čia tik įtūžis ir chaosas!

Nyčė plačiai nusišypsojo ir pagrasė pirštu.

– Teisingai! Dabar jūs tai ištarėte! Čia kaip tik ir yra bėda! *Kodėl* gi jūs neaugate? *Kodėl* vengiate vertingesnių minčių? Tai mano paskutinio vakarykščio klausimo esmė – kai teiravausi, ką galvotumėte, jei nebūtumėte užsiėmęs tomis svetimomis mintimis? Prašau atsilošti, užsimerkti ir atlikti su manim eksperimentą.

– Atsidurkime ten, iš kur toli matyti, galbūt ant viršukalnės, ir drauge apsižvalgykime. Štai ten, toli toli, regime vyrą, protingą ir jautrų žmogų. Stebėkime jį. Galbūt jis kartą išvydo savo egzistencijos siaubą. Galbūt jis per daug pamatė! Gal jis susidūrė su ryjančiais laiko nasrais, su savo paties nereikšmingumu – koks menkas taškelis jis tėra – arba gyvenimo laikinumu ir atsitiktinumu. Jis jautė siaubingą klaiką, kol vieną dieną atrado, kad šią baimę gali numalšinti aistra. Taigi jis mielai įsileido aistrą į save, ir aistra, negailestinga varžovė, netrukus išstūmė visas kitas mintis. Tačiau aistra nemąsto; ji geidžia, ji svajoja. Taigi šis vyras pradėjo aistringai svajoti apie Bertą, luošę. Jis nebežvelgė į tolį, laiką leido fantazuodamas apie menkus stebuklus: kaip Berta judina pirštus, lūpas, kaip ji nusirengia, kaip

kalba ir mikčioja, vaikšto ir šlubuoja. Netrukus šios smulkmenos užvaldė visą jo būtį. Plačias jo proto alėjas, nutiestas kilnioms mintims, užkimšo šiukšlės. Prisiminimai, kaip didingai jis kadaise mąstė, blėso ir netrukus išsisklaidė. Išsisklaidė ir baimės. Teliko kankinantis nerimas, kad kažkas negerai. Jis sutrikęs ieškojo savo nerimo šaltinio tarp proto šiukšlių. Ir tokį mes jį šiandien radome, besikapstantį po atmatas, tarsi *ten* būtų atsakymas. Jis netgi paprašė, kad kapstyčiausi drauge su juo!

Nyčė nutilo ir laukė, ką atsakys Brojeris. Šis tylėjo.

– Sakykite, – spyrė Nyčė, – ką galvojate apie tą vyrą, kurį stebime?

Tyla.

– Daktare Brojeri, ką jūs galvojate?

Brojeris sėdėjo užsimerkęs ir tylėjo, lyg Nyčės žodžiai jį būtų užhipnotizavę.

– Jozefai! Jozefai, ką jūs galvojate?

Brojeris krustelėjo, pamažu atsimerkė ir pasisukęs pažvelgė į Nyčę. Tačiau vis dar nieko nesakė.

– Ar nesuprantate, Jozefai, problema ne ta, kad jūs jaučiate nerimą. Ką reiškia įtampa ar spaudimas krūtinėje? Kas jums žadėjo paguodą? Prastai miegate! Na ir kas? Kas žadėjo, kad gerai miegosite? Ne, nerimas *nera* bėda. Bėda ta, kad jūs *nerimaujate ne dėl tų dalykų!*

Nyčė dirstelėjo į laikrodį.

– Matau, kad per ilgai jus užlaikiau. Baigdamas pasiūlysiu tą patį, ką siūliau vakar. Prašau pamąstyti, apie ką galvotumėte, jei Berta nebūtų įsibrovusi į jūsų galvą. Sutinkate?

Brojeris linktelėjo ir išėjo.

Ištraukos iš daktaro Brojerio užrašų apie Ekartą Miulerį, 1882 m. gruodžio 6 d.

Šiandien kalbantis dėjosi keisti dalykai. Visai ne tai, ką buvau suplanavęs. Jis neatsakė nė į vieną mano klausimą, nieko neatskleidė apie save. Taip rimtai atliko konsultanto vaidmenį, kad kartais atrodydavo juokingas. Tačiau kai žvelgiu iš jo perspektyvos, jo elgesys atrodo visiškai teisingas: jis laikosi susitarimo ir kiek galėdamas stengiasi man padėti. Už tai jį gerbiu.

Nuostabu jį stebėti, kai jo protas sprendžia problemą, kaip padėti konkrečiam žmogui – man. Tačiau kol kas jis keistai nekūrybingas ir remiasi vien retorika. Negi jis tikrai mano, kad racionalūs paaiškinimai ir pamokslai išvaduos mane nuo bėdų?

Vienoje savo knygų jis įrodinėja, kad filosofo asmeninės moralinės nuostatos lemia, kokią filosofiją jis kurs. Dabar tikiu, kad ta pati taisyklė galioja ir konsultuojant: konsultanto asmenybė lemia konsultavimo metodus. Dėl savo socialinių baimių ir mizantropijos Nyčė renkasi neasmenišką, tolimą bendravimą. Žinoma, jis to nesuvokia ir toliau kuria teorijas, kuriomis racionalizuoja ir pateisina savo konsultavimo būdą. Taigi jis mane ne palaiko, ne guodžia, o moralizuoja nuo aukštos pakylos, atsisako pripažinti savo paties bėdas ir neužmezga žmogiškų santykių. Išskyrus vieną akimirką! Baidantis mūsų šiandienos pokalbiui – neprisimenu, apie ką kalbėjomės, – jis staiga kreipėsi į mane „Jozefai“. Galbūt man ne taip jau blogai sekasi kurti tarpusavio ryšį.

Mes keistai grumiamės. Kas kuriam daugiau padėsime. Man neramu dėl šios konkurencijos: bijau, kad ji patvirtins jo paiką „galios“ modelį tarpusavio santykiuose. Galbūt man elgtis taip, kaip liepė Maksas: liautis su juo varžytis ir mokyti to, ko galiu iš jo išmokti. Jam svarbu valdyti padėtį. Matau daug ženklų, kad jis jaučiasi nu-

galėtoju: aiškina, kiek daug turi mane išmokyti, skaito man savo užrašus, seka laiką ir išdidžiai paleidžia mane, pasakyęs užduotį kitam kartui. Visa tai erzina! Tačiau tuomet primenu sau, kad esu gydytojas: susitinku su juo ne savo malonumui. Juk koks malonumas šalinti pacientui tonziles ar valyti jam užkietėjusius vidurius?

Šiandien vienu metu pasijutau keistai nutolęs. Bemaž kaip išgyvenčiau transą. Gal vis dėlto esu imlus hipnozei?

Frydricho Nyčės užrašai apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio 6 d.

Kartais filosofui blogiau, kai jį supranta, nei kai nesupranta. Jis per daug stengiasi mane suprasti; bando išgauti konkrečių nurodymų. Jis nori sužinoti mano kelią ir naudotis juo kaip savo keliu. Jis nesupranta, kad yra mano kelias ir yra jo kelias, tačiau nėra Kelio. Jis tiesiai neprašo nurodymų, o tik meilikauja ir vaidina, kad tai ne meilikavimas: stengiasi įtikinti mane, esą mūsų darbui svarbu, kad aš atsiskleisčiau, kad tai jam padėtų kalbėti, padarytų mūsų santykius „žmoniškesnius“, tarsi voliojimas purve drauge būtų žmoniškumas! Stengiuosi jį įtikinti, kad tiesos mylėtojai nebijo audros ir bjauraus oro. Mes bijome tik seklumos!

Jei gydytojo darbas – vadovauti žmogaus pastangoms, tai ar neturėčiau nustatyti „diagnozės“? Tai naujas mokslas, o diagnozė – neviltis. Nustačiau, kad jis trokšta išlaisvinti savo dvasią, tačiau negali nusimesti tikėjimo pančių. Jis nori tik „taip“ – tik pritarimo, pasirinkimo, bet ne „ne“ – ne atsisakymo. Jis apgaudinėja save: renkasi, bet nepripažįsta, kad renkasi. Žino, kad yra apgailėtinas, bet nesupranta, kad yra apgailėtinas dėl visai kitų dalykų! Jis tikisi iš manęs paguodos, suraminimo ir laimės. Bet aš jį padarysiu dar labiau apgailėtiną. Turiu pakeisti jo banalią kančią į kilnią kančią, kokią kadaise jautė.

Kaip atskirti banalią kančią nuo kuriančiosios? Naudojau jo paties techniką: trečio asmens metodą, kurį jis man taikė praeitą savaitę, kai bergždžiai stengėsi primesti man savo globą, mokiau jį pažvelgti į save iš viršaus. Tačiau tai buvo per stipru, jis vos nenualepo. Turėjau kreiptis į jį kaip į vaiką, vadinti Jozefu, gaivinti.

Mano našta sunki. Dirbu dėl jo laisvės. Taip pat ir dėl savo. Bet aš ne Brojeris: suprantu savo vargą ir džiaugiuosi juo. Lu Salomė irgi ne luošė. Vis dėlto žinau, ką reiškia būti užvaldytam to, kurį myli ir kurio nekenti!

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

PUIKUS MEDICINOS *MENO* praktikas Brojeris, lankydamas ligonius, pirmiausia atsisėdavo prie lovos ir pradėdavo draugišką pokalbį, o paskui grakščiai pereidavo prie medicininės apklausos. Tačiau kai kitą rytą jis įėjo į Laucono klinikos tryliktąją palatą, draugiškas pašnekesys neužsimezgė. Nyčė tuoj pat paskelbė, kad jaučiasi neįprastai sveikas, tad nenori eikvoti brangaus laiko kalboms apie nesančius simptomus. Jis pasiūlė eiti tiesiai prie reikalo.

– Man dar ateis laikas, daktare Brojeri; mano liga niekada nenuklysta per ilgam ar per toli. Bet dabar, kol ji atostogauja, padirbėkime su *jūsų* problemomis. Kaip jums sekėsi tas minčių eksperimentas, kurį jums vakar pasiūliau? Apie ką galvotumėte, jei nebūtumėte užsiėmęs fantazijomis apie Bertą?

– Profesoriau Nyčė, norėčiau iš pradžių pakalbėti apie ką kita. Vakaras buvo akimirka, kai numetėte mano profesinį titulą ir pavadinote mane Jozefu. Man tai patiko. Pasijutau jums artimesnis, ir *tai* buvo malonu. Nors mūsų santykiai profesiniai, pokalbio pobūdis reikalauja intymumo. Taigi ar jūs sutiktumėte, kad vienas kitą vadintume vardais ir kreiptumėmės „tu“?

Nyčė, kuris tvarkė savo gyvenimą taip, kad išvengtų asmeniško bendravimo, sumišo. Jis pasimuistė, pamikčiojo, tačiau nesugalvodamas, kaip mandagiai atsisakyti, galop nenorom linktelėjo. Kai Brojeris pasiteiravo, ar į jį kreiptis Frydrichu ar Fricu, Nyčė tik burbtelėjo:

– Prašyčiau Frydrichu. O dabar prie darbo!

– Taip, prie darbo! Grįžkime prie tavo klausimo, kas slypi už Bertos? Žinau, kad teka gili tamsi nerimo upė, kuri tikrai pasmarkėjo prieš kelis mėnesius, kai peržengiau keturiasdešimtmetį. Žinai, Frydrichai, keturiasdešimtųjų metų krizė yra gana įprasta. Susirūpink, tau teliko dveji metai pasiruošti.

Brojeris žinojo, kad nuo jo familiarumo Nyčė jaučiasi nejaukiai, tačiau tai būtinas įvadas į trokštamus artimesnius santykius.

– Aš dėl to pernelyg nesirūpinu, – nedrąsiai ištarė Nyčė. – Manau, jau nuo dvidešimties man keturiasdešimt!

Kas tai? Bendravimas! Be abejo, tai bendravimas! Brojeris prisiminė kačiuką, kurį sūnus Robertas neseniai surado gatvėje. Įpilk pieno, liepė jis Robertui, ir pasitrauk. Tegu jis jaučiasi saugus ir pratinasi prie tavęs. Vėliau, kai jis nurims, galėsi jį paglostyti. Brojeris atsitraukė.

– Kaip geriausiai apibūdinti savo mintis? Galvoju apie rūškanus, niūrius dalykus. Dažnai jaučiu, kad mano gyvenimas pasiekė viršūnę. – Brojeris nutilo, stengdamasis prisiminti, kaip apie tai pasakojo Froidui. – Užkopiau į viršukalnę ir kai žvelgiu į tai, kas laukia priešaky, matau, kaip viskas eina blogyn: senstu, tampu seneliu, žilstu arba veikiu, – jis patapšnojo sau per plikę viršugalvyje, – plinku. Bet ne, tai ne visai tiesa. Nerimą man kelia ne leidimasis žemyn, o tai, kad *nekylu* aukštyn.

– Nekylate, daktare Brojeri? Kodėl negalite kopti aukštyn?

– Frydrichai, žinau, kad sunku keisti įpročius, bet prašau vadinti mane Jozefu.

– Gerai, Jozefai. Papasakok, Jozefai, apie nekilimą.

– Kartais, Frydrichai, įsivaizduoju, kad visi turi slaptą posakį, stiprų motyvą, kuris tampa pagrindiniu gyvenimo mitu. Vaikystėje mane kažkas pavadino „be galo daug žadančiu berniuku.“ Man patiko

tas apibūdinimas. Tūkstančius kartų jį sau niūniuodavau. Dažnai įsivaizduodavau esąs tenoras, aukštu balsu traukiantis: „Be gaaaaalo daug ža-dan-tis ber-nio-kas.“ Man patikdavo ištartai tai lėtai ir dramatiškai, pabrėžiant kiekvieną skiemenį. Dar ir dabar tie žodžiai mane jaudina!

– Ir kas nutiko tam be galo daug žadančiam berniokui?

– Ak, *šitas* klausimas! Dažnai jį svarstau. *Kuo* jis tapo? Tik žinau, kad daugiau pažadų nebėra – jie išėikvoti!

– Pasakyk tiksliai, ką tau reiškia žodis „pažadas“.

– Turbūt nė pats nenučiuoju. Maniau, kad žinau. Jis reiškė galimybę kopti, kilti aukštyn; jis reiškė sėkmę, pripažinimą, mokslo atradimus. Bet aš jau sugraūžiau pažadų vaisių. Esu gerbiamas gydytojas, garbingas pilietis. Padariau kelis svarbius mokslo atradimus – kol gyvuos istorija, būsiu žinomas kaip vienas iš vidinės ausies pusiausvyros palaikymo funkcijos atradėjų. Be to, bendradarbiau atrandant svarbų kvėpavimo reguliavimo procesą, kuris žinomas kaip Heringo ir Brojerio refleksas.

– Jozefai, tai ar tu nesi laimingas? Ar neišpildei pažadų?

Nyčės tonas glumino. Ar jis tikrai norėjo gauti žinių? O gal vaidino Sokratą, pamokslaujantį Brojeriui-Alkibiadui? Brojeris nusprendė atsakyti tiesiai.

– Taip, tikslus įgyvendinau. Tačiau nesu patenkintas, Frydrichai. Iš pradžių ko nors pasiekęs mėnesių mėnesius jausdavausi pakiliai. Tačiau pamažu tas jausmas aplankydavo vis trumpiau: savaites, pas-kui dienas ar vos valandas – kol galų gale taip greitai išgaruodavo, kad net neprasisiskverbdavo po oda. Dabar manau, kad mano tikslai buvo apgaulingi – jie niekada nebuvo tikrasis daug žadančio bernioko likimas. Dažnai jaučiuosi sutrikęs: senieji tikslai nebesvarbūs, o atrasti naujų nebemoku. Kai mąstau apie savo gyvenimo tėkmę, jaučiuosi apgautas, apmulktintas, tarsi dangus man būtų iškrėtęs pokštą, tarsi visą gyvenimą būčiau šokęs ne pagal tą melodiją.

– Ne pagal tą melodiją?

– Ne pagal be galo daug žadančio bernioko melodiją – tą, kurią niūniavau visą gyvenimą!

– Tai buvo ta melodija, tik neteisingai šokai!

– Ta melodija, tik neteisingai šokau? Ką turi galvoje?

Nyčė tylėjo.

– Tu manai, kad neteisingai supratau žodį „pažadas“?

– Taip pat ir „begalinis“, Jozefai.

– Nesuprantu. Gal galėtumei kalbėti aiškiau?

– Regis, tu pats turi išmokti aiškiau kalbėtis su savimi. Per pastarąsias kelias dienas supratau, kad filosofinis konsultavimas – tai mokymas įsiklausyti į savo vidinį balsą. Argi nesakei, kad tavo pacientė Berta pasveikdavo išsakiusi visas savo mintis? Kaip tai pavadinai?

– Kaminų krėtimu. Tiesą sakant, šį žodį sugalvojo ji – iškrėsti kaminą jai reikė jį atkimšti, kad galėtų pravėdinti savo smegenis, išvalyti ir iškrėsti iš proto visas nerimą keliančias mintis.

– Tai puiki metafora, – tarė Nyčė. – Ko gero, mums reikėtų išbandyti šį metodą per mūsų pokalbius. Galbūt netgi dabar. Ar galėtum, pavyzdžiui, iškrėsti kaminus apie be galo daug žadantį bernioką?

Brojeris atrėmė galvą į kėdės atlošą.

– Man regis, jau viską pasakiau. Tas senstelėjęs berniokas pasiekė savo gyvenimo tašką, kai nebemato prasmės. Jo gyvenimo tikslas – *mano* tikslas, *mano* prasmė, apdovanojimai, kurie stūmė mane gyvenime, – dabar viskas atrodo absurdiška. Kai pagalvoju, kad vaikiausi absurdo, kad išėikvojau vienintelį savo gyvenimą, mane apima siaubingos nevilties jausmas.

– Tai ko tada *turėjai* siekti?

Brojerį padaršino Nyčės tonas, dabar daug švelnesnis, tvirtesnis, tarsi ši sritis jam būtų pažįstama.

– Tai visų baisiausia! Gyvenimas – tai egzaminas, kur nėra teisingo atsakymo. Jei turėčiau viską daryti iš naujo, manau, elgčiausi

lygiai taip pat, daryčiau tas pačias klaidas. Vieną dieną sugalvojau neblogą siužetą novelei. O, kad galėčiau rašyti! Įsivaizduokite: prie pagyvenusio vyro, nepatenkinto savo gyvenimu, prieina džinas ir pasiūlo jam iš naujo nugyventi gyvenimą, nepamirštant ankstesniojo. Žinoma, jis pasinaudoja šia galimybe. Tačiau, savo nuostabai ir siaubui, nejučia ima gyventi lygiai tokį pat gyvenimą: renkasi tuos pačius dalykus, daro tas pačias klaidas, vaikosi tų pačių klaidingų tikslų ir gėrybių.

– O tie tikslai, kurių siekdamas gyvenai, iš kur jie atsirado? Kaip juos pasirinkai?

– Kaip pasirinkau tikslus? Pasirinkti, pasirinkti – tavo mėgstamiausias žodis! Penkerių, dešimties ar dvidešimties metų berniokai *nesirenka* savo gyvenimo. Nežinau, ką galvoti apie tavo klausimą.

– Negalvok, – paragino Nyčė. – Tiesiog krėsk kaminus!

– Tikslai? Tikslai tvyro kultūroje, ore. Jais kvėpuojama. Visi berniukai, su kuriais augau, įkvėpė tuos pačius tikslus. Mes visi norėjome išsikapanoti iš žydų geto, iškilti pasaulyje, sulaukti sėkmės, turtų, pagarbos. Visi to norėjo! Nė vienas sąmoningai nesirinkome tikslų – jie tiesiog *buvo*, natūraliai kilo iš mano laiko, žmonių, šeimos.

– Tačiau jie tau nepadėjo, Jozefai. Jie nebuvo pakankamai tvirti, kad palaikytų tavo gyvenimą. O gal jie būtų pakankamai tvirti kam nors, kieno prastesnė rega, arba lėtesniems bėgikams, kurie visą gyvenimą pukši paskui materialius dalykus, o gal net tiems, kurie sulaukia sėkmės, bet nuolat nusistato naujus, sunkiau pasiekiamus tikslus. Bet tavo rega gera, kaip ir mano. Tu pernelyg toli žvelgi į gyvenimą. Tu matai, kad beprasmiška siekti klaidingų tikslų, beprasmiška kelti sau naujus klaidingus tikslus. Daugindami iš nulio visuomet gauname nulį!

Brojerį užbūrė šie žodžiai. Visa kita: sienos, langai, židinyš, net ir Nyčės kūnas – nublanko. Šio pokalbio jis laukė visą gyvenimą.

– Taip, viskas, ką sakai, Frydrichai, tiesa, – išskyrus tavo tvirtinimą, kad žmogus sąmoningai renkasi savo gyvenimą. Juk iš tiesų mes nesirenkame gyvenimo tikslų – jie yra istorijos atsitiktinumas, argi ne?

– Neturėti gyvenimo plano – tai leisti savo egzistencijai būti atsitiktinei.

– Tačiau, – paprieštaravo Brojeris, – niekas neturi tokios laisvės. Negali peržengti savo laiko, savo kultūros, savo šeimos perspektyvos...

– Kadaise, – pertraukė jį Nyčė, – vienas išmintingas žydų mokytojas patarė savo sekėjams palikti motiną ir tėvą ir siekti tobulumo. *Tai* galėtų būti žingsnis, vertas daug žadančio bernioko! Tai galėtų būti tinkamas šokis pagal teisingą muziką.

Tinkamas šokis pagal teisingą muziką! Brojeris stengėsi susitelkti į šių žodžių prasmę, bet staiga jį apėmė baimė.

– Frydrichai, man patinka taip kalbėtis, tačiau vidinis balsas nesiliauja klausinėjęs: „Ar mes ko nors pasieksime?“ Mūsų diskusija pernelyg nežemiška – pernelyg nutolusi nuo tvaksėjimo krūtinėje ir sunkumo galvoje.

– Kantrybės, Jozefai. Kiek laiko, sakei, Ana O. krėtė kaminus?

– Taip, tai gerokai užtruko. Kelis mėnesius! Bet mudu neturime kelių mėnesių. Be to, yra skirtumas: krėsdami su ja kaminus visuomet susitelkdavome į skaudamas vietas. O mūsų abstraktūs pokalbiai apie tikslus ir gyvenimo prasmę atrodo nesusiję su *mano* kančia!

Nyčė nesutrikęs kalbėjo toliau, tarsi Brojeris nebūtų prieštaravęs.

– Jozefai, sakei, kad šie gyvenimo rūpesčiai sustiprėjo, kai sulaukei keturiasdešimties?

– Koks tu atkaklus, Frydrichai! Tu mokai mane būti kantresniam su savimi. Jei susidomėjai mano keturiasdešimtmečiu ir apie jį klausai, tai, be abejo, ir aš turiu atrasti ryžto tau atsakyti. Keturiasdešimtmetis – taip, tai buvo krizės metai, mano *antrosios* krizės. Pirmoji krizė mane ištiko dvidešimt devynerių, kai per šiltinės epidemiją mirė Opolce-

ris, universiteto Medicinos katedros vedėjas. Tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt pirmųjų balandžio šešioliktoji – vis dar prisimenu tą dieną. Jis buvo mano mokytojas, mano globėjas, mano antrasis tėvas.

– Antrieji tėvai – tai įdomu, – tarė Nyčė. – Papasakok daugiau.

– Jis buvo mano didysis mokytojas. Visi žinojo, kad jis ruošia mane savo įpėdiniu. Buvau geriausias kandidatas, ir mane turėjo išrinkti į jo tuščią kėdę. Tačiau tai neįvyko. Galbūt aš nepasistengiau, kad įvyktų. Dėl politinių, o gal ir dėl religinių priežasčių mane paskyrė į žemesnę vietą. Tai nebuvo man tinkama vieta, tad perkėliau savo laboratoriją, net ir savo tiriamus balandžius į savo namus ir užsiėmiau gydytojo praktika. *Štai tokia*, – liūdnai tarė Brojeris, – buvo mano daug žadančios akademinės karjeros pabaiga.

– Ką turėjai galvoje sakydamas, kad nepasistengei, jog tai įvyktų?

Brojeris nustebeš žvilgtelėjo į Nyčę.

– Koks virsmas iš filosofo į gydytoją! Tu išlavinai gydytojo ausį. Niekas pro ją neprasprūsta. Tą pastabėlę įterpiau, nes žinojau, kad turiu būti atviras. Tačiau ji tebėra mano skaudulys. Nenorėjau apie tai kalbėti, tačiau kaip tik tuos žodžius tu įsiminei.

– Matai, Jozefai, tą pačią akimirką, kai paraginu tave apie ką nors kalbėti prieš tavo valią – kaip tik *tą* akimirką nusprendi įgyti man valdžią pasakydamas labai subtilų komplimentą. Ar vis dar ginčysies, kad kova dėl galios nėra svarbi mūsų santykiams?

Brojeris susmuko ant kėdės.

– Ak, ir vėl *tai*. – Jis skėstelėjo ranka. – Nepradėkime tų kalbų. Prašau, palikime tai. – Tada pridūrė: – Pala! Noriu pasakyti dar vieną pastabą: jei draudi reikšti teigiamus jausmus, tuomet tu *kuri* tokius santykius, kokius tikėjaisi atrasti *in vivo*. Tai nedera mokslui – tu klastoji duomenis.

– Nedera mokslui? – Nyčė akimirką maštė, tada linktelėjo. – Tu teisus! Ši tema baigta! Grįžkime prie to, kaip tu nepasistengei dėl savo karjeros.

– Įrodymų apstu. Lioviausi rašęs ir skelbęs mokslinius straipsnius. Neatlikau formalumų, kurie būtini, kad gautum naujas pareigas. Neįstojau į reikiamas medikų asociacijas, nedalyvavau universiteto komitetų veikloje, neužmezgiau tinkamų politinių ryšių. Nežinau kodėl. Galbūt *tai* susiję su galia. Gal aš traukiuosi iš konkurencinės kovos. Man lengviau varžytis su balandžių pusiausvyros paslaptimi nei su kitu žmogumi. Manau, mano bėdos dėl konkurencijos sukelia tą skausmą, kurį jaučiu, kai galvoju apie Bertą ir kitą vyriškį.

– Galbūt, Jozefai, tau atrodė, kad daug žadantis berniokas neturėtų plėšytis ir draskytis.

– Taip, ir tai tiesa. Bet *kad ir kokios* buvo priežastys, mano akademinė karjera baigėsi.

– Taigi tai įvyko, kai tau buvo dvidešimt devyneri. O sulaukus keturiasdešimties – antroji krizė?

– Dar gilesnė žaizda. Sulaukus keturiasdešimties sudužo mintis, kad man viskas galima. Staiga suvokiau akivaizdžiausią gyvenimo faktą: kad laiko negalima atsukti atgal, kad mano gyvenimas baigiasi. Žinoma, ir anksčiau tai žinojau, tačiau žinoti tai keturiasdešimties – visai kitoks žinojimas. Dabar *suprantu*, kad „be galo daug žadantis berniokas“ tebuvo žygio vėliava, kad „pažadas“ tėra iliuzija, kad „be galo“ yra beprasmybė, ir kad aš, surakintas su visais kitais žmonėmis, žygiuoju į mirtį.

Nyčė supratingai pakraipė galvą.

– Aiškų regėjimą vadini *žaižda*? Pažvelk, kiek tu sužinojai, Jozefai: kad laiko negalima sustabdyti, kad norų nesusigražinsi. Tik laimingiesiems nušvinta tokios įžvalgos!

– Laimingiesiems? Keistas žodis! Sužinau, kad artinasi mirtis, kad esu bejėgis ir nereikšmingas, kad gyvenimas neturi tikro tikslo ar vertės – o tu tai vadini laime!

– Tai, kad norų nesusigražinsi, *nereiškia*, jog valia bejėgė! Ačiū Dievui, kad tai, jog Dievas mirė – *nereiškia*, kad egzistencija neturi

tikslo! Tai, kad ateis mirtis – dar *neriškia*, jog gyvenimas bevertis. Visų tų dalykų tave išmokysiu laikui bėgant. Tačiau šiandien užtektinai nuveikėme – gal net per daug. Iki rytojaus prašau apžvelgti mūsų pokalbį. Medituok jį!

Nustebęs, kad Nyčė taip staiga baigė pokalbį, Brojeris dirstelėjo į laikrodį ir pamatė, kad liko dar dešimt minučių. Tačiau neprieštaravo ir išėjo iš Nyčės palatos jausdamas palengvėjimą, kaip anksčiau iš pamokos išleistas mokinys.

Ištraukos iš daktaro Brojerio užrašų apie Ekartą Miulerį, 1882 m. gruodžio 7 d.

Kantrybės, kantrybės, kantrybės. Pirmą kartą sužinau apie žodžio prasmę ir vertę. Turiu nepamiršti savo ilgalaikių tikslų. Visi įžūlūs, neapgalvoti žingsniai šiame etape veda į nesėkmę. Išivaizduok šachmatų pradžių. Tegu viskas rutuliojasi pamažu ir sistemingai. Sutvirtink centrą. Nejudink figūros daugiau nei kartą. Neišvesk per anksti karalienės!

Tai atsipirks! Šiandien žengėme didelį žingsnį pirmyn – pradėjome vienas kitą vadinti vardais ir kreiptis „tu“. Jis neteko žado nuo mano pasiūlymo, vos susiturėjau nenusijuokęs. Kad ir koks laisvamaniš, širdyje jis tikras vienietis ir mėgsta savo titulų – beveik taip pat, kaip ir savo objektyvumą! Bet kai kelis kartus pavadinau jį Frydriču, jis atsilygino tuo pačiu.

Susitikimo atmosfera pasikeitė. Po kelių minučių jis mažumėli pravėrė duris. Užsiminė, kad irgi išgyveno sunkių krizių, kad dvidešimties jautėsi kaip keturiasdešimties! Nuleidau tai negirdom – kol kas! Tačiau prie to reikės grįžti!

Galbūt šiuo metu geriausia būtų pamiršti, kad stengiuosi jam padėti ir paprasčiausiai atsiduoti jo pastangoms padėti man. Kuo

nuoširdesnis būsiu, juo mažiau manipuluosiu, juo geriau. Jis, kaip ir Zigis, – turi sakalo akis, išvelgia bet kokią veidmainystę.

Šiandien vyko gyvas pokalbis, kaip senomis dienomis Brentano filosofijos klasėje. Kartais į jį įsijausdavau. Bet ar buvo naudos? Pakartojau jam savo susirūpinimą dėl senatvės, mirties ir beprasmybės – visas tas niūrias savo godas. Jis atrodė keistai susidomėjęs mano senu priedainiu apie be galo daug žadantį bernioką. Kažin ar suprantu, kur link jis kreipia – jei apskritai kur nors kreipia!

Šiandien jo metodai man tapo aiškesni. Kadangi jis mano, kad įkyrios mintys apie Bertą atitraukia mane nuo egzistencinių rūpesčių, bando man juos pateikti, išjudinti, tikriausiai, kad pasijusčiau dar nejaukiau. Taigi jis skaudžiai baksnoja ir visiškai manęs nepalaiko. Atsižvelgiant į jo asmenybę, be abejo, jam tai pavyksta be vargo.

Regis, jis mano, kad filosofinių pokalbių metodas mane paveiks. Stengiuosi jam paaiškinti, kad manęs tai nejaudina. Tačiau jis, kaip ir aš, nesiliauja eksperimentavęs ir improvizavęs. Kita jo naujovė šiandien – panaudoti mano „kaminų krėtimo“ metodą. Keistai jaučiuosi būdamas kaminkrėtys, o ne prižiūrėtojas – keistai, bet gana maloniai.

Erzina ir nemaloniai nuteikia jo didybės jausmas, kuris nuolat prasiveržia. Šiandien jis pareiškė, kad atskleis man gyvenimo prasmę ir vertę. Tik ne dabar! Dar nesu tam pasiruošęs!

Frydricho Nyčės užrašai apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio 7 d.

Pagaliau! Pokalbis – vertas mano dėmesio, pokalbis – atskleidęs daugiau, nei tikėjau. Štai vyras, taip prislėgtas savo svarbos – kultūros, padėties, šeimos, – kad niekada neįsiklauso į savo paties norus. Taip susaistytas ryšiais, kad atrodo apstulbęs, kai prabyly apie pasirinkimą, lyg kalbėčiau kažkokia svetima kalba. Galbūt ryšiai ypač varžo

žydus – išoriniai persekiojimai taip glaudžiai susieja žmones, kad pavieniam individui neįmanoma iš jų išstrukti.

Kai pateikiu jam faktą, kad jis leido gyvenimui virsti atsitiktinumu, ima neigti pasirinkimo galimybę. Teigia, kad niekas, įsiliejęs į kultūrą, negali laisvai rinktis. Kai švelniai primenu jam Jėzaus priesaką palikti tėvus, kultūrą ir siekti tobulumo, jis pareiškia, kad mano metodas pernelyg abstraktus ir keičia temą.

Keista, kad jis labai anksti pamatė esmę, tačiau negalėjo jos suvokti. Jis buvo „be galo daug žadantis berniokas“, – kaip ir mes visi, – tačiau niekada nesuprato šio pažado prasmės. Jis niekada nesuvokė, kad jo pareiga – tobulinti prigimtį, peržengti save, savo kultūrą, šeimą, geismą, gyvulišką prigimtį, tapti tuo, kas yra. Jis taip ir nesuauogo, nenusimetė pirmosios odos: klaidingai manė, kad pažadas – tai materialinių ir profesinių objektų siekis. Pasiekė tuos tikslus, tačiau balsas, tariantis: „tapk savimi“, nenutilo, ir tada jis puolė į neviltį, ėmė plūstis, kad buvo apgautas. Net ir dabar jis nesuvokia esmės!

Ar jis dar turi vilčių? Jis bent jau galvoja apie teisingus dalykus, nesigriebia religinių apgaulių. Tačiau per daug bijo. Kaip jį užgrūdinsiu? Kartą sakė, kad šaltos vonios grūdina odą. Ar yra būdas sustiprinti ryžtą? Jis išvelgė, kad mus valdo ne Dievo troškimai, bet laiko troškimai. Suprato, kad valia bejėgė prieš „tai buvo“. Ar galėsiu jį išmokyti „tai buvo“ pakeisti į „aš to norėjau“?

Būtinai nori kreiptis į mane vardu, nors žino, kad man tai nepatinka. Tai tik menkas kankinimas; esu pakankamai stiprus, kad suteikčiau jam šią menką pergalę.

Frydricho Nyčės laiškas Lu Salomei, 1882 m. gruodis

Lu,

Tai, kad aš labai kenčiu, nesvarbu, palyginti su tuo, brangioji Lu, ar tu atrasi save, ar ne. Dar niekada neteko turėti reikalų su tokiu varganu asmeniu kaip tu:

neišmanėle, bet nuovokia
turtinga, nes naudojančia tai, kas žinoma
neskoninga, bet naiviai žvelgiančia į šią ydą
sąžininga ir tiesia mažuose dalykuose, dažniausiai iš
užsispyrimo,
bet apskritai požiūriu į gyvenimą – nesąžininga
nemėgstančia nei duoti, nei gauti
bedvase ir nesugebančia mylėti
atrodančia liguistai, bemaž kaip beprotė
nedėkinga, nesigėdijančia geradarių

ypač
nepriklausoma
nederamo elgesio
šiurkščia garbės dalykuose
su smegenimis, turinčiomis pirmuosius sielos požymius,
katės būdo – išdavike naminio gyvūnėlio kailiu
kilnia – bendravimo su kilniais žmonėmis atgarsis
stiprios valios, bet menkuose dalykuose
tingia ir neskaisčia
pasižyminčia žiaurumo iškreiptu jautrumu
ir vaikišku egoizmu, kaip lytinės atrofijos ir sąstingio rezultatu
nemylinčia žmonių, bet mylinčia Dievą
trokštančia viešpatauti
gudria, santūria vyrų lytiškumo atžvilgiu

Tavo,
F. N.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

LAUCONO KLINIKOS SESELĖS retai šnekėdavosi apie poną Miulerį, daktaro Brojerio pacientą iš tryliktosios palatos. Nebuvo tam ir priežasčių. Užsiėmusiems, persidirbusiems seselėms ponas Miuleris buvo idealus pacientas. Per pirmąją savaitę jo neištiko migrenos priepuolis. Jo poreikiai buvo menki, jam nereikėjo daug dėmesio – tik tikrinti gyvybės ženklus: pulsą, temperatūrą, kvėpavimo dažnį ir kraujospūdį – šešis kartus per dieną. Seselės – kaip ir ponias Beker, Brojerio seselė, – laikė jį tikru džentelmenu.

Nekilo abejonių, kad jis vertina privatumą. Niekada pats nepradėdavo pokalbio. Kai jį užkalbindavo klinikos darbuotojai ar kiti pacientai, atsakydavo draugiškai ir trumpai. Valgydavo palatoje ir po rytinio daktaro Brojerio apsilankymo (seselės manė, kad gydytojas jį masažuoja ir gydo elektra), didumą dienos praleisdavo vienas, rašydamas savo palatoje arba, jei leisdavo oras, žingsniuodamas po sodą su sąsiuvinium. Į klausimus, ką rašas, ponas Miuleris atsakydavo mandagiai, bet taip, kad daugiau niekas nedrįsdavo teirautis. Tik buvo žinoma, kad jis domisi Zaratustra, senovės persų pranašu.

Brojerį stulbino prieštaravimas tarp malonaus Nyčės būdo klinikoje ir šaižaus, dažnai kovingo balso jo knygoje. Kai jis apie tai užklausdavo pacientą, Nyčė šyptelėdavo ir atsakydavo:

– Nieko keista. Jei niekas nesiklauso, reikia šaukti!

Jis atrodė patenkintas gyvenimu klinikoje. Brojeriui pasakė, kad ne tik jo dienos malonios ir be skausmo, bet ir jų kasdieniai pokalbiai naudingi filosofijai. Jis niekino tokius filosofus kaip Kantas ar Hėgelis, kurie, pasak jo, rašė akademiniumi stiliumi vien akademikų bendruomenei. Jo filosofija buvo *apie gyvenimą* ir *gyvenimui*. Svarbiausios tiesos, sakydavo jis, – kruvinos tiesos, tiesos, subrandintos gyvenimo patyrimo.

Prieš užmegzdamas santykius su Brojeriu jis niekad nebandė praktiškai panaudoti filosofijos. Nerūpestingai atmesdavo klausimą apie panaudojimą, teigė, kad tie, kurie negali jo suprasti, neverti jo vargo, o aukštesni rūšies atstovai atras kelią į jo tiesą – jei ne dabar, tai po šimtmečio! Tačiau kasdieniai susitikimai su Brojeriu privertė jį rimčiau pažvelgti į šį reikalą.

Šiaip ar taip, tos vaisingos dienos Laucone Nyčei nebuvo tokios idiliškos, kaip atrodė iš pirmo žvilgsnio. Požeminės srovės siurbė iš jo jėgas. Beveik kasdien jis rašė piktus, ilgesio ir nevilties kupinus laiškus Lu Salomei. Jos paveikslas smelkėsi į jo mintis ir nukreipė energiją nuo Brojerio, nuo Zaratustros, nuo džiaugsmo ir mėgavimosi dienomis be kančių.

Ir paviršiuje, ir gelmėje Brojerio gyvenimas pirmąją Nyčės gulėjimo klinikoje savaitę buvo skubrus ir neramus. Laucone praleistos valandos apsunkino ir taip intensyvią jo darbotvarkę. Nekintama Vienos medicinos taisyklė skelbė, kad kuo prastesnis oras, tuo daugiau darbo gydytojams. Jau kelias savaites niūri žiema, amžinai pilkas dangus, žvurbūs šiaurės vėjo gūšiai ir slogus, drėgnas oras vertė pacientus vieną po kito plumpinti į priėmimų kambarį.

Brojerio kortelėse vyravo gruodžio ligos: bronchitas, plaučių uždegimas, angina, otitas, faringitas ir emfizema. Be to, netrūkdavo pacientų, sergančių nervų ligomis. Tą pirmąją gruodžio savaitę į jo kabinetą atėjo du nauji ligoniai, sergantys išsėtine skleroze. Šios

diagnozės Brojeris ypač nekenė – negalėjo pasiūlyti jokio gydymo ir baimindamasis svarstė, ar pasakyti jauniems žmonėms, kas jų laukia: vis didėjanti negalia, silpnumo epizodai, paralyžius ir bet kada galintis užklupti apakimas.

Tą pirmąją savaitę pasirodė ir dvi pacientės, kurioms nenustatė jokios organinės patologijos. Brojeris neabejojo, kad jas kankina isterija. Vienai jų, vidutinio amžiaus moteriai, pastaruosius dvejus metus vos likus vienai prasidėdavo traukuliai. Kita pacientė, septyniolikmetė mergina, kentė nuo spazminio kojų paralyžiaus ir paeiti galėdavo tik remdamasi dviem skėčiais kaip lazdomis. Kartais ji imdavo šaukti keistus žodžius: „Palik mane! Pasitrauk! Čia ne aš!“

Abi pacientės, Brojerio manymu, buvo pretendentes išbandyti Anos O. gydymą kalbėjimu. Tačiau šis gydymo būdas jam brangiai kainavo: daug laiko, profesinę reputaciją, dvasinę pusiausvyrą ir šeimyninę santarvę. Bet net ir prisiekus jo daugiau nesiimti, Brojeriui buvo nemalonu grįžti prie įprasto, neveiksmingo gydymo: gilaus raumenų masažo ir stimuliavimo elektra pagal tikslus, tačiau nepatikrintus Vilhelmo Erbo nurodymus, pateiktus jo plačiai paplitusiame „Gydymo elektra vadovėlyje“.

O, kad galėtų nukreipti šias dvi pacientes pas kitą gydytoją! Bet pas ką? Niekas tokių ligonių nelaukia. 1882-ųjų gruodį Vienoje – ir visoje Europoje – ničniekas, išskyrus jį, nežinojo, kaip gydyti isteriją.

Brojeris pervargo ne nuo jam kilusių išbandymų, pavargo jis nuo psichologinių kančių, kurias pats užsitraukė. Ketvirtoji, penktoji ir šeštoji konsultacijos vyko pagal darbotvarkę, kurią jie nusistatė per trečiąją susitikimą. Nyčė spyrė jį pažvelgti į egzistencines problemas, ypač į beprasmybę, į jo prisitaikėlišumą ir laisvės stoką, senatvės ir mirties baimes. Jei Nyčė išties nori, kad blogai jausčiausi, galvojo Brojeris, tuomet jis turi būti patenkintas mano pažanga.

Brojeris jautėsi tikrai prastai. Dar labiau nutolo nuo Matildos. Jį slėgė nerimas. Negalėjo atsikratyti spaudimo krūtinėje. Jautėsi taip, lyg milžiniški spaustuvai triuškintų jam šonkaulius. Kvėpavo paviršutiniškai. Nuolat primindavo sau, kad kvėpuotų giliai, bet kad ir kiek stengėsi, negalėjo iškvėpti jį kausčiusios įtampos. Chirurgai neseniai išmoko įstatyti į krūtinę vamzdelį ir ištraukti iš pleuros skystį; kartais jis įsivaizduodavo, kaip įsikiša į krūtinę ir pažastis vamzdelius ir išsiurbia nerimą. Kasnakt jį kankino baisūs sapnai ir nemiga. Po kelių dienų prieš miegą išgerdavo daugiau chloralio nei Nyčė. Svars-tė, kiek dar išters. Ar tokį gyvenimą verta gyventi? Kartais norėda-vo perdozuoti veronalio. Kai kurie jo pacientai taip kankinosi metų metus. Na ir tegu! Tegu jie laikosi įsikibę šito beprasmiu, vargano gyvenimėlio. Jis to nedarys!

Nyčė, kuris turėjo jam padėti, mažai tepaguodė. Kai Brojeris pa-pasakojo apie savo nerimą, Nyčė pareiškė, kad tai smulkmena.

– Be abejo, tu kenti, tai regėjimo kaina. Be abejo, tau baisu, gy-venimas – tai pavojus. Grūdinkis! – ragino jis. – Tu ne karvė, o aš ne atrajojimo mokytojas.

Pirmadienio naktį, praėjus savaitei, kai jie sudarė sutartį, Brojeris suprato, kad Nyčės planas žlugo. Nyčė teigė, kad fantazijos apie Ber-tą – gudrus jo proto kertelės būdas atitraukti dėmesį nuo skausmin-gesnių *egzistencinių* rūpesčių, kuriuos reikėtų spręsti. Kelk sau svarbius egzistencinius klausimus, ir įkyrios mintys apie Bertą išsisklaidys.

Tačiau jos neišsisklaidė! Fantazijos dar smarkiau puolė jo gynybą! Jos dar daugiau pareikalavo: daugiau dėmesio, daugiau ateities. Bro-jeris svajodavo, kaip keičia savo gyvenimą, kaip randa būdą ištrūkti iš šio kalėjimo – iš santuokos, kultūros, profesijos kalėjimo – ir pa-sprukti iš Vienos su Berta glėbyje.

Ypač įkyri tapo viena fantazija. Brojeris įsivaizduodavo, kaip vieną vakarą grįžta namo ir gatvėje pamato kaimynų būrelį ir gais-

rininkus. Jo namai dega! Jis užsimeta ant galvos palta, ištrūksta iš bandančių sulaikyti rankų ir užlekia laiptais aukštyn gelbėti šeimos. Tačiau liepsnos ir dūmai neleidžia to padaryti. Jis praranda sąmonę, jį išgelbsti gaisrininkai ir praneša, kad visa šeima žuvo: Matilda, Robertas, Berta, Dora, Margaretė ir Johanesas. Visi giria jį už drąsą gelbstint šeimą, visi priblokšti dėl šios netekties. Jis be galo sielvartauja, skausmas nenusakomas. Tačiau jis laisvas! Laisvas bėgti su Berta, gal į Italiją, gal į Ameriką, laisvas viską pradėti iš naujo.

Bet ar tai pavyktų? Ar ji jam ne per jauna? Ar juos domina tie patys dalykai? Ar meilė neišblėstų? Vos kildavo šie klausimai, ratas imdavo suktis iš naujo: jis vėl gatvėje, žvelgia į liepsnose skendintį savo namą!

Jis negalėdavo nutraukti šios fantazijos: pradėjęs būtinai turėdavo baigti. Kartais net per trumpas pertraukas tarp pacientų Brojeris nejučia atsidurdavo priešais degantį namą. Jei tuo metu į kabinetą įeidavo ponias Beker, jis apsimesdavo rašęs paciento kortelėje ir mostelėdavo jai, kad išeitų.

Namie jis negalėjo pažvelgti į Matildą nejausdamas kaltės, kad paliko ją degančiuose namuose. Taigi jis mažiau į ją žiūrėjo, daugiau laiko praleisdavo laboratorijoje tirdamas balandžius, vakarais dažniau sėdėdavo kavinėje, du kartus per savaitę lošdavo su draugais taroką, priimdavo daugiau pacientų ir namo grįždavo labai pavargęs.

O kaipgi Nyčės projektas? Brojeris nebe taip atkakliai stengėsi jam padėti. Jį išgelbėjo nauja mintis: *galbūt labiausiai jis padėtų Nyčei priimdamas iš jo pagalbą*. Nyčei, regis, puikiai sekėsi. Jis nebepiktinaudžiavo vaistais, kietai miegodavo išgėręs vos pusę gramo chloralio, gerai valgė, jam neskaudėjo skrandžio, o migrena nepasikartojė.

Brojeris pripažino, kad jį apėmė neviltis ir jam reikia pagalbos. Jis liovėsi apgaudinėjęs save; liovėsi apsimetinėjęs, kad su Nyče kalbasi *Nyčės* labui, kad pokalbiai tėra gudri strategija priversti Nyčę kalbėti

apie savo neviltį. Brojeris stebėjosi, koks viliojamas gydymas kalbėjimu. Jis išitraukė; *apsimesti*, kad esi gydomas, reiškia *gydytis*. Buvo smagu nusimesti našta, dalytis intymiausiomis paslaptimis, jausti visą dėmesį žmogaus, kuris dažniausiai supranta, priima ir, regis, atleidžia. Net jei po kai kurių susitikimų pasijusdavo blogiau, nežinia kodėl vis vien laukdavo kitos konsultacijos. Jis vis labiau pasitikėjo Nyčės gebėjimais ir išmintimi. Daugiau neabejojo, kad Nyčė turi galių jam išgydyti – jei tik jis, Brojeris, rastų kelią į tas galias!

O Nyčė kaip žmogus? Ar mūsų santykiai, svarstė Brojeris, vis dar tik profesiniai? Be abejo, jis pažįsta mane geriau – ar bent jau daugiau apie mane žino – nei kas nors pasaulyje. Ar jis man patinka? Ar aš jam patinku? Ar mes draugai? Brojeris negalėjo atsakyti nė į vieną klausimą – kaip ir į tai, ar jis galėtų rūpintis žmogumi, kuris su juo toks santūrus. Ar galiu būti ištikimas? O gal kada nors ir aš jį apgausiu?

Ir tada įvyko kai kas netikėta. Vieną rytą, išėjęs iš Nyčės, Brojeris atvyko į kabinetą ir čia jį, kaip visada, pasitiko ponias Beker. Padavė jam dvylikos pacientų sąrašą, raudonu paukščiuku pažymėjusi tuos, kurie jau atėjo, ir šiuogždantį mėlyną voką, ant kurio jis atpažino Lu Salomės braižą. Brojeris atplėšė antspauduotą voką ir ištraukė kortelę sidabriniais kraštais.

1882 m. gruodžio 11 d.

Daktare Brojeri,

Tikiuosi šiandien popiet Jus pamatyti.

Lu

Lu! Į ją be išlygų galėtų kreiptis „tu“, pamanė Brojeris ir suvokė, kad ponias Beker jam kažką sako.

– Rusė buvo atėjusi prieš valandą ir norėjo su jumis susitikti, – paaiškino ponias Beker, paprastai lygi jos kakta buvo suraukta. – Drį-

sau jai paaiškinti, koks jūs rytais užsiėmęs, tada ji pareiškė, kad grįš apie penktą. Užsiminiau, kad ir po pietų turite daug darbo. Tada ji paprašė profesoriaus Nyčės adreso Vienoje, pasakiau, kad nieko apie tai nežinau, kad teirautųsi jūsų. Ar gerai pasielgiau?

– Žinoma, ponია Beker – kaip visada. Bet atrodo te supykusi?

Brojeris žinojo, kad Lu Salomė jai nepatiko jau per patį pirmąjį apsilankymą, be to, moteris kaltino ją dėl visų vargų su Nyče. Dėl kasdienių kelionių į Laucono kliniką Brojeriui taip padaugėjo darbo, kad jis retai kada atkreipdavo dėmesį į seselę.

– Tiesą sakant, daktare Brojeri, supykau, kai ji įėjo į biurą, jau pilną pacientų, lyg tikėdamasi, kad jūs laukiate būtent jos ir kad visi turi ją praleisti. O paskui dar paklausė profesoriaus adreso! kažkas čia ne taip – ji veikia jums už nugaros, ir profesoriui taip pat!

– Kaip tik todėl sakiau, kad teisingai padarėte, – raminau ją Brojeris. – Pasielgėte apdairiai, nukreipėte ją pas mane ir apgynėte mūsų paciento privatumą. Niekas nebūtų geriau susitvarkęs. Dabar pakvieskite poną Vitnerį.

Maždaug po penkių penkiolika ponია Beker pranešė, kad atvyko panelė Salomė ir tuo pačiu atsikvėpimu išpyškino, kad laukia dar penki pacientai.

– Ką atsiųsti po jos? Ponია Majer laukia jau beveik dvi valandas.

Brojeris pasijuto nejaukiai. Žinojo, kad Lu Salomė tikisi, jog ją priims nedelsdamas.

– Tada pakvieskite ponią Majer. Paskui priimsiu panelę Salomę.

Po dvidešimties minučių, Brojeriui susirašius pastabas apie ponią Majer, ponია Beker atlydėjo į kabinetą Lu Salomę. Brojeris pašoko ir priglaudė lupas prie jam ištiestos rankos. Po pastarojo susitikimo Lu Salomės paveikslas jau buvo išblėsęs iš atminties. Dabar jis vėl apstulbo, kokia ji graži. Kaip staiga nušvito jo kabinetas!

– Ak, *mieleji* panele, kaip malonu! Buvau užmiršęs!

– Jau pamiršote mane, pone daktare?

– Ne, ne jus, tik užmiršau, kaip malonu jus matyti.

– Tada šįkart atidžiai išsižiūrėkite į mane, štai, atgręšiu jums vieną pusę, – Lu Salomé flirtuodama pasuko galvą į dešinę, paskui į kairę. – Dabar kitą, sako, kad tai mano gražiausia pusė. Kaip jums atrodo? Bet sakykite, turiu žinoti, ar skaitėte mano mažą laiškėlį? Galbūt jus įžeidžiau?

– Įžeidėte? Ne, žinoma, ne, tik labai apgailestauju, kad tiek mažai laiko jums turiu, gal tik penkiolika minučių.

Jis mostelėjo į kėdę, ir ji atsisėdo: grakščiai, lėtai, tarsi jai priklausytų visas pasaulio laikas. Brojeris įsitaisė šalia jos.

– Matėte, koks pilnas mano laukiamasis. Deja, šiandien neturiu laisvo laiko.

Lu Salomé atrodė visiškai rami. Nors ir linktelėjo užjaučiamai, susidarė įspūdis, kad Brojerio laukiamasis niekaip su ja nesusijęs.

– Dar turiu aplankyti kelis pacientus namie, – pridūrė jis, o šįvakar laukia medikų draugijos susirinkimas.

– Ak, sėkmės kaina, pone profesoriau.

Brojeris vis nenorėjo palikti šios temos.

– Sakykite, mano brangioji panele, kodėl taip švaistote savo brangų laiką? Kodėl neparašote iš anksto, kad galėčiau paskirti jums dieną? Kartais neturiu nė akimirkos laisvos, kartais mane iškviečia ir į užmiestį. Būtumėte atvykusi į Vieną ir apskritai manęs nepamačiusi. Kam rizikuoti, kad bus veltui keliauta?

– Visą gyvenimą mane žmonės perspėja, kad taip nerizikuočiau. Ir vis dėlto iki šiol dar niekad – nė karto – neteko nusivilti. Pažvelkite į šią akimirką! Štai aš čia, kalbuosi su jumis. O gal dar pasiliksiu Vienoje ir rytoj vėl galėsime susitikti. Taigi sakykite, daktare, kodėl turėčiau keisti elgesį, kai viskas, regis, puikiai sekasi? Be to, esu pernelyg ūmi, dažnai negaliu perspėti iš anksto, nes dar nebūnu

suplanavusi, ką darysiu. Greitai apsisprendžiu ir greitai vykdau. Vis dėlto, mielas daktare Brojeri, – ramiai kalbėjo Lu, – klausdama, ar mano raštelis jūsų neįžeidė, ne tai turėjau galvoje. Norėjau pasiteirauti, ar jūsų neįžeidė mano neoficialumas, kad pasirašiau vardu? Dauguma vieničių be savo titulų jaučiasi nejaukiai, lyg nuogi, bet aš nekenčiu kvailo formalumo. Norėčiau, kad į mane kreiptumėtės Lu.

Dieve, kokia pavojinga, kokia provokuojanti moteris, pagalvojo Brojeris. Nors ir sutrikęs, jis negalėjo paprieštarauti ir prisidėti prie pasipūtėlių vieničių. Staiga suprato, į kokią nepatogią padėtį pastatė Nyčę prieš kelias dienas. Ir vis dėlto juodu su Nyče buvo bendramžiai, o Lu Salomé – perpus jaunesnė.

– Žinoma, mielai. Nieku gyvu nenorėčiau nuo jūsų atsitverti.

– Gerai, tada tegu būna Lu. O dėl laukiančių pacientų – tai užtikrinu, kad gerbiu jūsų profesiją. Tiesą sakant, su bičiuliu Ré dažnai kūrėme planus, kaip stosime į medicinos mokyklą. Taigi gerbiu jūsų įsipareigojimus ligoniams ir paskubėsiu prie esmės. Neabejoju, kad atspėjote, jog šiandien atvykau norėdama kai ką sužinoti apie mūsų pacientą ir kai ką svarbaus apie jį pasakyti, jei tik dar su juo susitikinėjate. Iš profesoriaus Overbeko sužinojau tik tiek, kad Nyčė išvyko iš Bazelio ir ketino su jumis susitikti. Daugiau nieko negirdėjau.

– Taip, mes susitikome. Bet apie ką jūs, panele, norėjote papasakoti?

– Apie laiškus nuo Nyčės – jie tokie beprotiški, pikti ir painūs, kad atrodo, lyg jis būtų pamišęs. Štai jie, – ir ji padavė Brojeriui pluoštą lapų. – Šiandien laukdama mūsų susitikimo nurašiau jums ištraukas.

Brojeris pažvelgė į pirmą lapą, dailiai prirašytą Lu Salomės ranka.

Ak liūdesys... kur ta jūra, kurioje būtų galima iš tikrųjų prigerti?

Netekau to mažo, ką turėjau: gero vardo, kelių žmonių pasitikėjimo. Prarasiu savo bičiulį Rė – dėl tų siaubingų kančių, kurios ir dabar manęs nepaleidžia, praradau visus metus.

Sunkiau atleisti draugams nei priešams.

Nors buvo parašyta daugiau, Brojeris staiga sustojo. Kad ir kaip jį užbūrė Nyčės žodžiai, jis žinojo, kad skaitydamas išduoda pacientą.

– Na, daktare Brojeri, ką galvojate apie šiuos laiškus?

– Dar pasakykite, kodėl manote, kad turėčiau juos perskaityti.

– Na, gavau juos visus iš karto. Paulas užlaikė, bet paskui nusprendė, kad neturi teisės to daryti.

– Bet kodėl taip svarbu, kad juos perskaityčiau?

– Skaitykite toliau! Žiūrėkite, ką Nyčė sako! Pamaniau, kad gydytojas *būtinai* turi tai žinoti. Jis kalba apie savižudybę. Be to, daugelis laiškų labai painūs: galbūt jo mąstymas krinka. Ir dar – esu tik žmogus; visi šitie išpuoliai – aštrūs ir skaudūs – negaliu jų paprasčiausiai nusipurtyti. Atvirai kalbant, man reikia jūsų pagalbos!

– Kokios pagalbos?

– Vertinu jūsų nuomonę, esate patyręs stebėtojas. Ar ir aš jums tokia atrodau? – ji pervertė lapus. – Paklauskite šių kaltinimų: „nemėgstanti nei duoti, nei gauti... bedvasė... nesugebanti mylėti... nepriklausoma... šiurkšti garbės dalykuose.“ Arba štai: „išdavikė naminio gyvūnėlio kailiu“, arba „Esi mažas kartuvių paukštelis, o aš maniau, kad tu dorybių ir garbingumo įsikūnijimas.“ Brojeris ryžtingai papurtė galvą.

– Ne ne, žinoma, man tokia neatrodote. Tačiau per šiuos kelis mūsų susitikimus – tokius trumpus ir dalykiškus – ar galėjau susidaryti tikrą nuomonę apie jus? Ar tai ta pagalba, kurios iš manęs laukiate?

– Žinau, kad daug kas, ką rašo Nyčė, yra impulsyvu, parašyta iš pykčio, kad nubaustų mane. Jūs su juo kalbėjotės. Taip pat ir apie mane, neabejoju. Turiu žinoti, ką jis iš *tiesų* apie mane galvoja. *To* jūsų prašau. Ką jis apie mane sakė? Ar tikrai manęs nekenčia? Ar galvoja, kad esu tokia pabaisa?

Brojeris sėdėjo ir tylėdamas svarstė, kas slypi už Lu Salomės klausimo.

– Čia atvykau, – kalbėjo ji toliau, – norėdama užduoti jums daug klausimų, o jūs dar neatsakėte į svarbiausius: ar jums pavyko įkalbėti jį pasišnekėti? Ar vis dar matotės? Ar darote pažangą? Ar išmokote gydyti neviltį?

Lu Salomė nutilo ir žvelgė Brojeriui į akis, laukdama atsakymo. Jis jautė, kaip kyla įtampa – iš visų pusių: iš jos, iš Nyčės, iš Matildos, iš laukiančių pacientų, iš ponios Becker. Norėjo šaukti.

Galop giliai įkvėpė ir atsakė:

– Mieloji panele, man labai gaila, bet galiu jums pasakyti tik tiek, kad nieko negaliu pasakyti.

– Nieko negalite pasakyti! – nustebusi šūktelėjo ji. – Daktare Brojeri, nesuprantu.

– Pagalvokite, kokioje padėtyje atsidūriau. Nors jūsų klausimai pagrįsti, negaliu į juos atsakyti nepažeisdama paciento privatumo.

– Tai reiškia, kad jis *jūsų* pacientas ir kad jūs matotės?

– Deja, ir į šį klausimą negaliu atsakyti!

– Bet *man*, žinoma, tai negalioja, – vis labiau piktindamasi tarė ji. – Nesu svetimas žmogus, neieškau skolų.

– Klausiančiojo motyvai nesvarbūs. *Svarbu* tai, kad pacientas turi teisę į asmeniškumą.

– Bet juk tai ne įprastas gydymas! Tai buvo mano idėja! Tai mano dėka Nyčė atėjo pas jus ir nenusižudė. Be abejo, turiu teisę žinoti, ką davė mano pastangos.

– Taip, tai buvo tarsi eksperimentas ir dabar norite pamatyti, kas išėjo.

– Tikrai. Juk neatimsite iš manęs šios teisės?

– O jei pranešdamas jums apie rezultatus pakenkčiau eksperimentui?

– Kaip tai galėtų įvykti?

– Patikėkite manimi. Prisiminkite, juk ieškojote manęs, nes manėte, jog esu specialistas. Taigi prašau vertinti mane kaip specialistą.

– Bet, daktare Brojeri, aš nesu pašalinis stebėtojas, nelaimės liudininkas, liguistai smalsaujantis, koks aukos likimas. Nyčė man buvo svarbus – ir tebėra. Be to, kaip minėjau, manau, kad esu šiek tiek atsakinga už jo kančią. – Jos balsas tapo spigus. – Aš pati kenčiu. *Turiu teisę* žinoti.

– Taip, girdžiu, kad kenčiate. Tačiau kaip gydytojas pirmiausia turi rūpintis pacientu ir eiti su juo išvien. Galbūt vieną dieną, jei įgyvendinsite savo ketinimus ir tapsite gydytoja, suprasite mano požiūrį.

– O kaip *mano* kančia? Ar ji visai nesvarbi?

– Užjaučiu jus, bet niekuo negaliu padėti. Siūlyčiau jums kreiptis pagalbos kitur.

– Gal galėtumėte duoti Nyčės adresą? Per Overbeką negaliu jo pasiekti, tikriausiai jis neperduoda jam mano laiškų!

Galop Brojerį pradėjo erzinti Lu Salomės užsispyrimas. Jis turėjo tvirčiau išreikšti savo požiūrį.

– Jūs prašote, kad nusižengčiau gydytojo pareigai. Verčiate mane elgtis neapgalvotai. Kol kas nieko negaliu jums atskleisti – nei kur jis gyvena, nei kokia jo būklė, ar jis apskritai yra mano pacientas. Beje, jei jau prakalbome apie pacientus, panele Salome, – tarė jis, stodamasis nuo kėdės, – turiu grįžti prie tų, kurie manęs laukia.

Kai Lu Salomė taip pat pakilo, Brojeris padavė jai laiškus, kuriuos ji buvo atsinešusi.

– Turiu juos gražinti. Suprantu, kodėl juos atnešėte, bet, kaip sakėte, jam bloga nuo jūsų vardo, taigi niekaip nepasinaudočiau šiais laiškais. Manau, suklydau apskritai juos pradėjęs skaityti.

Ji greitai paėmė laiškus, apsisuko ir, netarusi nė žodžio, išpuolė pro duris.

Brojeris vėl atsisėdo šluostydamasis kaktą. Ar Lu Salomę matė paskutinį kartą? Vargu! Kai į kabinetą įėjo ponias Beker ir pasiteiravo, ar gali kviesti poną Pfefermaną, kuris smarkiai kosi, Brojeris paprašė luktelėti kelias minutes.

– Kiek tik pageidausite, daktare Brojeri, tiesiog praneškite man. Gal puoduką karštos arbatos?

Jis papurtė galvą ir seselei išėjus užsimerkė norėdamas pailsėti. Užplūdo mintys apie Bertą.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

KUO DAUGIAU BROJERIS galvojo apie Lu Salomės apsilankymą, tuo labiau niršo. Ne ant jos, – dabar jos prisibijojo, – o ant Nyčės. Nyčė jį vis barė, kad be paliovos svajoja apie Bertą ir – kaip jis pasakė? – „mintą iš geismo lovio“ arba „kapstosi po minčių šiukšles“, bet, pasirodo, pats visą laiką svajojo ir tuo mėgavosi!

Ne, nereikėjo skaityti nė žodelio iš tų laiškų. Pradžioje net nesusi-gaudė, ką daryti su tuo, ką pamatė. Nieko! Nyčei jis negali pasakoti nei apie laiškus, nei apie Lu Salomės vizitą.

Keista, juodu su Nyčė melavo dėl to paties dalyko, abu slėpė vie-nas nuo kito Lu Salomę. Ar Nyčė apgaudinėdamas jaučiasi taip pat kaip ir jis? Ar jam irgi nesmagu? Slegia kaltė? Gal kaip nors tą kaltę galima panaudoti Nyčės labui?

Neskubėk, šeštadienio rytą paliepė sau Brojeris, lipdamas pla-čiais marmuriniais laiptais į tryliką palatą. Nesiimk jokių radika-lių veiksmų! Vyksta kai kas svarbaus. Pažvelk, kaip toli pažengei vos per savaitę!

– Frydrichai, – staiga tarė Brojeris, pabaigęs trumpą apžiūrą. – Šiąnakt sapnavau apie tave keistą sapną. Esu restorano virtuvėje. Žioplai virėjai ant grindų prilaistė aliejaus. Paslystu ir išmetu skus-tuvą, jis įstringa plyšyje. Tada ateini tu – nors atrodo kitaip. Vilki generolo uniformą, bet žinau, kad tai tu. Nori padėti man ištraukti skustuvą. Liepiu to nedaryti, kad neįstumtum dar giliau. Bet tu vis

tiek bandai ir *ikiši* giliau. Jis įstringa tvirtai plyšyje, ir kaskart, bandydamas ištraukti, įsipjaunu pirštus. – Brojeris nutilo ir laukdamas žvelgė į Nyčę. – Ką galvoji apie šį sapną?

– Ką tu galvoji, Jozefai?

– Tas sapnas, kaip ir dauguma kitų mano sapnų, nesąmonė. Galbūt tik ta ištrauka apie tave ką nors reiškia.

– Ar mintyse dar regi sapną?

Brojeris linktelėjo.

– Žvelk į jį ir krėsk kaminus.

Brojeris dvejojo, atrodė išsigandęs, paskui pabandė susikaupti.

– Pagalvokime, kai ką numetu, savo skustuva, ateini tu...

– Generolo uniforma.

– Taip, ateini apsirengęs kaip generolas ir bandai man padėti – bet nepadedi.

– Iš tikrųjų viską tik sugadinu, dar giliau *ikišu* skustuva.

– Na, visa tai dera su tuo, ką tau sakiau. Viskas eina tik blogyn: įkyrios mintys apie Bertą, svajonės apie gaisrą namie, nemiga. Reikia kažką daryti kitaip!

– O aš apsirengęs kaip generolas?

– Na, *tai* paprasta. Uniforma turėtų reikšti tavo išdidų elgesį, poetišką kalbą, posakius. – Padrąsintas to, ką sužinojo iš Lu Salomės, Brojeris kalbėjo: – Ji simbolizuoja tavo nenorą kartu su manimi mąstyti žemiškai. Pavyzdžiui, imkime mano bėdą dėl Bertos. Iš darbo su pacientais žinau, kaip dažnai kyla rūpesčių dėl priešingos lyties. Be maž nė vienas neišvengia meilės žaizdų. Gėtė tai žinojo, todėl „Jau-nojo Verterio kančios“ tokia stipri knyga. Meilės kančios paliečia kiekvieno vyro širdį. Be abejo, taip buvo nutikę ir tau.

Nesulaukęs iš Nyčės atsakymo, Brojeris kamantinėjo toliau.

– Galiu lažintis iš didelės sumos, kad ir tu esi tai patyręs. Kodėl nepasidaliji tuo skausmu su manim, kad galėtume kalbėtis nuoširdžiai, kaip lygūs?

– O ne kaip generolas ir eilinis, ne kaip galingasis ir bejėgis! Ak, atleisk, Jozefai. Sutikau nekalbėti apie galią, nors ji taip akivaizdžiai lenda į galvą! O dėl meilės – neneigiu, ką sakei; neneigiu, kad mes visi – taip pat ir aš – esame ragavę jos kančių. Minėjai „Jaunąjį Verterį“, – toliau kalbėjo Nyčė. – Bet norėčiau tau priminti, ką sakė Gėtė: „Būk vyras ir nesek manimi – sek savimi! Būk savimi!“ Ar žinai, kad jis įrašė šį posakį antrame leidime, nes daug jaunuolių nusizudė sekdami Verterio pavyzdžiu? Ne, Jozefai, svarbiausias mano uždavinys ne apie *savo* kelią papasakoti, o padėti tau susirasti *savąjį* kelią iš nevilties. Na, tai kaip tas skustuvas iš sapno?

Brojeris dvejojo. Prisipažindamas, kad ir jis patyrė meilės kančių, Nyčė daug atsivėrė. Ar dar spausti jį? Ne, kol kas gana. Jis nukreipė dėmesį į save.

– Nežinau, kodėl sapne turėtų būti skustuvas.

– Prisimink savo taisykles, Jozefai. Nesistenk protauti. Tiesiog krėsk kaminus. Sakyk viską, kas šauna į galvą. Nieko neslėpk. – Nyčė atsilošė ir užsimerkė, laukdamas Brojerio atsakymo.

– Skustuvas, skustuvas... Vakar vakare buvau susitikęs draugą oftalmologą, Karlą Kėlerį, jis visiškai nusiskutęs – ir žandenas, ir smakrą. Šįryt bandžiau įsivaizduoti save be barzdos – bet apie tai dažnai galvoju.

– Toliau, toliau!

– Skustuvas – riešai, turiu pacientą, jauną vyrą, kuris nerimauja dėl savo homoseksualumo. Prieš kelias dienas jis skustuvu susipjaustė riešus. Šiandien jį dar matysiu. Jo vardas irgi Jozefas. Nors neketinu pjaustyti riešų, kaip jau sakiau, *mažiau* apie savižudybę. Tai tik tingus mintijimas – nieko neplanuoju. Jaučiuosi labai toli nuo savižudybės. Tikriausiai tai taip netikroviška, kaip degantys šeimos namai ir išvykimas su Berta į Ameriką. Vis dėlto vis dažniau mažiau apie savižudybę.

– Visi rimti mąstytojai galvoja apie savižudybę, – įsiterpė Nyčė. – Tai paguoda, padedanti mums išverti naktį. – Jis atsimerkė ir pasisuko į Brojerį. – Sakei, kad turime daryti ką kita, kad tau padėtume. Ką?

– Tiesiai pulti mano įkyrias mintis! Jos mane žlugdo. Suryja visą gyvenimą. *Dabar* negyvenu. Gyvenu praeityje arba ateityje, kurios niekada nebus.

– Bet anksčiau ar vėliau tavo manija turi liautis, Jozefai. Akivaizdu, kad mano būdas teisingas. Juk taip aišku, kad už įkyrių minčių slypi tavo *egzistencinė* baimė. Taip pat aišku, kad kuo daugiau kalbėsime apie baimę, tuo smarkiau kamuos tos fantazijos. Negi nematai, kaip įkyrios mintys stengiasi nukreipti tavo dėmesį nuo šių gelminių gyvenimo tiesų? Tai vienintelis žinomas būdas numalšinti baimę.

– Bet, Frydrichai, mes juk sutariame. Tu mane įtikinai, ir dabar manau, kad tavo požiūris teisingas. Tačiau puldami tiesiai mano maniją nenusižengtume tavo metodui. Kartą mano įkyrias mintis pavadinai grybeliu ar dumbliais. Sutinku, taip pat sutinku, kad jei nuo seno būčiau kitaip ugdęs savo mąstymą, šios fantazijos niekada nebūtų įsišaknijusios. Bet dabar jos čia, jas reikia sunaikinti, išrauti. Tu tai darai pernelyg lėtai.

Nyčė pasimuistė, regis, Brojerio kritika jam buvo nemaloni.

– Ar turi pasiūlymų, kaip jas išrauti?

– Esu įkyrių minčių kalinys: jos man niekad neleis sužinoti, kaip pabėgti. Todėl ir klaisiu *tavęs*, kokias kančias patyrei ir kaip nuo jų išsivadavai.

– Bet *kaip tik tai* dariau, kai praeitą savaitę prašiau tavęs pažvelgti į save iš atstumo, – atsakė Nyčė. – Kosminė perspektyva visuomet sumažina skausmą. Jei užkoptume pakankamai aukštai, pasiektume aukštumą, nuo kurios tragedija nebeatrodytų tragiška.

– Taip, taip, taip, – Brojeris vis labiau niršo. – Protu tai suvokiu. Ir vis dėlto, Frydrichai, nuo teiginio, kad „pasiekus aukštumą trage-

dija nebeatrodys tragiška“, nepasijuntu geriau. Atleisk, jei atrodau nekantrus, tačiau yra praraja, didžiulė praraja, tarp to, ką suvoki protu, ir to, ką suvoki jausmais. Dažnai, kai naktimis negaliu užmigti ir mane sukausto mirties baimė, kartoju sau Lukrecijaus posakį: „Kur aš, ten mirties nėra; kur mirtis, nėra manęs.“ Tai itin protinga ir nenuginčijama mintis. Bet kai man labai baisu, ji *niekada nepadeda*, niekada nenumalšina baimės. Filosofija čia bejėgė. Mokyti filosofijos ir naudotis ja gyvenime – labai skirtingi dalykai.

– Bėda ta, Jozefai, kad atsisakę proto ir naudodamiesi kukliais gebėjimais, sukuriame neišprususį, menkesnį žmogų. Sakydamas, kad nori ko nors, kas padėtų, turi galvoje tai, kas paveiktų emocijas. Na, tam *yra* specialistų! Kas jie tokie? Kunigai! Jie žino daug paslapčių, kaip paveikti žmones! Jie sumaniai veikia juos įkvepiančia muzika, priverčia pasijusti nykštukais šalia bokštų smailių ir aukštų navų, skatina klusnumą, siūlo antgamtišką globą, apsaugą nuo mirties, netgi nemirtingumą. Bet pažiūrėkime, kokia to kaina – religinė vergovė, silpnavalių garbinimas; sąstingis; neapykanta kūnui, džiaugsmui, šiam pasauliui. Ne, mes negalime naudotis šiais nežmoniškais raminamaisiais metodais! Turime rasti geresnį būdą pagალsti protą.

– Mano minčių režisieriaus, – atsakė Brojeris, – to, kuris man siūnčia Bertos ir degančių namų vaizdus, protas, regis, neveikia.

– Bet tu, žinoma, supranti, kad tavo apmąstymai nesusiję su *tikrove!* Tavo Bertos paveikslas, ją gaubianti žavesio ir meilės aureolė – visa tai iš tiesų neegzistuoja. Šios varganos iliuzijos nėra dieviškosios tikrovės dalis. Visi reginiai reliatyvūs, taip pat ir visas žinojimas. Mes sukuriame tai, ką išgyvename. O tai, ką sukūrėme, galime ir sunaikinti.

Brojeris prasižijo prieštarauti, kad kaip tik tokie pamokymai jam nieko neduoda, tačiau Nyčė dėstė toliau.

– Leisk dar paaiškinti, Jozefai. Turiu draugą – *turejau* – Paulą Rė, filosofą. Mes abu tikime, kad Dievas mirė. Jis teigia, kad gyve-

nimas be Dievo – beprasmiškas, ir jo neviltis tokia stipri, kad jis flirtuoja su savižudybe: patogumo dėlei ant kaklo visuomet nešiojasi buteliuką nuodų. O man bedievytė – tai proga džiūgauti. Šloviniu savo laisvę. Sakau sau: „Ką gi būtų galima kurti, jei egzistuotų dievai?“ Supranti, ką turiu omeny? Ta pati situacija, tas pats suvokimas – tačiau dvi tikrovės!

Brojeris nusiminęs susmuko ant kėdės. Buvo pernelyg prislėgtas, net neapsidžiaugė, jog Nyčė paminėjo Paulą Rė.

– Bet sakau tau, kad šie argumentai manęs *neveikia*, – pasiskundė jis. – Kas iš šio filosofavimo? Net jei mes ir susikuriame tikrovę, mūsų protas įsigudrina tai nusišlyti nuo mūsų.

– Bet pažvelk į *savo* tikrovę! – paprieštaravo Nyčė. – Vos užmetęs akį suprastum, kokia ji laikina, beprasmiška! Pažvelk į savo meilės objektą – luošę Bertą, koks protingas vyras galėtų ją mylėti? Sakei, kad ji dažnai negirdi, žvairuoja, persuka rankas ir pečius. Ji negali gerti vandens, vaikščioti, rytais kalbėti vokiškai; būna dienų, kai šneka angliškai, kartais – prancūziškai. Iš kur žinoti, kuria kalba į ją kreiptis? Jai reiktų pasikabinti iškabą, kaip restorane, skelbiančią *dienos kalbą*.

Nyčė plačiai nusišypsojo, patenkintas savo pokštu.

Tačiau Brojeris nesijuokė. Jo veidas apniuko.

– Kodėl ją taip įžeidinėjai? Nė karto neištarei jos vardo nepridėjęs „luošė“!

– Aš tik kartoju, ką man sakei.

– Teisybė, ji serga, bet jos liga – tai ne *viskas*, kas ji yra. Ji labai daili moteris. Pereik su ja gatvę, ir visų akys kryps į jus. Ji protinga, talentinga, itin kūrybinga – gera rašytoja, kandi meno kritikė, miela, jautri ir, manau, mylinti.

– Regis, ne *tokia* jau mylinti ir jautri. Pažiūrėk, kaip ji tave myli! Bando suvedžioti.

Brojeris pakraipė galvą.

– Ne, ne tai...

Nyčė jį pertraukė.

– O taip, taip! To nepaneigsi. Suvedžiojimas – tikslus žodis. Ji remiasi į tave, vaidindama, kad nepaeina. Padeda galvą tau ant kelių, priglaudžia lūpas prie tavo vyriškumo. Stengiasi sugriauti tavo santuoką. Viešai tave pažemina, apsimesdama, kad laukiasi nuo tavęs kūdikio! Ar tai meilė? Saugok Dieve, nuo tokios meilės!

– Nesmerkiu ir nepuolu savo pacientų, nesijuokiu iš jų ligų, Frydrichai. Užtikrinu, tu nepažįsti tos moters.

– Ačiū Dievui, už *tą* malonę! Pažįstu vieną tokią. *Patikėk, Jozefai, ta moteris tavęs nemyli, ji nori tave sužlugdyti!* – aistringai sušuko Nyčė, sulig kiekvienu žodžiu baksnodamas į sąsiuvinį.

– Vertini ją pagal kitą savo pažįstamą moterį. Tačiau tu klysti. Visi, kas ją pažįsta, jaučia jai *tą* patį, ką ir aš. Ką gauni iš jos šaipydamsis?

– Šiuo atveju, kaip ir daugeliu kitų, tave pančioja tavo dorybės. Tu taip pat turi išmokti šaipytis! Tik taip pasveiksi.

– Kai kalbama apie moteris, Frydrichai, esi pernelyg griežtas.

– O tu, Jozefai, pernelyg švelnus. Kodėl ir toliau ją gini?

Iš susijaudinimo negalėdamas nusėdėti Brojeris atsistojo ir nuėjo prie lango. Pažvelgė į sodą, kur kėblino vyras aptvarstytomis akimis. Viena ranka jis laikėsi įsikibęs į seselę, kita baksnojo lazdele kelią priešais save.

– Išlaisvink savo jausmus, Jozefai. Nesitvardyk.

Žvelgdamas pro langą Brojeris per petį tarė:

– Tau lengva ją pulti. Jei išvystum ją, užtikrinu, kitaip užgiedotum. Klūpotum prieš ją. Ji nuostabi moteris, Trojos Elena, tikras moteriškumo įsikūnijimas. Jau sakiau, kad ir kitas gydytojas ją įsimylėjo.

– Kita auka, norėjai pasakyti!

– Frydrichai, – Brojeris atsisuko į Nyčę. – Ką tu darai? Dar niekad nemačiau tavęs tokio! Kodėl esi toks griežtas?

– Darau tai, ko manęs prašei – ieškau kito būdo pulti tavo įkyrias mintis. Jozefai, dalis tavo nevilties kyla iš slepiamo apmaudo. Tavyje kai kas yra – baimė, drovumas, kažkas, kas neleidžia tau išreikšti pykčio. Užtuot jį išliejęs, tu didžiuojiesi savo nuolankumu. Tavo dorybė kyla iš negalios: giliai slepi jausmus, o kadangi nejauti apmaudo, dediesi šventuoju. Neatlieki supratingo gydytojo vaidmens, o *susitapatini* su tuo vaidmeniu – tari esi esąs pernelyg doras, kad jaustum įtūžį. Jozefai, šioks toks kerštas – geras dalykas. Rydamas nuoskaudas susirgsi!

Brojeris papurtė galvą.

– Ne, Frydrichai, suprasti – tai atleisti. Tyrinėjau kiekvieno Bertos simptomo šaknis. Joje nėra *blogio*. Gal net per daug gėrio. Ji kilni, pasiaukojanti dukra, kurią susargdino tėvo mirtis.

– Visų tėvai miršta: tavo, mano, kiekvieno – tai nepaaiškina ligos. Aš paisau veiksmų, ne atsiprašinėjimų. Dabar laikas atsiprašyti Bertai, tavo atsiprašymo laikas jau praėjo.

Nyčė užvertė sąsiuvinį. Susitikimas baigtas.

Kita konsultacija prasidėjo taip pat audringai. Brojeris paprašė, kad Nyčė *tiesiai pultų* jo maniją.

– Labai gerai, – atsakė Nyčė, visuomet svajojęs būti kariu. – Jei trokšti karo, tebūnie karas!

Per kitas tris dienas jis pradėjo galingą psichologinį puolimą, vieną kūrybingiausių ir vieną keisčiausių Vienos medicinos istorijoje.

Iš pradžių išgavo Brojerio pažadą, kad jis neklausinėdamas ir nesipriešindamas laikysis visų nurodymų. Nyčė liepė jam surašyti dešimt įžeidimų ir ištarti juos galvojant apie Bertą. Paskui paragino

įsivaizduoti, kad gyvena su Berta: sėdi priešais ją prie pusryčių stalo ir žvelgia į jos išsukiotas rankas ir kojas, į žvairas akis, į tą bežadę ar mikčiojančią būtybę perkreiptu kaklu, kamuojamą haliucinacijų. Paskui Nyčė pateikė daugiau nemalonių vaizdinių: kaip Berta vemia tualete, kaip raitosi apimta tariamo gimdymo skausmų. Tačiau nė vienas eksperimentas nepadėjo išsklaidyti Bertos paveikslo magijos.

Per kitą susitikimą Nyčė pasiūlė dar konkretesnius veiksmus.

– Kai tik pasilieki vienas ir pradedi svajoti apie Bertą, kuo garsiau sušuk: „Ne!“ arba „Sustok!“ Jei esi ne vienas, skaudžiai įsižnybk, kai tik ji ims lįsti į galvą.

Kitas dvi dienas Brojerio kambaryje aidėjo „Ne!“ ir „Sustok!“, o dilbis buvo mėlynas nuo žnaibymo. Sėdėdamas fiakre jis taip garsiai užrikdavo: „Ne!“, kad Fišmanas sustabdydavo arklius ir laukdavo tolesnių nurodymų. Kitą kartą, išgirdusi itin skambų „Ne!“, į kabinetą įpuolė ponia Beker. Tačiau šios priemonės nesustabdė jo troškimų. Įkyrios mintys vis lindo į galvą!

Kitą dieną Nyčė paliepė Brojeriui stebėti savo mąstymą ir kas pusvalandį užsirašyti į sąsiuvinį, kaip dažnai ir kiek ilgai galvojo apie Bertą. Brojeris buvo priblokštas, sužinojęs, kad retai kada praleidžia valandą apie ją nepasvajojęs. Nyčė apskaičiavo, kad įkyrioms mintims per dieną jis sugaišta maždaug šimtą minučių, daugiau nei penkis šimtus valandų per metus. Tai reiškia, pasakė jis, kad per ateinančius dvidešimt metų Brojeris daugiau nei šešis šimtus brangių darbo dienų skirs toms pačioms nuobodžioms neišmoningoms fantazijoms. Apie tai pagalvojęs Brojeris suaimanavo. Ir toliau fantazavo.

Paskui Nyčė išbandė kitą metodą. Jis liepė Brojeriui apibrėžtą laiko tarpą skirti mintims apie Bertą, nori jis to ar ne.

– Nesiliauji galvojęs apie Bertą? Tuomet reikalauju, kad tai darytum! Reikalauju, kad medituotum ją po penkiolika minučių šešis kartus per dieną. Peržvelkime tavo dienvartę ir įterpkime šešis

ketvirčius per dieną. Pasakyk seselei, kad tau reikia netrukdomam rašyti. Jei norėsi galvoti apie Bertą kitu laiku, puiku – prašom. Bet per tuos šešis ketvirčius *privalai* apie ją svajoti. Vėliau, kai apsiprasi, po truputį mažinsime tavo priverstinių meditacijų laiką.

Brojeris laikėsi Nyčės nurodymų, tačiau Berta nuo jo nesitraukė.

Vėliau Nyčė pasiūlė Brojeriui nešiotis specialią piniginę ir mesti ją po penkis kreicerius kaskart, kai prisimins Bertą; paskui tuos pinigų paaukoti labdarai. Brojeris atmetė pasiūlymą. Žinojo, kad jis bus neveiksmingas, nes jam *patiko* aukoti labdarai. Tada Nyčė pasiūlė padovanoti tuos pinigus antisemitinei Georgo Šėnererio Vokietijos nacionalinei asociacijai. Net ir tai nepadėjo.

Niekas nepadėjo.

Ištraukos iš daktaro Brojerio užrašų apie Ekartą Miulerį, 1882 m. gruodžio 9–14 d.

Nebėra prasmės apgaudinėti save. Mūsų konsultacijoje dalyvauja du ligoniai, ir aš iš jų sunkesnis. Keista, kuo labiau tai sau pripažįstu, tuo, regis, draugiškiau mudu su Nyčė darbuojamės. Galbūt informacija, kurią gavau iš Lu Salomės, taip pat pakeitė mūsų darbą.

Žinoma, Nyčei nieko apie ją nesakiau. Nekalbėjau ir apie tai, kad tampu nuoširdžiu pacientu. Manau, kad jis pats tai jaučia. Galbūt kažkaip netyčia, ne žodžiais jam tai perduodu. Kas žino? Galbūt balsu, tonu ar gestais. Tai labai paslaptinga. Zigį domina tokios bendravimo smulkmenos. Reikėtų su juo apie tai pasikalbėti.

Kuo labiau pamirštu, kad stengiuosi jam padėti, tuo daugiau jis man atsiveria. Tik pamanyk, ką jis vakar man pasakė! Kad Paulas Rė buvo jo draugas. Kad jis, Nyčė, kentėjo iš meilės. Kad kadaise pažinojo moterį, panašią į Bertą. Galbūt mums abiem bus geriau, jei susitelksiu tik į save ir liausiuosi jį traukęs už liežuvio!

Be to, jis užsiminė apie būdus, kuriais padeda sau: pavyzdžiui, pakeičia perspektyvą, į save žvelgia iš toli, iš kosmoso. Jis teisus – jei į mūsų banalią situaciją pažvelgtume ilgo gyvenimo kelio, visos rėsės, sąmonės evoliucijos kontekste, be abejo, ji prarastų savo ypatingą svarbą.

Bet kaip man pakeisti perspektyvą? Jo mokymas ir raginimai keisti požiūrį nepadeda, negelbsti ir bandymas išvairuoti, kaip traukiuosi atgal. Negaliu emociškai pasitraukti iš savo padėties centro. Negaliu nueiti pakankamai toli. Sprendžiant iš laiškų, kuriuos jis parašė Lu Salomei, nemanau, kad ir jam tai pavyksta!

...Jis labai pabrėžia, kad reikia išlieti pyktį. Šiandien privertė mane įžeisti Bertą dešimčia būdų. Šį metodą bent jau suprantu. Pykčio iškrova prasminga fiziologiniu požiūriu: žievėje susikaupusį sujaudinimą reikia reguliariai nuleisti. Sprendžiant iš Lu Salomės pasakojimo apie jo laiškus, tai mėgstamiausias Nyčės būdas. Manau, kad jis yra didžiulė pykčio talpykla. Kąžin kodėl? Dėl ligos? O gal dėl profesinio pripažinimo stygiaus? O gal dėl to, kad niekad nepatyrė moters šilumos?

Jis puikiai moka įžeidinėti. Norėčiau prisiminti jo rinktinius įžeidimus. Man patiko, kai jis Lu Salomę pavadino „išdavike naminio gyvūnėlio kailiu“.

Jam tai lengvai pavyksta, o man – ne. Jis visiškai teisus: nesugebu išlieti pykčio. Tai glūdi šeimoje. Mano tėvas, mano dėdės. Žydai privalo slopinti pyktį, kad išgyventų. Net negaliu nustatyti pykčio krypties. Jis tvirtina, kad nirštu ant Bertos; neabejoju, kad painioja tai su savo paties pykčiu Lu Salomei.

Kokia nelaimė, kad jis su ja susidėjo! Norėčiau pareikšti jam užuojautą. Tik pagalvokite! Tas vyras beveik neturėjo patirties su moterimis. Ir su kuo jis įsivėlė į santykius? Be abejo, su pačia stipriausia moterimi, kiek tik esu matęs. O jai dar tik dvidešimt vieneri! Dieve,

apsaugok mus visus, kai ji subręs! O kita moteris jo gyvenime, jo sesuo Elizabeta – tikiuosi, kad niekada neteks su ja susitikti. Atrodo, ji nė kiek ne silpnesnė už Lu Salomę ir veikiausiai dar bjauresnė!

...Šiandien jis pasiūlė įsivaizduoti Bertą kaip kūdikį, besituštinantį į vystyklus, ir pasakyti jai, kokia ji žavi, kai žvairakiuoja į mane perkreipusi kaklą.

...Šiandien jis pasiūlė už kiekvieną fantaziją įsimesti į batą po kreicerį ir vaikščioti su jais visą dieną. Iš kur jis traukia tokias užduotis? Regis, turi jų neišsemiamas atsargas!

...Šaukti „Ne!“ ir žnaibytis, skaičiuoti visas fantazijas ir susirašyti į sąskaitų knygą, vaikščioti su monetomis bate, atiduoti pinigų Šėnereriui... bausti save už kankinimąsi. Beprotybė!

Girdėjau, kad meškas moko šokti ir stovėti ant dviejų kojų kaitindami plytas po jų kojomis. Ar tai labai skiriasi nuo jo būdų? Šiais paprastais sumaniais bausmių metodais jis stengiasi išdresuoti mano mintis.

Bet aš – ne lokys, o mano protas pernelyg sudėtingas šiems dresavimo būdams. Tokios pastangos neduoda rezultatų – be to, žemina!

Tačiau negaliu jo kaltinti. Prašiau tiesiai pulti mano simptomus. Jis stengiasi man įtikti. Nors jo širdis prie to irgi nelinksta. Jis visą laiką tvirtina, kad augimas svarbiau už ramybę.

Turi būti kitas kelias.

Ištraukos iš Frydricho Nyčės užrašų apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio 9–14 d.

Pagunda turėti „sistemą“! Šiandien trumpam buvau jai pasidavęs! Patikėjau, kad už visų Jozefo bėdų glūdi slopinamas pyktis, ir iš visų jėgų stengiausi, kad jis pratrūktų. Galbūt ilgai slopinami jausmai pasikeičia ir ima varginti žmogų.

...[sivaizduoja esąs geras: jis nedarąs niekam žalos, tik sau pačiam ir prigimčiai! Turiu sustabdyti jį, kad nebūtų vienu tų, kurie vadina save gerais, nes neturi nagų.

Regis, jam reikia išmokti plūstis – tik tada galėčiau patikėti jo kilnumu. Jis nejaučia pykčio! Negi taip bijo, kad kas nors jį įskaudins? Ar todėl nedrįsta būti savimi? Kodėl trokšta tik menkų džiaugsmų? Ir tai vadina dorybe. Tikrasis vardas būtų bailumas!

Jis kultūringas, mandagus, išauklėtas. Sutramdęs savo laukinę prigimtį, vilką savyje pavertęs spanieliu. Ir tai vadina santūrumu. Tikrasis vardas būtų vidutinybė!

...Dabar jis pasitiki manimi. Pažadėjau, kad stengsiuosi jį išgydyti. Tačiau gydytojas, kaip ir išminčius, pirma turi pats pasigydyti. Tik tada pacientas savo akimis išvys žmogų, kuris pats pasveiko. Tačiau aš neišsigydžiau. Dar blogiau, kenčiu nuo tų pačių bėdų, kurios slegia ir Jozefą. Ar tylėdamas darau tai, ko prisiečiau niekada nedaryti: išduodu draugą?

Gal turėčiau papasakoti jam apie savo rūpesčius? Jis nebegalėtų manim pasitikėti. Argi tai jam nepakenktų? Argi jis nesakytų, kad jei pats neišsigydžiau, tai negaliu išgydyti ir jo? Arba taip susirūpinusių mano sielvartu, kad liautųsi kovojęs su savuoju. Ar tikrai labiausiai jam padėdu tylėdamas? O gal verčiau prisipažinti, kad mes abu panašiai kenčiame ir turime bendromis jėgomis ieškoti sprendimo?

...Šiandien pastebėjau, kaip jis pasikeitė... ne toks suktas... nepataikauja, nebando drąsintis baksnodamas mano silpnybes.

...Tas tiesioginis jo simptomų puolimas, kurio jis prašė, – pats baisiausias klampojimas po seklumą, kiek tik esu patyręs. Turėčiau kelti jį, ne žeminti! Elgdamasis su juo kaip su vaiku, kuriam reikia pliaukštelėti, kai blogai elgiasi, jį žeminu. Žeminu ir save! JEI GYDYMAS ŽEMINA GYDYTOJĄ, AR JIS GALI PADĖTI PACIENTUI PAKILTI?

Turi būti kilnesnis kelias.

Frydricho Nyčės laiškas Lu Salomei, 1882 m. gruodis

Mano brangioji Lu,

Nerašyk man tokių laiškų! Ką man veikti su tokia bjaurastimi? Norėčiau, kad sugebėtum pakilti mano akyse, kad man nereikėtų tavęs niekinti.

Bet, Lu! Kokius laiškus rašai! Taip rašo kerštingos įsimylėjusios mokinukės! Ką man daryti su tokia apgailėtina rašliava? Prašau suprasti, noriu, kad pakiltum mano akyse, o ne smuktum. Kaip galėsiu tau atleisti, jei vėl neatpažinsiu tos būtybės, už kurią tau galima atleisti?

Ne, mano brangioji Lu, iki susitaikymo mums dar toli. Negaliu ištraukti atleidimo iš skrybėlės, kai keturis mėnesius į mane skverbėsi įžeidimai.

Viso geriausio, mano brangioji Lu, daugiau tavęs nepamatysiu. Saugok savo sielą nuo tokių veiksmy, daryk gera kitiems, ypač mano bičiuliui Rė, daryk jam tai, ko negalėjai padaryti man.

Ne aš sukūriau pasaulį, Lu, norėčiau, kad būčiau sukūręs – tuomet galėčiau priiimti visą kaltę už tai, kad mums taip nutiko.

Viso geriausio, brangioji Lu, neįveikiau tavo laiško iki galo, bet jau ir taip per daug prisiskaičiau...

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

– MES NIEKO NEPASIEKSIME, Frydrichai. Einu vis blogyn.

Nyčė rašė prie stalo ir negirdėjo, kaip įėjo Brojeris. Jis atsisuko, prasižijo kažką sakyti, bet neištarė nė žodžio.

– Išgąsdinau tave, Frydrichai? Turbūt keista, kai į palatą įeina gydytojas ir ima skųstis, kad jam vis blogiau! Ypač, kai jis nepriekaištingai apsirengęs ir išdidžiai nešasi juodą gydytojo lagaminą! Bet patikėk, mano išvaizda apgaulinga. Mano apatiniai drabužiai šlapi, marškinėliai limpa prie odos. Ta Bertos manija – mano galvoje sąmyšis. Ji išsiurbia visas doras mintis! Nekaltinu *tavęs!* – Brojeris atsisėdo prie stalo. – Tai *aš* kaltas, kad nedarome pažangos. Aš raginau tave tiesiai pulti maniją. Tu teisus – mes neįsiskverbėme pakankamai giliai. Karpome lapus, kai turėtume rauti piktžoles.

– Taip, mes nieko neišrovėme! – pritarė Nyčė. – Turime iš naujo apsvarstyti metodus. Aš taip pat jaučiuosi nusiminęs. Praeita konsultacija buvo nevykusi ir paviršutiniška. Žiūrėk, ką mes bandėme daryti: sudrausminti tavo mintis, suvaldyti elgesį! Minčių dresavimas ir elgesio modeliavimas! Šie metodai žmogui netinka! Ak, mes juk ne dresuotojai!

– Taip taip! Po praėjusios konsultacijos jaučiausi kaip meška, kurią moko stovėti ir šokti.

– Tikrai taip! Mokytojas turėtų kelti mokinio dvasią, o aš per pastaruosius kelis susitikimus pažeminau ir tave, ir save. Negalime ugdyti žmonių taikydami jiems gyvūnų metodus.

Sėsdamasis Brojeris pagalvojo, kad ateities „nevilties gydytojai“ turės atsikratyti tradicinių medicinos prietaisų: stetoskopo, otoskopo, oftalmoskopo – laikui bėgant jie įsigis savo įrangą: pradžioje dvi patogias kėdes prie židinio.

– Taigi, – prabilo Brojeris, – grįžkime ten, kur buvome prieš tą neapgalvotą pasiūlymą stoti į mūšį prieš mano maniją. Tu iškėlei teoriją, kad Berta nėra tikroji priežastis, kad ji skirta tik dėmesiui atitraukti, kad tikrasis mano nerimo šaltinis – mirties ir bedievytės baimė. Gal ir taip! Manau, tu, ko gero, teisus! Tikra tiesa, kad mano manija, įsikibimas į Bertą, laiko mane paviršiuje, nepalieka laiko gilesnėms ar niūresnėms mintims. Ir vis dėlto, Frydrichai, tavo paaiškinimas mane ne visai tenkina. Pirmiausia, tebelieka mįslė, kodėl Berta? Kodėl iš visų galimų būdų apsisaugoti nuo nerimo pasirinkau šią keistą, paiką maniją? Kodėl ne kokį kitą būdą, kokią kitą fantaziją? Antra, sakai, kad Berta tik atitraukia mano dėmesį nuo gelmėse slypinčio nerimo. Tačiau „atitraukia dėmesį“ – per silpni žodžiai. Jų nepakanka, kad būtų galima paaiškinti mano manijos *jėgą*. Mintys apie Bertą tiesiog antgamtiškai viliojančios; jose glūdi slapta, galinga prasmė.

– *Prasmė!* – Nyčė ranka stipriai pliaukštelėjo per ranktūrį. – Tikrai! Ir aš apie tą patį galvojau, kai vakar išėjai. Šis tavo žodis – prasmė – turi būti raktas. Galbūt iš pat pradžių klydome, neatsižvelgdami į tavo įkyrių minčių *prasmę*. Tvirtinai, kad visus isterinius Bertos simptomus išgydei atradęs jų ištakas. Šis „ištakų“ metodas tau netiko, nes tu jau žinojai, kada prasidėjo įkyrios mintys apie Bertą – kai ją susitikai; o kai išsiskyrėte, jos dar labiau sustiprėjo. Bet galbūt, – toliau kalbėjo Nyčė, – tu pavartojai netinkamą žodį. Galbūt svarbiausia ne ištakos – tai yra ne simptomų atsiradimas, o *prasmė!* Gal tu apsirikai. Galbūt Bertą išgydei atradęs ne kiekvieno simptomo kilmę, o prasmę! *Galbūt, galbūt simptomai*, – Nyčė beveik

šnabždėjo, lyg būtų atskleidęs labai svarbią paslaptį, – *prasmės pasiuntiniai, ir jie išnyks, kai jų žinia bus supраста*. Tuomet kitas žingsnis aiškus: jei ketiname kovoti su simptomais, turime išsiaiškinti, ką tau *reiškia* įkyrios mintys apie Bertą!

Kas toliau? Brojeris svarstė. Kaip aptikti manijos prasmę? Jį užkrėtė Nyčės susijaudinimas, ir dabar Brojeris laukė nurodymų. Tačiau Nyčė atsilošė, išsitraukė šukas ir ėmė šukuotis ūsus. Brojeris įsitempė ir suirzo.

– Na, Frydrichai? Aš laukiu! – Jis pasitrynė krūtinę, giliai įkvėpė. – Ta įtampa krūtinėje stiprėja sulig kiekviena akimirka, kol čia sėdžiu. Netrukus ji sprogs. Protu negaliu jos nuraminti. Sakyk, nuo ko pradėti! Kaip galiu atrasti prasmę, kurią pats užslėpiau?

– Nesistenk nieko atrasti ar išspręsti! – atsakė Nyčė, šukuodamasis ūsus. – Tai bus mano darbas! Tavo darbas – krėsti kaminus. Pasakok, ką tau *reiškia* Berta.

– Negi dar nepakankamai apie ją pripasakojau? Ar man vėl pasiūnerti į svajones apie Bertą? Jau girdėjai jas visas: kaip ją liečiu, nurengiu, glamonėju, kaip dega mano namai, visi žūsta, pabėgu į Ameriką. Ar tikrai nori iš naujo išgirsti visą šį šlamštą? – Brojeris ūmai atsistojo ir pradėjo žingsniuoti pirmyn atgal už Nyčės kėdės.

Nyčė prabilo ramiai ir santūriai:

– Man įdomu, ar labai *stipri* tavo manija? Kaip baltaskruostė berniklė, nagais įsikibusi į uolą? Ar mes, Jozefai, negalėtume akimirka jos atplėšti ir pažvelgti, kas slypi po ja? Sakiau, krėsk kaminus! Pagalvok, koks būtų gyvenimas – tavo gyvenimas – be Bertos. Tiesiog kalbėk. Nesistenk ieškoti prasmės, netgi kalbėti sakiniiais. Sakyk viską, kas šauna į galvą!

– Negaliu. Esu išsisėmęs, išsekęs šaltinis.

– Liaukis žingsniauęs. Užsimerk ir bandyk aprašyti, ką regi. Leisk mintims laisvai tekėti – nekontroliuok jų.

Brojeris sustojo už Nyčės kėdės, įsikibo jos atlošo. Užsimerkęs ėmė siūbuoti pirmyn atgal, kaip tėvas, kai meldavosi, ir pradėjo vapėti:

– Gyvenimas be Bertos – piešinys anglimi, bespalvis – ortopedinis įtvaras – lukštas – antkapijo marmuras – viskas nuspręsta, kartą ir visiems laikams – būsiu čia, mane rasite čia – visuomet! Ši vieta, šis gydytojo lagaminas, šie drabužiai, šis veidas, kuris diena po dienos vis tamsės ir liesės.

Brojeris giliai įkvėpė, jaudulys atlėgo, jis atsisėdo.

– Gyvenimas be Bertos? – Kas dar? – Aš mokslininkas, bet mokslas bespalvis. Mokslo pasaulyje tereikia dirbti, nereikia stengtis jame gyventi – man reikia stebuklo – ir aistros – be stebuklų negalima gyventi. *Štai ką* reiškia Berta, *aistrą ir stebuklą*. Gyventi be aistros – kas be jos galėtų? – Jis staiga atsimerkė. – Ar tu galėtum? Ar kas nors galėtų?

– Prašau kalbėti apie aistrą ir gyvenimą, – paragino Nyčė.

– Viena mano pacientė yra pribuvėja, – pasakojo Brojeris. – Ji sena, susiraukšlėjusi, vieniša. Silpna širdis. Tačiau ji vis dar aistringai myli gyvenimą. Kartą paklausiau, iš kur tokia aistra. Ji papasakojo apie tą akimirką, kai pakelia tylų naujagimį ir jam pliaukšteli. Ta slaptą akimirka, kai susiduria būtis ir užmarštis, ją atgaivina.

– O *tu*, Jozefai?

– Ir aš kaip ta pribuvėja! Noriu būti greta paslapties. Mano aistra Bertai nepaprasta, – žinau, ji antgamtiška, – bet man reikia stebuklo. Negaliu gyventi nespalvotame pasaulyje.

– Mums visiems reikia aistros, Jozefai, – tarė Nyčė. – Dionizo aistra *yra* gyvenimas. Bet ar aistra turi būti stebuklinga ir žeminanti? Negi negalima tapti aistros *šeimininku*? Papasakosiu tau apie budistų vienuolį, kurį pernai buvau sutikęs Engadine. Jis gyvena kukliai. Medituoja pusę to laiko, kai nemiega, savaičių savaites niekam neištaria žodžio. Maitinasi paprastai, valgo vos kartą per dieną, ką gauna išmaldos, gal tik obuolį. Tačiau jis medituoja tą obuolį, kol šis tampa

raudonas, sultingas ir saldus. Vakarop jis *aistringai* laukia šio maisto. Norėjau pasakyti, Jozefai, kad tau nereikia atsisakyti aistros. Tačiau turi pakeisti savo aistrai keliamas sąlygas.

Brojeris linktelėjo.

– Toliau, – paragino Nyčė. – Kalbėk apie Bertą, ką ji tau reiškia.

Brojeris užsimerkė.

– Matau save sprunkantį su ja. Bėgame tolyn. Berta reiškia *pabėgimą* – pavojingą pabėgimą!

– Kodėl?

– Berta yra pavojus. Iki jos gyvenau pagal taisykles. Šiandien stoviu ties tų taisyklių riba – gal tai ir turėjo omeny pribuvėja. Galvoju apie tai, kaip sugriauti savo gyvenimą, paaukoti karjerą, tapti neištikimu vyru, prarasti šeimą, emigruoti, pradėti viską iš naujo su Berta. – Brojeris švelniai pliaukštelėjo sau per galvą. – Kvailys! Kvailys! Žinau, kad niekada taip nepasielgsiu!

– Tačiau pavojingas vaikščiojimas atbraila vilioja?

– Vilioja? Nežinau. Negaliu atsakyti. Nemėgstu pavojų! Jei kas ir vilioja, tai ne pavojus – manau, kad vilioja *pabėgimas*, ne nuo pavojaus, bet *nuo saugumo*. Galbūt gyvenu pernelyg saugiai!

– Galbūt, Jozefai, saugus gyvenimas pavojingas. Pavojingas ir mirtinas.

– Saugus gyvenimas pavojingas, – Brojeris sumurmėjo kelis kartus. – Saugus gyvenimas pavojingas. Saugus gyvenimas pavojingas. Išmintinga, Frydrichai. Taigi štai kokia Bertos prasmė: pabėgti nuo mirtinai pavojingo gyvenimo? Vadinasi, Berta – mano laisvės svaja, pabėgimas iš laiko spąstų?

– Galbūt iš *tavo* laiko spąstų, iš tavo istorinės akimirkos. Bet, Jozefai, – iškilmingai tarė Nyčė, – neklysk, manydamas, kad ji išves tave iš tavo laiko! Laiko negalima pralaužti; tai didžiausia mūsų našta. Didžiausias iššūkis – gyventi *nepaisant* tos naštos.

Šįkart Brojeris neprieštaravo, kad Nyčė prabilo filosofo balsu. Šis filosofavimas buvo kitoks. Jis nežinojo, kaip *reaguoti* į Nyčės žodžius, bet suprato, kad jie jį palietė, sujaudino.

– Prisiekiu, – tarė jis, – nesvajoju apie nemirtingumą. Tenoriu pabėgti iš tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt antrųjų Vienos medikų buržuazinio gyvenimo. Žinau, kiti man pavydi tokio gyvenimo, bet aš jo bijau. Bijau jo monotonijos, kad viskas nuspėjama. Taip bijau, kad kartais savo gyvenimą įsivaizduoju kaip mirties nuosprendį. Supranti, ką turiu galvoje, Frydrichai?

Nyčė linktelėjo.

– Ar prisimeni, klausei manęs, galbūt per pirmąjį mūsų pokalbį, ar migrena turi pranašumų? Tai buvo geras klausimas. Jis padėjo man iš naujo permąstyti savo gyvenimą. Prisimeni, ką atsakiau? Kad migrena privertė mane atsisakyti profesūros universitete. Visi – šeima, draugai, net ir kolegos – aimanavo dėl mano nesėkmės, neabejoju, kad istorijoje bus aprašyta, kaip Nyčė dėl ligos tragiškai užbaigė karjerą. Tačiau taip nėra! Iš tiesų viskas priešingai! Profesūra Bazelio universitete buvo *mano* mirties nuosprendis. Ji būtų pasmerkusi mane tuščiam akademiniam gyvenimui, likusias dienas būčiau praleidęs teikdamas materialinę paramą mamai ir seseriai. Buvau pakliuvęs į spąstus.

– Ir tuomet, Frydrichai, tave ištiko migrena – didžioji išgelbėtoja!

– Ne taip jau ir skiriasi nuo tave užklupusios manijos, ar ne? Galbūt mes esame panašesni, nei manome!

Brojeris užsimerkė. Kaip gera buvo jaustis tokiam artimam Nyčei. Akys priplūdo ašarų; jis apsimetė, kad turi atsikosėti, ir nusigręžė.

– Nesustokime, – ramiai tarė Nyčė. – Mes darome pažangą. Supratome, kad Berta išreiškia aistrą, paslaptį, pavojingą pabėgimą. Kas dar, Jozefai? Kokios dar prasmės glūdi joje?

– Grožis! Bertos grožis – svarbi paslapties dalis. Štai, atvežiau jums pasižiūrėti.

Jis atidarė lagaminą ir ištraukė nuotrauką. Užsidėjęs akinius stonais stiklais, Nyčė nuėjo prie lango apžiūrėti jos šviesoje. Berta – nuo galvos iki kojų apsidariusi juodais jojikės drabužiais. Švarkas prigludęs prie liemens, dvi eilės mažų sagučių kilo iki pat smakro, bandydamos sutramdyti jos didelę krūtinę. Kaire ranka ji grakščiai prilaikė sijoną ir ilgą raitelio botagą. Ant kitos rankos kabojo pirštinės. Nosis valinga, plaukai trumpi, griežto kirpimo; ant galvos lengvabūdiška juoda kepuraitė. Akys didelės ir tamsios. Ji nesivargino žiūrėti į objektyvą, žvelgė į tolį.

– Grėsminga moteris, Jozefai, – tarė Nyčė, gražindamas nuotrauką ir sėsdamasis. – Taip, ji labai graži, bet man nepatinka moterys su botagais.

– Grožis, – tarė Brojeris, – esminis Bertos bruožas. Toks grožis mane lengvai pavergia. Manau, lengviau nei daugumą vyrų. Grožis – tai paslaptis. Nežinau, kaip pasakyti, bet moteris, kurios kūnas, krūtys, ausys, didelės tamsios akys, nosis, lūpos – ypač lūpos – puikiai dera, man kelia pagarbią baimę. Tai skamba kvailai, bet beveik tikiu, kad tokioms moterims būdingos antžmogiškos galios!

– Galios kam?

– Tai pernelyg kvaila! – Brojeris paslėpė veidą delnuose.

– Tiesiog galvok garsiai, Jozefai. Susilaikyk nevertinęs ir kalbėk! Pažadu, neteisiu tavęs!

– Nerandu žodžių.

– Bandyk užbaigti sakinį: „Regėdamas Bertos grožį jaučiuosi...“

– Regėdamas Bertos grožį jaučiuosi... jaučiuosi... Kaipgi jaučiuosi? Jaučiuosi, lyg būčiau žemės gelmėse – būties šerdyje. Tiesiog esu ten, kur turiu būti. Esu vietoje, kur nekyla klausimai apie gyvenimą ar tikslą – šerdyje – saugioje vietoje. Jos grožis suteikia begalinį saugumą. – Jis pakėlė galvą. – Matai, sakiau, kad tai beprasmiška!

– Toliau, – šaltakraujiškai tarė Nyčė.

– Kad mane suviliotų, moters žvilgsnis turi būti ypatingas. Kupinas susižavėjimo... mintyse jį regiu: plačios, blizgančios akys, lūpos sučiauptos, meili šypsena puse lūpų. Ji tarytum sako... ak, nežinau...

– Kalbėk, Jozefai, prašau! Įsivaizduok tą šypseną! Ar vis dar ją regi? Brojeris užsimerkė ir linktelėjo.

– Ką ji tau sako?

– Ji sako: „Tu nuostabus. *Viską* darai gerai. Ak, mielas, nesusi-valdei, bet iš berniuko to galima tikėtis.“ Dabar matau, kaip ji krei-piasi į kitas moteris: „Argi jis ne šaunus? Argi jis ne mielas? Apkabin-siu jį ir paguosiu.“

– Ar gali daugiau papasakoti apie tą šypseną?

– Ji man sako, kad galiu žaisti, daryti ką panorėjęs. Galiu pakliūti į bėdą, kad ir kas nutiktų, ji ir toliau žavėsis manim, garbins mane.

– Ar prisimeni tą šypseną savo gyvenime, Jozefai?

– Ką turi galvoje?

– Pažvelk į praeitį. Ar tavo atmintyje šviečia tokia šypsena?

Brojeris papurtė galvą.

– Ne, neprisimenu.

– Per greitai atsakei! – neatlyžo Nyčė. – Pradėjai purtyti galvą man dar nebaigus klausimo. Ieškok! Mintyse stebėk šypseną ir žiūrėk, kas bus.

Brojeris užsimerkė ir įsistebeilijo į slenkančią atminties juostą.

– Matau, Matilda taip šypsosi mūsų sūnui Johanesui. Dešimties ar vienuolikos buvau įsimylėjęs mergaitę, vardu Marija Gomperz – ji man taip nusišypsojo! Lygiai tokia pačia šypsena! Kai jos šeima išsi-kraustė, pasijutau beviltiškai vienišas. Nemačiau jos trisdešimt metų, bet vis dar sapnuoju Mariją.

– Kas dar? Pamiršai mamos šypseną?

– Nesakiau? Mama mirė, kai man buvo treji. Jai tebuvo dvidešimt aštuoneri, greitai mirė pagimdžiusi mano jaunesnįjį brolių. Kalbėjo, kad buvo graži, bet aš jos visai neprisimenu.

– O tavo žmona? Ar Matilda šypsosi ta stebuklinga šypsena?

– Ne. *Tuo* esu tikras. Matilda graži, bet jos šypsena man neturi galios. Žinau, kvaila manyti, kad Marija, būdama dešimties, turėjo galią, o Matilda neturi. Tačiau taip jaučiuosi. Mūsų šeimoje *aš* turiu *jai* galią, ji trokšta *mano* globos. Ne, Matilda nėra stebuklinga, nežinau kodėl.

– Stebuklams reikia tamsos ir paslapties, – tarė Nyčė. – Galbūt jos paslaptis išsisklaidė per keturiolika santuokos metų. Gal per gerai ją pažįsti? Galbūt negali pakelti tiesos, kad gyveni su gražia moterimi.

– Pradedu galvoti, kad man reikia kito žodžio vietoj „graži“. Matilda tarsi grožio etalonas. Jai būdinga grožio estetika, bet ne jėga. Galbūt tu teisus – mes pernelyg gerai pažįstame vienas kitą. Per dažnai matau po oda jos kūną ir kraują. Dar vienas veiksnys – nėra varžovų; Matildos gyvenime nėra buvę nė vieno kito vyro. Tai buvo planuota santuoka.

– Mane glumina, kad tau reikia varžovų, Jozefai. Vos prieš kelias dienas sakei, kad jų bijai.

– Ir pasigendu jų, ir jų nenoriu. Prisimeni, liepei nieieškoti prasmės. Aš tiesiog sakau tai, kas šauna į galvą. Pagalvosiu – reikia susikaupti, taip, graži moteris turi daugiau galių, jei jos trokšta kitas vyras. Tačiau tokia moteris per daug pavojinga – ji mane nudegintų. Galbūt Berta būtų idealus kompromisas – ji dar ne visai subrendusi! Tai grožio užuomazgos, jos grožis dar netobulas.

– Taigi, – tarė Nyčė, – ji saugesnė, nes nėra kito vyro, kuris dėl jos varžytųsi?

– Ne visai taip. Ji saugesnė, nes turiu slaptą ginklą. Jos geistų bet kuris vyras, bet aš lengvai įveikčiau varžovą. Ji yra – ar veikiau buvo – visiškai nuo manęs priklausoma. Ištisas savaites nevalgė, jei jos nepamaitindavau. Be abejo, kaip gydytojas apgailėstauju, kad pacientė atkrito, kad jos sveikata pablogėjo. Cik cik, pliaukšiu liežu-

viu. Cik cik, kaip gaila! Šeimai rodžiausi kaip rūpestingas gydytojas, tačiau slapta kaip vyras – niekam to neprisipažinsiu, tik tau – *mėgavausi savo pergale*. Kai ji vieną dieną pasakė, kad sapnavo mane, pasijutau kaip devintame danguje. Kokia pergalė – įžengti į jos slapčiausią kambarį, ten, kur jokiame vyrui nebuvo leista įeiti! O kadangi sapnų vaizdiniai nemiršta, jame galėsiu gyventi amžinai.

– Taigi, Jozefai, tu nugalėjai varžybose be konkurentų!

– Taip, tai dar viena Bertos prasmė – *saugios varžybos, užtikrinta pergalė*. Tačiau graži moteris, *nesuteikianti* saugumo jausmo – tai kas kita. – Brojeris nutilo.

– Pasakok, Jozefai. Kur dabar tavo mintys?

– Galvojau apie nesaugią moterį, apie visiškai susiformavusį grožį. Prieš kelias savaites pas mane į kabinetą atėjo maždaug Bertos amžiaus moteris, moteris, kurią garbintų daugybė vyrų. Ji mane sužavėjo – ir išgąsdino! Negalėjau jos versti lauktį, tad priėmiau be eilės, nors pacientų buvo daug. O kai ji paprašė to, ko negalėjau padaryti kaip gydytojas, vos atsispyriau jos norams.

– Ak, žinau šią dilemą, – tarė Nyčė. – Geidžiamiausia moteris kartu labiausiai gąsdina. Žinoma, ne dėl to, kas ji *yra*, bet dėl to, ką iš jos padarome. Labai graudu!

– Graudu, Frydrichai?

– Graudu moteriai, kurios niekas nepažįsta, graudu ir vyrui. Pažįstu tą graudulį.

– Ir tu pažinėjai savą Bertą?

– Ne, bet pažinojau moterį, panašią į tą pacientę, apie kurią pasakojai – tą, kuriai negalėjai paprieštarauti.

Lu Salomé, pagalvojo Brojeris. Be abejo, Lu Salomé! *Pagalčiau* apie ją prabilo! Nors ir nenorom, Brojeris pradėjo kamantinėti.

– Taigi, Frydrichai, kas nutiko tai moteriai, kuriai negalėjai paprieštarauti?

Nyčė padvejojo, tada išsitraukė laikrodį.

– Šiandien aptikome turtingą gyslą – kas žino, galbūt turtingą mums abiem. Tačiau laikas jau baigiasi, ir neabejoju, kad turi dar daug ką pasakyti. Prašau pasakoti toliau, ką tau reiškia Berta.

Brojeris suprato: kiek mažai trūko, kad Nyčė atsivertų. Galbūt jam reikėtų tik atsargiai paklausinėti. Tačiau vėl išgirdo Nyčės raginimą.

– Nesustok, tavo mintys teka.

Ir jis mielai vėl ėmė pasakoti.

– Aimanuoju, koks sudėtingas dvigubas gyvenimas, paslaptingas gyvenimas. Tačiau branginu jį. Paviršutiniškas buržuazinis gyvenimas mirtinas – jis pernelyg rutininis, aiškiai matyti pabaiga ir visi į ją vedantys veiksmi. Skamba kvailai, žinau, tačiau dvigubas gyvenimas – tai papildomas gyvenimas. Jis žada, kad gyvenimas pailgės.

Nyčė linktelėjo.

– Jauti, kad laikas suryja paviršutiniško gyvenimo galimybes, o slaptas gyvenimas neišsemiamas?

– Taip, tai ne visai tai, ką sakiau, bet tai turėjau galvoje. Dar vienas, turbūt svarbiausias dalykas – tas nenusakomas jausmas, kuris kildavo būnant su Berta, o dabar ir apie ją galvojant. Palaima! Tai tiksliausias žodis.

– Visuomet maniau, Jozefai, kad mes labiau mylime troškimą nei trokštamąjį!

– *Labiau mylime troškimą nei trokštamąjį!* – pakartojo Brojeris. – Prašyčiau popieriaus. Noriu tai prisiminti.

Nyčė išplėšė lapą iš savo sąsiuvinio galo ir luktelėjo, kol Brojeris užsirašė, sulankstė popierių ir įsidėjo švarko kišenėn.

– Dar kai kas, – kalbėjo Brojeris. – Berta palengvina man viena- vę. Kiek save prisimenu, visuomet bijojau vidinės tuštumos. Mano vienišumas visai nesusijęs su tuo, ar šalia yra žmonių, ar ne. Supran- ti, ką turiu galvoje?

– Ak, kas galėtų tave geriau suprasti? Kartais galvoju, kad esu pats vienišiausias žmogus pasaulyje. Kaip ir tau, man nesvarbu, ar yra aplink žmonių, tiesą sakant, negaliu pakęsti, kai kiti grobia mano vienvatę, bet negali iš tikrųjų palaikyti draugijos.

– Ką nori tuo pasakyti, Frydrichai? Kaip jie nepalaiko draugijos?

– Jie nebrangina to, kas man brangu! Kartais aš taip giliai žvelgiu į gyvenimą, kad apsidairęs staiga pamatau, kad niekas manęs nelydi, kad vienintelis mano kelionės draugas – laikas.

– Vargu ar mano vienvatė panaši į tavo. Ko gero, niekuomet neišdrįsau panerti taip giliai, kaip tu.

– Galbūt, – tarė Nyčė, – nuo to tave sulaiko Berta.

– Nemanau, kad noriu skverbtis gilyn. Iš tiesų *jaučiuosi dėkingas Bertai, kad išsklaidė mano vienvatę*. Tai dar viena jos prasmė. Per pastaruosius dvejus metus niekad nebuvau vienas – Berta visada namie ar ligoninėje manęs laukdavo. Dabar ji nuolat manyje, vis dar tebelaukia.

– Priskiri Bertai tai, ką pats pasiekei.

– Ką turi galvoje?

– Kad tebesi toks pat vienišas kaip anksčiau, toks vienišas, koks pasmerktas būti kiekvienas žmogus. Tu susikūrei simbolį ir šildaisi jo draugijoje. *Galbūt esi kur kas religingesnis, nei manai!*

– Tačiau iš tikrųjų ji juk gyva, – atsakė Brojeris, – ji visuomet yra. Tiksliau buvo pusantrų metų. Kad ir kaip blogai viskas baigėsi, tai buvo pats geriausias, pats gyvybingiausias mano gyvenimo tarpsnis. Matydavau ją kasdien, visą laiką apie ją galvodavau, naktimis ją sapnuodavau.

– Sakei, kad vieną kartą jos *nebuvo*, Jozefai, – tame sapne, kuris pasikartoja. Kaip ten buvo, ieškojai jos?..

– Pradžioje vyksta kai kas baisaus. Žemė pradeda byrėti po kojomis, ieškau Bertos, bet negaliu rasti...

– Taip, esu tikras, tame sapne slypi kažkas svarbaus. Kas baisaus įvyksta – atsiveria žemė?

Brojeris linktelėjo.

– Kodėl, Jozefai, tą akimirką ieškai Bertos? Kad apsaugotum ją? Ar kad ji tave apsaugotų?

Ilgai tvyrojo tylą. Kelis kartus Brojeris atsilošė, lyg bandydamas susikaupti.

– Nežinau. Keista, bet mano galva nedirba. Dar niekad nesijaučiau toks pavargęs. Rytas, o jaučiuosi taip, lyg būčiau dienų dienas be paliovos triūsęs.

– Ir aš taip jaučiuosi. Šiandien sunkiai dirbome.

– Bet, regis, naudingai. Dabar turiu eiti. Iki rytojaus, Frydrichai.

Ištraukos iš daktaro Brojerio užrašų apie Ekartą Miulerį, 1882 m. gruodžio 15 d.

Ar gali būti, kad vos prieš kelias dienas maldavau Nyčę, kad atsivertų? Šiandien jis pagaliau tam pasirėngė. Papasakojo, kaip dirbdamas universitete jautėsi it pakliuvęs į spąstus, kaip pyko, kad turi išlaikyti mamą ir seserį, koks vienišas jautėsi ir kaip kentė dėl gražios moters.

Taip, pagaliau jis panorą man atsiskleisti. Ir vis dėlto – labai keista – aš jo neskatinau! Ne todėl, kad nebūčiau norėjęs jo klausytis. Ne, dar blogiau! Negalėjau pakęsti jo kalbančio! Negalėjau pakęsti, kad jis atima iš manęs laiką!

Negi vos prieš dvi savaites stengiausi pergudrauti jį, kad bent mažumėlių atsiskleistų, skundžiausi Maksui ir poniai Beker, koks jis paslaptingas, lenkiausi prie jo lūpų, kad išgirsčiau jį tariantį: „Padėk man, padėk man“, pažadėjau: „Kliaukis manim“?

Tad kodėl šiandien nuo jo nusigręžiau? Gal tapau godus? Tos konsultacijos – kuo ilgiau trunka, tuo mažiau susigaudau. Bet jos vi-

lioja. Vis daugiau ir daugiau galvoju apie pokalbius su Nyčė; kartais jie net išterpia į fantazijas apie Bertą. Tie seansai tapo mano dienos šerdimi. Branginau savo laiką ir dažnai vos galėdavau sulaukti kito susitikimo. Ar todėl šiandien neskatinau Nyčės kalbėti?

Ateityje – kas žino, gal po penkiasdešimties metų? – toks gydymas kalbėjimu taps įprastas. „Nerimo gydymas“ taps profesija. Jo mokysis medicinos mokyklose, o gal filosofijos fakultetuose.

Kokia bus ateities „nerimo gydytojo“ mokymo programa? Šiuo metu esu tikras, kad svarbus kursas būtų santykiai! Štai čia ir kyla painiava. Kaip chirurgas pirmiausia turi išmokyti anatomijos, taip ateities „nerimo gydytojas“ pirmiausia turės suprasti konsultanto ir konsultuojamojo santykius. Ir jei man tektų prisidėti prie tokio konsultavimo mokslo, turėčiau gebėti taip objektyviai stebėti tuos santykius kaip balandžio smegenis.

Ne taip lengva stebėti bendravimą, kai pats bendrauji. Tačiau užsirašau bent kryptį.

Anksčiau kritikavau Nyčę, dabar jau ne. Priešingai, dabar vertinu kiekvieną jo žodį, kasdien vis labiau įsitikinu, kad jis gali man padėti.

Anksčiau tikėjau, kad galiu padėti Nyčei. Dabar nebe. Mažai ką galiu jam pasiūlyti. Jis gali man duoti viską.

Anksčiau konkuravau su juo, spendžiau jam spąstus. Dabar jau ne! Jis nepaprastai įžvalgus. Skvarbaus proto. Spoksau į jį kaip višta į vanagą. Gal per daug jį garbinu? Gal noriu, kad jis būtų aukščiau už mane? Gal todėl man nepatinka, kai jis kalba. Galbūt nenoriu nieko žinoti apie jo kančią, klaidas.

Anksčiau svarsčiau, kaip jį kontroliuoti. Jau nebe! Dažnai mane užplūsta šiltas jausmas jam. Tai tokios permainos. Anksčiau mūsų santykius lygindavau su tuo, kaip Robertas jaukinosi kačiukas. „Pasitrauk, leisk jam palakti pienelio. Vėliau jis leis paglostomas.“

Šiandien, įpusėjęs pokalbiui, mintyse šmėkštelėjo dar vienas vaizdinys: du raini katinėliai, suglaudę galvas, laka iš to paties dubenėlio.

Dar vienas keistas dalykas. Kodėl paminėjau, kad neseniai pas mane į kabinetą buvo atėjusi „visiškai subrendusi gražuolė“? Ar norėjau, kad jis sužinotų apie mano susitikimą su Lu Salome? Pavojingai flirtavau? Patyliukais jį erzinau? Bandžiau įvaryti tarp mūsų pleiš tą?

Ir kodėl Nyčė pasakė, kad jam nepatinka moterys su botagais? Tikriausiai jis kalbėjo apie tą Lu Salomės nuotrauką, kurią mačiau. Turbūt suprato, kad jo jausmai Lu Salomei nedaug skiriasi nuo mano jausmų Bertai. Vadinas, jis mane slapčia erzino? Juokavo pats sau po nosim? Štai mes, du vyrai, stengiamės vienas su kitu būti sąžiningi, bet mus abu kipšas gundo veidmainiauti.

Dar viena nauja išvalga! Kas Nyčė dabar yra man, tuo aš buvau Bertai. Ji aukštino mano išmintį, vertino kiekvieną mano žodį, brangino mūsų konsultacijas, sunkiai sulaukdavo kitos, prašė, kad susitiktume du kartus per dieną!

Ir kuo labiau ji mane idealizavo, tuo daugiau galių jai suteikiau. Ji buvo raminamieji nuo mano baimės. Vos pažvelgęs į ją atsikratydavau vienatvės. Ji suteikė mano gyvenimui tikslą ir prasmę. Vien jos šypsena įtikindavo mane, kad esu geidžiamas, atleisdavo visus gyvuliškus troškimus. Keista meilė: mes abu maudėmės vienas kito magijos spinduliuose!

Puoselėjau viltį. Mūsų pokalbiai su Nyčė turi galią, ir esu tikras, kad ta galia nėra iliuzija.

Keista, kad praėjus vos kelioms valandoms daug ką iš mūsų pokalbio užmiršau. Keistai užmiršau, ne taip, kaip įprastus pašnekesius kavinėje. Ar gali būti toks dalykas kaip aktyvus užmiršimas – užmiršimas ne dėl to, kad dalykas nesvarbus, o todėl, kad per daug svarbus?

Užsirašiau vieną stulbinamą mintį: „Mes labiau mylime troškimą nei trokštamąjį.“

Ir dar vieną: „Saugus gyvenimas pavojingas.“ Nyčė sako, kad visą savo miesčionišką gyvenimą nugyvenau pavojingai. Manau, jis kalba apie pavojų netekti tikrosios savasties arba netapti tuo, kas esi. Bet kas aš esu?

Frydricho Nyčės užrašai apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio 15 d.

Pagaliau mūsų vertas pašnekesys. Gilūs vandenys, staigūs panėrimai ir išnirimai. Šaltas, gairus vanduo. Man patinka gyva filosofija! Man patinka filosofija, iškalta iš grynos patirties. Jis drąsėja. Ji veda valia ir išmėginimai. Bet ar ne laikas man pasidalyti su juo rizika?

Dar nepribrendo taikomosios filosofijos laikas. Kada? Po penkiasdešimties, šimto metų? Laikas ateis tada, kai žmonės liausis bijoję žinių, nedangstys silpnumo „moralės įstatymu“, įsidrąšins nutraukti nereikalingus saitus. Tuomet žmonės alks mano gyvos išminties. Tuomet žmonėms reikės, kad vėčiau juos į sąžiningą gyvenimą, į netikėjimo ir atradimų gyvenimą. Į pergalių gyvenimą. Ir koks geismas stipresnis už geismą paklusti?

Turiu kitų dainų, kurias reikia dainuoti. Mano protas neščias, aš laukiuosi melodijų, vis garsiau mane šaukia Zaratustra. Mano pašaukimas – ne techniko. Ir vis dėlto turiu imtis užduoties ir surašyti visus akligatvius bei tiesius kelius.

Šiandien visiškai pasikeitė mūsų darbo kryptis. O raktas? Mintis apie prasmę, o ne apie ištakas!

Prieš dvi savaites Jozefas papasakojo man, kad visus Bertos simptomus išgydė atradęs pradinę priežastį. Pavyzdžiui, jos baimę gerti vandenį išgydė padėjęs prisiminti, kaip Berta matė kambarinę, lei-

džiančių šuniui lakti iš jos stiklinės. Iš pradžių tai vertinau nepatikliai, dabar dar nepatikliau. Šuo, lakantis iš stiklinės – bjauru? Kai kuriems taip! Katastrofa? Vargu! Isterijos priežastis? Neįmanoma!

Ne, tai buvo ne priežastis, o apraiška – giliai slypinčio nenusakomo nerimo! Tai todėl Jozefo gydymas buvo toks trumpalaikis.

Turime ieškoti prasmės. Simptomas – tai ne kas kita, kaip pasiuntinys, nešantis žinių, kurių nerimas iškėlė iš slapčiausių gelmių! Nuoširdžiausias susirūpinimas dėl baigtinumo, dėl Dievo mirties, vienatvės, tikslo, laisvės – rūpesčiai, regis, užrakinti visam gyvenimui, – dabar sutraukė pančius ir daužosi į proto duris bei langus. Jie reikalauja, kad juos išgirstų. Ir ne tik išgirstų, bet ir išgyventų!

Ramybės man neduoda keista rusiška knyga apie žmogų pogrindyje. Dostojevskis rašo, kad kai kuriuos dalykus galima sakyti tik draugams; kai kurių negalima sakyti net draugams; galop yra dalykų, kurių negalima prisipažinti net sau! Be abejo, tų dalykų, kurie dabar iš jo veržiasi, Jozefas nesakė net sau.

Ką gi Berta reiškia Jozefui? Ji yra pabėgimas, pavojingas pabėgimas nuo saugaus gyvenimo grėsmės. Taip pat ir aistra, ir paslaptis, ir stebuklas. Ji – didžioji išlaisvintoja, atidedanti mirties nuosprendį. Ji turi antžmogiškų galių; ji yra gyvasties lopšys, didžioji motina nuodėmklausė: ji atleidžia viską, kas jame yra barbariška ir gyvuliška. Savo stipria meile ji laiduoja jam pergale kovojant su visais varžovais, amžiną bičiulystę ir nuolatinį buvimą sapnuose. Ji – skydas nuo laiko dantų, gelbėtoja iš vidinės prarajos, saugotoja nuo prarajos.

Berta – tai paslapties, saugumo ir išsigelbėjimo gausybės ragas! Jozefas Brojeris tai vadina meile. Tačiau tikrasis vardas būtų malda.

Parapijų kunigai, kaip ir mano tėvas, visą laiką saugo savo kaimenę nuo šėtono. Jie moko, kad šėtonas – tai tikėjimo priešas, kad norėdamas pakenkti tikėjimui šėtonas gali apsimesti bet kuo – ir nieko nėra pavojingiau, klastingiau už skeptiškumo ir abejonių skraistę.

Bet kas apgins mus – šventuosius skeptikus? Kas perspės mus apie grėsmę išminties meilei ir vergovės neapykantai? Ar tai mano pašaukimas? Mes, skeptikai, turime savo priešų, savo šetonų, kurie siekia pakirsti mūsų abejones ir pačiose netikėčiausiose vietose pasėti tikėjimo sėklą. Taigi mes žudome dievus, tačiau šloviname jų pakaitalus: mokytojus, menininkus, gražias moteris. O Jozefas Brojeris, garsus mokslininkas, sulaukęs keturiasdešimties metų, tebegarbina mažos mergaitės Marijos šypsena.

Mes, abejojantieji, turime būti budrūs. Ir stiprūs. Religijos troškimas nepaprastai galingas. Pažvelk, kaip ateistas Brojeris siekia išlikti, būti amžinai stebimas, trokšta atleidimo, garbinimo ir apsaugos. Ar mano pašaukimas – būti abejojančiųjų kunigu? Ar savo gyvenimą turiu praleisti ieškodamas religinių troškimų ir juos naikindamas, kad ir kaip būtų užsimaskavę? Priešas nuožmus; tikėjimo liepsnas be paliovos kursto mirties, užmaršties ir beprasmybės baimė.

Kur mus nuves prasmė? Jei atrasiu manijos prasmę, kas tada? Ar Jozefo simptomai išnyks? O mano? Kada? Ar užteks trumpam panirti į supratimo jūrą, ar greitai galėsiu iškilti? O gal reikės ilgai nardyti?

Ir kuri prasmė? Regis, tas pats simptomas turi daug prasmių, ir Jozefas jų dar toli gražu neišsėmė.

Galbūt turime lupti vieną prasmę po kitos, kol Berta teliks tas, kas ji yra. Kai nuo jos bus nuplėštos paviršinės prasmės, jis išvys ją kaip baugščių nuogą žmogystą, pernelyg žmogišką, tokią, kokie iš tikrųjų mes visi esame.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

KITAŲ RYŲĄ BROJERIS įėjo į Nyčės palatą vilkėdamas kailiu pamuštą palatą, su juodu cilindru ant galvos.

– Frydrichai, pažvelk pro langą! Tas varganas oranžinis rutulys žemai danguje – pažįsti jį? Pagaliau pasirodė mūsų Vienos saulė. Gal atšvėskime – išėikime pasivaikščioti? Mes abu tvirtiname, kad geriausiai galvojame vaikščiodami.

Nyčė pašoko nuo stalo, tarsi jo kojos būtų spyruoklinės. Brojeris dar nebuvo matęs jo taip vikriai judančio.

– Nežinau nieko malonesnio. Seselės man tris dienas neleido kelti kojos laukan. Kur galėtume pasivaikščioti? Ar turime pakankamai laiko, kad pabėgtume nuo grindinio akmenų?

– Štai ką sugalvojau. Šabo dienomis kartą per mėnesį lankau tėvų kapą. Važiuokime šiandien drauge – kapinės vos už valandos kelio. Aš trumpam stabtelėsiu, padėsiu gėlių, iš ten nuvažiuosime į Zimeringerio šilą, valandą pasivaikščiosime po mišką ir pievas. Grįšime kaip tik pietums. Šabo dieną iki pietų nepriiminėju pacientų.

Brojeris palaukė, kol Nyčė apsirengė. Nyčė dažnai sakydavo, kad nors jam ir patinka šaltas oras, toks oras jo nemėgsta. Taigi norėdamas apsisaugoti nuo migrenos jis apsilviko du storus megztinius, kaklą kelis kartus apsvyniojo pusanatro metro ilgumo vilnoniu šaliku, paskui vargais negalais įlindo į palatą. Užsidėjo žalią snapelį, kad

apsaugotų akis nuo šviesos ir ant viršaus užsimaukšlino žalią bavarišką fetrinę skrybėlę.

Važiuojant Nyčė pasiteiravo apie šūsnį ligonių kortelių, medicinos tekstų ir žurnalų, sukaišiotų į durelių kišenės ar išmėtytų ant tuščių sėdynių. Brojeris paaiškino, kad šis fiakras – jo antrasis kabinetas.

– Kartais daugiau laiko pravažinėju, nei prasėdžiu kabinete Beke-rio gatvėje. Neseniai jaunas medicinos studentas Zigmundas Froidas norėjo pats pamatyti gydytojo kasdienybę, tad pasiprašė, kad leisčiau visą dieną mane lydėti. Jis pasibaisėjo, kiek valandų praleidžiu šiame fiakre, ir iššyk nusprendė tapti mokslininku, o ne gydytoju.

Jie aplenkė pietinę miesto dalį Ringštrase, Švarcenbergo tiltu kirtuo Vienos upę, pravažiavo vasaros rūmus ir netrukus Reno keliu, o paskui Zimeringo plentu pasiekė centrinės Vienos kapines. Pro trečiuosius plačius vartus įvažiavo į žydų kapinių dalį. Fišmanas, kuris jau dešimtmečius vežiojo Brojerį prie tėvų kapo, neklysdamas nuvairavo fiakrą siaurų keliukų labirintu – kai kuriais vos buvo galima pravažiuoti – ir sustojo priešais didelį Rotšildų šeimos mauzoliejų. Kai Brojeris su Nyčė išlipo, Fišmanas padavė Brojeriui didelę gėlių puokštę, kurią laikė po sėdyne. Abu vyrai tyliai nuėjo purvinu takeliu tarp antkapių eilių. Ant kai kurių buvo iškaltas tik vardas ir mirties data; ant kitų – trumpas atminimas; dar kitus puošė Dovydo žvaigždė ir rankos iškeltais pirštais – tai reiškė, kad mirusysis priklausė švenčiausiajai Koheno genčiai.

Brojeris parodė į neseniai skintų gėlių puokštes, gulinčias prie daugelio kapų.

– Šioje mirusiųjų šalyje *šitie* yra mirę, o *tie* – jis mostelėjo į seną apleistą, neprižiūrimą kapinių dalį – tie iš tikrųjų mirę. Niekas nesirūpina jų kapais, nes tarp gyvųjų nebėra tokių, kurie juos atmintų. *Jie* žino, ką reiškia būti tikrai mirusiems.

Pasiekęs tikslą Brojeris sustojo prie didelio šeimos kapo, aptverto siaura akmenine tvorele. Viduje gulėjo du antkapiai. Ant mažojo, kuris stovėjo statmenas, buvo užrašyta: „Adolfas Brojeris 1844–1874“; ant antrojo, didelės ir plokščios pilko marmuro plokštės, buvo išraižyti du įrašai:

LEOPOLDAS BROJERIS 1791–1872

Mylimas mokytojas ir tėvas,
neužmirštas sūnų

BERTA BROJER 1818–1845

Mylima mama ir žmona,
mirusi pačiame jaunystės ir grožio žydėjime

Brojeris pakėlė akmeninę vazelę nuo plokštės, išėmė sudžiūvusias praeito mėnesio gėles ir, atsargiai pamerkęs atvežtasias, pakedeno puokštę. Padėjęs po mažą nugludintą akmenėlį ant tėvų ir brolio kapų, jis stovėjo tylėdamas, nulenkęs galvą.

Nyčė, gerbdamas Brojerio poreikį pabūti vienam, nuėjo takeliu palei baltus granito ir marmuro antkapius. Netrukus jis pasiekė turtinguosius Vienos žydus: Goldšmitus, Gomperzesus, Altmanus, Vertheimerius, kurie – kaip gyvi, taip ir mirę – bandė įsilieti į Vienos krikščionių bendruomenę. Didžiuliuose mauzoliejuose tilpo visos šeimos, įėjimai į juos buvo užtverti sunkiomis kaltos geležies grotomis, puoštomis geležinėmis vynuogėmis, sargyboje stovėjo įmantrios gedulingos statulos. Toliau palei takelį buvo nusidriekę masyvūs antkapiai, virš kurių kilo tarpkonfesiniai angelai, o jų ištiestos akmeninės rankos, kaip Nyčė įsivaizdavo, maldavo dėmesio ir atminimo.

Po dešimties minučių Brojeris jį pasivijo.

- Nesunku buvo tavo rasti, Frydrichai. Girdėjau, kaip niūniuoji.
- Vaikščiodamas linksminuosi kurdamas paikas eiles. Paklausk, – tarė jis, kai Brojeris prisitaikė prie jo žingsnio. – Mano naujausias:

Nors akmenys nemato ir negirdi

Visi jie tyliai rauda: „Neužmirški.“

Tada, nelaukdamas Brojerio atsakymo, paklausė:

- Kas buvo Adolfas, trečiasis Brojeris šalia tavo tėvų?
- Adolfas buvo mano vienintelis brolis. Mirė prieš aštuonerius metus. Mano mama, kaip jau minėjau, mirė vos jam gimus. Pas mus atsikraustė senelė, kuri mus ir augino, bet ir ji seniai mirusi. Dabar, – švelniai tarė Brojeris, – jų visų nebėra, o aš pirmas eilėje.
- O akmenukai? Matau, kad ant daugelio kapų padėta akmenėlių.
- Labai senas žydų paprotys – tiesiog pagerbti mirusįjį, parodyti, kad jo nepamiršai.
- Kam parodyti? Atleisk, Jozefai, jei peržengiu padorumo ribas. Brojeris pakišo ranką po paltu ir atlaisvino apykaklę.
- Ne, viskas gerai. Tiesą sakant, tu keli mano paties maištingus klausimus, Frydrichai. Paika gūžtis nuo to, dėl ko kitus pats priverčiu gūžtis! Vis dėlto atsakyti negaliu. Akmenukus palieku niekam. Ne dėl socialinių normų, ne tam, kad kiti matytų – esu vienintelis iš šeimos, ir daugiau niekas nelanko kapo. Ir ne iš prietaringumo ar baimės. Žinoma, ir ne dėl to, kad vėliau gaučiau atpildą: nuo vaikystės tikėjau, kad gyvenimas – kibirkštis tarp dviejų vienodų tuštumų, tamsos prieš gimimą ir tamsos po mirties.
- Gyvenimas – kibirkštis tarp dviejų tuštumų. Puikus įvaizdis, Jozefai. Negi ne keista, kad taip nerimaujame dėl antrosios tuštumos, bet niekad nesusimąstome apie pirmąją?
- Brojeris pritariamai linktelėjo. Po kelių minučių vėl prabilo.

– Akmenėliai. Klausi, kam palieku tuos akmenėlius. Galbūt mano ranką valdo Paskalio dilema. Ką prarasiu? Tai menkas akmenėlis, kuklios pastangos.

– Ir kuklus klausimėlis, Jozefai. Jį užduosiu, kad turėčiau laiko apsvarstyti kur kas svarbesnį!

– Koks klausimas?

– Kodėl niekad neužsiminei, kad tavo mamos vardas Berta?!

Brojeris tokio klausimo nesitikėjo. Jis atsigrėžė ir pažvelgė į Nyčę.

– Kodėl turėjau užsiminti? Niekad apie tai negalvojau. Niekad nesakiau, kad ir mano vyriausiosios dukters vardas Berta. Tai nesvarbu. Kaip sakiau, mano mama mirė, kai man buvo treji, ir aš jos neprisimenu.

– *Sąmoningai* ne, – pataisė ją Nyčė. – Tačiau dauguma mūsų prisiminimų egzistuoja sąmonėje. Be abejo, skaitei Hartmano „Nesąmoningumo filosofiją“? Visuose knygynuose gali ją rasti.

Brojeris linktelėjo.

– Puikiai esu susipažinęs su ta knyga. Mūsų kavinės staliuko grupė daug valandų praleido apie ją diskutuodama.

– Už šios knygos slypi tikras genijus, bet ne autorius, o leidėjas. Hartmanas geriausiu atveju tėra amatininkas filosofas, pasisavinęs Gėtės, Šopenhauerio ir Šelingo mintis. Tačiau prieš leidėją Dunkerį keliu skrybėlė! – Nyčė švystelėjo aukštyn savo žaliają skrybėlę. – *Tas* žmogus žino, kaip padėti knygą kiekvienam Europos skaitytojui prieš nosį. Devintas leidimas! Overbekas sakė, kad parduota daugiau nei šimtas tūkstančių egzempliorių! Įsivaizduoji? Džiaugiuosi, jei kurios nors savo knygos parduodu du šimtus!

Jis atsідuso ir vėl užsidėjo skrybėlę.

– Bet grįžkime prie Hartmano. Jis aprašo du tuzinus skirtingų sąmonės aspektų ir neleidžia abejoti, kad dauguma mūsų atminties ir psichinių procesų vyksta už sąmonės ribų. Sutinku su viskuo, ir vis

dėlto jis nebuvo pakankamai drąsus. Manau, sunku pervertinti nesąmoningojo gyvenimo svarbą. Sąmonė tėra perregima oda, dengianti egzistenciją: ją gali permatyti mokyta akis – išvysti primityvias jėgas, instinktus, net variklį, kurį suka valios galia.

– Iš tikrųjų, Jozefai, vakar tu turėjai galvoje nesąmoningąją psichikos dalį, kai tareisi gyvenęs Bertos sapnuose. Kaip ten pasakei – ji leido įžengti tau į slapčiausią kambarį, šventovę, kur niekas nesunyksta? Jei tavo paveikslas amžinai tūno jos galvoje, tai kur jis dedasi, kai ji galvoja apie ką nors kita? Akivaizdu, *turi* būti didžiulis nesąmoningos atminties rezervuaras.

Tuo metu jie priėjo nedidelę grupelę gedinčiųjų, susirinkusių šalia iškastos kapo duobės, uždengtos tentu. Keturi tvirti kapinių darbininkai stipriomis virvėmis nuleido karstą; geditieji, net ir seni bei silpni, išsirikiavo į eilę įberti į duobę žemės. Brojeris su Nyče kelias minutes ėjo tylėdami, kvėpdami drėgną, saldžiarūgštį ką tik išverstos žemės kvapą. Priėjo išsišakojimą. Brojeris palietė Nyčei ranką, rodydamas, kad reikia sukti keliuku į dešinę.

– Dėl nesąmoningos atminties visiškai su tavim sutinku, – pratęsė pokalbį Brojeris, kai nebesigirdėjo žemių bambasėjimo ant medinio karsto. – Tiesą sakant, Bertos hipnozė suteikė daug tokios atminties egzistavimo įrodymų. Bet, Frydrichai, ką tu nori pasakyti? Tikiuosi ne tai, kad Bertą myliu dėl to, jog ir mano mamos buvo toks pat vardas?

– Negi tau neatrodo keista, Jozefai, kad daugybę valandų prakalbėjome apie tavo pacientę Bertą, tačiau tik šįryt sužinojau, kad toks ir tavo mamos vardas?

– Aš to nuo tavęs neslėpiau. Tiesiog niekada nesiejau mamos su Berta. Net ir dabar tas ryšys man atrodo pritemptas ir tolimas. Man Berta yra Berta Papenheim. Niekada neprisimenu mamos. Niekada galvoje neiškyla jos vaizdas.

– Tačiau visą gyvenimą dedi ant jos kapo gėles.

– Ant visos šeimos kapo!

Brojeris jautė, kad atrodo užsispyręs, tačiau nusprendė ir toliau kalbėti tai, ką galvoja. Jis žavėjosi Nyčės atkaklumu, kai šis kantriai ir drąsiai dėstė savo psichologines pastabas.

– Vakar ieškujome visų galimų Bertos prasmių. Krečiant kaminius iškilo daug prisiminimų. Kaip galėjo nutikti, kad neprisiminei mamos vardo?

– Kaip galėčiau į tai atsakyti? Sąmoningai nekontroliuoju savo nesąmoningų prisiminimų. Nežinau, kur jie yra. Jie gyvena savo gyvenimą. Galiu kalbėti tik tai, ką aš išgyvenu, kas *tikra*. O Berta yra Berta – tai pats tikriausias dalykas mano gyvenime.

– Bet, Jozefai, kaip tik tai ir svarbu. Juk vakar mes išsiaiškinome, kad tavo santykiai su Berta netikri, tai iliuzija, suausta iš vaizdinių ir troškimų, kurie neturi nieko bendra su tikrąja Berta. Vakar mes sužinojome, kad fantazijos apie Bertą saugo tave nuo *ateities*, nuo senatvės, mirties, užmaršties klaido. Šiandien supratau, kad tavo Bertos paveikslas užkrėstas ir *praeities* vaiduokliais. Jozefai, tik ši akimirka yra tikra. Juk save mes jaučiame tik dabartyje. Berta nėra tikra. Ji tik šmėkla, ateinanti ir iš ateities, ir iš praeities.

Brojeris dar nebuvo matęs Nyčės tokio pasitikinčio – tokio tikro kiekvienu savo žodžiu.

– Pasakysiu kitaip! – toliau kalbėjo jis. – Save su Berta įsivaizduoji kaip intymią porelę, o savo santykius – kaip pačius asmeniškiausius ir slapčiausius. Ar ne?

Brojeris linktelėjo.

– Tačiau, – pabrėžė Nyčė, – esu tikras, kad *judviejų su Berta santykiai nieku gyvu nėra asmeniški*. Manau, tavo manija išsisklaidys, kai atsakysi į klausimą, kiek žmonių įsivėlę į šiuos santykius.

Priekyje laukė fiakras. Jie susėdo, Brojeris paliepė Fišmanui vežti juos į Zimeringerio šilą.

Fiakre Brojeris grįžo prie pokalbio.

– Nesuprantu tavęs, Frydrichai.

– Be abejo, matai, kad jūs su Berta negalite susitikti akis į akį. Niekada nebūnate vienu du. Tavo fantazijose apstu kitų žmonių: gražių moterų, galinčių išpirkti ir atleisti kaltę; beveidžių vyriškių, kuriuos dėl Bertos turi nugalėti; ten yra Berta Brojer, jūsų mama ir dešimtmetė mergaitė susižavėjusia šypsena. Jei mes ką nors ir sužinojome, Jozefai, tai tik tai, kad tavo įkyrios mintys apie Bertą sukasi visai *ne apie Bertą!*

Brojeris linktelėjo ir paskendo mintyse. Nyčė taip pat nutilo ir pro langą stebėjo kelią. Kai jie išlipo, Brojeris paprašė Fišmano, kad paimtų juos po valandos.

Saulė pasislėpė po didžiuliu melsvai pilkšvu debesiu, abu vyrai palinko nuo ledinio vėjo, kuris dar vakar šlavė Rusijos stepes. Jie užsisagstė paltus iki smakro ir pradėjo smarkiai žingsniuoti. Nyčė pirmasis nutraukė tylą.

– Keista, Jozefai, bet kapinės mane visuomet ramina. Sakiau, kad mano tėvas buvo liuteronų pastorius. Bet ar minėjau, kad mano kiemas ir žaidimų aikštelė buvo kaimo kapinaitės? Gal kartais skaitei Montenio esė apie mirtį – jis pataria gyventi kambaryje, iš kurio atsiveria vaizdas į kapines. Jis teigia, kad tai nuskaidrina protą ir neleidžia užmiršti, kas gyvenime svarbiausia. Ar ir tave kapinės taip veikia?

Brojeris linktelėjo.

– Man patinka tas esė! Buvo metas, kai lankydamasis kapinėse atsigaudavau. Prieš kelerius metus, kai baigiau darbą universitete ir jaučiausi sugniuždytas, paguodos ieškojau tarp mirusiųjų. Kapai mane nuramindavo, padėdavo nepervertinti bereikšmių dalykų. Bet staiga tai pasikeitė!

– Kodėl?

– Nežinau kodėl, bet raminantis, nuskaidrinantis protą kapinių poveikis išnyko. Nustojau gerbęs kapus, o kapinių angelai, epitafijos apie miegančiuosius Dievo rankose man pasirodė kvaili ir banalūs. Prieš kelerius metus įvyko dar viena permaina. Viskas kapinėse – antkapiai, statulos, mauzoliejai – mane ėmė gąsdinti. Kaip vaikas įsivaizdavau, kad kapinėse knibžda vaiduoklių, eidamas prie tėvų kapo be paliovos sukiodavausi ir žvalgydavausi atgal. Pradėjau atidėlioti apsilankymus ir ieškoti, kas mane lydėtų. Dabar čia būnu vis trumpiau ir trumpiau. Dažnai bijau savo tėvų kapo ir kartais, prie jo stovėdamas, išsigąstu, kad nugrimsiu į žemę ir ji mane praris.

– Kaip ir tavo košmaruose, kai po kojomis ima gurti žemė.

– Šiurpu, kad tu tai priminei, Frydrichai! Vos prieš kelias minutes tas sapnas šmėkstelėjo man galvoje.

– Galbūt tai sapnas apie kapines. Tame sapne, kiek prisimenu, krinti keturiasdešimt pėdų ir nusileidi ant plokštės – ar tu sakei ant plokštės?

– Ant *marmurinės* plokštės! Ant antkapio! – atsakė Brojeris. – Jo užrašo negaliu perskaityti! Dar kai kas, ko, regis, nepasakojau. Tas jaunas studentas, mano draugas Zigmundas Froidas, kurį minėjau, tas, kuris visą dieną su manimi važinėjo pas pacientus...

– Taip?

– Na, sapnai – jo pomėgis. Jis dažnai prašo draugų papasakoti sapnus. Jį domina tikslūs skaičiai ar frazės, ir kai papasakojau jam savo košmarą, jis pateikė naują hipotezę, kodėl krintu lygiai keturiasdešimt pėdų. Pirmą kartą sapną susapnavau prieš keturiasdešimtąjį gimtadienį, tad jis nusprendė, kad keturiasdešimt pėdų reiškia keturiasdešimt metų!

– Sumanu! – Nyčė sulėtino žingsnį ir suplojo rankomis. – Ne pėdos, o metai! Dabar aiškėja sapno paslaptis! Sulaukęs keturiasdešimties tu regi, kaip smengi į žemę ir atsiduri ant marmurinės plokštės.

Bet ar plokštė – tai pabaiga? Ar tai mirtis? O gal ji nesuprantamu būdu sustabdo kritimą ir išgelbsti? – Nyčė nelaukė atsakymo. – Dar vienas klausimas: Berta, kurios ieškojai, kai pradėjo byrėti žemė – kuri tai buvo Berta? Jaunoji Berta, teikianti saugumo iliuziją? Ar mama, kuri kadaise iš tikrųjų globojo ir kurios vardas iškaltas ant plokštės? Abiejų Bertų lydinys? Juk jos abi beveik vienodo amžiaus, jūsų mama mirė ne ką vyresnė už Bertą!

– Kuri Berta? – Brojeris kraipė galvą. – Kaip galėčiau į tai atsakyti? Įsivaizduoji, vos prieš mėnesį maniau, kad gydymas kalbėjimu galėtų tapti mokslu! Bet kaip tiksliai atsakyti į tokius klausimus? Galbūt tikslumo matas galėtų būti jėga: tavo žodžiai atrodo stiprūs, jie mane sujaudino, *jaučiu*, kad jie teisingi. Bet argi jausmais galima kliautis? Visi religiniai fanatikai *jaučia* Dievo buvimą. Ar galiu tarti, kad jų jausmai ne tokie patikimi kaip mano?

– Įdomu, – svārstė Nyčė, – ar mūsų sapnai artimesni mums tokiems, kokie esame, nei protas ar jausmai?

– Stebiuosi, kad taip domiesi sapnais, Frydrichai. Savo dviejose knygose jų beveik nemini. Prisimenu tik tavo spēliones, kad sapnuose vis dar reiškiasi pirmų žmonių psichika.

– Manau, sapnų tekstuose galima rasti visą mūsų priešistorę. Tačiau sapnais žaviuosi tik iš toli: deja, savųjų beveik neprisimenu, nors neseniai sapnavau labai ryškų sapną.

Abu vyrai ėjo nekalbėdami, po kojomis traškėjo šakelės, šiugždėjo lapai. Ar Nyčė papasakos sapną? Brojeris jau žinojo, kad kuo mažiau kamantinėja, tuo daugiau Nyčė atsiskleidžia. Geriausia tylėti.

Po kelių minučių Nyčė prabilo:

– Jis trumpas ir, kaip jūsiškis, – apie moterį ir mirtį. Sapnavau, kad guliu lovoje su moterimi, mes pešamės. Atrodo, abu traukiame į save antklodę. Šiaip ar taip, po kelių minučių pasijutau standžiai susuktas į antklodę, taip standžiai, kad negalėjau nė krustelėti, ir

ėmiau dusti. Pabudau išpiltas prakaito, gaudydamas orą ir šaukdamas: „Gyventi, gyventi!“

Brojeris bandė padėti Nyčei prisiminti daugiau sapno, bet veltui. Vienintelė Nyčės asociacija buvo ta, kad jis suvystytas kaip balzamuotas egiptietis. Jis virto mumija.

– Kyla įspūdis, – tarė Brojeris, – kad mūsų sapnai visiškai priešingi. Aš sapnuoju moterį, kuri išgelbsti mane nuo mirties, o tavo sapne moteris – mirties įrankis!

– Taip, apie tai kalba mano sapnas. Ir aš tuo tikiu! Mylėti moterį – tai nekęsti gyvenimo!

– Nesuprantu, Frydrichai. Tu vėl kalbi paslaptinai.

– Norėjau pasakyti, kad negalima mylėti moters neužmerkus akių prieš visą bjaurastį, esančią po oda: kraują, venas, riebalus, gleives, išmatas – fiziologines baisenybes. Įsimylėjęlis turi išsidurti akis, atsižadėti tiesos. O man gyvenimas be tiesos – tai mirtis!

– Taigi tavo gyvenime negali būti vietos meilei? – Brojeris giliai atsiduso. – Nors meilė ir griaua *mano* gyvenimą, man liūdna dėl tavęs, mano drauge.

– Svajoju apie meilę, kuri būtų daugiau nei du žmonės, trokštantys turėti vienas kitą. Kartą, nelabai seniai, tariausi ją radęs. Tačiau klydau.

– Kas atsitiko?

Pastebėjęs, kad Nyčė vos vos papurtė galvą, Brojeris nekamantinėjo. Jie ėjo, kol Nyčė vėl prabilo.

– Svajoju apie meilę, kai du žmonės trokšta drauge ieškoti aukštesnės tiesos. Galbūt to nederėtų vadinti meile. Gal teisingiau tai būtų vadinti draugyste.

Šiandien jų diskusija buvo visai kitokia! Brojeris jautėsi artimas Nyčei, netgi norėjo įsikibti jam į parankę. Bet jautėsi ir nusivylęs. Pokalbis nebuvo pakankamai įtemptas, vaikščiodamas negali susi-

telkti. Pernelyg lengva nepatogią akimirką nutilti ir nukreipti dėmesį į išpučiamo oro debesis ir plikas vėjyje linguojančias šakeles.

Brojeris atsiliko. Nyčė atsigrėžė pasižiūrėti ir nustebo – bičiulis, laikydamas skrybėlę rankoje, buvo pasilenkęs prie mažyčio neišvaizdaus augalėlio.

– Rusmenė, – paaiškino Brojeris. – Turiu mažiausiai keturiasdešimt ligonių, kurių silpna širdis – jų gyvybė priklauso nuo šio kuklaus augalėlio.

Abiem vyrams apsilankymas kapinėse atvėrė senas vaikystės žaizdas; žingsniuodami jie dalijosi prisiminimais. Nyčė papasakojo sapną, kurį sapnavo būdamas šešerių, praėjus metams po tėvo mirties.

– Jis ir šiandien toks ryškus, lyg būčiau sapnavęs vakar. Kapas atsiveria ir iš jo prisikelia mano tėvas, apsirengęs įkapėmis. Jis įeina į bažnyčią ir netrukus grįžta su mažu vaikeliu. Kartu su kūdikiu lipa atgal į kapą. Žemė virš jų užsiveria, angą uždengia antkapis. Baisiausia, kad netrukus susirgo mano jaunėlis brolis ir mirė tamponas mėšlungio.

– Kaip šurpu! – tarė Brojeris. – Kokia klaiki pranašystė! Kaip tai paaiškintum?

– Niekaip. Ilgą laiką antgamtis mane gąsdino, ir aš labai nuoširdžiai meldavausi. Tačiau pastaruosius kelerius metus pradėjau įtarti, kad sapnas nesusijęs su broliu, kad tėvas atėjo *manęs* ir kad sapnas išreiškia mano mirties baimę.

Laisvai, kaip niekad anksčiau, abu vyrai dalijosi prisiminimais. Brojeris papasakojo sapną apie vaikystės namuose vykstančią nelaimę: tėvas stovi bejėgis, meldžiasi ir linguoja, užsirišęs mėlynos ir baltos spalvos maldos juosta, o Nyčė prisiminė dar vieną košmarą – įėjęs į miegamąjį jis išvysta lovoje mirštantį ir kriokiantį senį.

– Mes abu labai anksti susidūrėme su mirtimi, – mąsliai tarė Brojeris. – Ir abu anksti išgyvenome skaudžią netektį. Manau, taip

ir neatsigavau. O kaipgi tu? Kaip jauteisi neturėdamas tėvo, kuris tave apgintų?

– Apgintų – o gal *slėgtų*? Ar tai buvo netektis? Nesu tikras. Galbūt netektį patyrė vaikas, bet tai nėra netektis vyrui.

– Ką turi omeny? – pasiteiravo Brojeris.

– Tai reiškia, kad manęs niekad neslėgė tėvo buvimas, nedusino jo vertinimai, manęs niekas nemokė, kad gyvenimo tikslas – įgyvendinti prieštarigus tėvo siekius. Galbūt jo mirtis buvo palaima, išsilaisvinimas. Jo užgaidos man niekad netapo įstatymu. Likau vienas ieškoti savo kelio, kuriuo niekas lig tol nėjo. Tik pagalvok! Ar aš, antikristas, būčiau galėjęs kovoti prieš klaidingą tikėjimą ir ieškoti naujos tiesos, turėdamas tėvą dvasininką, kuris būtų gūžęsis iš skausmo nuo kiekvienos mano sėkmės, turėdamas tėvą, kuris mano žygius, nukreiptus prieš iliuzijas, būtų vertinęs kaip *jo paties* puolimą?

– Bet jei jis būtų tave gynęs, kai tau to reikėjo, gal nebūtum tapęs antikristu? – atkirto Brojeris.

Nyčė neatsakė, ir Brojeris daugiau neklausinėjo. Jis prisitaikė prie Nyčės ritmo: buvo leistina, netgi pageidautina ieškoti tiesos; tačiau kai jis prisipykęs kamantinėdavo, Nyčė imdavo priešintis. Brojeris išsitraukė laikrodį, kurį jam padovanojo tėvas. Buvo laikas grįžti prie fiakro, kuriame laukė Fišmanas. Vėjui pučiant į nugaras eiti buvo lengviau.

– Galbūt tu nuoširdesnis už mane, – spėjo Brojeris. – Galbūt tėvo vertinimai mane slėgė labiau, nei aš manau. Tačiau dažniausiai jo ilgiuosi.

– Ko tau stinga?

Brojeris pagalvojo apie tėvą, ir atmintyje iškilo paprasti vaizdai. Senis su šlike ant galvos gieda palaiminimą prieš ragaudamas vakarienę – virtas bulves ir silkę. Šypsosi sėdėdamas sinagogoje ir stebėdamas, kaip sūnus vynioja ant pirštų maldos juostos kutus. Nelei-

džia sūnui sugražinti atgal šachmatų figūras: „Jozefai, negaliu sau leisti ugdyti tavyje blogų įpročių.“ Sodrus jo baritonas užlieja namus, jam giedant ištraukas jauniems mokiniams, kuriuos jis ruošia *bar mitzvah*.

– Manau, labiausiai man stinga jo dėmesio. Jis visuomet būdavo mano svarbiausias klausytojas, net prieš pat mirtį, kai sutriko jo mąstymas ir atmintis. Būtinai turėdavau jam papasakoti apie savo sėkmę, taiklias diagnozes, atradimus, taip pat ir apie labdarą. Net ir po mirties jis tebebuvo mano klausytojas. Metų metus įsivaizduodavau, kad jis žvilgčioja man per petį, stebi ir džiaugiasi mano laimėjimais. Kuo labiau blėsta jo paveikslas, tuo aršiau kovoju su jausmu, kad mano veikla ir mano sėkmė tėra laikinos, kad jos beprasmės.

– Ar tu sakai, Jozefai, kad jei tavo sėkmė būtų įrašyta į efemerišką tavo tėvo atmintį, *ji* būtų buvusi prasminga?

– Žinau, tai kvaila. Primena klausimą apie krintančio lapo garsą tuščiame miške. Ar nestebima veikla turi prasmę?

– Be abejo, skirtumas tas, kad lapas neturi ausų, o tu pats suteiki sau prasmę.

– Frydrichai, tau savęs užtenka labiau nei man – labiau nei bet kam, ką pažįstu! Prisimenu, kaip per patį pirmąjį mūsų susitikimą stebėjau si, kad gali būti laimingas ir nesulaukdamas kolegų pripažinimo.

– Kadaise, Jozefai, patyriau, kad lengviau išverti blogą reputaciją nei nešvarią sąžinę. Be to, nesu godus; rašau ne miniai. Moku būti kantrus. Galbūt mano studentai dar negimę. Man priklauso tik poryt diena. Kai kurie filosofai gimsta po mirties!

– Bet, Frydrichai, tikėjimas, kad gimsi po mirties – ar jis skiriasi nuo mano troškimo sulaukti tėvo dėmesio? Tu gali laukti net ir poryt dienos, bet ir tau reikia klausytojų.

Ilga tylą. Galiausiai Nyčė linktelėjo ir švelniai tarė:

– Galbūt. Galbūt kišenėse dar turiu tuštybės, kurią reikia iškratyti.

Brojeris tik linktelėjo. Tai buvo pirmas kartas, kai Nyčė pripažino jo pastabą. Ar tai lemiamas jų santykių posūkis?

Ne, dar ne! Po akimirkos Nyčė pridūrė:

– Ir vis dėlto yra skirtumas tarp siekio, kad tėvai tau pritartų, ir pastangų pakylėti tuos, kurie tavimi seks ateityje.

Brojeris neatsakė, nors jam buvo aišku, kad Nyčės motyvai nėra visai pagrįsti. Nyčės noras iškreipti prisiminimus nepateisinamas. Šiandien Brojeriui atrodė, kad *visi motyvai* – ir jo, ir Nyčės – kilo iš to paties šaltinio: iš siekio išvengti mirties ir užmaršties. Gal jo mąstymas darosi liguistas? Gal veikia kapinės? Ko gero, net ir vieno apsilankymo per mėnesį per daug.

Bet net ir tokios mintys nesugadino pasivaikščiojimo. Jis galvojo apie Nyčės draugystės apibrėžimą: du žmonės, susivieniję ieškoti aukštesnės tiesos. Ar ne tuo juodu šiandien užsiėmė? Taip, jie buvo draugai.

Ta mintis guodė, nors Brojeris ir žinojo, kad jų tvirtėjantys santykiai ir įdomūs pokalbiai nepadedą nuslopinti skausmo. Dėl draugystės jis stengėsi nepaisyti šios trikdančios minties.

Tačiau Nyčė, kaip draugas, regis, perskaitė jo mintis.

– Man patinka vaikščioti su tavim, Jozefai, tačiau turime nepamiršti, dėl ko susitinkame – dėl tavo psichologinės būklės.

Lipdamas nuo kalvos Brojeris slystelėjo ir griebėsi už medelio.

– Atsargiai, Frydrichai, šitas skalūnas slidus.

Nyčė padavė Brojeriui ranką, ir juodu leidosi toliau.

– Manau, – kalbėjo Nyčė, – kad nors mūsų pokalbiai atrodo nerišlūs, mes pamažu artėjame prie sprendimo. Teisybė, bergždžiai bandėme tiesiogiai pulti tavo įkyrias mintis apie Bertą. Per pastarąsias kelias dienas supratome *kodėl*: tavo manija susijusi ne su Berta arba ne tik su ja, o su daugeliu prasmų, suteiktų Bertai. Dėl to mes sutariame?

Brojeris linktelėjo. Norėjo mandagiai paaiškinti, kad tokios racionalios formuluotės jam nepadės, tačiau Nyčė skubiai tarė:

– Dabar aišku, kad iš pradžių klydome, Bertą palaikę tikslu. *Mes pasirinkome ne tą priešą.*

– O priešas – tai...

– Tu žinai, Jozefai! Kodėl verti *mane* tai ištarti? Priešas – tai gelmėje slypinti tavo manijos *prasmė*. Prisimink mūsų šiandienos pokalbį – mes vis grįždavome ir grįždavome prie tavo tuštumos, užmaršties, mirties baimės. Argi ne ji glūdi tavo košmare, byrančioje žemėje, kai tu krinti ant marmuro plokštės. Argi ne ją slepia tavo kapinių baugulys, nerimas dėl beprasmybės, noras būti stebimam, troškimas, kad tave prisimintų. Paradoksas, *tavo* paradoksas, kad pasiaukojai tiesos ieškojimui, tačiau negali pažvelgti į tai, ką atrandi.

– Bet ir tu, Frydrichai, turėtum bijoti mirties ir bedievystės. Jau pačioje pradžioje klausiau: „Kaip tu tai ištveri? Kaip susitakai su tokiu siaubu?“

– Tikriausiai laikas tau pasakyti, – tarė Nyčė, o jo tonas tapo grėsmingas. – Prieš tai nemaniau, kad esi pasirengęs mane išklaudyti.

Brojeris, apimtas smalsumo, nusprendė kol kas neprieštarauti, kad Nyčė prakalbo pranašo balsu.

– Aš nemokau, Jozefai, kad reikia „ištverti“ mirtį ar su ja „susitaisyti“. Tai būtų apgaulė! Štai mano pamoka tau: *Mirk laiku!*

„Mirk laiku!“ – šie žodžiai sukrėtė Brojerį. Malonus rytmetinis pasivaikščiojimas tapo grėsmingai rimtas.

– Mirti laiku? Ką turi galvoje? Prašau, Frydrichai, jau daug kartų sakiau, kad negaliu ištverti, kai taip paslaptinai kalbi apie svarbius dalykus. Kodėl taip elgiesi?

– Uždavei du klausimus. Į kurį atsakyti?

– Šiandien papasakok apie mirtį laiku.

– Gyvenk, kai gyveni! Mirtis praras savo klaiką, kai išnaudosi gyvenimą! Jei žmogus tinkamai negyvena jam atseikėtu laiku, jis negali ir laiku mirti.

– Ką *tai* reiškia? – vėl paklausė Brojeris, vis labiau irzdamas.

– Paklausk savęs, Jozefai: *Ar tu išnaudojai savo gyvenimą?*

– Tu į klausimą atsakai klausimu, Frydrichai!

– O tu klausi to, ką pats žinai, – atkirto Nyčė.

– Jei žinočiau, kam klausčiau?

– Kad neišgirstum savo paties atsakymo!

Brojeris nutilo. Žinojo, kad Nyčė teisus. Liovėsi prieštaravęs ir nukreipė dėmesį į savo vidų.

– Ar aš išnaudojau gyvenimą? Daug pasiekiau, daugiau, nei kas nors būtų galėjęs iš manęs tikėtis. Finansinė sėkmė, mokslo laimėjimai, šeima, vaikai – bet apie tai mes jau kalbėjome.

– Vis vien, Jozefai, tu išsisukinėji nuo mano klausimo. Ar pats nugyvenai savo gyvenimą? O gal gyvenimas tau diktavo? Pasirinkai jį? Ar jis tave pasirinko? Mylėjai jį? Ar apgailestavai? Tai turėjau galvoje, kai klausiau, ar nugyvenai savo gyvenimą. Ar išnaudojai jį? Prisimeni tą sapną: tavo tėvas stovi bejėgiškai melsdamasis, kai jo šeima išgyvena kažką baisaus? Ar nesi toks, kaip jis? Ar nestovi bejėgis, gedėdamas gyvenimo, kurio niekada negyvenai?

Brojeris jautė, kaip didėja įtampa. Nyčės klausimai skverbėsi į jį; negalėjo nuo jų apsisaugoti. Vos kvėpavo. Atrodė, kad krūtinė tuoj sprogs. Jis akimirką stabtelėjo ir prieš atsakydamas tris kartus giliai įkvėpė.

– Tie klausimai – tu žinai atsakymus! Ne, aš nesirinkau! Ne, negyvenau tokio gyvenimo, kokio norėjau! Gyvenau man skirtą gyvenimą. Aš – tikrasis aš – buvau supakuotas į gyvenimą.

– Ir *tai*, Jozefai, esu tikras, yra pagrindinis tavo nerimo šaltinis. Tas spaudimas prieširdyje – jis dėl to, kad tavo krūtinė plyšta nuo

nenugyvento gyvenimo. Tavo širdis plaka prarastą laiką. O laikas visuomet godus. Jis ryja ir ryja – ir nieko negražina. Kaip baisu girdėti, kad gyvenai tau paskirtą gyvenimą! Ir kaip baisu žvelgti mirčiai į akis nepareikalavus laisvės, kad ir kokia pavojinga ji būtų buvus!

Nyčė tvirtai stovėjo sakykloje, jo pranašo balsas skambėjo. Brojerį užliejo nusivylimo banga; žinojo, kad jam tai nepadės.

– Frydrichai, – tarė jis, – tai didingai skambantys žodžiai. Žaviuosi jais. Jie kelia sąmyšį mano sieloje. Tačiau jie toli, labai toli nuo mano gyvenimo. Ką mano kasdienėje situacijoje reikštų pareikalauti laisvės? Kaip galėčiau būti laisvas? Tai ne tas pats kas tau, jaunam vienišam vyrui, atsisakyti dusinančio darbo universitete. Aš jau pavėlavau! Turiu šeimą, tarnų, pacientų, studentų. Gerokai pavėlavau! Galime amžinai kalbėtis, bet gyvenimo aš nepakeisiu – jis pernelyg standžiai suaustas su kitų gyvenimais.

Ilgai tvyrojo tylą, kurią pavargusiu balsu nutraukė Brojeris.

– Bet aš negaliu miegoti, o dabar dar negaliu išverti to skausmo ir spaudimo krūtinėje.

Žvarbus vėjas perpūtė jo palatą, Brojeris sudrebėjo ir tvirčiau apsvyniojo kaklą šaliku.

Nyčė paėmė jam už rankos, tai retai nutikdavo.

– Mano bičiuli, – sušnabždėjo jis, – negaliu tau pasakyti, kaip kitaip gyventi, nes jei pasakyčiau, tu *vis vien* gyventum pagal kito planą. Bet, Jozefai, kai ką *galiu* padaryti. Galiu padovanoti tau dovaną, savo reikšmingiausią mintį, minčių mintį. Galbūt ji tau jau šiek tiek pažįstama, nes trumpai aptariau knygoje „Žmogiška, pernelyg žmogiška“. Ta mintis bus svarbiausia kitoje mano knygoje, o galbūt ir visose būsimose mano knygose. Jo balsas pažemėjo, jis nutaisė rimtą, iškilmingą toną, tarsi norėdamas pažymėti visko, kas iki šiol vyko, kulminaciją. Abu vyrai ėjo susikibę už parankių. Laukdamas, ką pasakys Nyčė, Brojeris žvelgė tiesiai priešais save.

– Jozefai, pasistenk nuskaidrinti savo protą. Įsivaizduok tokį mąstymo eksperimentą! Tarkime, koks nors demonas pasakytų tau, kad šį gyvenimą – kurį dabar gyveni ir kurį gyvenai anksčiau – gyvensi dar kartą ir nesuskaičiuojamą daugybę kartų; jame nebus nieko nauja, kiekvienas skausmas ir kiekvienas džiaugsmas, visos smulkmenos ir dideli dalykai kartosis ta pačia seka – net ir šis vėjas, šitie medžiai, tas slidus skalūnas, net ir tos kapinės, ta baimė, taip pat ir ši miela akimirka, kai tu ir aš, susikibę už parankių, šnabždamė šiuos žodžius.

Brojeris tylėjo, o Nyčė kalbėjo toliau:

– Įsivaizduok, kad amžinas egzistencijos smėlio laikrodis vis persiverčia, persiverčia ir persiverčia. Ir kaskart tu ir aš, menkos smiltelės, kokie esame, irgi apvirstame aukštyn kojomis.

Brojeris stengėsi jį suprasti.

– Kokia ši... ši... ši fantazija...

– Tai daugiau nei fantazija, – tvirtino Nyčė. – Ji tikresnė nei mąstymo eksperimentas. Klausykis tik mano žodžių! Užsitverk nuo viso kito! Galvok apie amžinybę. Pažvelk sau už nugaros – įsivaizduok, kad žiūri į begalinę praeitį. Laikas tęsiasi atgal visą amžinybę. Ir, jei laikas be galo nusitęsęs į praeitį, negi viskas, kas *gali* įvykti, *jau* nėra įvykę? Negi viskas, kas nutinka *dabar*, neturėjo jau būti nutikę? Tie, kas čia vaikšto, negi jau anksčiau neturėjo vaikščioti šiuo takeliu? Ir jei viskas jau yra įvykę laiko begalybėje, tai ką, Jozefai, galvoji apie *šią* akimirką, apie mūsų pasišnabždėjimą po šių medžių laja? Ar ir *tai* neturėjo jau būti įvykę? O laikas, kuris be galo nusidriekęs į praeitį, argi neturėtų taip pat tęstis ir į ateitį? Negi mes neturėtume amžinai grįžti į *šią*, į kiekvieną akimirką?

Nyčė nutilo, davė Brojeriui laiko apmąstyti savo teiginį. Buvo pusiaudienis, tačiau dangus temo. Pradėjo snyguriuoti. Tolumoje dunksojo fiakras ir Fišmanas.

Ir važiuodami atgal į kliniką vyrai kalbėjosi. Nyčė tvirtino, kad nors pavadino tai mąstymo eksperimentu, jo hipotezę apie amžiną pasikartojimą galima įrodyti moksliskai. Brojeris abejojo Nyčės įrodymais, kurie rėmėsi dviem metafiziniais principais: kad laikas yra begalinis, o jėga (pagrindinė visatos medžiaga) – baigtinė. Jei yra baigtinis potencialių pasaulio būsenų skaičius ir begalinis praėjęs laikas, tuomet, pasak Nyčės, visos galimos būsenos jau turėjo įvykti. Dabartinė būsena turi būti pasikartojimas; taip pat ir tos, iš kurių ji kilo ir kurios seks po jos ir taip toliau atgal į praeitį ir tolyn į ateitį.

Brojeris vis labiau stebėjosi.

– Manai, kad būtent ši akimirka visai atsitiktinai jau yra įvykusi?

– Pagalvok apie laiką, kuris visuomet buvo, amžinai į praeitį nutįsusį laiką. Negi per tokį begalinį laiką neturėjo begalę kartų pasikartoti visų pasaulį sudarančių įvykių kombinacijos?

– Kaip žaidžiant kauliukais?

– Teisingai! Tai didysis egzistencijos lošimas kauliukais!

Brojeris kamantinėjo Nyčę apie kosmologinius amžino pasikartojimo įrodymus. Nors Nyčė atsakė į visus klausimus, galop ėmė nekantrauti ir pakėlė rankas.

– Jozefai, tu vis prašai konkrečios pagalbos. Kiek kartų liepei kalbėti tai, kas svarbu, siūlyti, kas galėtų tave pakeisti. Dabar duodu tau, ko prašei, o tu nekreipi į tai dėmesio, gilini esi į smulkmenas. Paklausk manęs, bičiuli, paklausk, ką tau pasakysiu – tai svarbiausias dalykas, kurį kada nors esu tau ištaręs: *leisk šiai minčiai tave užvaldyti, pažadu, ji tave amžiams pakeis!*

Brojeris liko ramus.

– Bet kaip galiu tikėti be įrodymų? Negaliu išburti sau tikėjimo. Negi atsisakiau vienos religijos tik tam, kad pulčiau į kitą?

– Įrodymai itin sudėtingi. Jie dar nebaigti ir tam prireiks ne vienu metų darbo. Dabar mums kalbantis supratau, kad vargu ar

apskritai verta gaišti laiką bandant suformuluoti kosmologinius įrodymus – galbūt jie tik blaškytų visus. Gal jie, kaip ir tu, įsiveltų į įrodinėjimus ir nusigręžtų nuo esmės – psichologinių amžino pasikartojimo *pasekmių*.

Brojeris nieko nesakė. Žvelgė pro fiakro langą ir pamažu kraipė galvą.

– Pabandykime kitaip, – kalbėjo Nyčė. – Gal sutiktum, kad amžinas pasikartojimas *galimas*? Ne, pala, man net ir to nereikia! Tiesiog tarkime, kad jis *galimas* arba *tik* galimas. To užteks. Be abejo, jis labiau galimas ir lengviau įrodomas nei pasaka apie amžiną pasmerkimą! Ką prarasi, jei apsvarstysi tokią galimybę? Negi negali to pavadinti „Nyčės dilema“?

Brojeris linktelėjo.

– Tuomet raginu tave apsvarstyti amžino pasikartojimo *reikšmę* tavo gyvenime – ne abstrakčiai, o dabar, *šiandien*, pačiu konkrečiau-siu būdu!

– Tu keli prielaidą, – pasitikslino Brojeris, – kad kiekvienas mano veiksmas, kiekvienas patirtas skausmas kartosis visą amžinybę?

– Taip, amžinas pasikartojimas reiškia, kad kaskart, rinkdamasis veiksmą, turi norėti pasirinkti jį *amžiams*. Tas pats tinka ir kiekvienam *neatliktam* veiksmui, kiekvienai negimusiai minčiai, kiekvienam nepriimtam sprendimui. Ir visas nenugyventas gyvenimas nuolat kunkuliuos tavyje, nenugyventas per visą amžinybę. Neišgirstas sąžinės balsas tau amžiais šauks.

Brojeriui ėmė svaigti galva; buvo sunku klausytis. Jis stengėsi sutelkti dėmesį į didžiulius Nyčės ūsus, krutančius sulig kiekvienu žodžiu. Kadangi ūsai buvo visiškai uždengę lūpas ir burną, negalėjo įspėti, kada išsprūs kitas žodis. Kartais jis pagaudavo Nyčės akis, tačiau žvilgsnis buvo pernelyg veriantis, ir Brojeris vėl įsistebeildavo į mėsingą, bet tvirtą nosį arba į tankius ilgus antakius, tarsi akių ūsus.

Galų gale jam pavyko suformuluoti klausimą.

– Taigi, kaip suprantu, amžinas pasikartojimas tarsi žada nemirtingumą?

– Ne! – įsikarščiovo Nyčė. – Aš mokau, kad gyvenimo nieku gyvu negalima keisti ar slopinti dėl kokio nors būsimo gyvenimo pažado. Nemirtingas yra *šis* gyvenimas, *ši* akimirka. Nėra jokie gyvenimo anapus, jokie tikslo, į kurį veda šis gyvenimas, jokie apokalipsės tribunolo ar teismo. *Ši akimirka egzistuoja amžinai*, ir tu vienintelis esi jos žiūrovas.

Brojeris sudrebėjo. Kai šiurpi Nyčės idėjos prasmė tapo aiškesnė, jis liovėsi priešinęs ir iš visų jėgų susikaupė.

– Taigi, Jozefai, dar kartą prašau, leiskis tos minties užvaldomas. Dabar noriu tavęs paklausti: *Ar ši mintis tau nepakeliama? O gal patinka?*

– *Nepakeliama!* – Brojeris vos nešaukė. – Gyventi *amžinai* jaučiant, kad *negyvenu*, kad *nesimėgauju* laisve – nuo tos minties mane apima siaubas.

– *Tuomet*, – paragino Nyčė, – *gyvenk taip, kad tau patiktų ta mintis!*

– *Šiuo metu*, Frydrichai, džiaugiuosi tik tuo, kad atlieku savo pareigą kitiems.

– Pareigą? Ar gali pareiga būti aukščiau už meilę *sau* ir už abso-
liučios laisvės troškimą? Jei netapai savimi, tuomet „pareiga“ tėra eufemizmas, reiškiantis naudojimąsi kitais savo augimui.

Brojeris sukaupė jėgų dar vienam pasipriešinimui.

– *Yra toks dalykas kaip pareiga kitiems, ir aš ją sąžiningai vykdu.* Bent jau drąsiai išpažįstu savo įsitikinimus.

– Geriau, Jozefai, daug geriau drąsiai *keisti* savo įsitikinimus. Pareiga ir ištikimybė – tai apgaulė, uždanga, už kurios galima pasislėpti. Išsilaisvinimas apima ir šventą *ne*, netgi pareigai.

Brojeris išsigandęs spoksojo į Nyčę.

– Nori tapti *savimi*, – aiškino Nyčė. – Kiek kartų girdėjau tave tai sakantį? Kiek kartų aimanavai, kad niekada nepatyrei laisvės? Tavo gerumas, tavo pareiga, tavo ištikimybė – tai kalėjimo grotos. Pražūsi nuo tokių menkų vertybių. Turi pažinti savo blogį. Negali būti *šiek tiek* laisvas: tavo instinktai taip pat geidžia laisvės; tavo laukiniai šunys rūsyje – jie trokšta į laisvę. Įsiklausyk įdėmiau, negi negirdi jų lojant?

– Bet aš *negaliu* būti laisvas, – maldavo Brojeris. – Priėmiau šventą santuokos priesaiką. Esu įsipareigojęs savo vaikams, studentams, pacientams.

– Kad augintum vaikus, pirmiausia pats turi užaugti. Antraip vaikus leisi į pasaulį tik iš gyvuliško poreikio arba vienatvės, arba norėdamas užlopyti savo skyles. Tavo, kaip tėvo, uždavinys – sukurti ne dar vieną save, ne dar vieną Jozefą, o aukštesnę asmenybę. Sukurti kūrėją. O tavo žmona? – negailestingai kalbėjo Nyčė. – Argi ji nėra taip pat įkalinta šioje santuokoje kaip ir tu? Santuoka turėtų būti ne kalėjimas, o sodas, kuriame auginama kai kas aukštesnio. *Ko gero, vienintelis būdas išgelbėti tavo santuoką – jos atsisakyti.*

– Aš daviau šventą santuokos priesaiką.

– Santuoka – didis dalykas. Kilnu visuomet būti dviese ir išsaugoti meilę. Taip, santuokos priesaika šventa. Ir vis dėlto... – Nyčės balsas pritilo.

– Ir vis dėlto? – paklausė Brojeris.

– Priesaika šventa. Tačiau, – Nyčė kalbėjo šiurkščiu balsu, – *geriau nutraukti santuoką, nei būti jos prispaustam!*

Brojeris užsimerkė ir susimąstė. Likusį kelią abu tylėjo.

Frydricho Nyčės užrašai apie daktarą Brojerį, 1882 m. gruodžio
16 d.

Pasivaikščiojimas prasidėjo šviečiant saulei, o baigėsi patamsiu. Gal per toli nukeliavome į kapines? Gal reikėjo anksčiau grįžti? Gal patikėjau jam pernelyg stiprią mintį? Amžinas pasikartojimas – tai galingas kūjis. Jis sudaužys tuos, kurie dar nėra pasirengę.

Ne! Psichologui, sielų tyrinėtojiui, kietumo reikia daugiau nei kam nors kitam. Antraip jį užplūstų gailestis. O jo mokinys prigertų seklumoje.

Vis dėlto baigiantis pasivaikščiojimui Jozefas atrodė labai prislėgtas, vos galėjo šnekėti. Ne visi gimsta tvirti. Tikras psichologas, kaip ir menininkas, turi mėgti savo paletę. Galbūt reikėjo būti švelnesniam, kantresniam. Gal nurengiau jį neišmokęs nusiąusti naujo drabužio? Gal išmokiau „laisvės nuo“, bet neišmokiau „laisvės ką daryti“?

Ne, vadovas turi būti kaip užtvara nuo srovės, bet neprivalo būti atrama. Vadovas turi parodyti takus, nusidriekusius prieš mokinį. Bet neturi išrinkti kelio.

„Tapk mano mokytoju, – prašė jis. – Padėk įveikti neviltį.“ Negi turėčiau slėpti savo išmintį? O kaip mokinio atsakomybė? Jis turi grūdintis, jo pirštai turi įsikibti į užtvaramą, jam teks daug klaidžioti klystkeliais, kol suras tikrąjį kelią.

Kalnuose vienas keliauju trumpiausiu keliu – nuo viršukalnės prie viršukalnės. Bet jei eisiu per toli priekyje, mokiniai pasiklys. Turiu išmokti žengti mažesniu žingsneliu. Šiandien tikriausiai per daug skubėjome. Išnarpliojau sapną, atskyriau vieną Bertą nuo kitos, perlaidojau mirusiuosius ir mokiau mirti laiku. Ir visa tai tebuvo uvertiūra į galingą pasikartojimo temą.

Gal per giliai panardinau jį į vargą? Kelis kartus jis atrodė pernelyg prislėgtas, kad manęs klausytųsi. Bet kam gi mečiau iššūkį? Ką

grioviau? Tik tuščias vertybes ir klibantį tikėjimą! Tai, kas kliba, reikia paskubinti!

Šiandien supratau, kad geriausias mokytojas yra tas, kuris mokosi iš mokinių. Gal jis ir teišus dėl mano tėvo. Visai kitaip būčiau gyvenęs, jei nebūčiau jo praradęs! Ar gali būti, kad taip stipriai jį kritikuoju, nes nekenčiu jo už tai, kad mirė? Ir taip garsiai kritikuoju dėl to, kad vis dar trokštu klausytojų?

Nerimauju, kad pabaigoje jis taip nutilo. Buvo atsimerkęs, bet atrodė, kad nemato. Vos kvėpavo.

Bet gerai žinau – tyliausią naktį iškrinta daugiausia rasos.

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

PALEISTI BALANDŽIUS buvo bemaž taip pat sunku, kaip atsisveikinti su šeima. Brojeris verkė atidarinėdamas vielines dureles ir keldamas narvelius prie atviro lango. Iš pradžių balandžiai, regis, nesusigaudė. Jie pakėlė galvas nuo auksinių grūdelių lėkštelėse ir bukai spoksojo į Brojerį, mosikuojantį rankomis ir liepiantį skristi į laisvę.

Tik tada, kai jis ėmė trunkyti ir purtyti narvelius, balandžiai išskrido pro atvirus savo kalėjimo nasrus ir nė neatsigręžę į šeimininką kilo į krauju nutašytą ankstyvo ryto dangų. Brojeris apgailestaudamas stebėjo jų skrydį: kiekvienas sidabro mėlynumo sparnelio plastelėjimas reiškė mokslininko tyrinėtojo karjeros pabaigą.

Jis tebežvelgė pro langą, nors dangus seniai buvo tuščias. Tai buvo pati skausmingiausia diena jo gyvenime, po rytinio pokalbio su Matilda tebesijautė priblokštas. Mintyse vis kartojo ir kartojo tą sceną, ieškodamas meilesnių žodžių ir ne tokio skausmingo būdo pranešti jai, kad išeina.

– Matilda, – pasakė jis žmonai, – nėra kito būdo tai pasakyti, kaip tik ištarti: man reikia laisvės. Jaučiuosi pakliuvęs į spąstus – ne tavo, likimo. Tokio likimo nesirinkau.

Apstulbusi ir išsigandusi Matilda tik stebeilijo į jį.

Jis kalbėjo toliau:

– Staiga pasenau. Jaučiuosi senas, palaidotas gyvenimo: darbo, šeimos, kultūros. Viskas buvo man paskirta. Nieko nesirinkau. Turiu suteikti sau progą! Turiu turėti galimybę atrasti save.

– Proga? – sušuko Matilda, – Atrasti save? Jozefai, ką čia šneki? Nesuprantu. Ko tu prašai?

– Nieko tavęs neprašau! Prašau savęs. *Turiu* keisti savo gyvenimą! Antraip žvelgsiu į mirtį nejausdamas, kad gyvenau.

– Jozefai, tai beprotybė! – Matildos balsas pakilo, akys išsiplėtė iš siaubo. – Kas tau nutiko? Nuo kada atsirado *tavo* gyvenimas ir *mano* gyvenimas? Mes esame drauge; pasižadėjome sujungti savo gyvenimus.

– Bet kaip galiu ką nors duoti, jei nieko savo neturiu?

– Nieko nebesusigaudau. „Laisvė“, „atrasti save“, „niekada negyvenau“ – nesuprantu, ką kalbi. Kas tau darosi, Jozefai? Kas darosi mums? – Matilda nebegalėjo kalbėti. Suleido dantis į kumščius, nusigręžė ir pradėjo kūkčioti.

Jozefas stebėjo, kaip kilnojasi Matildos kūnas. Prisiartinio prie jos. Ji gaudė kvapą, pasidėjusi galvą ant sofos atramos, ant skreito byrėjo ašaros, nuo raudos vilnijo krūtys. Norėdamas paguosti, Brojeris uždėjo ranką jai ant peties, bet ji atsitraukė. Tą akimirką jis suprato atsidūręs savo gyvenimo kryžkelėje. Jam reikėjo sukti tolyn nuo minios. Jis jau nutraukė saitus. Žmonos petys, nugara, krūtys jau nebebuvo jo; jis prarado teisę ją liesti, ir dabar jam teks gyventi pasaulyje be jos kūno šilumos.

– Geriausia bus, jei tuoj pat išeisiu, Matilda. Negaliu tau pasakyti, kur vykstu. Verčiau nė pačiam to nežinoti. Dėl visų darbo reikalų nurodymus duosiu Maksui. Viską tau palieku, nieko nepasiimu, tik drabužius ant savo kūno, mažą lagaminėlį ir pinigų, kad prasimaitinčiau.

Matilda teberaudojo. Regis, ji negalėjo atsakyti. Ar apskritai girdėjo, ką jis kalba?

– Kai žinosiu, kur esu, susisieksiu su tavim. – Atsakymo nesulaukė. – Turiu išeiti. Man reikia permainų, noriu valdyti savo gyvenimą. Manau, kai galėsiu pasirinkti likimą, mums abiem bus geriau. Galbūt pasirinksiu tą patį gyvenimą, tačiau turėsiu apsispręsti, pats apsispręsti.

Matilda verkė ir nieko nesakė. Brojeris apdujęs išėjo iš kambario.

Visas pokalbis buvo baisi klaida, galvojo jis, uždarydamas balandžių narvus ir nešdamas juos atgal ant laboratorijos lentynos. Viename narvelyje buvo likę keturi paukščiai, kurie nepaskrido, nes eksperimentuojant buvo pažeista jų pusiausvyra. Jis žinojo, kad prieš išeidamas turėtų juos paaukoti, bet nebenorėjo jaustis už ką nors atsakingas. Todėl įpylė jiems vandens, pabėrė trupinių ir paliko likimo valiai.

Ne, niekad nekalbėjau su ja apie laisvę, pasirinkimą, spąstus, likimą, savęs ieškojimą. Kaip ji *galėtų* mane suprasti? Pats save vargiai besuprantu. Kai Frydrichas pirmą kartą su manim prabilo šia kalba, ir aš jo nesupratau. Reikėjo parinkti kitus žodžius: galbūt „trumpos atostogos“, „pervargimas nuo darbo“, „ilga viešnage šiaurės Afrikos kurorte“. Tokius žodžius ji būtų supratusi. Jis būtų galėjęs juos pateikti šeimai ir bendruomenei kaip paaiškinimą.

Dieve, ką ji sakys kitiems? Kokioje padėtyje ji atsidūrė? Ne, liaukis! Tai *jos* reikalas! Ne mano. Prisiimti atsakomybę už kitus – tai spąstai, ir man, ir jiems. Brojerio meditaciją nutraukė žingsniai ant laiptų. Matilda ūmiai atidarė duris, trinktelėdama jas į sieną. Ji atrodė šturpia, išblyškusi, netvarkingai nukarusiais plaukais, liepsnojančiomis akimis.

– Aš nebeverkiu, Jozefai. Ir *dabar* aš tau atsakysiu. Tai, ką man pasakei, ne visai *teisinga*, kai kas *bloga*. Ir naivu. Laisvė! Laisvė! Kalbi apie laisvę. Koks žiaurus pokštas! Norėčiau turėti *tavo* laisvę – vyro laisvę įgyti išsimokslinimą, pasirinkti profesiją. Niekad anksčiau taip karštai netroškau išsimokslinimo – norėčiau, kad mano žodynas

būtų turtingas, trokštu turėti logikos žinių, kad parodyčiau tau, kaip kvailai atro dai!

Matilda sustojo ir atitraukė nuo stalo kėdę. Atsisakė Brojerio pagalbos ir šiek tiek tyliai pasėdėjo, kad atgautų kvapą.

– Nori išeiti? Nori rinktis naują gyvenimą? Ar pamiršai, kad tu *jau* pasirinkai? Nusprendei vesti mane. Ir ar *tikrai* supranti, ką ketini padaryti sau – man, mums? Koks tai sprendimas, jei jo nesilaikai? Nežinau, kas tai yra – galbūt užgaida ar įnoris, bet tai *nėra* pasirinkimas.

Buvo baisu matyti tokią Matildą. Tačiau Brojeris žinojo, kad turi laikytis savo.

– Prieš tapdamas „mes“, turėjau tapti „aš“. Pasirinkau dar pakankamai nesubrendęs rinktis.

– *Vis vien* rinkaisi, – atšovė Matilda. – Kas tas *aš*, kuris netapo „aš“? Po metų sakysi, kad šiandieninis „aš“ dar nebuvo subrendęs ir šis apsisprendimas negalioja. Tai tik saviapgaulė, būdas išsisukti nuo atsakomybės už savo sprendimus. Per mūsų vestuves, kai rabinui ištarėme *taip*, mes pasakėme *ne* kitiems pasirinkimams. Galėjau ištekėti už kito. Lengvai! Daug kas manęs troško. Negi ne pats sakei, kad buvau gražiausia Vienos moteris?

– Aš ir dabar tai sakau.

Matilda akimirką dvejojo. Tada, nepaisydama jo žodžių, tarė:

– Negi nesupranti, kad negali įsipareigoti man ir paskui staiga ištart: „Ne, atsiimu pažadą, nebesu tuo tikras.“ Tai *nedora. Nesąžininga*.

Brojeris neatsakė. Jis sulaukė kvėpavimą ir įsivaizdavo, kad suglaudė ausis kaip Roberto kačiukas. Žinojo, kad Matilda teisi. Kaip kad žinojo, jog ji klysta.

– Nori apsispręsti ir tuo pat metu pasilikti laisvę rinktis. Prašei, kad atsižadėčiau *savo* laisvės, nors ir kiek mažai jos turėjau – bent jau buvau laisva rinktis vyrą, o pats nori išsaugoti savo brangią laisvę – laisvę mėgautis aistra su dvidešimt vienerių metų paciente.

Jozefas išraudo.

– Tai *štai ką* tu galvoji? Ne, tai nesusiję nei su Berta, nei su kuria kita moterimi.

– Tavo žodžiai kalba viena, veidas – kita. Aš nebaigiau mokslų, Jozefai – ne dėl savo pasirinkimo. Tačiau nesu kvailė!

– Matilda, nesumenkink mano kovos. Susigrūmiau su *viso savo gyvenimo* prasme. Žmonės turi pareigų kitiems, bet pareiga sau – aukščiau visko. Jie...

– O žmonos? Kaip jų prasmė, jų laisvė?

– Turėjau galvoje visus žmones – vyrus ir moteris. Visi mes turime rinktis.

– Nesu tokia kaip tu. Negalėčiau rinktis laisvės, jei mano pasirinkimas pavergtų kitus. Ar pagalvojai, ką tavo laisvė reikštų man? Kokį pasirinkimą turi našlė arba palikta žmona?

– Tu laisva, kaip ir aš. Esi jauna, turtinga, patraukli, sveika.

– Laisva? Kur šiandien pametei galvą, Jozefai? Pagalvok! Kokia moters laisvė? Manęs neleido mokytis. Iš tėvų namų patekau į tavo namus. Turėjau kovoti su mama ir senele net dėl laisvės rinktis kilimus ir baldus.

– Matilda, tu nesi kalinė, tik tavo nuostata į mūsų kultūrą laiko tave įkalinusi! Prieš porą savaitių į konsultaciją buvo atėjusi jauna rusė. Rusės nėra laisvesnės už vienietes, tačiau ta mergina išsikovojo laisvę. Ji nepaiso savo šeimos, reikalauja išsilavinimo, naudojami savo teise rinktis tokį gyvenimą, kokio ji nori. Ir tu taip gali! Esi laisva daryti ką panorėjusi. Esi turtinga! Gali pasikeisti pavardę ir išvykti į Italiją!

– Žodžiai, žodžiai, žodžiai! Trisdešimt šešerių metų laisvai keliaujanti žydė. Jozefai, šneki kaip kvailys! Pabusk! Gyvenk tikrovėje, ne savo žodžių pasaulyje! Kaipgi vaikai? Pasikeisti pavardę! Gal ir jie turėtų pasirinkti naujus vardus?

– Prisimink, Matilda, nuo tada, kai susituokėme, nieko taip netroškau kaip turėti vaikų. Vis vaikų ir vaikų. Maldavau, kad palūkėtum.

Ji suturėjo piktus žodžius ir nusigrėžė.

– Negaliu tau pasakyti, kaip būti laisvai, Matilda. Negaliu nurodyti tau kelio, nes tuomet tai nebebūtų *tavo* kelias. Bet, jei būsi drąsi, žinau, jį rasi.

Matilda atsistojo ir nuėjo prie durų. Atsigręžusi ėmė rinkti žodžius.

– Paklausyk manęs, Jozefai! Nori turėti laisvę ir pasirinkimą? Tuomet žinok, kad ši akimirka yra tavo pasirinkimas. Sakei, kad tau reikia pasirinkti gyvenimą – ir kad praėjus kiek laiko gali nuspręsti čia grįžti. Bet, Jozefai, *aš taip pat renkuosi gyvenimą*. Ir nusprendžiau pasakyti tau, kad *kelio atgal nebebus*. Niekada nebegalėsi čia grįžti, nes kai šiandien išėsi iš šių namų, *nebebūsiu tavo žmona*. Negalėsi nuspręsti grįžti į šiuos namus, nes jie *nebebus tavo namai!*

Jozefas užsimerkė ir nunarino galvą. Kitas garsas, kurį jis išgirdo, buvo durų trinktelėjimas ir Matildos žingsniai laiptais žemyn. Nuo patirtų smūgių jautėsi apsvaigęs, bet tuo pat metu ir keistai žvalus. Matildos žodžiai buvo siaubingi. Bet ji teisi! Sprendimas turi būti galutinis.

Dabar atlikau tai, ką turėjau atlikti, pamanė jis. Pagaliau man kai kas nutiko, kai kas *tikra* tikrame pasaulyje, ne vien mintyse. Vis bandžiau įsivaizduoti šią sceną. Dabar tai *jaučiu!* Dabar žinau, ką reiškia būti savo likimo kalviu. Tai siaubinga ir nuostabu.

Jis baigė krautis daiktus, tada pabučiavo miegančius vaikus ir švelniai sukuždėjo jiems atsisveikinimo žodžius. Tik Robertas pasimuisęs sumurmėjo: „Kur išėini, tėti?“, bet netrukus vėl užmigo. Keista, bet skausmo nejuto! Brojeris nusistebėjo, kaip atbuko jo jausmai, kad nereikėtų kentėti. Paėmė lagaminėlį ir nulipo laiptais žemyn į kabinetą. Ten visą rytą praleido rašydamas ilgus nurodymus poniai Beker ir trims gydytojams, kuriems nukreipė savo pacientus.

Ar rašyti laiškus draugams, jiems paaikškinti? Brojeris dvejojo. Argi ne metas nutraukti visus saitus su ankstesniu gyvenimu? Nyčė sakė, kad nauja savastis turi būti sukurta ant seno gyvenimo pelenų. Bet tada prisiminė, kad pats Nyčė ir toliau susirašinėjo su keliais senais bičiuliais. Jei net ir Nyčė negalėjo ištvirti visiškos vienatvės, tai kodėl jis turėtų reikalauti iš savęs daugiau?

Jis parašė atsisveikinimo laiškus artimiausiems bičiuliams: Froidui, Ernestui Fleišliui ir Francui Brentanui. Kiekvienam aprašė savo išvykimo motyvus, nors pripažino, kad trumpame laiške jie gali atrodyti neįtikinami ar neaiškūs. „Patikėkite manim, – ragino jis kiekvieną, – tai ne lengvabūdiškas poelgis. Turiu rimtų priežasčių tai daryti, jas visas atskleisiu vėliau.“ Ypač Brojeris jautėsi kaltas prieš Fleišlį, savo draugą patologą, kuris pjaustydamas lavonus užsikrėtė sunkia liga: daug metų padėjo jam kaip gydytojas ir psichologas, o dabar pasitraukia. Jautėsi kaltas ir Froidui, kuriam reikėjo ne tik jo draugystės ir profesinių patarimų, bet ir finansinės paramos. Nors Zigiui patiko Matilda, Brojeris vylėsi, kad kada nors jis supras jį ir dovanos už šį sprendimą. Prie laiško Brojeris pridėjo raštelį, kuriuo oficialiai anuliavo visas Froido skolas jų šeimai.

Paskutinį kartą lipdamas Bekerio gatvės septinto namo laiptais žemyn, Brojeris apsiverkė. Laukdamas, kol tarnas pakvies Fišmaną, meditavo žalvarinę lentelę ant laukujų durų: DAKTARAS JOZEFAS BROJERIS, PRIĖMIMAS – ANTRAS AUKŠTAS. Kai kitą kartą atvyks į Vieną, lentelės nebebus. Nebus ir jo kabineto. Ak, granitas ir plytos, antras aukštas stovės kaip stovėję, bet tai nebebus *jo* plytos; kabinete netrukus išsisklaidys jo kvapas. Pasijuto sutrikęs, kaip lankydamasis vaikystės namuose – troboje, kurioje dvelkė ir stipriu artumu, ir skausmingu abejingumu. Joje vargo kita šeima, tikriausiai kitas daug žadantis berniokas, iš kurio po daugelio metų išaugs gydytojas.

Betgi jis, Jozefas, visai *nebūtin*as: jį užmirš, jo vietą praris laikas ir kitų būtis. Po dešimties ar dvidešimties metų jis mirs. Ir mirs vienas: kad ir kiek turėtų draugų, pamanė jis, visi miršta vieni.

Pralinksmėjo pagalvojęs, kad jei žmogus yra vienas, o būtinybė – tik iliuzija, tuomet jis *laisvas*! Tačiau įlipęs į fiakrą vėl pasijuto prislėgtas. Žvelgė į kitus namus gatvėje. Ar jį kas nors stebi? Gal pro visus langus spokso kaimynai? Be abejo, jie turi suvokti, koks svarbus šis įvykis! Ar rytoj jie sužinos? Ar Matilda, padedama seserų ir mamos, išmes į gatvę jo drabužius? Jis girdėjo, kad taip elgiasi įnirusios žmonos.

Pirma stotelė buvo Makso namai. Maksas jo laukė, nes vakar, iškart po pokalbio kapinėse su Nyče, Brojeris atskleidė jam savo pasiryžimą išvykti iš Vienos ir paprašė tvarkyti Matildos finansinius reikalus.

Maksas ir vėl uoliai stengėsi atkalbėti jį nuo šio skuboto ir pražūtingo žingsnio. Veltui. Brojeris laikėsi tvirtai. Galop Maksas pavargo ir, regis, susitaikė su svainio sprendimu. Valandą abu vyrai kapstėsi po šeimos finansinės apskaitos kartoteką. Kai Brojeris susiruošė eiti, Maksas staiga atsistojo ir savo stambiu kūnu užtvėrė duris. Akimirka, juolab kad Maksas išskėtė rankas, Brojeris išsigando, jog šis bandys jį fiziškai sulaukyti. Bet Maksas tenorėjo jį apkabinti. Jo balsas užlūžo, ir jis sušvokštė: „Taigi šįvakar nebežaisime šachmatais? Mano gyvenimas niekada nebebus toks pats, Jozefai. Man siaubingai tavęs stigs. Tu geriausias draugas, kiek tik esu turėjęs.“

Norėdamas išvengti kalbų, Brojeris apsikabino Maksą ir skubiai išėjo iš namų. Fiakre jis paliepė Fišmanui vežti jį į traukinių stotį ir pranešė važiuojąs į tolimą kelionę. Užmokėjo jam už du mėnesius ir pažadėjo susisiekti, kai grįš į Vieną.

Laukdamas traukinio, Brojeris plūdo save, kad nepasakė Fišmanui, jog niekada nebegrįš. „Kaip galėjai būti su juo toks šaltas? Po dešimties drauge praleistų metų?“ Paskui atleido sau. Kiekgi galima išverti per vieną dieną?

Brojeris važiavo į mažą Kroiclingeno miestelį Šveicarijoje, kuriame pastaruosius kelis mėnesius Belevju sanatorijoje gydėsi Berta. Jautėsi sutrikęs, svaigo galva. Kada ir kaip nusprendė aplankyti Bertą?

Dundant traukiniui jis pasidėjo galvą ant pagalvėlės, užsimerkė ir ėmė medituoti dienos įvykius.

Frydrichas buvo teisus: laisvė visą laiką buvo čia, tereikėjo ją pasiimti! Jau prieš daug metų galėjau suimti gyvenimą į savo rankas. Viena tebestovi. Gyvenimas tekės savo vaga ir be manęs. Šiaip ar taip, manęs čia būtų nelikę, po dešimties ar dvidešimties metų. Žvelgiant iš kosminės perspektyvos, koks skirtumas? Man jau keturiasdešimt: mano jaunėlis brolis mirė prieš aštuonerius metus, tėvas – prieš dešimt, mama prieš trisdešimt šešerius. Dabar, kol dar regiu ir vaikštau, pasiimsiu nors mažą gyvenimo dalelę – negi per daug noriu? Taip pavargau tarnauti, rūpintis kitais. Taip, Frydrichas teisus. Negi turiu likti amžinai įkinkytas į pareigas? Negi visą amžinybę turiu gyventi apgailėtiną gyvenimą?

Jis bandė užmigti, bet vos užsnūsdavo, galvoje iškildavo vaikų paveikslai. Jis gūžėsi iš skausmo pagalvojęs, kaip jie augs be tėvo. Frydrichas buvo teisus, priminė jis sau, kai sakė: „Nenorėk vaikų, kol nebūsi pasirengęs *tapti* kūrėju ir *gimdyti* kūrėjų.“ Klaida gimdyti vaikus iš poreikio, klaida naudotis vaikais norint išsklaidyti vienatvę, klaida suteikti gyvenimui tikslą padarant dar vieną savo kopiją. Taip pat klaida siekti nemirtingumo leidžiant savo daigus į ateitį – tarsi spermoje būtų tavo sąmonė!

Na ir kas tie vaikai? Jie buvo klaida, primesti man, pradėti man dar nesuvokus savo pasirinkimo. Tačiau jie *yra*, jie gyvena! Apie juos Nyčė nekalbėjo. O Matilda perspėjo, kad galiu niekada jų nebeišvysti.

Brojeris nugrimzdo į nevilgtį, bet greitai išsijudino. Ne! Šalin tokias mintis! Frydrichas teisus: pareiga, padorumas, ištikimybė, pasiaukojimas, gerumas – tai narkotikai, kurie užliūliuoja visam gyvenimui,

ir tas miegas toks gilus, kad žmogus pabunda – jei apsikritai pabunda – tik pačioje gyvenimo pabaigoje. Ir tada supranta, jog niekada iš tikrųjų negyveno.

Turiu tik vieną gyvenimą, gyvenimą, kuris gali amžinai kartotis. Nenoriu visą amžinybę apgailėstauti, kad praradau save atlikdamas savo pareigą vaikams.

Dabar turiu galimybę susikurti naują savastį iš senojo gyvenimo pelenų! Tuomet, kai tai padarysiu, atrasiu kelią į vaikus. Tada nebeleisiu Matildai nurodinėti, kas socialiai priimtina! Kas gali užkirsti kelią tėvui pas vaikus? Tapsiu kirviu. Prasikirsiu ir prasikaposiu kelią pas juos! O kol kas tepadedą jiems Dievas. Aš nieko negaliu padaryti. Skęstu, ir pirmiausia turiu pats gelbėtis.

O Matilda? Frydrichas sako, kad vienintelis būdas išsaugoti santuoką – jos atsižadėti! Ir dar: „Verčiau nutraukti santuoką, nei būti jos prispaustam.“ Galbūt ir Matildą slėgė santuoka. Gal jai be manęs bus geriau. Galbūt ji buvo įkalinta kaip ir aš. Lu Salomé sakytu, kad taip. Kaip ji pasakė: kad niekada nesileistų pavergiamą kitų silpnųjų? Galbūt mano išvykimas išlaisvins Matildą!

Vėlai vakare traukinys atvyko Konstanca. Brojeris išlipo ir naktį praleido kukliame traukinių stoties viešbutyje; laikas, tarė jis, apsiprasti su antros ir trečios klasės kambariais. Rytą jis nusisamdė karietą iki Kroiclingeno ir Belevju sanatorijos. Atvykęs pranešė direktoriui Robertui Binsvangeriui, kad netikėtai buvo iškviestas į Ženevą – pakankamai arti Belevju, kad galėtų aplankyti buvusią pacientę panelę Papienheim.

Brojerio prašymas neatrodė keistas. Belevju jį puikiai pažinojo kaip seną buvusio direktoriaus Liudviko Binsvangerio vyresniojo, kuris neseniai mirė, bičiulį. Daktaras Binsvangeris pasiūlė tuoj pat pakviesti panelę Papienheim.

– Šiuo metu ji vaikštinėja ir kalbasi apie savo būklę su naujuoju gydytoju daktaru Durkinu. – Binsvangeris atsistojo ir priėjo prie lango. – Štai, sode, galite pažiūrėti.

– Ne ne, daktare Binsvangeri, netrukdykite jiems. Puikiai žinau, kad nieko nėra svarbiau už paciento ir gydytojo pokalbį. Be to, šandien nuostabiai šviečia saulė, Vienoje pastaruojau metu ją taip retai matau. Jei neprieštarausite, palauksiu jos sode. Man bus įdomu nesikišant stebėti panelės Papenheim būklę, ypač eiseną.

Žemutinėje didžiulio Belevju sodo terasoje Brojeris išvydo Bertą ir jos gydytoją, žingsniuojančius pirmyn atgal takeliu, apsodintu aukštais, dailiai nugenėtais buksmedžiais. Jis rūpestingai pasirinko stebėjimo vietą: baltą suoliuką viršutinėje terasoje, beveik pasislėpusį po plikomis alyvos šakomis. Iš ten pažvelgęs žemyn jis aiškiai matė Bertą; galbūt, jiems einant pro šalį, galės nugirsti, ką jie kalba.

Berta ir Durkinas buvo ką tik praėję pro jo suoliuką ir žingsniavo takeliu tolyn. Atsklido jos levandų kvapas. Brojeris godžiai įkvėpė ir pajuto, kaip kūną užlieja stipraus geismo skausmas. Kokia gležna ji atrodo! Staiga Berta sustojo. Jai sutraukė dešinę koją; jis prisiminė, kaip dažnai tai nutikdavo, kai juodu vaikštinėdavo. Berta įsikibo Durkinui į parankę. Kaip stipriai įsitvėrė, visai taip, kaip kadaise įsitverdavo į Brojerį! Dabar ji abiem rankomis laikėsi už Durkino prie jo prigludusi! Brojeris prisiminė, kaip ji spausdavosi prie jo. Ak, kaip jam patiko jos krūtų prisilietimas! Lyg princesė, jaučianti žirni per daugybę čiuzinių, jis jusdavo jos švelnias, putnias krūtis per visas kliūtis – jos persų ėriuko pelerina ir jo kailiu pamuštas paltas tebuvo voratinklio storumo ir nepajėgė užtemdyti malonumo.

Štai, Bertos dešinią keturgalvį raumenį sutraukė stiprus mėšlungis! Ji stvėrėsi už šlaunies. Brojeris žinojo, kas bus toliau. Durkinas skubiai ją pakėlė, nunešė prie artimiausio suoliuko ir paguldė. Dabar jis ją masažuos. Taip, Durkinas nusimovė pirštines, atsargiai pakišo

rankas po jos paltu ir ėmė masažuoti šlaunį. Ar Berta aimanos iš skausmo? Taip, tylutėliai! Brojeris girdėjo! Dabar ji užsimerks lyg ištikta transo, iškels rankas virš galvos, išries nugarą ir kilstelės krūtis? Taip taip, iš tiesų! Dabar jos paltas prasiskleis – taip, jis matė, kaip ji slapčia nuleido ranką ir atsisagstė sagas. Žinojo, kad jos suknelė pasikels, visada taip būdavo. Štai! Ji lenkia kelius – *to* Brojeris dar nebuvo matęs – jos suknelė pasikelia į viršų, beveik iki liemens. Durkinas stovi kaip įbestas ir spokso į jos rausvas šilkinės kelnaites ir tamsėlesnio trikampio kontūrus.

Iš savo tolimo stebėjimo punkto Brojeris taip pat sustingęs stebėjimo per Durkino petį. Pridenk ją, nelaimingas kvaily! Durkinas bando patraukti žemyn jos suknelę ir užsegti palta. Bertos rankos trukdo. Ji užsimerkusi. Ar ji ištikta transo? Durkinas atrodo susijaudinęs, – jis irgi jaudintųsi, – nervingai žvalgosi aplink. Nieko nėra, ačiū Dievui! Kojos mėšlungis atsileido. Jis padeda Bertai atsistoti, ir ji bando eiti.

Brojeris jautėsi apdujęs, lyg ne savo kūne. Šioje scenoje buvo kažkas netikra, lyg jis būtų stebėjęs spektaklį iš paskutinės balkono eilės milžiniškame teatre. Kaip jis jaučiasi? Galbūt pavydi daktarui Durkinui? Jis jaunas, gražus ir vienišas, o Berta glaudžiasi prie jo stipriau nei kadaise prie Brojerio. Bet ne! Jis nejaučia pavydo, nei priešiškumo – ničnieko. Priešingai – Durkinas jam atrodo artimas ir savas. Berta jų neišskyrė, tik suvienijo į aistros draugiją.

Jaunoji pora toliau vaikštinėjo. Brojeris šyptelėjo pastebėjęs, kad dabar ne pacientė, o gydytojas eina siaubingai vilkdamas kojas. Pajuto užuojautą savo įpėdiniui – kiek kartų *jam* teko žingsniuoti su Berta nepatogiai jaučiantis dėl tvinksinčios erekcijos! „Tau pasisekė, daktare Durkinai, dabar žiema, – sumurmėjo Brojeris. – Kur kas blogiau vasarą, kai negali pasislėpti po paltu. Tada reikia užsikišti už diržo!“

Porelė, pasiekusi takelio galą, apsisuko. Berta priglaudė ranką prie skruosto. Brojeris matė, kad jos žiedinius raumenis sutraukė

mėšlungis, žinojo, kad jai labai skauda; veido skausmai, *tic douloureux*, kartojosi kasdien ir taip stipriai, kad tik morfijus galėjo padėti. Berta sustojo. Jis puikiai žinojo, kas bus toliau. Tai buvo šturpu. Jis ir vėl pasijuto lyg teatro režisierius ar sufleris, pasakinėjantis, ką toliau daryti. Uždėk rankas jai ant veido, delnus prie skruostų, nykščius prie tarpuakio. Teisingai. Dabar švelniai spustelėk ir perbrauk per antakius, dar ir dar kartą. Gerai! Jis matė, kaip Bertos veidas atsipalaiduoja. Ji pakėlė rankas, sugriebė Durkiną už riešų ir priglaudė jo rankas sau prie lūpų. Brojeriui tai buvo *smūgis*. Tik kartą ji taip bučiavo jam rankas – tai buvo pati artimiausia jų akimirka. Juodu priėjo arčiau. Brojeris girdėjo jos balsą. „Mažasis tėveli, mano brangus mažasis tėveli.“ Jį pervėrė skausmas. Tai *ji* Berta taip vadindavo.

Tik tiek ir tegirdėjo. To užteko. Jis atsistojo, nepratarė nė žodžio suglumusioms seselėms ir, išėjęs iš Belevju, įsėdo į laukiančią karietą. Sutrikęs grįžo į Konstančą, ten, šiaip ne taip, sugebėjo įsėsti į traukinį. Tik garvežio švilpukas gražino nuovoką. Širdis tvaksėjo, jis padėjo galvą ant pagalvėlės ir galvojo apie tai, ką regėjo.

Žalvarinė lentelė, mano kabinetas Vienoje, mano vaikystės namai, o dabar dar ir Berta – viskas tebėra kaip buvę – niekam nesu gyvybiškai svarbus. Esu atsitiktinis, pakeičiamas. Nesu *būtinai* Bertos dramoje. Esame niekas – net ir pagrindiniai veikėjai. Ir aš, ir Durkinas, ir tie, kurie dar ateis.

Jautėsi sukrėstas: galbūt jam reikėjo daugiau laiko, kad su viskuo susidorotų. Buvo pavargęs; atsilošė, užsimerkė ir pabandė surasti prieglobstį svajonėse apie Bertą. Nieko neįvyko! Jis perėjo visus įprastus etapus: susitelkė ties savo minčių scena, atgaivino fantazijos pradžią, atsivėrė tam, kas turėjo rutuliotis toliau, – visuomet sprendavo Berta, ne jis, – ir pasidavęs laukė, kas vyks. Tačiau nieko neįvyko. Niekas nepajudėjo. Tuščia scena laukė režisieriaus.

Eksperimentuodamas Brojeris suprato, kad pats gali iššaukti Bertos paveikslą arba išmesti jį iš galvos. Kai jis šaukdavosi jos, ji be vargo atsirasdavo tokiu pavidalu ar poza, kokios jis norėjo. Tačiau ji nebebuvo savarankiška: jos vaizdinys būdavo sustingęs, kol jis nepanorėdavo, kad ji judėtų. Ryšiai nutrūko, jis nukirto saitus, ji nebesilaikė jo įsikibusi!

Brojeris stebėjosi šiuo pokyčiu. Dar niekada jis negalvojo apie Bertą taip *abejingai*. Ne, ne abejingai – taip ramiai, santūriai. Ne-jautė nei stiprios aistros ar troškimo, nei pagiežos. Pirmą kartą jis suprato, kad juodu su Berta – kančios bičiuliai. Ji pakliuvusi į spąstus, kaip ir jis. Ji taip pat netapo ta, kas yra. Ji nepasirinko gyvenimo, tebuvo tų pačių pasikartojančių scenų liudininkė.

Tiesą sakant, galvodamas apie ją, Brojeris suvokė visą Bertos gyvenimo tragediją. Veikiausiai ji viso to nežino. Galbūt ji negali ne tik rinktis, bet ir *įsisąmoninti*. Ji taip dažnai būna „be sąmonės“, ištikta transo, kad net *nejaučia* savo gyvenimo. Jis suprato, kad šiuokart Nyčė klydo! *Jis nebuvo Bertos auka*. Jie *abu* buvo aukos.

Kiek daug jam atsivėrė! O, kad galėtų viską pradėti iš naujo ir dabar tapti jos gydytoju. Diena Belevju atskleidė, koks trumpalaikis buvo jo gydymo poveikis. Koks kvailys jis buvo, kad mėnesių mėnesius naikino jos simptomus – paikos, paviršutiniškos grumtynės – ir nestojo į tikrą mūšį, į mirtiną kovą su tuo, kas po jais slypi.

Traukinys uždamas išlindo iš ilgo tunelio. Skaistus saulės blyksnis priminė Brojeriui jo dabartinę keblią padėtį. Jis važiavo atgal į Vieną pasimatyti su Eva Berger, savo buvusią sesele. Suglumęs žvalgėsi po traukinio kajutę. Ir vėl tas pats nutiko, pamanė jis. Štai sėdžiu traukiny, riedu pas Evą, bet nesusigaudau, kada ir kaip nusprendžiau su ja susitikti.

Atvykęs į Vieną jis pasisamdė fiakrą ir išlipo prie Evos namų durų.

Buvo ketvirta valanda po pietų, ir jis vos neapsigrėžė atgal, buvo tikras, – o gal tikėjosi, – kad ji darbe. Bet ji *buvo* namie. Regis, ap-

stulbo jį išvydusi, stovėjo ir dėbsojo, netardama nė žodžio. Kai Brojeris paklausė, ar galima užėti, įsileido jį, neramiai žvilgčiodama į kaimynų duris. Jos artumas jį guodė. Praėjo pusė metų nuo tada, kai paskutinį kartą ją matė, tačiau atverti jai širdį buvo lengva kaip visada. Papasakojo jai viską, kas nutiko, kai ją atleido: kaip susitiko su Nyče, kaip pamažu keitėsi, nusprendė atsikovoti laisvę ir palikti Matildą su vaikais, kaip paskutinį kartą tylomis stebėjo Bertą.

– Dabar, Eva, aš laisvas. Pirmą kartą savo gyvenime galiu daryti ką panorėjęs, eiti kur panorėjęs. Netrukus, galbūt iškart po mūsų pokalbio, važiuosiu į traukinių stotį ir svarstysiu, kur keliauti. Net dabar nežinau, kur trauksiu, gal į pietus, į saulę – galbūt į Italiją.

Eva, paprastai šneki moteris, į kiekvieną jo sakinį atsakanti ištisa tirada, šįkart keistai tylėjo.

– Žinoma, – kalbėjo Brojeris, – būsiu vienišas. Žinai, koks esu. Tačiau galėsiu susitikinėti su kuo panorėjęs. – Eva vis dar nieko neatsakė. – Galbūt pasikviesiu seną bičiulį pakeliauti su manim po Italiją.

Brojeris pats negalėjo patikėti tuo, ką sako. Staiga jis įsivaizdavo pilną dangų balandžių, šie suskrido pro jo laboratorijos langą *atgal* į savo vielinius narvelius.

Jam ir palengvėjo, ir kėlė nerimą, kai Eva neatsakė į jo svaičiojimus. Ji pati pradėjo jį klausinėti.

– Apie kokią laisvę kalbi? Ką turi galvoje, sakydamas „nenugyventas gyvenimas“? – Eva nepatikliai pakraipė galvą. – Jozefai, nelabai tave suprantu. Visą laiką troškau būti tokia laisva kaip *tu*. Kokią gi laisvę *aš* turėjau? Kai tenka rūpintis nuoma ar užmokesčiu mėsininkui, nelabai suki galvą dėl laisvės. Nori būti laisvas nuo savo darbo? Pažiūrėk, ką *aš* dabar darau! Kai mane atleidai, turėjau imtis tokio darbo, kokį galėjau rasti, ir šią akimirką vienintelė laisvė, kurios trokštu – nedirbti naktimis Vienos bendrosios praktikos ligoninėje.

Naktinė pamaina! Tai štai kodėl ji šiuo metu namie, pagalvojo Brojeris.

– Siūliausi tau padėti susirasti kitą darbą. Neatsakei į mano laiškus.

– Buvau sukręsta, – atsakė Eva. – Išmokau skaudžią pamoką – niekuo negali kliautis, išskyrus save. – Ji pirmą kartą pakėlė galvą ir pažvelgė Brojeriui į akis.

Susigėdęs, kad jos neapgynė, Brojeris ėmė atsiprašinėti. Tačiau Eva puolė pasakoti apie savo naują darbą, sesers vestuves, mamos sveikatą, o paskui apie santykius su Gerhardu, jaunu teisininku, su kuriuo susipažino, kai jis gulėjo ligoninėje.

Brojeris suprato, kad savo apsilankymu ją kompromituoja, ir atsis-tojo eiti. Priėjęs prie durų negrabiai paėmė jai už rankos ir norėjo kai ko paklausti, bet suabejojo – ar dar turi teisę artimai su ja bendrauti? Nusprendė surizikuoti. Nors buvo aišku, kad juos jungę saitai sutrūki-nėjo, vis dėlto penkiolika draugystės metų ne taip lengva ištrinti.

– Eva, man jau reikia eiti. Bet norėčiau kai ko pasiteirauti.

– Klausk, Jozefai.

– Negaliu užmiršti tų akimirkų, kai buvome artimi. Ar prisimeni, kaip vieną vėlų vakarą sėdėjome mano kabinete ir ilgai šnekėjomės? Pasakojau tau, kaip beviltiškai mane traukia prie Bertos, kaip sunku atsispirti. Pasakei, kad tau baisu dėl manęs, kad esi mano draugė, kad nenori, jog susigriaučiau gyvenimą. Tada paėmei man už ran-kos, taip, kaip dabar aš, ir pasakei, kad padarytum *bet ką*, bet ką, ko tik panorėčiau, jei tai mane išgelbėtų. Eva, negaliu apsaityti, kaip dažnai, gal šimtus sykių, mintyse kartojau tą pokalbį, kiek jis man reiškę, kaip dažnai apgailstavau, kad buvau toks pamišęs dėl Bertos ir tau tiesiai neatsakiau. O mano klausimas – turbūt labai papras-tas – ar buvai nuoširdi? Ar turėjau priimti tavo pasiūlymą?

Eva ištraukė ranką, švelniai uždėjo ją Brojeriui ant peties ir dve-jodama prabilo:

– Jozefai, nė nežinau, ką pasakyti. Turėčiau kalbėti nuoširdžiai – atleisk, kad taip atsakau į tavo klausimą, bet dėl mūsų senos draugystės pasakysiu atvirai. Jozefai, neprisimenu to pokalbio!

Po poros valandų Brojeris susmukęs sėdėjo ant antros klasės sėdynės traukinyje į Italiją.

Suprato, kaip svarbu jam buvo pastaraisiais metais turėti Evą atsargai. Jis ja kliovėsi. Niekada neabejojo, kad ją suras vos prireikus. Kaip ji galėjo užmiršti?

„Bet, Jozefai, ko gi tu tikėjaisi? – pasiteiravo jis savęs. – Kad ji tūnos užšaldyta kameroje ir lauks, kol atidarysi duris ir ją atgaivinsi? Tau keturiasdešimt, laikas suprasti, kad tavo moterys egzistuoja nepriklausomai nuo tavęs – jos turi savo gyvenimą, jos bręsta, sensta, užmezga naujus santykius. Tik mirusieji nesikeičia. Tik tavo mama Berta guli visą laiką tokia pati ir laukia tavęs.“

Staiga toptelėjo baisi mintis, kad ne tik Berta ir Eva gyvena toliau, bet ir Matilda – kad ji gyvuos be jo, kad ateis diena, kai ji rūpinsis kitu. Matilda, jo Matilda su kitu vyru – skausmas buvo veik nepakeliamas. Plūstelėjo ašaros. Jis pažvelgė į bagažo lentyną, ant kurios gulėjo jo lagaminas. Štai jis, nesunkiai pasiekiamas, žalvarinė rankena paslaugiai nuleista. Taip, jis gerai žinojo, ką daryti: stverti rankeną, kilstelėti lagaminą per metalinę lentynos užtvarelę, nusitraukti jį žemyn, išlipti artimiausioje stotelėje, nesvarbu, kokioje, sėsti į kitą traukinį, važiuojantį į Vieną, ir atsiduoti Matildos malonei. Dar ne vėlu – be abejo, ji priimtų.

Tačiau įsivaizdavo, kaip kelią pastoja galinga Nyčės figūra.

Frydrichai, kaip galėjau viską mesti? Koks kvailys buvau, kad paklausiau tavo patarimo!

– Jau buvai metęs viską, kas svarbu, dar prieš sutikdamas mane, Jozefai. Tai todėl tave apėmė neviltis. Ar prisimeni, kaip aimanavai, kad praradai be galo daug žadantį bernioką?

– Bet dabar aš ničnieko neturiu.

– Niekas – tai viskas! Tam, kad taptum stiprus, pirmiausia turi nusileisti gilyn iki pat savo šaknų, į nebūtį, ir išmokti žvelgti į savo vienišiausią vienatvę.

– Mano žmona, mano šeima! Aš myliu juos. Kaip galėjau juos palikti? Išlipsiu kitoje stotelėje.

– Tu tik bėgi nuo savęs. Prisimink, kad kiekviena akimirka amžinai kartojasi. Pagalvok: pagalvok, kaip visą amžinybę bėgi nuo savo laisvės!

– Esu įsipareigojęs...

– Esi įsipareigojęs tapti tuo, kas esi. Sustiprėk: antraip amžinai naudosiesi kitais, kad jaustumėsi didesnis.

– Bet Matilda. Mano priesaika! Mano pareiga...

– Pareiga, pareiga! Tokios menkos dorybės tave pražudys. Išmok būti blogas. Susikurk naują savastį ant seno gyvenimo pelenų.

Visą kelią iki Italijos jį persekiojo Nyčės žodžiai.

„Amžinas pasikartojimas.“

„Amžinas egzistencijos smėlio laikrodis, kuris kaskart apsiverčia.“

„Leiskis užvaldomas tos minties, ir aš pažadu – ji amžiams tave pakeis.“

„Ar ta mintis tau patinka, ar atrodo nepakeliama?“

„Gyvenk taip, kad ta mintis tau patiktų.“

„Nyčės dilema.“

„Naudokis gyvenimu.“

„Mirk laiku.“

„Drąsa keisti savo įsitikinimus!“

„Gyvenimas – tai tavo amžinasis gyvenimas.“

* * *

Viskas prasidėjo prieš du mėnesius Venecijoje. Dabar jis grįžo į šį gondolų miestą. Kai traukinys perkirto Šveicarijos ir Italijos sieną ir

ausis pasiekė italų kalbos garsai, Brojeris nukreipė mintis nuo amžinių galimybių prie rytdienos tikrovės.

Kur jis eis Venecijoje išlipęs iš traukinio? Kur nakvos? Ką veiks rytoj? O poryt? Kuo užpildys savo laiką? Kuo jį užpildo Nyčė? Kai neserga, jis vaikšto, mąsto ir rašo. Tačiau tai *jo* gyvenimas.

Pirmiausia, Brojeris žinojo, jam reikia užsidirbti pragyvenimui. Pinigų kapšelyje prie diržo užteks vos kelioms savaitėms. Vėliau – paliko Maksui nurodymus – bankas kas mėnesį šiek tiek perves į jo sąskaitą. Žinoma, jis galėtų ir toliau dirbti gydytoju. Mažiausiai trys jo buvę studentai gydytojauja Venecijoje. Jam nebūtų sunku atidaryti kabinetą. Kalba taip pat nekeltų rūpesčių: jis turi išlavintą klausą ir šiek tiek kalba angliškai, prancūziškai, ispaniškai; greitai pramoktų ir itališkai. Bet negi jis tiek daug paaukojo vien tam, kad Venecijoje atkartotų savo Vienos gyvenimą? Ne, tas gyvenimas baigtas!

Galėtų dirbti restorane. Kadangi mama mirė, o senelė buvo silpna, Brojeris išmoko gaminti valgi ir dažnai padėdavo ruošti šeimai pietus. Nors Matilda jį erzindavo ir vydavo iš virtuvės, kai jos nebūdavo, jis įeidavo, stebėdavo virėją ir jį mokydavo. Taip, kuo daugiau apie tai galvojo, tuo aiškiau jautė, kad darbas restorane jam tiktų. Ne vadybininko ar kasininko – jis norėjo liesti maistą: gaminti, paduoti.

Į Veneciją atvyko vėlai ir naktį vėl praleido traukinių stoties viešbutyje. Rytą įsėdo į gondolą, plaukiančią į miesto centrą, ir ten kelias valandas vaikščiojo galvodamas. Daugelis veneciečių atsigręždavo į jį pasižiūrėti. Dirstelėjęs į savo atvaizdą parduotuvės vitrinoje, suprato kodėl: ilga barzda, skrybėlė, paltas, kostiumas, kaklaraištis – viskas draudžiamos juodos spalvos. Jis atrodė svetimšalis, visai kaip senstelėjęs turtingas Vienos žydas gydytojas! Praeitą vakarą traukinių stotyje matė būrelį prostitučių, kurios ieškojo klientų. Nė viena prie jo nepriėjo, ir nieko nuostabaus! Barzdos ir laidotuvių drabužių teks atsisakyti.

Pamažu jo planai įgavo pavidalą. Pirmiausia nueis pas kirpėją ir į darbininkų klasės drabužių parduotuvę. Tada uoliai mokysis italų kalbos. Galbūt po dviejų trijų savaitių galės pradėti restoranų verslą: tikriausiai Venecijai reikia gero austrų, o gal net Austrijos žydų restorano – eidamas matė kelias sinagogas.

Atšipusiu skustuvu vargdamas prie dvidešimt vienerių metų senumo barzdos, kirpėjas vartė Brojerio galvą į visas puses. Kartais kirpėjui pavykdavo švariai nuskusti barzdos lopinėlių, bet dažniau užkabindavo ir išpešdavo šiurkščių kaštoninių plaukų kuokštą. Kirpėjas buvo niūrus ir nekantrus. Suprantama, pamanė Brojeris. Šešiasdešimt lirų per menka suma už tokią barzdą. Mostelėjęs kirpėjui, kad sustotų, įkišo ranką į kišenę ir padavė jam du šimtus lirų, kad skustų švelniau.

Kai po dvidešimties minučių pažvelgė į suskilusį kirpėjo veidrodį, Brojerį apėmė užuojauta savo veidui. Buvo pamiršęs, kad per tuos dešimtmečius, kai jo nematė, barzdos tamsybėse slapčia vyko mūšis su metais. Tik kakta ir antakiai nepasidavė, ryžtingai priešinosi laikui, kuris įveikė veido odą – ji buvo suglebusi, apdribusi. Gilios vagos driekėsi nuo šnervių ir skyrė skruostus nuo lūpų. Žemyn nuo akių skleidėsi smulkesnės raukšlės. Pasmakrėję kabojo klostės it kalakuto pakarūklai. O pats smakras – visai buvo pamiršęs, kad barzda slėpė gėdingai smulkų jo smakrą, dabar jis, dar menkesnis, kiek įmanydamas droviai gūžėsi po drėgna, nukarusia apatine lūpa.

Eidamas į drabužių parduotuvę Brojeris tyrinėjo, ką dėvi praeiviai, ir nusprendė išigyti trumpą jūreivišką švarką, tvirtus batus ir storą dryžuotą megztinį. Tačiau aplink vien jaunesni veidai. Ką vilki pagyvenę vyrai? Beje, *kurgi* jie? Visi atrodo tokie jauni. Kaip jis susiras draugų? Kur susipažins su moterimis? Galbūt susidraugaus su italų kalbos mokytoja arba restorane su padavėjomis? Bet, pagalvojo jis, aš nenoriu kitos moters! Niekada nerasiu tokios kaip Matilda. Myliu ją.

Tai nenormalu. Kodėl ją palikau? Esu per senas viską pradėti iš naujo. Esu seniausias žmogus gatvėje – nebent ta senutė su lazda vyresnė arba tas pakumpęs vyras, kuris pardavinėja daržoves. Staiga jam ėmė svaigti galva. Vos begalėjo pastovėti. Už nugaros išgirdo balsą.

– Jozefai, Jozefai!

Kieno tai balsas? Atrodo pažįstamas!

– Daktare Brojeri! Jozefai Brojeri!

Kas žino, kur aš esu?

– Jozefai, paklausk! Skaičiuosiu atgal nuo dešimties iki vieno. Kai pasakysiu „penki“, atsimerksi. Kai išstarsiu „vienas“, būsi visiškai pabudęs. Dešimt, devyni, aštuoni...

Pažįstu šį balsą!

– Septyni, šeši, penki...

Jis atsimerkė. Žvelgė į besišypsantį Froido veidą.

– Keturi, trys, du, vienas! Tu visiškai budrus! Jau!

Brojeris sunerimo.

– Kas čia vyksta? Kur aš, Zigi?

– Viskas gerai, Jozefai. Pabusk! – Froido balsas buvo tvirtas, raminamas.

– Kas nutiko?

– Luktelėk kelias minutes, Jozefai. Viską prisiminsi.

Brojeris gulėjo savo bibliotekoje ant sofos. Atsisėdo. Dar kartą paklausė:

– Kas atsitiko?

– Tai *tu* man papasakosi, kas atsitiko, Jozefai. Dariau, ką liepei.

Brojeris vis dar atrodė suglumęs, todėl Froidas paaiškino.

– Neprisimeni? Vakar vakare užsukai pas mane ir paprašei, kad šįryt vienuoliktą ateičiau čia padėti tau atlikti psichologinį eksperimentą. Kai atvykau, paprašei tave užhipnotizuoti, vietoj švytuoklės naudojau tavo laikrodį.

Brojeris čiuptelėjo už liemenės kišenės.

– Jis čia, Jozefai, ant kavos staliuko. Paskui, prisimeni, paprašei, kad liepčiau tau giliai miegoti ir įsivaizduoti keletą įvykių. Sakei, kad pirmoji eksperimento dalis bus skirta atsisveikinti: su šeima, draugais, netgi pacientais; ir kad aš, jei reikės, įteigčiau tau: „Atsisveikink“ arba „Tu nebegali grįžti namo.“ Kita dalis buvo skirta naujam gyvenimui kurti, ir aš turėjau tau įteigti: „Nesustok“ arba klausti: „Ką toliau nori daryti?“

– Taip taip, Zigi, pradedu pabusti. Pamažu prisimenu. Kiek dabar valandų?

– Pirma valanda, sekmadienio popietė. Miegojai dvi valandas, taip, kaip ir planavome. Netrukus visi eis pietauti.

– Tiksliai papasakok, kas vyko. Ką pastebėjai?

– Greitai pasiekei transą, Jozefai, ir didumą laiko buvai veikiamas hipnozės. Mačiau, kad vyksta kažkas dramatiška – bet tyliai, tavo paties vidiniame teatre. Du tris kartus atrodė, kad transas baigsis, tada sustiprindavau įtaigą, sakydavau, kad tu keliauji, jauti, kaip tave sūpuoja traukinys, pasidedi galvą ant pagalvėlės ir užmiegi. Tai kas kart padėdavo. Mažai ką galiu pasakyti. Atrodei labai nelaimingas; porą kartų verkei, o kartą ar du atrodei išsigandęs. Paklausiau, ar nori liautis, bet tu papurtei galvą, taigi paraginau eiti tolyn.

– Ar kalbėjau garsiai? – Brojeris trynėsi akis, vis dar bandydamas atsibusti.

– Retai. Tavo lūpos judėjo, taigi spėjau, kad įsivaizduoji kalbą. Supratau vos kelis žodžius. Kelis kartus šaukei Matildą, taip pat girdėjau Bertos vardą. Kalbėjai apie savo dukrą?

Brojeris dvejojo. Ką atsakyti? Jautė pagundą viską papasakoti Zigiui, tačiau intuicija neleido to daryti. Juk Zigiui tik dvidešimt šešeri, jis žvelgia į jį kaip į tėvą ar vyresnį brolių. Abu buvo pripratę prie tokių santykių, Brojeris nebuvo pasirengęs staiga jų keisti.

Be to, Brojeris žinojo, koks nepatyręs ir naivus jo jaunasis draugas meilės reikaluose, kokia kukli jo kūniškų santykių patirtis. Prisiminė, kokį sąmyšį jo galvoje neseniai sukėlė, pareiškęs, kad visos neurozės prasideda šeimyninėje lovoje! Vos prieš kelias dienas Zigis piktinosi ir smerkė jaunąjį Šniclerį dėl jo meilės nuotykių. Ar galima tikėtis, kad jis supras keturiasdešimtmetį vyrą, susižavėjusį dvidešimt vienerių metų paciente? Juolab kad Zigis be galo garbina Matildą! Ne, padarytų klaidą patikėdamas jam šią paslaptį. Verčiau jau apie tai kalbėtis su Maksu ar Frydrichu!

– Dukrą? Tikrai ne, Zigi. Neprisimenu. Bet ir mano mamos vardas Berta, žinėjai?

– Ak taip, buvau pamiršęs! Bet ji mirė, kai buvai labai mažas, Jozefai. Kodėl turėtum su ja atsisveikinti?

– Galbūt niekada jos iš tiesų nebuvau paleidęs. Manau, vaiko galvelėje apsigyvena suaugusiųjų paveikslai ir nebenori išnykti. Ko gero, reikia priversti juos išeiti, kad galėtum būti savo minčių šeiminkas!

– Chmm... įdomu. Ką ten dar kalbėjai? Girdėjau: „Nebebūsiu gydytojas“, o paskui, prieš pat man tave pažadinant, ištarei: „Per senas pradėti iš naujo!“ Jozefai, degu iš smalsumo. Ką visa tai reiškia?

Brojeris atsargiai rinko žodžius.

– Kai ką galiu tau pasakyti, Zigi. Viskas susiję su tuo profesoriumi Miuleriu. Jis privertė mane galvoti apie savo gyvenimą, ir aš supratau, kad pasiekiau tašką, kai jau priimti dauguma sprendimų. Ėmiau svarstyti, kas būtų, jei būčiau kitaip pasirinkęs, gyvenęs kitokį gyvenimą – be medicinos, šeimos, be Vienos kultūros. Taigi atlikau eksperimentą – pabandžiau mintyse išsilaisvinti iš šių sutartinių konstrukty, susidurti su neapibrėžtumu, netgi pradėti naują gyvenimą.

– Ir ką sužinojai?

– Vis dar svaigsta galva. Reikia laiko susigaudyti. Viena jaučiu aiškiai: kad svarbu neleisti gyvenimui už tave gyventi. Antraip sulaukęs ketu-

riasdešimties jausiesi taip, lyg iš tiesų nė nebūtum gyvenęs. Ką sužinojau? Turiu gyventi dabar, kad sulaukęs penkiasdešimties nesizvalgyčiau atgal į save keturiasdešimtmetį ir neapgailėčiau. Tai svarbu ir tau. Visi, kas tave pažįsta, Zigi, mato, kad esi nepaprastai gabus. Turi prievole: kuo derlingesnė dirva, tuo labiau nedovanotina, jei jos nedirbi.

– Tu *pasikeitei*, Jozefai. Galbūt tas transas tave pakeitė. Anksčiau niekada taip su manim nekalbėjai. Ačiū, tavo pasitikėjimas mane įkvėpė – bet galbūt ir įpareigojo.

– Dar sužinojau, – tarė Brojeris, – bet gal tai tas pats, kad turime gyventi taip, *lyg* būtume laisvi. Net jei ir negalime pabėgti nuo likimo, vis vien reikia daužytis – turime *norėti*, kad mūsų likimas išsipildytų. Turime mylėti savo lemtį. Tarsi...

Pasigirdo beldimas į duris.

– Ar judu vis dar čia? – paklausė Matilda – Galiu užeiti?

Brojeris skubiai priėjo ir atidarė duris, įėjo Matilda, nešina padėklų garuojančių dešrelių sluoksniuotoje tešloje.

– Tavo mėgstamiausios, Jozefai. Šįryt supratau, kad jau seniai tau jų nekepiau. Pietūs gatavi. Maksas su Rachele jau čia, o kiti pakeliui. Zigi, tu irgi pasiliksi. Jau paruošiau tau vietą. Pacientai dar valandėlę luktelės.

Supratęs Brojerio linktelėjimą kaip ženklą, Froidas išėjo iš kambario. Brojeris apsikabino Matildą.

– Žinai, brangioji, keista, kad paklausei, ar mes vis dar kambaryje. Vėliau tau papasakosiu mūsų pokalbį, bet tai buvo panašu į tolimą kelionę. Jaučiuosi taip, lyg seniai nebūčiau čia buvęs. Bet dabar grįžau.

– Tai gerai, Jozefai. – Ji priglaudė delną jam prie skruosto ir meiliai patrynė barzdą. – Džiaugiuosi, kad grįžai. Pasiilgau tavęs.

Šiandien pas Brojerius pietavo nedaug žmonių – tik devyni suaugę: Matildos tėvai; Rachelė su Maksu; antra Matildos sesuo Rūta su vyru Mejeriu ir Froidas. Aštuoni vaikai sėdėjo prie atskiro stalo fojė.

– Ko taip žiūri į mane? – sumurmėjo Matilda Brojeriui, nešdama didelį dubenį bulvių ir morkų sriubos. – Man nejauku, Jozefai, – sukuždėjo ji vėliau, padėjusi pailgą lėkštę troškinto veršienos liežuvio su razinomis. – Liaukis, Jozefai, nespoksok! – pakartojo vėl, padėdama nurinkti stalą prieš desertą.

Bet Jozefas nesiliovė. Lyg pirmą kartą tyrinėjo žmonos veidą. Jam suskaudo širdį suvokus, kad ir ji kaunasi mūšyje su laiku. Jos skruostai nebuvo raukšlėti, – ji to neleido, – bet negalėjo kautis visuose frontuose, tad nuo akių ir lūpų kampučių buvo pasklidusios smulkios raukšlelės. Į jos plaukus, pakeltus į viršų ir pakaušyje susuktus į blizgantį kuodą, jau skverbėsi žilos gijos. Kada tai nutiko? Gal ir jis dėl to kaltas? Susivieniję jie galėtų patirti mažiau žalos.

– Kodėl turėčiau liautis? – Jozefas meiliai apglėbė jos liemenį, Matildai siekiant jo lėkštės. Paskui nusekė paskui ją į virtuvę. – Kodėl turėčiau liautis į tave žiūrėjęs? Aš... bet, Matilda, aš tave pravirkdžiau?

– Tai džiaugsmo ašaros, Jozefai. Bet ir liūdna, kai pagalvoju, kaip seniai tai buvo. Šiandien keista diena. Beje, apie ką ten judu su Zigiū šnekėjotės? Ar žinai, ką jis man pasakė per pietus? Kad savo pirmąją dukrą pavadins mano vardu! Jis sakė, kad savo gyvenime nori turėti dvi Matildas.

– Mes visą laiką numanėme, kad Zigis protingas, o dabar tuo įsitikinome. Tai *keista* diena. Ir svarbi – nusprendžiau tave vesti.

Matilda padėjo padėklą su kavos puodukais, suėmė delnais jam galvą, prisitraukė ir pabučiavo į kaktą.

– Gal gėrei degtinės, Jozefai? Kalbi niekus. – Ji vėl paėmė padėklą. – Bet man tai patinka. – Prieš pastumdama sukamąsias duris į valgomąjį ji atsigrėžė. – Maniau, kad mane vesti nusprendei prieš keturiolika metų.

– Svarbiausia, kad aš ir *šiandien* tai nusprendžiu, Matilda. Ir kiekvieną dieną.

Po kavos ir Matildos torto Froidas išskubėjo į ligoninę. Brojeris su Maksu pasiėmė po taurę slyvovicos į biblioteką ir susėdo žaisti šachmatais. Po apgailėtinais trumpomis partijomis – Maksas greitai pralaužė prancūzišką gynybą puldamas iš krašto karaliene – Brojeris sulaukė Makso ranką, kai šis pradėjo dėlioti figūras kitam žaidimui.

– Man reikia pasikalbėti, – tarė jis svainiui.

Maksas greitai įveikė nusivylimą, pastūmė figūras, užsidegė dar vieną cigarą, išpūtė ilgą dūmą ir ėmė laukti.

Po jų trumpo ginčo prieš kelias savaites, kai Brojeris pirmą kartą papasakojo Maksui apie Nyčę, abu vyrai tapo daug artimesni. Būdamas kantrus ir supratingas klausytojas, Maksas pastarąsias dvi savaites didžiai susidomėjęs sekė Brojerio susitikimus su Ekartu Miuleriu. Šiandien jo dėmesį prikaustė išsamus Brojerio pasakojimas apie vakarykštį pokalbį kapinėse ir šio ryto neįprastą transo seansą.

– Taigi per transą iš pradžių pamanei, kad užtversiu tau duris ir neleisiu išeiti? Tikriausiai taip ir būčiau padaręs. Kitaip ką gi sumalčiau į miltus žaisdamas šachmatais? Bet rimtai, Jozefai, atrodai pasikeitęs. Tikrai manai, kad išmetei Bertą iš galvos?

– Tai labai keista, Maksai. Dabar apie ją galiu galvoti kaip ir apie bet ką kitą. Tarsi man būtų padaryta operacija ir Bertos vaizdas atskirtas nuo visų emocijų, kurios buvo jį apkibusios! Esu visiškai tikras, kad tai įvyko tuo metu, kai stebėjau ją sode su naujuoju gydytoju!

– Nesuprantu. – Maksas papurtė galvą. – O gal man ir nereikia suprasti?

– Bent pabandyk. Galbūt klaida tvirtinti, kad mano susižavėjimas Berta išnyko tą akimirką, kai išvydau ją sode su daktaru Durkinu – turiu galvoje savo *fantaziją*, kurioje ji su daktaru Durkinu tokie gyvi, kad man vis dar atrodo, lyg tai būtų tikrai vykę. Neabejoju, kad aistrą jau buvo susilpninęs Miuleris, ypač kai padėjo man suprasti, kaip jai suteikiau tokių milžiniškų galių. O dabar atėjo metas ją visi-

kai išrauti. Kai pamačiau ją mechaniškai kartojančią tas pačias scenas su kitu gydytoju, išnyko visa jos galia. Staiga supratau, kad ji neturi jokių galių. Ji nekontroliuoja savo elgesio. Iš tiesų ji tokia pat bejėgė ir silpna kaip aš. Mes tebuvome du antraeiliai aktoriai vienas kito manijos dramoje, Maksai. – Brojeris šyptelėjo. – Bet žinai, įvyko kai kas dar svarbesnio – pasikeitė mano jausmai Matildai. Jau transo metu šiek tiek jaučiau, bet dabar dar labiau sustiprėjo. Per visus pietus spoksojau į ją, ir mane užliejo tokia šiluma.

– Taip, – nusišypsojo Maksas. – Mačiau, kaip į ją stebeilijai. Buvo smagu matyti Matildą tokią sutrikusią. Priminė senas dienas, kai matydavau judu žaidžiančius. Ko gero, tai labai paprasta: įvertinai ją, nes patyrei, kas būtų jos netekus.

– Taip, tai tiesa, bet yra ir dar kai kas. Žinai, pastaruosius metus jaučiausi taip, lyg būčiau sukandęs žąslus, kuriuos Matilda man įkišo burnon. Jaučiausi įkalintas ir troškau laisvės – pažinti kitas moteris, gyventi naują, visiškai kitokią gyvenimą. Bet kai pasielgiau taip, kaip siūlė Miuleris, kai išsikovojau laisvę, mane apėmė siaubas. Per transą stengiausi atsikratyti tos laisvės. Padaviau žąslus iš pradžių Bertai, paskui Evai. Išsižiojau ir sakiau: „Prašau, prašau mane pažaboti. Įsprausk juos man į burną. Nenoriu būti laisvas.“ Tiesa ta, kad laisvė mane gąsdina.

Maksas rimtai linktelėjo.

– Prisimeni, – paklausė Brojeris, – ką pasakojau apie savo tariamą kelionę į Veneciją – apie kirpyklą, kur išvydau savo pasenusį veidą? Apie drabužių krautuvių gatvę, kurioje buvau seniausias žmogus? Dabar prisiminiau kai ką, ką sakė Miuleris: *Pasirink tinkamą priešą*. Manau, tai esmė! Visus šiuos metus koviausi ne su tuo priešu. Tikrasis priešas buvo ne Matilda, o likimas. Tikrasis priešas – tai senatvė, mirtis ir mano paties laisvės baimė. Kaltinau Matildą, kad ji man neleidžia patirti to, ko iš tikrųjų nenorėjau patirti! Įdomu, kiek dar vyrų taip elgiasi su savo žmonomis?

– Manau, esu vienas iš jų, – prisipažino Maksas. – Žinai, svajonėse dažnai prisimenu mūsų vaikystę drauge, dienas universitete. Ak, kokia netektis, sakau sau. Kaip galėjau leisti, kad tie laikai prabėgtų? Ir tuomet slapčia imu kaltinti Rachelę – tarsi ji būtų kalta, kad vaikystė baigėsi, kalta, kad senstu!

– Taip, Miuleris sakė, kad tikrasis priešas – tai „viską ryjantys laiko nasrai“. Bet dabar kažkodėl nebesijaučiu toks bejėgis prieš šituos nasrus. Šiandien, tikriausiai pirmą kartą, pajutau, kad man *patinka* mano gyvenimas. Priėmiau gyvenimą tokį, kokį pasirinkau. Dabar, Maksai, visai nenoriu, kad ką nors būčiau daręs kitaip.

– Kad ir koks protingas tavo profesorius, Jozefai, man atrodo, kad sugalvojęs šį eksperimentą su transu jį pranokai. Atradai būdą, kaip išgyventi negrįžtamą sprendimą ir vis dėlto grįžti. Bet kai ko dar nesuprantu. Kuri tavo dalis vykdė eksperimentą per *transą*? Kai buvai užhipnotizuotas, viena tavo dalis turėjo suvokti, kas iš tiesų vyksta.

– Tu teisus, Maksai. Kas buvo tas liudininkas, tas „aš“, kuris įveikė likusią „mano“ dalį? Svaigsta galva, kai apie tai susimąstau. Kada nors kas nors, daug protingesnis už mane, įmins šią mįslę. Bet ne, nemanau, kad pranokau Miulerį. Tiesą sakant, man atrodo visai kitaip: jaučiuosi jį nuvylęs. Nesilaikiau jo nurodymų. Arba, paprasčiau tariant, suvokiau savo ribas. Jis dažnai kartoja: „Kiekvienas žmogus turi pasirinkti, kiek tiesos gali išverti.“ Manau, aš pasirinkau. Be to, Maksai, nuvyliau jį ir kaip gydytojas. Nieko jam nedaviau. Iš tikrųjų tai net negalvoju jam padėti.

– Nekibk prie savęs, Jozefai. Visuomet esi toks griežtas sau. Esi kitoks nei jis. Prisimeni tą kursą apie religinius mąstytojus, kurį kartu lankėme – profesorius Jodlas, ar ne? Ir kaip jis juos vadindavo: pranašais! Štai kas tavo profesorius Miuleris – pranašas! Jau seniai nebesuprantu, kas yra gydytojas, o kas pacientas, bet jei ir *būtum buvęs* jo gydytojas, net jei *būtum galėjęs* jį pakeisti, – o tu negalė-

tum, – ar *būtum norėjęs* jį keisti? Ar kada nors girdėjai apie vedusį ir prijaukintą pranašą? Ne, tai jį būtų sunaikinę. Manau, jo likimas būti vienišu aiškiaregiu. Žinai, ką galvoju? – Maksas atidarė šachmatų dėžutę. – Manau, tau gana gydymo. Turėtum jį baigti. Ko gero, dar truputėlis tokio gydymo pribaigtų ir pacientą, ir daktarą!

DVIDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

MAKSAS TEISUS. Laikas baigti. Ir vis dėlto Jozefas pats apstulbo, kai pirmadienio rytą, įžengęs į tryliką palatą, pranešė visiškai pasveikęs.

Nyčė, kuris sėdėjo ant lovos ir šukavosi ūsus, regis, dar labiau apstulbo.

– Pasveikai? – sušuko jis, mesdamas savo vėžlenines ūsų šukas ant lovos. – Ar tai tiesa? Kaip gali būti? Kai sekmadienį išsiskyrėme, atrodei toks prislėgtas. Nerimavau dėl tavęs. Gal buvau per griežtas? Pernelyg reiklus? Svarsčiau, ar tik nenutrauksi mūsų gydymo. Daug ką apmaščiau, bet tikrai nesitikėjau išgirsti, kad visiškai pasveikai!

– Taip, Frydrichai, aš pats nustebęs. Tai įvyko staiga – iškart po vakarykštės mūsų konsultacijos.

– Vakarykštės? Bet vakar buvo sekmadienis. Mes nebuvo me susitikę.

– Vyko konsultacija, Frydrichai. Tik tavęs ten nebuvo! Tai ilga istorija.

– Papasakok man apie ją, – tarė Nyčė, kildamas nuo lovos. – Viską smulkiai papasakok! Noriu žinoti, kaip pasveikai.

– Čia, ant mūsų pokalbių kėdžių, – tarė Brojeris, sėsdamasis į įprastą vietą. – Tiek daug turiu papasakoti... – pradėjo jis.

Nyčė iš nekantrumo pasislinko į priekį, ant paties kėdės kraštelio.

– Pradėk nuo šeštadienio popietės, – skubiai tarė jis. – Po mūsų pasivaikščiojimo Zimeringerio šile.

– Taip, tas beprotiškas pasivaikščiojimas vėjyje! Tai buvo nuostabi išvyka. Ir klaiki! Tu teisus: kai grįžome į fiakrą, buvau labai prislėgtas. Jaučiausi it priekalas, o tavo žodžiai buvo kaip kūjo smūgiai. Jie dar ilgai aidėjo, ypač viena frazė.

– Kuri?

– Kad *vienintelis būdas išsaugoti santuoką – jos atsisžadėti*. Vienas iš labiausiai gluminančių tavo posakių: kuo daugiau apie tai mažčiau, tuo labiau svaigo galva!

– Turėjau kalbėti aiškiau, Jozefai. Aš tenorėjau pasakyti, kad šeimyniniai santykiai idealūs tada, kai jie *nebūtini*, kad išliktum.

Nematydamas nušvitusio Brojerio veido Nyčė pridūrė:

– Aš turėjau galvoje, kad norėdamas užmegzti tikrą ryšį su kitu žmogus pirmiausia turi užmegzti ryšį su savimi. Jei negalime išverti savo vienatvės, tuomet tik naudojames kitu kaip skydu nuo vienišumo. Tik tada, kai žmogus gali gyventi kaip erelis – be žiūrovų, jis gali su meile gręžtis į kitą; tik tada jis gali rūpintis, kaip praturtinti kito būtį. *Ergo, jei žmogus negali atsisakyti santuokos, tuomet šeima pasmerkta.*

– Taigi norėjai pasakyti, Frydrichai, kad vienintelis būdas išsaugoti santuoką – *galėti jos atsisakyti*? Taip jau aiškiau. – Brojeris valandėlę mąstė. – Toks priesakas labai pamokomas viengungiui, bet vedusį vyriškį pastato į siaubingai keblią padėtį. Kaip galėčiau juo pasinaudoti? Tai lyg bandymas jūroje rekonstruoti laivą. Šeštadienį ilgai svarsčiau tą paradoksą, kaip turėčiau negrįžtamai atsisakyti savo santuokos, kad ją išsaugočiau. Ir tada staiga man kilo įkvepianti idėja.

Nyčė, degdamas iš smalsumo, nusiėmė akinius ir pavojingai palinko į priekį. Dar pora centimetrų, pagalvojo Brojeris, ir jis nuslys nuo kėdės.

– Ką žinai apie hipnozę?

– Gyvūnų magnetizmas? Mesmerizmas? Labai mažai, – atsakė Nyčė. – Žinau, kad pats Mesmeris buvo sukčius, bet neseniai skaičiau, kad keli žinomi prancūzų gydytojai hipnoze gydo įvairiausias ligas. Žinau, kad ją taikė gydymas Bertą. Suprantu, kad tai panaši į miegą būseną, kai žmogus tampa lengvai paveikiamas.

– Ne vien tai, Frydrichai. Išgyvendamas tokią būseną žmogus gali patirti intensyviais haliucinacijais. Supratau, kad santuokos praradimą galiu *išgyventi* per hipnozės transą ir taip tikrovėje ją išsaugoti.

Brojeris išklajo Nyčėi viską, ką patyrė. Beveik viską! Kai jau buvo bepradedęs pasakoti, kaip Belevju sode stebėjo Bertą ir daktarą Durkiną, staiga jis nusprendė šią paslaptį pasilaikyti. Tik papasakojo, kaip keliavo į Belevju sanatoriją ir kaip ūmai nutarė iš jos išvykti.

Nyčė klausėsi vis greičiau ir greičiau linkčiodamas galvą, iš susidomėjimo išpūtęs akis. Kai Brojeris baigė istoriją, jis sėdėjo tylėdamas, tarsi nusivylęs.

– Frydrichai, praradai kalbos dovaną? Pirmą kartą. Aš taip pat sutrikęs, bet šiandien tikrai jaučiuosi puikiai. Gyvas. Taip gerai nesijaučiau jau daug metų! Jaučiuosi *esąs čia* – su tavimi; ne apsietu, kad esu, vogčia svajodamas apie Bertą.

Nyčė vis dar įdėmiai klausėsi, bet nieko nesakė.

Brojeris kalbėjo toliau:

– Frydrichai, man irgi liūdna. Nenoriu galvoti apie tai, kad mūsų pokalbiai baigėsi. Tu žinai apie mane daugiau nei kas nors kitas pasaulyje, ir mudviejų ryšys man labai brangus. Dar kai ką jaučiu – gėdą! Nors ir išgijau, man gėda. Jaučiu, kad naudodamasis hipnoze pergruđavau tave. Rizikavau nerizikuodamas! Tikriausiai nusivylei manim.

Nyčė ryžtingai papurtė galvą.

– Ne. Visai ne.

– Žinau tavo reikalavimus, – paprieštaravo Brojeris. – *Tikriausiai* manai, kad esu per silpnas! Ne sykį girdėjau tave klausiantį: „Kiek

tiesos gali išverti žmogus?“ Žinau, tai tavo žmogaus matas. Bijau, kad atsakyčiau: „Ne itin daug!“ Net ir per transą buvau silpnas. Įsi-vaizdavau, kaip seku paskui tave į Italiją, nukelįauju taip pat toli kaip ir tu, tiek toli, kiek tu iš manęs nori – tačiau mano drąsa išblėso.

Tebepurtydamas galvą Nyčė pasilenkė, uždėjo ranką ant Brojerio kėdės ranktūrio ir tarė:

– Ne, Jozefai, tu nuėjai toli – toliau nei daugelis.

– Tikriausiai tiek toli, kiek leido mano ribotų galimybių ribos, – atsakė Brojeris. – Visuomet sakei, kad turiu atrasti savo kelią, o ne ieškoti *Kelio* ar *tavo* kelio. Turbūt darbas, bendruomenė, šeima yra mano kelias į prasmingą gyvenimą. Vis vien jaučiuosi silpnas – kad ieškau patogumų, kad negaliu žvelgti į tiesos saulę taip kaip tu.

– Ir aš kartais norėčiau rasti paūksmę.

Nyčės balsas buvo liūdnas, ilgesingas. Jo gilus atodūsis priminė Brojeriui, kad jų gydymo sutartyje buvo įrašyti du pacientai, ir tik vienas sulaukė pagalbos. Galbūt, pamanė Brojeris, dar ne vėlu.

– Nors ir sakiau, kad pasveikau, Frydrichai, nenoriu nustoti su tavimi susitikinėjęs.

Nyčė lėtai, bet ryžtingai pakraipė galvą.

– Ne. Gydymas baigtas. Pats laikas.

– Būtų savanaudiška dabar baigti, – tarė Brojeris. – Tiek daug gavau ir tiek mažai daviau. Bet taip pat žinau, kad turėjau mažai galimybių duoti – tu nebendradarbiavai net ir sirgdamas migrena.

– Geriausia dovana man būtų, jei padėtum suprasti, kaip išgijai.

– Manau, – atsakė Brojeris, – kad svarbiausia buvo atpažinti tikrąjį priešą. Kai supratau, kad turiu grumtis su *tikruoju* priešu: laiku, senėjimu, mirtimi, suvokiau, kad Matilda nėra nei priešininkė, nei išgelbėtoja, o tik kelionės draugė, klampojanti gyvenimo ratu. Tas mažas žingsnelis išlaisvino visą sukaustytą meilę jai. Šiandien, Frydrichai, man patinka mintis, kad amžinai kartosiu savo gyvenimą.

Galų gale jaučiu, kad galiu ištarti: „Taip, aš *pasirinkau* gyvenimą. Ir gerai pasirinkau.“

– Taip taip, – skubino Brojerį Nyčė, – suprantu, kad pasikeitei. Bet aš noriu žinoti *mechanizmą* – kaip tai įvyko!

– Galiu pasakyti tik viena, pastaruosius dvejus metus labai bijojau senatvės ir, kaip sakai, „laiko apetito“. Kovoju su juo – bet akiai. Puoliau savo žmoną, o ne tikrąjį priešą ir galop apimtas nevilties ėmiau ieškoti išsigelbėjimo rankose tos, kuri mane gelbėdama nė kiek nerizikavo.

Brojeris nutilo, pasikasė galvą.

– Nežinau, ką daugiau pasakyti. Nebent tai, kad tavo dėka sužinojau, jog raktas į gerą gyvenimą – tai *pirmiausia norėti to, kas neišvengiama, o paskui mylėti tai, ko norėjai*.

Nyčę pribloškė Brojerio žodžiai.

– *Amor fati* – mylėk savo likimą. Tiesiog šturpu, kokie proto dyiniai mes esame! Planavau, kad *amor fati* bus mano kita ir paskutinė pamoka tau. Norėjau išmokyti tave įveikti nevilgtį *taip buvo* paverčiant į *aš taip norėjau*. Bet tu mane pralenkei. Sustiprėjai, gal netgi subrendai, nors... – jis nutilo staiga susijaudinęs, – ...ta Berta, kuri buvo įsibrovusi į tavo mintis ir tave užvaldžiusi, kuri nedavė tau ramybės – nepapasakojai, kaip ją išvarei.

– Tai nesvarbu, Frydrichai. Man daug svarbiau, kad lioviausi gedėjęs praeities ir...

– Sakei, kad nori man ką nors duoti. Prisimeni? – Nyčė šaukė, jo nevilties kupinas balsas kėlė Brojeriui nerimą. – Tai duok man ką nors apčiuopiama. *Papasakok, kaip jos atsikratei!* Noriu žinoti kiekvieną smulkmeną!

Vos prieš dvi savaites, prisiminė Brojeris, aš pats maldavau Nyčę, kad nurodytų man kelią, o Nyčė aiškino, kad Kelio nėra, kad kiekvienas žmogus turi atrasti savą tiesą. Be abejo, Nyčė smar-

kiai kentė, jei paneigė savo paties mokymą ir tikėjosi, kad mano pasveikimas parodys jam, kur eiti. Tokio prašymo, nusprendė Brojeris, negalima patenkinti.

– Nieko taip nenoriu, Frydrichai, – tarė jis, – kaip tau ką nors duoti, tačiau tai turi būti tikra dovana. Tavo balse girdėti nekantravimas, nors tu slepi savo tikruosius troškimus. Pasitikėk manim ši vienintelį kartą! Pasakyk tiksliai, ko nori. Jei mano galioje bus tai duoti, tuomet prašau.

Pašokęs nuo kėdės Nyčė kelias minutes žingsniavo pirmyn atgal, tada nuėjo prie lango, sustojo ir įsistebeilijo pro jį nugara į Brojerį.

– Paprastam žmogui reikia bičiulių, – prabilo jis, lyg kalbėtų veikiu sau, o ne Brojeriui. – Ir net kai viskas žlunga, jis vis dar turi dievus. Tačiau aš neturiu nei bičiulių, nei dievų. Aš, kaip ir tu, turiu troškimų, ir pats stipriausiais iš jų – tobulos draugystės troškimas, draugystės *inter pares* – tarp lygių. Kokie svaiginami žodžiai, *inter pares*, žodžiai, suteikiantys paguodos ir vilties tokiam kaip aš, aš visuomet buvau vienas, visuomet ieškojau, bet niekad nesutikau tokio, kuris man tiktų. Kartais išlieju širdį laiškuose seseriai, draugams. Bet kai susitinku juos akis į akį, susigėstu ir nusigrėžiu.

– Taip, kaip nusigrėžei dabar? – įsiterpė Brojeris.

– Taip, – ir Nyčė nutilo.

– Ar dabar nori išlieti širdį, Frydrichai?

Nyčė, dėbsodamas pro langą, papurtė galvą.

– Kai vienatvė mane įveikdavo ir aš kam nors išliedavau savo kančią, tai nutikdavo labai retai, po valandos imdavau nekęsti savęs, pasidarydavau sau svetimas, lyg būčiau iškritęs iš savo paties draugijos. Taip pat ir kitiems neleisdavau atsiverti – nenorėjau, kad mane slėgtų skola atsilyginti tuo pačiu. Viso to vengiau, žinoma, iki tos dienos, – jis atsigrėžė į Brojerį, – kai paspaudžiau tau ranką ir sutikau sudaryti tą keistą sutartį. Tu pirmas žmogus, su kuriuo išėjau visą kursą. Bet net ir iš tavęs pradžioje laukiau apgaulės.

– O paskui?

– Iš pradžių, – pakartojo Nyčė, – tu mane stulbinai, dar niekad neteko girdėti, kad kas taip atsivertų. Paskui ėmiau nekantrauti, tada smerkti ir kritikuoti. Vėliau pasikeičiau: pradėjau žavėtis tavo drąsa ir nuoširdumu. Ir toliau keičiausi, mane jaudino tavo pasitikėjimas manimi. O dabar, kai pagalvoju, kad išeisi, mane apima baisus liūdesys. Šiąnakt tave sapnavau – tai buvo liūdnas sapnas.

– Ką sapnavai, Frydrichai?

Grįžęs nuo lango Nyčė atsisėdo ir pažvelgė į Brojerį.

– Sapnavau, kad pabundu čia, klinikoje. Tamsu ir šalta. Visi išėję. Noriu surasti tave. Užsidegu lempą ir bergždžiai ieškau tuščiose palatose. Tada nulipu laiptais žemyn į bendrą kambarį ir išvystu keistą reginį: dega ugnis – ne židiny, o dailus laužas kambario viduryje; aplink tą laužą stovi aštuoni pailgi akmenys, tarsi šildytūsi. Staiga mane apima klaidūs liūdesys ir aš pravirkstu. Tada jau iš tikrųjų pabundu.

– Keistas sapnas, – tarė Brojeris. – Kokios mintys kyla?

– Tik stiprus liūdesys, ilgesys. Niekad anksčiau neverčiau sapne. Ar gali padėti?

Brojeris mintyse pakartojo paprastą Nyčės sakinį: „Ar gali padėti?“ Tai buvo tai, ko jis troško. Ar prieš tris savaites galėjo įsivaizduoti, kad Nyčė tai ištartų? Reikia naudotis proga.

– Aštuoni akmenys šildosi prie laužo, – pakartojo jis. – Keistas vaizdinys. Pasakysiu, kas man ateina į galvą. Žinoma, prisimeni, kaip pono Šlėgelio pensione sunkiai sirgai migrena?

Nyčė linktelėjo.

– Daugmaž. Kai kada būdavau be sąmonės!

– Kai ko tau nesakiau, – tarė Brojeris. – Kai buvai ištiktas komos, ištarei kelias graudžias frazes. Viena jų buvo: „Nėra vietos, nėra vietos.“

Nyčė žiūrėjo sutrikęs.

– Nėra vietos? Ką turėjau galvoje?

– Manau, tai reiškia, kad neturi vietos nė vienoje draugijoje ar bendruomenėje. Man atrodo, Frydrichai, kad ilgiesi židinio, bet ir bijai savo troškimų! – Švelnesniu balsu Brojeris pridūrė: – Šiuo metų laiku turėtum jaustis labai vienišas. Daug pacientų išvyko namo pas šeimą švęsti Kalėdų. Tikriausiai todėl tavo sapne palatos tuščios. Ieškodamas manęs randi laužą, kuris šildo aštuonis akmenis. Man regis, žinau, ką tai reiškia: prie židinio susirinkę septyni mano šeimos nariai: penki vaikai, žmona ir aš. Ar tu negalėtum būti aštuntas akmuo? Galbūt sapnas liudija norą draugauti ir šildytis prie mano židinio? Jei taip, mielai kviečiu.

Brojeris pasilenkė ir patapšnojo Nycei ranką.

– Važiuojam pas mane, Frydrichai. Nors mano neviltis ir nuslopo, mums nebūtina išsiskirti. Paviėšėk pas mane per atostogas – arba verčiau pasilik perziem. Man tai būtų didžiausias džiaugsmas.

Nyčė akimirką uždėjo delną Brojeriui ant rankos – tik akimirką. Tada atsistojo ir vėl nuėjo prie lango. Lietus, bloškiamas šiaurės rytų vėjo, garsiai čaižė stiklą. Jis atsisuko.

– Ačiū, bičiuli, kad pakvieteji mane į savo namus. Tačiau negaliu priimti kvietimo.

– Kodėl gi? Esu tikras, kad tai išeitų tau į naudą, Frydrichai, ir man taip pat. Turiu laisvą kambarį, maždaug tokio dydžio kaip ši palata. Ir biblioteką, kurioje galėtum rašyti.

Nyčė švelniai, bet tvirtai papurtė galvą.

– Prieš kelias minutes, kai prisipažinai priėjęs savo kuklių galimybių ribą, kalbėjai apie vienatvę. Aš taip pat priėjau ribą – bendravimo ribą. Čia, kai šnekamės su tavim akis į akį, siela į sielą, daužausi į šią ribą.

– Ribas galima praplėsti, Frydrichai. Pabandykime!

Nyčė žingsniavo pirmyn atgal.

– Tą akimirką, kai tariu: „Daugiau nebegaliu išverti vienatvės“, mano savivoka krinta į patį dugną – nes atsižadu to, kas manyje

aukščiausia. Man skirtasis kelias reikalauja atsispirti pavojams, kurie gali nuvilioti į šalį.

– Bet, Frydrichai, bendrauti su kitais nereiškia atsisakyti savęs! Kartą sakei, kad iš manęs gali pasimokyti bendravimo. Tai leisk tave mokyti! Kartais gerai būti budriam ir akylam, tačiau kartais reikia gebėti atsipalaiduoti ir suartėti. – Jis ištiesė ranką. – Eikš, Frydrichai, sėskis.

Nyčė paklusniai grįžo ant kėdės ir užsimerkęs kelis kartus giliai įkvėpė. Tada pasiryžo ir atsimerkė.

– Bėda, Jozefai, ne ta, kad tu gali mane apgauti – tai *aš tave* apgaudinėjau. Buvau su tavimi nesąžiningas. Ir dabar, kai kvieti mane į savo namus, kai tapome artimi, mano apgaulė mane graužia. Laikas tai pakeisti! Daugiau tarp mūsų nebegali būti melo! Leisk man nusi mesti naštą. Išklausk mano išpažintį, bičiuli.

Nusisukęs Nyčė įsmeigė žvilgsnį į mažą gėlių ornamentą ant Kašano kilimo ir virpančiu balsu prabilo:

– Prieš kelis mėnesius užmezgiau artimus santykius su įstabia jauna ruse, vardu Lu Salomė. Iki tol nebuvau sau leidęs pamilti moters. Galbūt todėl, kad vaikystėje jų persisotinau. Po tėvo mirties mane supo šaltos, abejingos moterys: mano mama, sesuo, senelė ir tetos. Tikriausiai jos man įdiegė pasibjaurėtiną nuostatą, nes nuo tada į santykius su moterimis ėmiau žvelgti su siaubu. Geismas – moters kūnas – man atrodė didžiausia beprotybė, užkarda tarp manęs ir mano gyvenimo misijos. Tačiau Lu Salomė buvo kitokia, ar bent man taip atrodė. Ji buvo ne tik graži, bet atrodė ir tikra sielos draugė, proto sesuo dvynė. Ji mane suprato, kreipė nauja linkme – į svaiginamas aukštumas, kurių iki tol nedrįsau tyrinėti. Maniau, ji bus mano mokinė, mano protežė, mano sekėja.

Tačiau tada įvyko katastrofa! Prasiveržė mano aistra. Tuo pasi-naudojusi ji sukiršino mane su Paulu Rė, mano artimu bičiuliu, kuris mus ir supažindino. Lu Salomė privertė mane patikėti, kad ją

man skyrė likimas, tačiau kai pasiūliau jai save, ji mane atstūmė. Visi mane apgavo: ji, Rė ir net mano sesuo, bandydama sugriauti mūsų santykius. Dabar viskas virto pelenais, gyvenu tremtyje be tų, kurie kadaise man buvo brangūs.

– Kai mes pirmą kartą kalbėjomės, – pertraukė ją Brojeris, – užsiminei apie *tris* apgavystes.

– Pirmą kartą, labai seniai, mane apgavo Richardas Vagneris. Tas skausmas jau išblėso. Kiti du buvo Lu Salomė ir Paulas Rė. Taip, *juos* turėjau galvoje. Apsimečiau, kad išsprendžiau problemą. Tai buvo apgaulė. Iš tiesų nesu jos išsprendęs, *net ir dabar* ji mane slegia. Ta moteris, Lu Salomė, įsibrovė į mano mintis ir ten šeiminkauja. Vis dar negaliu jos išmesti. Nebūna dienos, kartais ir valandos, kad apie ją nepagalvočiau. Dažniausiai nekenčiu jos. Įsivaizduoju, kaip smogiu jai arba viešai pažeminu. Noriu matyti ją keliaklupsčia, maldaujantią, kad priimčiau atgal! Kartais priešingai – ilgiuosi jos, svajoju, kaip imu jai už rankos, prisimenu, kaip plaukiojome Ortos ežere, kaip drauge prie Adrijos pasitikome saulėtekį...

– Ji tavo Berta!

– Taip, ji mano Berta! Kai pasakojai apie savo įkyrias mintis, kai stengeisi išmesti jas iš galvos, kai bandei suvokti jų prasmę, kalbėjai ir už mane! Tu dirbai už du – už mane taip pat! Aš slėpiausi – kaip moteriškė, o paskui, kai išeidavai, išlįsdavau, atsistodavau į tavo pėdas ir bandydavau tavimi sekti. Buvau bailys, gūžiausi už tavęs ir palikau tave vieną per visus kelionės pavojus ir pažeminimus.

Nyčės skruostais riedėjo ašaros, jis jas nusišluostė nosine.

Tada pakėlė galvą ir pažvelgė Brojeriui į akis.

– *Štai* ką norėjau prisipažinti ir dėl ko man gėda. Dabar supranti, kodėl taip stengiausi tave išlaisvinti. Tavo išsilaisvinimas gali būti ir *mano* išsilaisvinimas. Dabar žinai, kodėl man svarbu tiksliai žinoti, kaip atsikratei Bertos! Ar *dabar* papasakosi?

Tačiau Brojeris papurtė galvą.

– Dabar jau miglotai prisimenu, kas vyko per transą. Bet net jei ir prisiminčiau visas smulkmenas, kuo jos tau padėtų, Frydrichai? Pats sakei, kad nėra Kelio, kad vienintelė didi tiesa – ta, kurią patys atrandame.

Nuleidęs galvą Nyčė sukuždėjo:

– Taip taip, tu teisus.

Brojeris atsikrenkštė ir giliai įkvėpė.

– Negaliu pasakyti tau to, ką nori išgirsti, Frydrichai. – Jis nutilo, tik širdis daužėsi. Dabar atėjo jo eilė atsiverti. – *Kai ką* ir aš privalau tau pasakyti. Ir aš nebuvau sąžiningas, taigi dabar laikas prisipažinti.

Staiga Brojeris su siaubu suvokė, kad nesvarbu, ką jis pasakys ar padarys, Nyčė tai įvertins kaip ketvirtą didžiąją apgaulę jo gyvenime. Tačiau jau buvo per vėlu sustoti.

– Bijau, Frydrichai, kad prisipažinęs prarasiu tavo draugystę. Meldžiuosi, kad to neįvyktų. Prašau patikėti, kad prisipažįstu dėl ištikimybės, nes negaliu išverti minties, kad apie tai gali sužinoti iš ko nors kito ir vėl – ketvirtą kartą – pasijusti apgautas.

Nyčės veidas sustingo it pomirtinė kaukė. Jis garsiai įkvėpė, kai Brojeris prabilo.

– Spalį, likus kelioms savaitėms iki mūsų susitikimo, mes su Matilda trumpam išvažiuome į Veneciją pailsėti. Viešbutyje manęs laukė keistas laiškėlis.

Ištraukęs iš švarko kišenės Brojeris padavė Nyčei Lu Salomės raštelį. Stebėjo, kaip skaitant iš nuostabos plečiasi Nyčės akys.

1882 m. spalio 21 d.

Daktare Brojeri,

Turiu pasimatyti su Jumis itin svarbiu reikalu. Vokietijos filosofijos ateitis kybo ant plauko. Susitikime rytoj devintą ryto „Sorento“ kavinėje.

Lu Salomé

Laikydamas laišką drebančioje rankoje Nyčė išlemeno:

– Nesuprantu. Kas... kas...

– Atsisėsk patogiai, Frydrichai, tai ilga istorija, ir turėsiu papasakoti ją iš pradžių.

Per dvidešimt minučių Brojeris išklojo viską: kaip susitiko su Lu Salome; kaip ji iš brolio Ženios sužinojo apie Anos O. gydymą; kaip prašė dėl Nyčės; kaip jis sutiko jai padėti.

– Tikriausiai svarstai, Frydrichai, ar kada nors gydytojas buvo sutikęs tokiomis keistomis aplinkybėmis konsultuoti ligonį. Iš tikrųjų, kai prisimenu mūsų pokalbį su Lu Salome, vargiai galiu patikėti, kad sutikau patenkinti jos prašymą. Tik įsivaizduok! Ji paprašė, kad surasčiau būdą, kaip gydyti nefiziologinę ligą, ir taikyčiau tą būdą pacientui prieš jo valią. Bet ji mane įkalbėjo. Tiesą sakant, ji tarėsi esanti visateisė šio reikalo partnerė ir per pastarąjį susitikimą pareikalavo ataskaitos apie „mūsų“ paciento pažangą.

– Ką! – sušuko Nyčė. – Jūs neseniai buvote susitikę?

– Prieš kelias dienas nieko nepranešusi ji pasirodė mano kabinete ir pareikalavo, kad suteikčiau jai informacijos apie gydymo eigą. Be abejo, nieko jai nesakiau, ir ji išsiveidusi išlėkė.

Brojeris papasakojo, kaip jautėsi per jų bendrą darbą: kaip nusi-vylęs bandė padėti Nyčei, žinodamas, kad jis slepia savo neviltį dėl Lu Salomės. Netgi atskleidė savo planą – kaip norėdamas užlaikyti Nyčę Vienoje apsimetė, kad jam pačiam reikia gydytis neviltį.

Tai išgirdęs Nyčė ūmiai atsitiesė.

– Vadinasi, visa tai tebuvo vaidinimas?

– Iš pradžių, – prisipažino Brojeris, – ketinau kontroliuoti tave, vaidinti bendradarbiaujantį pacientą, kol pamažu apsisuksime vaidmenimis ir tu tapsi pacientu. Tačiau tada – likimo ironija – susitapinau su savo vaidmeniu ir mano apsimestinė liga virto tikrove.

Ką dar pasakyti? Naršydamas mintyse smulkmenų, Brojeris nieko nerado. Jis viską išpažino.

Nyčė užsimerkė, pasilenkė ir delnais susiėmė galvą.

– Frydrichai, ar tau viskas gerai? – sunerimo Brojeris.

– Mano galva – matau blyksinčias šviesas – abiem akimis! Mano vizualinė aura...

Brojeris tučtuoju prisiėmė gydytojo vaidmenį.

– Prasideda migrena. Šiame etape mes dar galime ją sustabdyti. Geriausi dalykai – kofeinas ir ergotaminas. Nejudėk! Greitai grįšiu.

Išpuolęs iš palatos jis nulėkė laiptais žemyn prie seselių stalo, pasukui į virtuvę. Po kelių minučių grįžo nešinas padėklu su puodeliu, kavinuku stiprios kavos, vandeniu ir keliomis tabletėmis.

– Pirmiausia išgerk šias tabletes – paprastoji skalsė ir magnio druska apsaugos tavo skrandį nuo kavos. Tada norėčiau, kad išgertum visą puodą kavos.

Kai Nyčė prarijo tabletes, Brojeris paklausė:

– Ar norėtum prigulti?

– Ne ne, turime viską aptarti!

– Atsilošk. Užtamsinsiu kambarį. Kuo mažiau regimųjų stimulų, tuo geriau. – Brojeris užtraukė ant visų trijų langų naktines užuolaidas ir paruošęs šaltus drėgnus kompresus uždėjo Nyčei ant akių. Juodu sėdėjo kelias minutes prieblandoje tylėdami. Tada Nyčė tyliai paklausė.

– Taip painu, Jozefai, viskas tarp mūsų taip klastinga, taip nesąžininga, taip baisiai nesąžininga!

– Ką galėjau padaryti? – Brojeris kalbėjo švelniai ir lėtai, lyg būsnaudamas sukelti migreną. – Pirmiausia turbūt reikėjo apskritai nesutikti. O gal turėjau pasakyti anksčiau? Būtum apsigrėžęs ir suvisam išrūkęs!

Tyla.

– Tiesa? – pasiteiravo Brojeris.

– Taip, būčiau kitu traukiniu išlėkęs iš Vienos. Bet tu man melavai. Žadėjai...

– Ištesėjau visus pažadus, Frydrichai. Žadėjau laikyti tavo vardą paslapyje – ištesėjau. O kai Lu Salomé pasiteiravo apie tave – tiksliau, *pareikalavo* ataskaitos, – nieko apie tave neatskleidžiau. Net neminėju, kad mes susitikinėjame. Ir dar vieną pažadą ištesėjau, Frydrichai. Prisimeni, sakiau, kad kai buvai ištiktas komos, kartojai kelias frazes?

Nyčė linktelėjo.

– Kita frazė buvo „Padėk man!“ Daug kartų ją kartojai.

– „Padėk man!“ Aš *to* prašiau?

– Nesiliovei prašyti! Gerk, Frydrichai.

Kai Nyčė išgėrė puoduką, Brojeris pripylė dar tirštos juodos kavos.

– Nieko neprisimenu. Nei „padėk man“, nei tų kitų žodžių „nėra vietos“ – tai ne *aš* kalbėjau.

– Bet tai buvo tavo balsas, Frydrichai. Kažkuri tavo dalis kalbėjosi su manim ir aš *tai* tavo daliai pažadėjau padėti. *Niekada nesulaužiau to pažado*. Išgerk dar kavos. Mano receptas – keturi kupini puodeliai.

Kol Nyčė gėrė kavą, Brojeris uždėjo jam ant kaktos šaltą kompresą.

– Kaip galva? Mirga šviesos? Gal norėtum valandėlę nesikalbėti ir pailsėti?

– Man geriau, daug geriau, – silpnu balsu ištarė Nyčė. – Ne, nenoriu ilsėtis. Jei nustočiau, dar labiau susijaudinčiau. Esu įpratęs dirbti būdamas tokios būsenos. Bet iš pradžių leisk man atpalaiduoti smilkinių ir galvos raumenis. – Tris keturias minutes jis lėtai ir giliai kvėpavo skaičiuodamas. Tada tarė: – Štai, man jau geriau. Dažnai skaičiuoju iškvėpimus ir įsivaizduoju, kaip kiekvienąkart atsipalaiduoja raumenys. Kartais susitelkiu vien į kvėpavimą. Ar kada nors pastebėjai, kad įkvepiamas oras visada vėsesnis nei iškvepiamas?

Brojeris stebėjo ir laukė. Ačiū Dievui, už migreną! – pamanė jis. Ji bent trumpam privertė Nyčę pasilikti. Iš po šalto kompreso buvo matyti tik jo burna. Ūsai krustelėjo, lyg jis būtų ruošęsis kažką sakyti, bet apsigalvojęs.

Galop Nyčė nusišypsojo.

– Manei, kad manipuliuojai manim, o aš visą laiką maniau, kad manipuliuoju tavim.

– Bet, Frydrichai, tai, ką supratome manipuliuodami, dabar nuoširdžiai atskleidėme.

– Ir dar! Už visko slypėjo Lu Salomė savo mėgstamiausia poza – laikanti vadeles, su botagu rankoje, valdanti mus abu. Daug man pasakei, Jozefai, bet viena praleidai.

Brojeris parodė delnus.

– Daugiau neturiu ko slėpti.

– Savo motyvus! Visa tai: tas sąmokslas, apsimitinėjimas – kiek laiko, kiek jėgų tam reikėjo. Esi užsiėmęs gydytojas. Kodėl to ėmeisi? Kodėl apskritai sutikai įsitraukti?

– Dažnai savęs to klausdavau, – tarė Brojeris. – Negalėčiau kitaip atsakyti, kaip tik tai, kad norėjau įtikinti Lu Salomei. Ji mane užbūrė. Negalėjau atsisakyti.

– Tačiau atsisakei, kai ji pastarąjį kartą pasirodė tavo kabinete.

– Taip, bet tada jau buvau sutikęs tave, davęs tau pažadą. Patikėk, Frydrichai, jai tai nepatiko.

– Sveikinu, kad atsilaikei prieš ją, padarei tai, ko aš niekad nesugebėjau. Bet sakyk, *kaip* iš pradžių, Venecijoje, ji tave užkerėjo?

– Vargu ar galėčiau atsakyti. Tik žinau, kad praleidęs su ja pusvalandį jaučiau, jog negaliu jai atsisipirti.

– Taip, ji ir mane taip veikia.

– Tau reikėjo pamatyti, kaip drąsiai ji žengė prie mano staliuko kavinėje.

– Pažįstu tą eiseną, – tarė Nyčė. – Romos imperijos pergalės žygis. Ji nesižvalgo, ar kur nėra kliūčių, tarsi niekas nedrįstų jai pastoti kelio.

– Taip, ta begalinio pasitikėjimo savimi aureolė! Ji spinduliuoja laisvę: jos drabužiai, plaukai. Ji visiškai laisva, jokių papročių naštos.

Nyčė linktelėjo.

– Taip, jos laisvė pribloškianti – ir pasigėrėtina! Šiuo atžvilgiu mes visi galime iš jos pasimokyti. – Jis pamažu pasukiojo galvą ir atrodė patenkintas, kai nepajuto skausmo. – Kartais Lu Salomę įsivaizduoju kaip kokią mutantę, ypač kai pagalvoju, kad jos laisvė suklestėjo pačioje buržuazijos tankmėje. Jos tėvas buvo rusų generolas, tikriausiai žinai. – Jis įdėmiai pažvelgė į Brojerį. – Tikriausiai ji ir su tavim buvo tokia atvira? Pasiūlė vadinti ją vardu?

– Tikrai taip. Ji žiūrėjo man tiesiai į akis ir kalbėdama liedsdavo ranką.

– O taip, atrodo pažįstama. Kai mes pirmą kartą susitikome, Jozefai, ji mane nuginklavo įsikibusi už parankės ir pasisiūliusi palydėti iki viešbučio.

– Ir su manim lygiai taip pat pasielgė!

Nyčė įsitempė, bet kalbėjo toliau:

– Ji pasakė, kad nenori manęs taip greitai paleisti, kad mielai praleistų daugiau laiko su manim.

– Lygiai tą patį ji kalbėjo ir man, Frydrichai. O kai pasakiau, kad mano žmona sutriktų pamačiusi mane, einantį su jauna moterimi, pasišiaušė.

Nyčė sukikeno.

– Įsivaizduoju, kaip ji sureagavo. Ji ne itin vertina tradicinę santuoką – mano, kad tai tėra eufemizmas, nusakantis moters išnaudojimą.

– Tuos pačius žodžius ji sakė ir man!

Nyčė susmuko ant kėdės.

– Ji peikia visas tradicijas, išskyrus vieną – kai kalbama apie vyrus ir seksą, tampa drovi it karmelitė!

Brojeris linktelėjo.

– Taip, bet aš manau, kad mes klaidingai suprantame jos siunčiamus signalus. Ji jauna mergina, dar visai vaikas, nesuvokianti, kaip jos grožis veikia vyrus.

– Čia nesutinku su tavim, Jozefai. Ji puikiai suvokia savo grožį. Ir naudojasi juo tam, kad valdytų, kad išsiurbtų vyrus, o paskui eitų prie kitų.

Brojeris paskubom aiškino toliau.

– Dar vienas dalykas – ji taip žaviai paniekina tradicijas, kad nejučia tampi jos sąjungininku. Pats nustebau, kai sutikau perskaityti Vagnerio tau rašytą laišką, nors ir įtariau, kad ji nesąžiningai jį įsigijo!

– Ką! Vagnerio laišką? Niekada nepastebėjau, kad būtų vieno trūkė. Tikriausiai paėmė jį, kai lankėmės Tautenberge. Žemiau jau kristi negalima!

– Ji parodė man net kelis *tavo* laiškus, Frydrichai. Iškart pasijutau jos artimu bičiuliu ir patikėtiniu. – Šįkart Brojeris turbūt rizikavo labiausiai.

Nyčė atsisėdo tiesiai. Šaltas kompresas nukrito jam nuo akių.

– Ji rodė tau *mano* laiškus? Ta ragana!

– Prašau, Frydrichai, saugokis migrenos. Štai, išgerk paskutinį puoduką, tada atsilošk, uždėsiu tau naują kompresą.

– Viskas gerai, daktare, šiuose reikaluose klausau tavo patarimų. Bet manau, kad pavojus praėjo – akyse nebemirguliuoja. Regis, tavo vaistai padėjo.

Nyčė vienu ypu išgėrė drungnos kavos likučius.

– Baigta, užteks, tiek kavos nesu išgėręs per visą pastarąjį pusmetį! – lėtai pasukiojęs galvą jis padavė Brojeriui kompresą. – Man jo nebereikia. Atrodo, priepuolis praėjo. Nuostabu! Be tavo pagalbos būčiau prasikankinęs kelias dienas. Gaila, – jis įsidrąsinęs žvilgtelėjo į Brojerį, – negaliu pasiimti tavęs su savim!

Brojeris linktelėjo.

– Bet kaip ji *drįso* rodyti tau mano laiškus, Jozefai! Ir kaip *galėjai* juos skaityti?

Brojeris prasižiojo, bet Nyčė iškėlė ranką, kad jis nutiltų.

– Atsakyti nereikia. Suprantu, kokioje padėtyje atsidūrei, kaip smagu buvo pasijusti išrinktuoju ar patikėtiniu. Man kilo toks pat jausmas, kai ji man rodė Rė ir Gilo, vieno mokytojo iš Rusijos, kuris irgi ją įsimylėjęs, laiškus.

– Vis vien, – tarė Brojeris, – tau turėtų būti skaudu. Jausčiausi priblokštas, jei sužinočiau, kad Berta kitam vyrui papasakojo apie pačias intymiausias mūsų akimirkas.

– Taip, skaudu. Tačiau tai geras vaistas. Klok man viską apie savo susitikimus su Lu. Nieko nepraleisk!

Dabar Brojeris suprato, kodėl neatskleidė Nyčei savo regėjimo per transą, kaip Berta vaikštinėjo su daktaru Durkinu. Ta stipri emocinė patirtis išlaisvino jį nuo Bertos. Kaip tik to ir reikėjo Nyčei – ne kieno nors kito patirties atskleidimo, ne supratimo protu, o savo jausmų išgyvenimo, tokio stipraus, kad leistų išrauti iliuzines prasmes, kurias jis priskyrė tai dvidešimt vienerių metų rusei.

O koks išgyvenimas Nyčei būtų stipresnis, jei ne išgirsti, kad Lu Salomé bendraudama su kitu vyru griebėsi tų pačių gudrybių kaip kadaise su juo? Taigi Brojeris mintyse naršė visų smulkmenų iš susitikimų su ja. Jis citavo Nyčei jos žodžius: kaip ji trokštanti būti jo mokine ir globotine; jos meilikavimus ir bandymus įtraukti Brojerį į jos didžiųjų vyrų kolekciją. Apibūdino jos elgesį: kaip ji maivėsi, kaip sukiojo galvą tai į vieną, tai į kitą pusę, kaip šypsojosi iškelta galva, kaip žvelgė atviromis ir susižavėjusiomis akimis, kaip žaismingai apsilaižydavo lūpas, kaip uždėdavo jam ant rankos delną.

Nyčė klausėsi atlošęs savo didelę galvą, užmerkęs įdubusias akis ir, regis, apimtas stiprių jausmų.

– Frydrichai, kaip jauteisi, kai kalbėjau?

– Tiek daug visko, Jozefai.

– Apibūdink.

– Per daug, negaliu susigaudyti.

– Nesistenk. Tiesiog krėsk kaminus.

Nyčė atsimerkė, pažvelgė į Brojerį, lyg norėdamas įsitikinti, ar jis neveidmainiauja.

– Drašiau, – paragino Brojeris. – Tebūnie tai gydytojo paliepi-
mas. Gerai pažįstu patyrusį panašias kančias žmogų, kuriam, sakė,
tai padėjo.

Nyčė netvirtai prabilo:

– Kai kalbėjai apie Lu, prisiminiau savo išgyvenimus su ja, savo
įspūdžius – lygiai tokius pačius. Su tavim ji buvo tokia pat, kaip ir su
manim – jaučiuosi, lyg būčiau netekęs visų tų brangių akimirkų, tų
šventų prisiminimų. – Jis atsimerkė. – Sunku laisvai reikšti mintis,
jaučiuosi sutrikęs!

– Patikėk manim, galiu užtikrinti, kad tai nėra pavojinga gyvybei!
Kalbėk toliau! Būk tvirtas ir jautrus.

– Pasitikiu tavim. Žinau, tavo žodžiuose slypi galia. Jaučiuosi... –
Nyčė nutilo, jo veidas išraudo.

Brojeris paragino.

– Užsimerk. Galbūt bus lengviau kalbėti, jei nežiūrėsi į mane.
Arba atsigulk ant lovos.

– Ne, liksiu čia. Norėjau pasakyti, kad džiaugiuosi, jog susitikai
su Lu. Dabar pažįsti mane. Jaučiuosi tau artimas. Bet tuo pat metu
ir pykstu, nirštu. – Nyčė atsimerkė, lyg norėdamas įsitikinti, kad
neįžeidė Brojerio, o paskui švelnesniu balsu pridūrė: – Nirštu, kad
išniekinai mano meilę. Sutrypei ją, sumynei į dulkes. Nuo to skauda
štai čia, – jis pabaksnojo kumščiu į krūtinę.

– Žinau tą skausmą, Frydrichai. Ir man taip buvo. Prisimeni, kaip
siusdavau kaskart, kaip Bertą pavadindavai luoše? Prisimeni...

– Šiandien aš esu priekalas, – pertraukė jį Nyčė, – o tavo žodžiai –
kūjo smūgiai, trupinantys mano meilės citadelę.

– Kalbėk, Frydrichai.

– Tai viskas, ką jaučiu – ir dar skausmą. Jaučiuosi daug praradęs.

– Ką šiandien praradai?

– Visas tas mielas, brangias akimirkas su Lu. Mudviejų meilę – kur ji dabar? Dingo! Viskas sutrypta į dulkes. Dabar suprantu, kad praradau ją amžinai!

– Bet, Frydrichai, kad prarastum, pirmiausia reikia turėti.

– Priė Ortos ežero, – Nyčė kalbėjo švelniai, tarsi nenorėdamas žodžiais sutrypti šių mielų prisiminimų, – mudu užkopėme į Sakro Montės viršūnę pasižiūrėti auksinio saulėlydžio. Du spindintys koralų spalvos debesėliai atrodė lyg du vienas į kitą plaukiantys ir susiliejančios veidai. Mes švelniai susiglaudėme. Pasibučiavome. Tai buvo šventa akimirka – pati švenčiausia akimirka mano gyvenime.

– Ar judu kalbėdavote apie tą akimirką?

– Ji tai žinojo! Dažnai išvykęs rašydavau jai atvirukus, kuriuose minėdavau Ortos saulėlydžius, Ortos brizus, Ortos debesis.

– Bet, – neatlyžo Brojeris, – ar *ji* kada nors kalbėjo apie Ortą? Ar ir jai tai buvo šventa akimirka?

– Ji suvokė, kas nutiko Ortoje!

– Lu Salomė manė, kad turėčiau viską žinoti apie jūsų santykius, todėl kuo smulkiausiai nupasakojo visus jūsų susitikimus. Tvirtino, kad nieko nepraleido. Ji ilgai kalbėjo apie Liucerną, Leipcigą, Romą, Tautenbergą. Bet Ortą – prisiekiu! – ji paminėjo tik probėgšmais. Jai ji nepadarė ypatingo įspūdžio. Ir dar kai kas, Frydrichai. Ji bandė prisiminti, bet nebuvo tikra, ar judu kada bučiavotės!

Nyčė tylėjo. Jo akis užplūdo ašaros, galva nusviro.

Brojeris žinojo, kad žiauriai pasielgė. Bet taip pat žinojo, kad būtų dar žiauriau nesielgti žiauriai. Tai buvo nepaprasta galimybė, daugiau tokios nepasitaikytų.

– Dovanok, kad griežtai kalbu, Frydrichai, bet aš laikausi vieno didžio mokytojo patarimų. „Pasiūlyk kenčiančiam draugui pailsėti, – sakė jis. – Bet žiūrėk, kad tai būtų kieta lova ar kario gultas.“

– Tu įdėmiai klauseisi, – atsakė Nyčė. – O lova *tikrai* kieta. Pasakysiu tau, *kokia* kieta. Pasistengsiu, kad suprastum, kiek netekau! Penkiolika metų dalijaisi su Matilda lova. Esi svarbiausias žmogus jos gyvenime. Ji tavimi rūpinasi, liečia tave, žino, ką mėgsti valgyti, jaudinasi, jei vėluoji. Kai išstumsiu iš galvos Lu Salomę, – suprantu, kad dabar kaip tik tai ir vyksta, – ar žinai, kas man liks? – Nyčė žvelgė ne į Brojerį, veikiau į vidų, tarsi skaitytų kokį nematomą tekstą. – Ar žinai, kad nė viena moteris nebuvo manę palietusi? Nė viena nemylėjo, nė viena neapkabino. Gyvenu niekieno nematomas – ar bent suvoki, kad taip gali būti? Dažnai dienų dienas niekam neištariu nė žodžio, nebent kartais *Guten Morgen* ir *Guten Abend* savo pensiono šeimininkui. Taip, Jozefai, tu teisingai aiškinai mano žodžius „nėra vietos“. Niekam nepriklausau. Neturiu nei namų, nei bičiulių būrelio, su kuriais kasdien pasišnekėčiau, nei pilnos spintos daiktų, nei šeimos židinio. Net jokiai šaliai nepriklausau, nes atsisakiau Vokietijos pilietybės ir niekad nesėdžiu vienoje vietoje pakankamai ilgai, kad gaučiau Šveicarijos pasą.

Nyčė skvarbiai žvelgė į Brojerį, lyg norėdamas, kad šis jį sustabdytų. Tačiau Brojeris tylėjo.

– O, Jozefai, turiu savų gudrybių, slaptų būdų išverti vieatvę, net ją garbinti. Aš sakau sau, kad turiu atsiskirti nuo visų ir mąstyti savo mintis. Sakau, kad mano bičiuliai – didieji praeities protai, kad jie išlenda iš savo slėptuvių į *mano* saulėkaitą. Šaipausi iš vieatvės baimės. Aiškinu sau, kad didieji mąstytojai turi išverti daug skausmo, kad nužengiau pernelyg toli į ateitį ir kad niekas negali manęs lydėti. Džiūgauju, jei manęs nesupranta ar bijo, ar atstumia – kuo griežčiau, tuo geriau. Vadinasi, esu arti tikslo! Tvirtinu, kad mano drąsa gyventi be šeimos židinio, be dieviškojo rūpintojėlio įrodo, koks didis esu. Bet mane be paliovos persekioja viena baimė... – jis akimirką dvejėjo, tada pasiryžo. – Kad ir kaip didžiuojuosi esąs pomirtinis filosofas, kad ir koks tikras esu, jog ateis mano diena, kad

ir tikiu amžinu pasikartojimu – mane persekioja mintis, kad mirsiu vienas. Ar supranti, ką reiškia žinoti, kad po mirties tavo kūno gali nerasti kelias dienas ar savaites, kol kvapas privilios kokį prašalaitį? Bandau guostis. Kartais, didžiausioje vienatvėje, kalbuosi su savim. Tačiau ne per garsiai, nes baiminuosi duslaus aido. Vienas, vienintelis žmogus, užpildęs šią tuštumą, buvo Lu Salomė.

Brojeris, nerasdamas žodžių išreikšti gailestį ir dėkingumą, kad Nyčė nusprendė patikėti jam savo didžiausias paslaptis, klausėsi tylėdamas. Jame augo viltis, kad galbūt jam vis dėlto pavyko tapti Nyčės nevilties gydytoju.

– O dabar, – užbaigė Nyčė, – tavo dėka žinau, kad Lu tebuvo iliuzija. – Jis papurtė galvą ir įsistebeilijo pro langą. – Kartūs vaistai, daktare.

– Bet, Frydrichai, negi mes, tiesos ieškantys mokslininkai, neturime atsisakyti visų iliuzijų?

– TIESA didžiosiomis raidėmis! – sušuko Nyčė. – Pamiršau, Jozefai, kad mokslininkai dar nežino, jog ir TIESA tėra iliuzija – tik tokia iliuzija, be kurios negalėtume gyventi. Taigi atsisakau Lu Salomės dėl kažkokios kitos, dar nežinomos iliuzijos. Skaudu suvokti, kad jos nebėra, kad nieko nebeliko.

– Nieko nebeliko iš Lu Salomės?

– Nieko gero, – Nyčė susiraukė iš pasibjaurėjimo.

– Galvok apie ją, – paragino Brojeris. – Leisk kilti vaizdams. Ką regi?

– Plėšrų paukštį – erelį kruvinais nagais. Vilką gaują, kuriai vadovauja Lu, mano sesuo, mano mama.

– Kruvini nagai? Bet ji bandė tau padėti. Visos tos pastangos, Frydrichai – kelionė į Veneciją, dar viena – į Vieną.

– Ne dėl *manęs!* – atsakė Nyčė. – Galbūt ji keliavo dėl savęs pačios, norėdama išpirkti kalnę.

– Man ji neatrodė slegiama kaltės.

– Tuomet galbūt mokslo labui. Ji vertina mokslą – vertina ir mano darbus, tuos, kuriuos jau parašiau ir kuriuos dar sukursiu. Ji, reikia pripažinti, turi gerą akį. Keista, – svarstė Nyčė. – Sutikau ją balandį, beveik prieš devynis mėnesius, o dabar jaučiu, kaip manyje spurda didelė knyga. Trokšta gimti mano sūnus, Zaratustra. Galbūt prieš devynis mėnesius ji pasėjo Zaratustros sėklą mano smegenų vagose. Galbūt *tokia* jos lemtis – apvaisinti derlingus protus didžiais veikalais.

– Taigi, – surizikavo Brojeris, – prašydama manęs, kad tau padėčiau, Lu Salomė pasielgė draugiškai.

– Ne! – Nyčė trinktelėjo per kėdės rankeną. – Tai tu taip sakai. Bet klysti! *Nieku gyvu* nesutiksiu, kad ji rūpinosi manim. Ji kreipėsi į tave dėl savęs pačios, norėdama išpildyti savo likimą. Ji niekada *manęs* nepažinojo. Ji manimi *naudojosi*. Tai, ką šiandien papasakojai, tai patvirtina.

– Kaip? – paklausė Brojeris, nors jau žinojo atsakymą.

– Kaip? Tai akivaizdu. Pats sakei, kad Lu kaip Berta – ji automatas, atliekantis savo vaidmenį, tą patį vaidmenį su manim, su tavim, su kitais vyrais. Vyro vaidmuo čia tėra epizodinis. Ji mus abu vienu metu suvedžiojo, ta pačia moteriška klaida, tuo pačiu gudrumu, tais pačiais gestais, tais pačiais pažadais!

– Ir vis dėlto tas automatas tave valdo. Ji viešpatauja tavo mintyse: rūpiniesi dėl jos nuomonės, ilgiesi jos prisilietimo.

– Ne. Nesiilgiu. Jau nebe. Dabar tik pykstu.

– Ant Lu Salomės?

– Ne! Ji neverta mano pykčio. Grauziuosi ir pykstu ant savęs, kad aistra privertė mane trokšti tokios moters.

Ar šis kartėlis, svarstė Brojeris, bent kiek geriau už įkyrias mintis ir vienatvę? Išmesti iš Nyčės galvos Lu Salomę – tai tik dalis procedūros. Reikia dar ir prideginti likusią žaizdą.

– Kodėl taip pyksti ant savęs? – pasiteiravo jis. – Prisimenu, sakei, kad mes visi turime savo laukinius šunis rūsyje. Kaip norėčiau, kad būtum malonesnis, kilnesnis savo paties žmogiškumui!

– Prisimeni mano kertinį posakį – dag sykių jį tau kartojau, Joze-fai, – tapk tu, kas esi? Tai reiškia ne tik tobulinti save, bet ir netapti kitų užmačių auka. Bet jau verčiau mūšyje pasiduoti kito jėgai, nei tapti moters automato auka, moters, kuri tavęs net nėra mačiusi! Tai nedovanotina!

– O tu, Frydrichai, ar *tu* kada nors iš tiesų matei *Lu Salomę*?

Nyčė krestelėjo galvą.

– Ką turi galvoje? – paklausė.

– Galbūt ji vaidino *savo* vaidmenį, bet tu, kiemo vaidmenį vadina*u tu*? Ar tu ir aš taip labai skiriamės nuo jos? Ar matei *jq*? O gal ir tu regėjai tik auką – mokinę, dirvą savo mintims, sekėją? O gal, kaip aš, matei grožį, jaunystę, atlasinę pagalvėlę, indą išlieti savo geismui? Argi ji nebuvo dar ir laimikis atkaklioje varžybose su Paulu Ré? Ar tikrai matei ją *arba* Paulą Ré, kai po jūsų pirmojo susitikimo paprašei jo, kad pasiūlytų jai tekėti už tavęs? Manau, troškai ne Lu Salomės, bet kažko *panašaus į jq*.

Nyčė tylėjo. Brojeris kalbėjo toliau:

– Niekada neužmiršiu mūsų pasivaikščiojimo Zimeringerio šile. Tas pasivaikščiojimas daug ką pakeitė mano gyvenime. Iš visko, ką tą dieną sužinojau, turbūt svarbiausia įžvalga buvo ta, kad bendrauju ne su *Berta*, o su visomis asmeninėmis prasmėmis, kurias jai suteikiau – su prasmėmis, kurios su ja neturi nieko bendro. Padėjai man suvokti, kad niekada nemačiau jos tokios, kokia ji iš tiesų yra – kad nė vienas mūsų nematėme kito. Frydrichai, *argi ne taip pat ir tau*? Tikriausiai kaltųjų apskritai nėra. Galbūt Lu Salome buvo taip pat pasinaudota kaip ir tavim. Ko gero, mes visi esame kančios bičiuliai, nematantys vieni kitų tiesos.

– Netrokštu suprasti, ko nori moterys, – šaižiu trūkinėjančiu balsu tarė Nyčė. – Tetrokštu jų vengti. Moterys sugadina ir išlepina. Turbūt paprasčiausia būtų pasakyti, kad netinku joms, ir viską taip palikti. Bėgant laikui tai gali virsti mano pralaimėjimu. Retkarčiais vyrui reikia moters, kaip reikia namie gaminto maisto.

Nyčės suktas, negailestingas atsakymas privertė Brojerį susimąstyti. Jis galvojo apie tuos malonumus, kuriuos jam teikia Matilda ir šeima, taip pat ir apie pasitenkinimą, kurį jis patyrė naujai suvokęs Bertą. Kaip gaila, kad jo bičiuliui niekada neteks to pajusti! Tačiau nematė būdo pakeisti iškreiptą Nyčės požiūrį į moteris. Galbūt tai ir neįmanoma. Veikiausiai Nyčė teisus, tvirtindamas, kad jo nuostata į moteris susiformavo per pirmuosius kelerius gyvenimo metus. Galbūt šios nuostatos taip giliai įsišaknijusios, kad nieku gyvu nepasiduos gydymui kalbėjimu. Brojeris suvokė, kad jo mintys išseko. Juolab kad ir laiko liko mažai. Nyčė nebeilgai bus toks prieinamas.

Staiga šalia jo sėdintis Nyčė nusiėmė akinius, įsikniaubė veidu į nosinę ir pratrūko raudoti.

Brojeris apstulbo. Reikėjo ką nors sakyti.

– Ir aš verkiu, kai supratau, kad turiu atsisakyti Bertos. Sunku atsisakyti svajonės, to stebuklo. Verki Lu Salomės?

Nyčė, vis dar įsikniaubęs į nosinę, išsipūtė nosį ir smarkiai papurtė galvą.

– Tada savo vienatvės?

Nyčė vėl papurtė galvą.

– Ar žinai, ko raudi, Frydrichai?

– Nelabai, – pasigirdo duslus atsakymas.

Brojeriui dingtelėjo nuostabi mintis.

– Frydrichai, prašau atlikti eksperimentą. Ar gali įsivaizduoti, kad tavo ašaros turi balsą?

Nuleidęs nosinę Nyčė pažvelgė į jį suglumęs, raudonomis akimis.

– Tiesiog pabandyk minutę ar dvi, – švelniai paragino Brojeris. – Suteik savo ašaroms balsą. Ką jos sakytu?

– Jaučiuosi kvailys.

– Ir aš jaučiausi kvailys, kai bandžiau visus tuos keistus *tavo* siūlytus eksperimentus. Padaryk tai dėl manęs. Pabandyk.

Nežiūrėdamas į Brojerį Nyčė prabilo:

– Jei viena iš mano ašarų galėtų jausti, ji pasakytų... ji pasakytų... – Jo balsas virto garsiu švokščiančiu šnabždesiu: – ...pagaliau esu laisva! Visus šiuos metus gyvenau uždaryta! Šis vyras, šis kietas sausas vyras dar niekada manęs nepraliejo. Ar tai turėjai galvoje? – jau savo balsu paklausė jis.

– Taip, gerai, labai gerai. Toliau. Kas dar?

– Kas dar? Ašaros pasakytų, – vėl švokščiantis šnabždesys, – *gera išsivaduoti! Keturiasdešimt metų užsistovėjusiame tvenkinyje. Pagaliau, pagaliau senis nusprendė susitvarkyti namus! Ak, kaip troškau ištrūkti! Bet negalėjau, kol šis gydytojas iš Vienos neatidarė užrūdijusių vartų.* – Nyčė nutilo ir nusišluostė akis nosine.

– Ačiū, – tarė Brojeris. – Atidariau užrūdijusius vartus – nuostabus komplimentas. Dabar savo balsu papasakok daugiau apie liūdesį, kuris slypi už ašarų.

– Ne, tai ne liūdesys! Priešingai, kai prieš kelias minutes kalbėjau apie tai, kaip mirsiu vienas, mane užplūdo didžiulis palengvėjimas. Ne dėl to, *ką* sakiau, bet todėl, *kad* pasakiau, kad pagaliau atskleidžiau, *ką* jaučiu.

– Papasakok daugiau apie *tą* jausmą.

– Stiprus. Jaudinantis. Šventa akimirka! Tai *todėl* verkiu. Tai todėl dabar verkiu. Dar niekad to nedariau. Pažiūrėk į mane! Negaliu sulaikyti ašarų.

– Tai gerai, Frydrichai. Verkti sveika.

Nyčė, užsidengęs delnais veidą, linktelėjo.

– Keista, bet tą pačią akimirką, kai pirmą kartą gyvenime atskleidžiau savo pačią giliausią vienvė, visą savo neviltį – kaip tik tada vienvė išsisklaidė! Tą akimirką, kai ištariau, kad manęs dar niekas nebuvo palietęs, pirmą kartą leidau prie savęs prisiliesti. Nepaprasta akimirka, tarsi kokia didžiulė vidinė ledų sangrūda staiga būtų subraškėjusi ir subyrėjusi.

– Paradoksas! – tarė Brojeris. – Vienvė egzistuoja tik vienvėje. Kai ja pasidaliji, ji išsisklaido.

Nyčė pakėlė galvą ir pamažu nusišluostė nuo veido ašarų pėdsakus. Penkis kartus šukomis persibraukė ūsus ir vėl užsidėjo akinius storais stiklais. Po trumpos pertraukėlės tarė:

– Dar kai ką turiu prisipažinti. Tikriausiai, – jis dirstelėjo į laikrodį, – jau paskutinį dalyką. Kai šiandien įėjai į palatą ir paskelbei, kad pasveikai, Jozefai, pasijutau priblokštas! Taip apgailėtinau pasinėriau į save, taip nusivyliau, kad nebeturėsiu galimybės būti su tavim, kad negalėjau prisiversti džiaugtis tavo gera žinia. Toks savanaudiškumas neatleistinas.

– Kodėl ne? – atsakė Brojeris. – Juk pats mane mokei, kad esame sudaryti iš daugelio dalių ir kiekviena siekia pasireikšti. Esame atsakingi tik už galutinį kompromisą, ne už aikštingus kiekvienos kerTELės impulsus. Tavo vadinamasis savanaudiškumas atleistinas *kaip tik todėl*, kad rūpiniesi manim ir man apie tai pasakoji. Atsisveikindamas noriu palinkėti tau, brangusis drauge, išmesti iš savo žodyno žodį „neatleistina“.

Nyčės akys vėl priplūdo ašarų, jis išsitraukė nosinę.

– O šios ašaros, Frydrichai?

– Dėl to, kaip ištarei „brangusis drauge“. Ir anksčiau sakydavau „draugas“, tačiau iki šios akimirkos tas žodis nebuvo visiškai *mano*. Visuomet svajoju apie draugystę, kai du žmonės susivienija siekdami kokio nors idealo. Ir štai dabar tai įvyko! Mes tam ir susivienijo-

me! Padėjome vienas kitam įveikti save. Aš *esu* tavo draugas. Tu esi mano. Mes esame draugai. Mes – esame – draugai. – Tą akimirksnį Nyčė atrodė bemaž linksmas. – Man patinka, kaip skamba tie žodžiai, Jozefai. Noriu juos kartoti ir kartoti.

– Tuomet, Frydrichai, priimk mano kvietimą ir pasilik pas mane. Prisimink sapną: tavo vieta prie mano židinio.

Išgirdęs Brojerio kvietimą Nyčė sustingo. Jis lėtai papurtė galvą, tada atsakė:

– Tas sapnas ir vilioja mane, ir kankina. Esu panašus į tave. Mėgstu šildytis prie šeimos židinio. Tačiau bijau pasiduoti patogumams. Tai reikštų apleisti save ir savo misiją. Man tai būtų tolygu mirčiai. Galbūt tai paaikšintų sustingusio besišildančio akmens simbolį.

Nyčė pakilo, pavaikščiojo ir sustojo už savo kėdės.

– Ne, bičiuli, mano likimas – ieškoti tiesos anapus vienvės. Mano sūnus Zaratustra bus kupinas išminties, tačiau vienintelis jo palydovas bus erelis. Jis bus vienišiausias žmogus pasaulyje.

Nyčė vėl žvilgtelėjo į laikrodį.

– Pakankamai gerai žinau tavo grafiką, Jozefai, ir suprantu, kad tavęs jau laukia kiti pacientai. Nebegaliu tavęs užlaikyti. Mes abu turime keliauti savo keliais.

Brojeris papurtė galvą.

– Man skaudu, kad turime išsiskirti. Tai nesąžininga! Tu tiek dėl manęs padarei ir taip mažai gavai. Galbūt Lu paveikslas neteko savo galios tau. O gal ir ne. Laikas parodys. Bet man atrodo, kad mes dar tiek galėtume nuveikti.

– Nenuvertink to, ką man davei, Jozefai. Nenuvertink draugystės, mano patyrimo, kad nesu pamišėlis, kad galiu palytėti ir būti palytėtas. Anksčiau tik iš dalies tikėjau savo mintimi *Amor fati*: buvau išmokęs – tiksliau *prisivertęs* – mylėti savo likimą. Bet dabar tavo dėka, tavo atviros širdies dėka, supratau galįs rinktis. Visuomet liksiu

vienas, tačiau koks skirtumas, koks nuostabus skirtumas, *pasirinkti*, ką daryti. *Amor fati* – pasirink savo likimą, mylėk savo likimą.

Brojeris atsistojo priešais Nyčę, tarp jų buvo kėdė. Apėjo aplink kėdę. Akimirką Nyčė atrodė išsigandęs, susigūžęs. Tačiau kai Brojeris išskėtė rankas, leidosi apkabinamas.

1882-ųjų gruodžio aštuonioliktosios vidudienį Jozefas Brojeris grįžo į savo kabinetą pas poniją Beker ir jo laukiančius pacientus. Vėliau papietavo su žmona, vaikais, uošviu ir uošve, jaunuoju Froidu ir Makso šeima. Po pietų nusnūdo ir sapnavo, kad žaidžia šachmatais ir pėstininką paverčia karaliene. Dar trisdešimt metų jis ramiai dirbo gydytoju, tačiau kalbėjimu daugiau nebegydė.

Tą pačią popietę Laucono klinikos pacientas iš tryliktosios palatos, Ekartas Miuleris, įsėdo į fiakrą, nuvažiavo į traukinių stotį ir iš ten vienas patraukė į pietus, į Italiją, kur šilta saulė, kur tykus oras, susitikti, nuoširdžiai susitikti su persų pranašu Zaratustra.

EPILOGAS

PRIEŠ KELERIUS METUS savo esė apie knygos „Kai Nyčė verkė“ kūrimą citavau André Žido frazę: „Istorija – tai *įvykęs* pramanas. O pramanas – *galėjusi* įvykti istorija.“

Taikli pastaba, pamaniau, ir parašiau:

Pramanas – tai galėjusi įvykti istorija. Nuostabu! Kaip tik tokį kūrinį ir norėjau parašyti. Mano romano „Kai Nyčė verkė“ veiksmas iš tikrųjų galėjo įvykti. Jei pažvelgsime, kokių neįtikimų istorijų pasitaiko psichoterapijoje, tai ir šie įvykiai galėjo būti tikri, jei tik istorija būtų nors šiek tiek pasisukusi aplink savo ašį (iš „Jalomo skaitytojas“, Basic Books, NY, 1998).

2003-iaisiais įvyko vienas dalykas, kuris šiems žodžiams suteikė šiurpią pranašišką reikšmę. Renata Müller-Buk (*Renate Müller-Buk*) persiuntė man nepaprastą laišką, kurį aptiko rašydama istorinio kritinio Nyčės veikalų ir laiškų leidimo, kurį išleido Madzinis Montinaris (*Mazzino Montinari*) ir Džordžijas Kolis (*Giorgio Colli*), komentarus. Veimaro Nyčės archyvuose ji aptiko 1878 metų laišką, kuriame Zygfridas Lipineris (*Siegfried Lipiner*) bando įtikinti Heinrichą Kėselicą (*Heinrich Köselitz*) atsiųsti Nyčę į Vieną, kur jį galėtų gydyti Brojeris!

Zygfridas Lipineris buvo Vienos poetas ir filosofas, draugavo su Nyčė, Froidu, Maleriu ir Brojeriu. Vienu metu jie visi drauge su Froidu buvo Pernerštorferio būrelio nariai – grupė studentų ir intelektualų domėjosi filosofija ir socialine demokratine literatūra. Heinrichas Késelicas (muzikas, pasivadinęs Péterio Gasto slapyvardžiu) buvo Nyčės artimas bičiulis, mokinys ir sekretorius.

Kitaip tariant, išgalvotas įvykis, kuriuo grindžiau savo romaną, tapo vos ne istorija. Be abejo, toliau pateiktas laiškas liudija, kad Zygfridas Lipineris kiek galėdamas stengėsi įtikinti Nyčės draugus organizuoti Nyčei kelionę į Vieną ir konsultaciją pas jo bičiulį Jozefą Brojerį. Jis surado fondų, kurie būtų apmokėję Nyčei kelių mėnesių viešnagę Vienoje, susitarė su daktaru Brojeriu, su keliais Nyčės draugais aptarė šį planą ir netgi pagalvojo apie tai, kur Vienoje galėtų gyventi Nyčė.

Tas planas taip ir nebuvo įgyvendintas. Késelicas atsakė, kad šis pasiūlymas jį sužavėjo; jis net puoselėjo mintį pasigrobtį Nyčę į Vieną. Tačiau pasitaręs su Nyčės seserimi Elizabeta ir jo draugu Francu Overbeku, jis nusprendė verčiau atsisakyti pasiūlymo. Nyčė buvo pernelyg silpnas, kad išvertų kraustymosi jaudulį. Be to, jis ketino vykti į vandens gydyklą Baden-Badene. Nyčė jau buvo patyręs žalos dėl pernelyg dažnai keičiamų gydytojų ir tuo metu neseniai pradėjęs gydytis pas du garsius daktarus, taigi buvo aišku, kad daugiau permainų nereikia. Kai kurie Nyčės laišakai, rašyti dar prieš šį sumanymą, liudija, kad Nyčei nepatiko Zygfrido Lipinerio nurodinėjimai, gali būti, kad Nyčė ir pats būtų atmetęs pasiūlymą.

Štai Lipinerio laiškas ir Késelico atsakymas.

Praterio gatvė, Viena,
1878 m. vasario 22 d.

Mano brangusis drauge Késelica!

Noriu kuo nuoširdžiausiai padėkoti už Tavo laišką, kuris mane labai pradžiugino. Gal galėtum būti toks malonus ir perduoti linkėjimus ponui P. Videmanui? Man bus be galo malonu apžvelgti jo kūrinis. Kaip sekasi kultūrinė veikla? Ar galėčiau Tau kuo nors padėti? Nesidrovėdamas prašyk manęs, pasitelksiu į pagalbą draugus.

Tai, ką rašei apie Overbeką, patvirtino mano įspūdį apie jį, kurį susidariau perskaitęs straipsnį apie akordus ir disonansus. Ar Tu pažįsti Polį de Lagardą (*Paul de Lagard*)? Jei ne – turi kuo greičiau susipažinti. Jo straipsnis „Apie dabartinę Vokietijos reicho būklę“ (Getingenas: Dieterich, 1876) nuostabus; be galo myliu jį ir juo žaviuosi. Bet dabar prie esmės. Panelė iš Meizenburgo parašė nerimą keliančių dalykų apie Nyčę. Aš, kaip žinai, tuo metu buvau Zalcburge, kur mane buvo pakvietęs Zeidlicas. Jos telegrama nepranešė nieko gero. Viena aišku: reikia priversti Nyčę artimiausius kelis mėnesius susitelkti vien į gydymą. Sugalvojau štai tokį planą: jis atvyktų į Viena; jei reikėtų, aš jį pasiimčiau; keliautume su sustojimais [sic]; tuomet jis galėtų pasikonsultuoti su mūsų puikiaisiais Vienos gydytojais ir jų prižiūrimas bei globojamas galbūt pamažu pasitaisytų. Itin kompetentingas nervų patologas daktaras Brojeris, mano asmeninis draugas, kuo atidžiausiai juo rūpintųsi; profesorius Bambergeris stebėtų bendrąjį gydymą, jam asistuoję jaunas labai geras ir patyręs daktaras (bendrosios praktikos ligoninės specialistas ir asistentas). Surinkau pakankamai lėšų, kad Nyčė galėtų kelis mėnesius gyventi be rūpesčių – išskyrus tuos, kuriuos kelia sveikata. Taigi Nyčei nėra ko nerimauti, jam neturėtų kilti jokių abejonių. N., jei norės, galės gyventi ne mieste, o Vienos priemies-

tyje, mūsų klimatas švelnus ir sveikas, atviros apylinkės; žinoma, galėtų gauti ir labai tylų butą mieste. Be abejo, viską supirksiu; jam nereikės niekuo rūpintis, viskas bus parengta. Nieko nesakysime, kas galėtų jį supykdyti ar sujaudinti – jis galės mėgautis pačiu švelniausiu, rūpestingiausiu, saugiausiu, raminamu gydymu. Kai ims sveikti, pasistengsime, kad jam netrūktų geriausių pramogų. Trumpai tariant, nėra priežasties, dėl kurios jis negalėtų čia atvykti, viskas atrodo labai aišku. Baronas Zeidlicas džiaugiasi mūsų sumanymu; Hansas Richteris, su kuriuo kalbėjaisi, taip pat mano, kad jam tai būtų be galo naudinga.

Aš paprasčiau [sic] medikų patarimo tuo klausimu, tad nebeturėtų kilti abejonių. Prašau, brangus drauge, tuoj pat parašyk, ką manai šiuo klausimu, pasikalbėk su panele Nyče, pasistenk išsklaidyti visas abejones ir sukurk palankią atmosferą. Padėk man įveikti vieną kliūtį: N. neturi manyti, kad jis ką nors apsunkina, tegu jo negrauzia sąžinė. Jis turi žinoti, kad mes visi, kurie jį mylime, pasijustume įskaudinti, jei jis dėl šių priežasčių atmetų mūsų pasiūlymą. Dėkingumas taip pat yra šiek tiek *principii individuationis*.

Ką rašau, tą ir galvoju. Taip pat N. turi žinoti, kad jo nevargins nė vienas iš gerbėjų; niekas prie jo nesiartins, kol jis visiškai nepasveiks [sic]. Aš žinosiu, kaip jį gydyti; gali kliautis manim, žinau, kad jam svarbiausia ramybė. Jei N. dabar Liucernoje, gal būtum toks malonus ir duotum man jo adresą? Jei ne, perduok jam linkėjimus, jei nori, perskaityk jam šį laišką ir būtinai vykdyk mano planą, kuris skirtas jo labui [sic]. Taip pat prašau perduoti nuoširdžiausius linkėjimus gerbiamajai panelei Nyčei. Parašysiu Nyčei, kai tik gausiu tavo atsakymą.

Iš visos širdies.
Tavo ištikimasis
Lipineris

Brangusis pone!

Iki šiol negalėjau atsakyti į Tavo mielą laišką, nes tariausi su daug žinovų. Šis vilkinimas turėjo būti sunkus Tavo kantrybės išbandymas, nors ir kaip stengiausi viską pagreitinti.

Mes visi didžiai žavimės Tavo draugiškumu, kurį dar kartą įrodei savo nuostabiu planu. Kai pirmą sykį perskaičiau Tavo laišką, man kilo įspūdis, kad Nyčė vargiai galės atsisakyti šio kvietimo; bet prieš parodydamas jį jam asmeniškai, nusprendžiau pasiklausti kelių draugų patarimo. Overbekas ir Nyčės sesuo, nors ir sujaudinti Tavo milžiniško rūpesčio, pamanė, kad atsižvelgiant į dabartinę N[yčės] būklę būtų geriau jam neminėti mūsų ketinimų. Pirmiausia tai jį pernelyg sujaudintų, o to reikia vengti, jei nenorime jo vėl mėnesiui susargdinti – be to, nelaimė, šis pasiūlymas šiek tiek pavėlavo. Galbūt prieš keturis mėnesius būtų buvę galima įkalbėti N[yčę] priimti Tavo kvietimą; bet dabar jis čia turi savo gydytojus, labai gerus gydytojus, nors jie ir ne iš Vienos. Jį gydo prof. Imermanas (Miunchauzeno-I[mermano] sūnus) ir prof. Masinis, du labai protingi vyrai; dabar atsisakydamas jų paslaugų jis rizikuotų. N[yčės] liga iš dalies susijusi su dažna gydytojų kaita – visi su juo eksperimentavo, gerai neišmanydami, kuo jis serga. Bet dabar jis turi puikius gydytojus, gabius ir mokytus, gebančius išvelgti ligos priežastį. Todėl esame įsitikinę, kad N[yčė] turėtų likti jų globojamas. Be abejo, Viena gali didžiuotis savo garsiais gydytojais; tačiau vargu ar Tu, visas savo mintis ir visą savo meilę paskyręs išsaugoti mūsų vargšo nelaimingo draugo sveikatai, būsi patenkintas. Vis dėlto tikiuosi galįs užtikrinti, kad mes visi, kurie esame artimi N[yčei], kiek įmanydami stengiamės, kad jis kuo greičiau pasveiktų. Kiekvienas nori kuo nors prisidėti, ir mes visi esame priblokšti, kokia negailestinga

ir nepajudinama organinė prigimtis. Mes naudojomes kiekvienu pasiūlymu ir kiekvienu indėliu; netgi ketinome pagrobti N[yčę]. Taigi dabar tikiuosi, kad įtikinau tave, jog po visko ir nepaisant visko, ką parašiau, dabartinis gydymas ir ypač jo laukiami rezultatai, regis, geriausiai tinka dabartinei N[yčės] būklei. Į Liucerną N[yčė] apskritai nevažiavo, bet kitą pirmadienį (kovo 4 d.) vyks į Baden-Badeną, į šalto vandens gydyklą. Pranešiu Tau jo adresą, kurį tikiuosi sužinoti antradienį...

AUTORIAUS PASTABOS

Frydrichas Nyčė ir Jozefas Brojeris niekada nebuvo susitikę. Ir, žinoma, psichoterapija atsirado ne iš jų pokalbių. Tačiau pagrindinių veikėjų gyvenimas grįstas faktais, o svarbiausi romano dėmenys: Brojerio dvasinės kančios, Nyčės neviltis, Ana O., Lu Salomė, Froido santykiai su Brojeriu, gimstanti psichoterapija – tikrai buvo 1882 metų istorija.

1882-ųjų pavasarį Paulas Rė supažindino Frydrichą Nyčę su jauna ja Lu Salome ir šis kelis mėnesius išgyveno su ja trumpą, nuoširdų ir skaistų meilės romaną. Vėliau ji tapo puikia rašytoja ir praktikuojančia psichoanalitike; taip pat ji žinoma dėl artimos draugystės su Froidu ir meilės romanų, ypač su vokiečių poetu Raineriu Marija Rilke.

Nyčės santykiai su Lu Salome, kuriuos sunkino Paulas Rė ir kuriems trukdė Nyčės sesuo Elizabeta, jam baigėsi pražūtingai. Metų metus jis pyko dėl prarastos meilės, būdamas įsitikinęs, kad jį apgavo. Paskutiniaisiais 1882 metų mėnesiais – kai vyksta šios knygos veiksmas – Nyčė buvo paniręs į depresiją, net ketino nusižudyti. Jo nevilties kupini laišakai Lu Salomei, kurių ištraukos cituojamos šioje knygoje, yra autentiški, nors neaišku, kurie tebuvo juodraščiai, o kuriuos jis tikrai jai išsiuntė. Pirmame skyriuje cituotas Vagnerio laiškas Nyčei taip pat autentiškas.

1882-aisiais Jozefas Brojeris daug dėmesio skyrė Bertai Papeenheim, vadinamai Ana O., gydyti. Lapkritį jis pradėjo aptarinėti šį

atvejį su savo jaunuoju globotiniu ir bičiuliu Zigmundu Froidu, kuris, kaip rašoma romane, dažnai lankydavosi pas Brojerį svečiuose. Po daugelio metų Anos O. atvejis buvo aprašytas Froido ir Brojerio „Isterijos tyrinėjimuose“, knygoje, pradėjusioje psichoanalizės revoliuciją.

Berta Papenheim, kaip ir Lu Salomė, buvo įstabi moteris. Praėjus keleriems metams po gydymosi pas Brojerį ji tapo viena pirmųjų socialinių darbuotojų ir taip pasižymėjo, kad po mirties, 1954-aisiais, Vakarų Vokietija ją pagerbė jos atminimui išleisdama pašto ženklą. Jos, kaip ir Anos O., tapatybė nebuvo viešai žinoma, kol 1953-iaisiais tai atskleidė Ernestas Džonas (*Ernest Jones*) biografijoje „Zigmundo Froido gyvenimas ir darbai“.

Ar tikrąjį Jozefą Brojerį buvo apsėdęs įkyrus erotinis geismas Bertai Papenheim? Mažai žinoma apie asmeninį Brojerio gyvenimą, tačiau tyrinėjimai neatmeta tokios galimybės. Prieštaringuose istoriniuose pasakojimuose sutariama dėl vieno – gydymas sukėlė sudėtingus ir stiprius jausmus abiem pusėms. Brojeris buvo taip užsiėmęs savo jauna ja paciente ir tiek laiko praleisdavo ją lankydamas, kad jo žmona Matilda pasipiktino ir ėmė pavyduliauti. Froidas atvirai kalbėjo Ernestui Džonui, savo biografui, apie Brojerio emocinius ryšius su jauna ja paciente ir tuo metu rašytame laiške savo sužadėtinai Martai Bernais užtikrino, kad jam nieko panašaus nenutiks. Psichoanalitikas Džordžas Polokas (*George Pollock*) manė, kad stiprūs Brojerio jausmai Bertai gali būti susiję su mamos, kurios vardas irgi buvo Berta, netektimi ankstyvoje vaikystėje.

Pasakojimai apie Anos O. tariamą nėštumą, Brojerio paniką ir skubotą gydymo pabaigą nuo seno buvo žinomi psichoanalizės istorijoje. Pirmą kartą šiuos įvykius 1932-aisiais aprašė Froidas savo laiške austrų rašytojui Stefanui Cveigui, o Ernestas Džonas pakartojo juos Froido biografijoje. Tik neseniai šiuo pasakojimu buvo suabejota; 1990-aisiais

Albrechtas Hiršmiuleris (*Albrecht Hirschmüller*) Brojerio biografijoje iškelė prielaidą, kad visas nutikimas galėjo būti Froido sukurtas mitas. Pats Brojeris nieko neatskleidė, o 1895-aisiais išleistoje ligos istorijoje tik dar labiau supainiojo neaiškų Anos O. atvejį nepagrįstai išdidžiai liaupsindamas savo gydymo veiksmingumą.

Vertinant didžiulę Brojerio įtaką psichoterapijos raidai, atrodo keista, kad per visą savo karjerą jis tik trumpai buvo atsigręžęs į psichologiją. Medicinoje Jozefas Brojeris žinomas ne tik kaip kvėpavimo ir pusiausvyros fiziologijos tyrinėtojas, bet ir kaip puikus diagnostikas, gydęs visą didžiųjų devyniolikto amžiaus Vienos gyventojų kartą.

Nyčė bemaž visą gyvenimą kentė nuo ligų. Nors 1889-aisiais ji palaužė sunki nepagydoma parėzės silpnaprotystė (trečios stadijos sifilio forma; nuo šios ligos jis mirė 1900-aisiais), laikomasi nuomonės, kad prieš tai jis kentė nuo kitos ligos. Veikiausiai Nyčė (jo klinikinį paveikslą kūriau pagal vaizdingą Stefano Cveigo 1939-ųjų biografinę apybraižą) kentė nuo sunkios migrenos. Dėl šios ligos jis konsultavosi su daugeliu Europos gydytojų ir nesunkiai būtų leidęsis įkalbamas susitikti su žymiuoju Jozefu Brojeriu.

Vargu ar Lu Salomė galėjo susikrimitusi prašyti Brojerio, kad pagelbėtų Nyčei. Pasak biografų, jos nekamavo kaltės jausmas, ji be didelio gailėsčio nutraukė daug meilės romanų. Ji slėpė savo asmeninį gyvenimą, tad, kiek žinau, nebūtų viešai kalbėjusi apie savo santykius su Nyčė. Jos laiškų Nyčei neišliko. Tikriausiai juos sunaikino Elizabeta, Nyčės sesuo, visą gyvenimą nemėgusi Lu Salomės. Lu Salomė iš tikrųjų turėjo brolių Ženią, kuris 1882-aisiais Vienoje studijavo mediciną. Tačiau vargu ar Brojeris tais metais pristatė Anos O. atvejį studentų konferencijoje. Nyčės laiškas draugui ir leidėjui Pėteriui Gastui (12 skyriaus pabaiga) ir Elizabetos laiškas Nyčei (7 skyrius) yra išgalvoti, taip pat Laucono klinika, Fišmano ir Brojerio svainio

Makso personažai (tačiau tiesa, kad Brojeris mėgo žaisti šachmatais). Visi aprašyti sapnai sukurti, išskyrus du Nyčės sapnus: kaip iš kapo prisikelia jo tėvas ir kaip kriokia mirštantis senis.

1882-aisiais psichoterapija dar nebuvo taikoma, ir Nyčė, be abejo, nekreipė savo minčių ta linkme. Tačiau kiek skaičiau Nyčę, jam labai rūpėjo suprasti save ir keistis. Dėl chronologinio tikslumo apsiribojau citatomis iš jo iki 1882-ųjų parašytų veikalų, daugiausia iš „Žmogiška, pernelyg žmogiška“, „Pirmalaikiai apmąstymai“*, „Ryto žara“ ir „Linksmasis mokslas“. Manau, kad ir svarbiausios mintys iš „Štai taip Zaratustra kalbėjo“, kurią jis beveik visą parašė per kelis mėnesius po šios knygos veiksmo, jau sukosi jo galvoje.

Esu skolingas Van Harvey, religinių studijų Stenfordo universitete profesoriui, kad leido man lankyti jo nuostabų kursą apie Nietzsche, už daugybę valandų kolegialių diskusijų ir už tai, kad kritiškai peržiūrėjo rankraštį. Jaučiuosi dėkingas kolegoms iš Filosofijos fakulteto, ypač Eckartui Försteriui ir Dagfinnui Føllesdalui, kad leido lankyti Vokietijos filosofijos ir fenomenologijos kursus. Daug kas pateikė pasiūlymų perskaityti rankraštį: Mortonas Rose, Herbertas Kotzas, Davidas Spiegelis, Gertruda ir George Blau, Kurtas Steineris, Isabel Davis, Benas Yalomas, Josephas Frankas, Stenfordo biografinio seminaro, kuriam vadovavo Barbara Babcock ir Diane Middlebrook, dalyviai – visiems jiems dėkoju. Vertingos informacijos suteikė Betty Vadeboncoeur, Stenfordo universiteto medicinos istorijos bibliotekininė. Timothy K. Donahue-Bomboschas išvertė Nietzsche's laišku Lu Salomei citatas. Daug kas davė patarimų dėl leidybos ir visą laiką rėmė: Alanas Rinzleris, Sara Blackburn, Richardas Ellmanas ir Leslie Becker. Be galo daug padėjo „Basic Books“ darbuotojai, ypač Jo

*Originalo pavadinimas „Unzeitgemässe Betrachtungen“.

Anna Miller; šios knygos, kaip ir ankstesnių, svarbiausia leidėja buvo Phoebe Hoss. Mano žmona Marilyn, kuri visuomet buvo pati pirmoji, įdėmiausia ir griežčiausia skaitytoja, šįkart pranoko pati save – ji ne tik uoliai kritikavo mane nuo pirmo iki paskutinio juodraščio, bet ir pasiūlė knygos pavadinimą.

Yalom, Irvin D.

Ia-01 Kai Nyčė verkė: romanas / Irvin D. Yalom; iš anglų kalbos vertė Viktorija Labuckienė. – Vilnius: Vaga, 2007. – 376 p.

ISBN 978-5-415-01982-3

Irvinas Yalomas romane „Kai Nyčė verkė“ kuria prikaustančią, kupiną faktų ir fantazijos dramą apie meilę, likimą ir valią. Šios dramos veiksmas vyksta devyniolikto amžiaus Vienoje, intelektualinio sambrūzdžio nestokojančiame psichoanalizės gimimo priešaušryje. Istoriniai asmenys – Frydrichas Nyčė, didis Europos filosofas... Jozefas Brojeris, vienas iš psichoanalizės kūrėjų... jaunas medicinos internas Zigmundas Froidas... slaptas susitarimas... – iš šių elementų kuriama neužmirštama saktė apie nepaprasto paciento ir gabaus gydytojo menamus santykius. Neprieinamoji Lu Salomė maldauja Brojerio, kad šis išgydytų Nyčę nuo nevilties ir mirties troškimo, taikydamas savo eksperimentinį „gydymą pokalbiais“. Nenorom ėmęšis užduoties žymus gydytojas suvokia – tik susitikęs akis į akį su savo vidiniais demonais jis gali padėti pacientui. Šiame įdomiame romane du šaunūs ir paslaptingi vyrai skverbiasi į savo romantiškos meilės gelmes ir atranda gelbstinčią draugystės galią.

UDK 820(73)-3

Irvin D. Yalom

KAI NYČĖ VERKĖ

Redaktorė Danutė Gadeikienė

Korektorė Daiva Liškauskaitė

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

el.p. info@vaga.lt; <http://www.vaga.lt>

tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

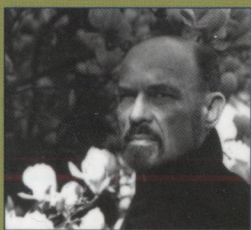
Spausdino AB AUŠRA, Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas

Tiražas 2550 egz.

Užsakymas 698

Frydrichas Nyčė ir Jozefas Brojeris niekada nebuvo susitikę. Ir, žinoma, psichoterapija atsirado ne iš jų pokalbių. Tačiau pagrindinių veikėjų gyvenimas grįstas faktais, o svarbiausi romano dėmenys: Brojerio dvasinės kančios, Nyčės neviltis, Ana O., Lu Solomė, Froido santykiai su Brojeriu, gimstanti psichoterapija – tikrai buvo 1882 metų istorija.

IRVIN D. YALOM „Kai Nyčė verkė“

Irvinas D. Yalomas – amerikiečių psichoterapeutas išgarsėjo kaip savitų literatūros kūrinių, atspindinčių jo, kaip mokslininko, psichoterapeuto ir pedagogo, idėjas ir įsitikinimus, autorius. Psichoterapijos procesas, aprašytas gyva literatūrine kalba, tapo nauju žanru, kurį pats autorius vadina psichoterapiniu romanu. Kai Nyčė verkė – pirmasis I. Yalomo romanas.

I. Yalomas subtiliai žengdamas perėja tarp psichiatrijos ir grožinės literatūros, atskleidžia meilės, lemties ir valios dramą XIX a. Vienoje, psichoanalizės gimimo išvakarėse.

Frydrichas Nyčė, žymiausias Europos filosofas... Džozefas Brojeris, vienas iš psichiatrijos atradėjų, slaptas susitarimas... jaunas internas Zigmundas Froidas...

Rašytojas išgalvotoje situacijoje suveda šiuos herojus ir atskleidžia pramanytus santykius tarp išskirtinio paciento ir talentingo gydytojo.

„Šiame nuostabiame romane Irvinas Yalomas išpildo mūsų lūkesčius kaip talentingas pasakotojas ir žmogaus psichikos tyrinėtojas.“

ROLLO MAY

ISBN 978-5-415-01982-3

9 785415 019823

www.vaga.lt